KŐSZEGI IMRE

A fellegvári Vénusz

MÓRA

KŐSZEGI IMRE

A fellegvári Vénusz

KŐSZEGI IMRE

A fellegvári Vénusz

REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

BARCZÁNFALVI FERENC RAJZAIVAL

© Kőszegi Imre, 1987

ELSŐ FEJEZET

A füleki seregbíró kétértelmű események és veszedelmes körülmények közepette versírásba kezd, női gondoskodás oltalma alatt

I.

Recsegő kürtszó tudatta katonákkal és polgárokkal, hogy nagyobb fegyveres csapat közeledik Fülek kapuja felé; hangjára a hegy tövében lapuló városka mindkét oldaláról a kapu felé tódultak az emberek.

Gyöngyösi István seregbíró úr éppen leérkezett a gyilokjáratból, s megállt a városkapu boltíve alatt. Bevárta a portyáról érkezőket.

A felvonóhíd laza deszkái tompán kopogtak a lovak patái alatt. Tizennyolcan érkeztek; tegnap húszan indultak el, hogy megtorolják a török martalócok rajtaütését, amelynek két közeli falu vallotta kárát. Aki onnan nem futott föl idejében a völgyszéli meredek erdőbe, azt a törökök magukkal vitték. De a rabul ejtett falusiak közül senkit sem sikerült kiszabadítani.

Az árok menti sövényen bal felől fiatal nő közeledett. A seregbíró – amikor elhaladt előtte – a haja fölött előrebukó kendője alá kémlelt. A sietségben kipirult arcból hosszú pillákkal árnyékolt fényes barna szempár nézett vissza rá. Gyöngyösi ment utána. A lovasok a torony előtt már leugrottak a nyeregből, s lovaikat kaponcára

fogva sorakoztak. Ketten pokrócokat terítettek le, mire a bámészkodók odasiettek, hogy szemügyre vegyék a csatából hozott eladó portékát. Csak Gerecs Jóska ült még magason, úgy emelte föl a lova nyakára fektetett zsákot, és öntötte ki tartalmát a puszta kőre. Hat levágott fej gurult szét, és késztette félreszökkenésre a kíváncsi asszonynépet; a hajcsimbókos, tar török koponyákat alvadt vérfoltok borították.

Az ismeretlen fehérnép rémült sikkantással hátralépett, és sarkával a seregbíró csizmájának orrára tiport. Gyöngyösi élt az alkalommal, két karral átfogta és magához szorította az asszonyt.

– El ne essél, galambom!

A menyecske vérpiros ábrázattal kitépte magát az ölelésből, fél fordulat közben alaposan megnézte magának a jóképű férfit, aztán kettőt lépett, és felszólt Gerecshez:

– Az uramról megtudtak valamit, Jóska?

A lovas a véres fejekre mutatott.

– Nem volt érkezésünk barátságos beszélgetésre.

– Hát te még mindig reménykedel, Rózi? – kérdezte meleg részvéttel egy reszkető hangú öregasszony.

Rózi szemét elfutotta a könny, és arcát eltakarva kifelé iparkodott a tömegből.

Közben a pokrócokra szegényes holmit terítettek az iszákokból. Zöld mázas tányért, ráfestett halakkal, pirosan csíkozott füles bögrét, pitykegombos réklit, aztán egy fatáblát két végében csúcsos háromszögekkel, meg egy picinyke

ólomhengert, melynek belsejéből pergamendarabka kandikált elő.

– Mi lehet ez, tekintetes úr? – kérdezte Gyöngyösitől az egyik asszony.

– Passaui cédula. Szerencsét hoz annak, aki a nyakában viseli.

Fordult, és kiment a kapun, elindult bal felé az árok mentén; az iszaptól sárga vízből imittamott karók hegyesre faragott vége állt ki. Ment, gondolataiba mélyedve. Az járt az eszében már jó néhány nap óta, hogy összeállítana valamilyen írásos oktató kánont*, mitől óvakodjék a magyar katona, s miként érdemelje ki a derék vitéz címet. Hallott arról, hogy egy Gábor nevű tábori prédikátor már faricskált ilyen regulákat a lelki és testi szabadságukért kardot vont harcosok okulására, de az csak írott malaszt, mit sem ér, hiszen a katonák nem tudnak olvasni.

Mí lenne hát a megoldás? Verses forma, a templomi énekek könnyen megragadó, zengő mása; ütemes verssorok, aminőkön Tinódi és egynémely más lantos énekelt hősi emlékeket. Csakhogy regulát aligha tanácsos úgy énekeltetni, mint szentes zsoltárt; ez nevetségesbe torzulhatna. Hát akkor? A jámbor danánál keményebb, szorosabb ütem kell, pontosan egyforma szótagszám, és mindenekelőtt ékes rím, változatosabb és összehangzóbb, mint a kobzosoké. Négy ütemre vágott, tizenkét szótagból álló sorokat próbálgatott magában napok óta és most

* kánon – mérték, szabály (görög)

is, a víz mentén ballagva. Térde roggyantgatásával tagolta a sorokat.

Árok állta útját, ezüstös víz csörgedezett a fenekén, hegysor töve felől kanyarodott ide, s táplálta a város védelmező vizesárkát. Egy pillanatra megtorpant Gyöngyösi, átugorja-e, de aztán fordult, és ment az erecske mentén tovább. A víz csobogása élő szótagokat súgott a fülébe:

Jó vitéz
embernek
mint kellessék
élni...

Mondta, mondogatta, ismételte, és várta, hogy a csillogó hullámocskák a folytatást is előcsörgessék.

De lüktető ritmus egyik szó körül sem akart kialakulni... Meg-megállt, újra kezdte, csüggedten billegtette fejét, ütötte csizmája sarkával a ruganyos gyepet.

A hegysor tövéhez ért, ahol karcsú nyárfák és nagy tölgyek rendetlen csoportja vált el az emelkedőn sorakozó ritkás fenyvestől. A liget mélyében faházikó barnállott, annak oldalából lapátos kerék állt ki, nedves favályú fölött. Odébb korhadt zsilip, amely most nyitva volt, s a patak mögötte szökellt le kőről kőre. Hiszen ez a zseléci malom! Gyöngyösi hallott már róla a városban.

Szemlélődése a viskó túlsó oldalán akadt meg, ahol egy tölgy nyesett ágai helyén lécekből rótt

lugasváz lapult meg. Gyéren futott föl rá valami babféle növény. Benn támlás pad, előtte ferdére billent asztal: fatörzs csonkjára helyezett rücskös malomkő. Cinkék röppentek halk zizzenéssel, mókus surrant az ágak között, buzdítón csirregett a kis zuhatag. Gyöngyösi mélán állongott.

Harmadik köhintésére mozdult meg a ház túlsó sarkához tapadó magas bokor, óvatosan kikémlelt mögüle egy hajlott hátú férfi. Jobbjában fejszét tartott. Nem szólt, csak feje hátradöntésével biztatta szólásra az idegent.

– Adjon isten! – köszönt az érkezett. – Szép hely ez... Nincs ellenére, ha itt a padon megpihenek?

– Az új seregbíró? – kérdezte a malom gazdája.

– Nevem Gyöngyösi István... Ha írásbeli munkám van, nem találom ott helyem – intett fejével Fülek felé. – A várban a fegyvercsörgés, a nyüzsgés, odalenn pedig az asszonyok szüntelen fecsegése meg a csecsemők vinnyogása elakasztja gondolataimat. Ez a békés liget mintha csak arra termett volna, hogy...

– Én nem fogom zavarni. S a kerék csak ritkán forog.

A molnár letette a fejszét, közelebb lépett az asztalhoz. Nézte, hogy az idegen kinyitja tarsolyát, kalamárisát a henger közepére mélyített lyukba helyezi, tollat és tollkést vesz elő, maga elé simítja a tarsolyban meggyűrődött papirost, megfaragja a tollat, bemártja.

Mindezt nagy elmélyültséggel, s közben még

száját is mozgatja, mint aki láthatatlan sugdolózókkal társalog. A molnár érezte, hogy jelenléte fölöslegessé, sőt észrevétlenné vált; nesztelenül visszament a házba. Gyöngyösi meg szép lassan leírta:

Jó vitéz embernek mint kellessék élni,
ez Tükörből lehet mindennek szemlélni...

A második sor olyan természetesen folyt a tollhegyről a papírra, mintha itt ezen a kövön már készen várta volna mesterét.

Folytatta az írást:

Azt is, hogy a tisztnek mi légyen a gondja...

Elakadt. Nem ment tovább. Hallgatta a falevelek susogását, figyelte, mint keveredik a zuhatag változó magasságú csilingelésével, de verset a természet hangjai nem leheltek. Áthúzta a harmadik sort. Mielőtt a tisztek kötelességeiről szólna, előbb az isteni parancsokat kell versbe foglalni. Valahogy így:

Legelsőbben azért Istened kell félni,
és ami Istené, illik megtisztelni.
Oltárt, szent helyeket, templomokat ne
ronts,
ártatlan keresztényt ok nélkül...

Nem talált rímet, hiába csiklandozta a lúdtoll végével az orra alját. Rögtönözni próbált; ami

eszébe jutott, azt leírta; aztán majd összecsiszolja, gondosan. És írt, írt, egyik sort cirkalmazta a másik alá:

...ok nélkül keresztény vért ne onts!
Hittel kötött frigyet ellenséggel ne bonts,
bizonytalan hírből...

Hátradőlt a padon, fölnézett a lombozatra. Négyütemű tizenkettesek értelmetlen szavakkal lüktettek a fülében. Sokáig ült így, aztán fölállt, nagyot nyújtózott. Fölvette papírját, félhangosan olvasta el a leírt hat és fél sort, s kimondta, hogy mára elég. Összeszedte holmiját, végül a ház felé kiáltott:

– Elmegyek. Köszönöm a helyet!

A bokor fölött újra megjelent a molnár feje; keze nem látszott, de Gyöngyösi sejtette: most is a fejszét markolja.

– Isten vele! – mondta kisvártatva.

– Jöhetek máskor is?

– Ha megint írni akar.

Bizalmatlanul hangzott az invitálás. Gyöngyösi köszönt és indult. Lassan battyogott, még jó ideig érezte háta közepén a molnár szúrós tekintetét. „Lesi, hogy nem lopózom-e vissza, gonosz szándékkal..." – gondolta.

Nem csoda, ha ilyen magányosságban fél valaki minden idegentől. Idestova hat éve él már Füleken, előbb vármegyei asszesszor* volt,

* asszesszor – királyi bíróság ülnöke (latin)

majd seregbírói hivatalt kapott, s hallotta elégszer, milyen cudar világ járta itt, amikor mindenféle seregek erre vonultak. Ha végre hazamentek az erdélyiek, rögtön jöttek a nádorispán magyar lovasai meg a császári vasasok, olykor török portyázók; élelmet követelt mindvalahány. Iszonyú tömeg ennivalót kíván a zsoldosok feneketlen bendője. Elvették, amit találtak, aztán még több után kutattak. Wallenstein vasasai voltak a legfalánkabbak; azok Sziléziából jöttek, ahol bőségben dúskáltak, s ebben a szegény országban mindig kevesellték a zsákmányolnivalót. Hiába raboltak szekeret, hogy a fölösleget elvihessék. Bethlen halála után Rákóczi György harcolt tovább az új hit igazáért, de a falvak népének nem a szabadságból jutott több, csak az éhségből. Végre megritkultak a zsákmányra éhes csapatok, újra megnőhettek a marhák, mielőtt a bel- és külhoni harcosok kondérjába kerültek volna.

Most a seregbírónak – hála Istennek! – kevés a dolga, a füleki vár kazamatáiban bőven van eleség szükség esetére, ha a török ostrom alá venné Koháry főkapitány erősségét, három megszállott csonka vármegye ide menekült székhelyét.

2.

Harmadszorra, negyedszerre már nem vigyázták gyanakvó pillantások a versfaragó seregbírót a zseléci malomnál. Hogy teljessé vált Gyöngyö-

si nyugalma, jobban ment az írás; tizenöt-húsz sort is rótt egy alkalommal. Ha megakadt, fölkelt, elsétált a zuhataghoz, a csobogó vízben megfürösztötte mocorgó verssorait, azután dolgozott még darab ideig.

Amikor negyedik alkalommal a vízesésnél álldogált, patakopogás tört át a csermely zenéjén. Fölkapaszkodott néhány lépést a hegyoldalra, s a gyér fenyők közül meglátta, hogy alacsony hegyi lovacskán feltűnően nagy szál ember közeledik a malomhoz, s mögötte kötőféken vezetnek egy zsákokkal felmálházott lovat. Már egészen közel értek. A lovas hajadonfőtt volt, füle mögött kusza csomókban ágaskodott szürkülő haja, magas homloka fölött feje búbján kis törökös, feltűnő fekete hajcsimbók ült. Dolmányán két sor díszes gomb fénylett, hátán csüngő mentéjét széles szalag kötötte nyakához. Homlokán, arcán mély ráncok húzódtak, de pödört bajusza, az ajka alatt fityegő „legyecske" és a dús körszakáll fiatalos külsőt kölcsönzött megjelenésének. „Gazdag nemesúr lehet – gondolta Gyöngyösi. – Vagy rangos katonatiszt."

Nem akarta, hogy leskelődésen érjék, ezért visszatért a malomkerék íróasztalhoz. Ma azon törte a fejét, miként szedje rímekbe a várvédelem törvényeit: a várat nem szabad elhagyni, csak éjjel, kiütés esetén, de akkor se tanácsos túl messzire kalandozni... Széles úton lassan, szoroson gyorsan kell áthaladni. Gyalogossal téres helyen, lovassal sűrű berekben nem tanácsos állongani.

– Adjon isten minden jót! – szólalt meg egyszer csak a molnár.

Ott állt a közelben, ki tudja, mióta, s mellette kihúzott mellel, fölszegett fejjel az előbb látott úriember, most gyalogszerrel.

Jobb tenyerét homlokához emelve köszönt, s bemutatkozott.

– Halászi Pál.

S leült a padra. Leplezett kíváncsisággal nézte a félig teleírt papírlapot.

A molnár állva maradt. Úgy mondta el, hogy nagy kérése lenne. A tekintetes kapitány úr Murányba készül a nagyságos nádorispánhoz, és hajlandó lenne elvinni, neki magának átadni kérvényét, hogy támogassa leánya török rabságba hurcolt férjének kiváltását.

Ekkor vette észre a költő seregbíró, hogy a molnár háta mögött tisztes távolban szerényen meghúzódik egy nőalak. Megismerte: ez a nőszemély az, akit a minap loppal megölelt a füleki kaputéren. Megismerte őt a menyecske is – és kedvesen mosolygott rá. A költő tollat fogó jobbjával intett, a molnár hátranézett, mérges arccal, de Rózi nem törődött vele, hanem közelebb lépett, és köszönt.

A molnár elmondta, hogy Halászi kapitány úr, a szomszédja a nádorispán hadsegéde volt, amikor az még a füleki főkapitány tisztét viselte. Most meghívta magához, nyilvánvalóan szolgálatát akarja kérni; s az alkalom kitűnő, hogy elébe terjessze a kérést.

– Megírom készséggel – bólintott Gyöngyösi.

– És ha meglesz az írás, akkor Rózi hozza el nekem holnap – szólt az idegen.

Valami furcsa recsegett most a hangjában: féltékenység vagy türelmetlenséget takargató, mesterkélt közöny? Gyöngyösinek az a gyanúja támadt, hogy Halászinak valami titkos szándéka lehet a nővel, és bosszúságot érez, hogy ő esetleg megelőzheti.

– Holnap reggel hozok a nádorhoz illő papírt, s majd megmondja pontosan – fordult a molnárhoz –, hogy mit írjak.

– S ez pörirat? – kérdezte Halászi, fejét a vers felé rántva.

– Nem. Hanem... – Gyöngyösi tűnődött, megmondja-e, s ha igen, hogyan mondja. – Kegyelmed kapitány?

– Voltam.

– Akkor is nagyon érdekel a véleménye. Verses rigmusokba szedem a katonaélet törvényeit.

– Törvényt versbe? – csodálkozott a kapitány. – Hm! Mit?

– Sokszor mondott regulákat ismételek, csak a forma... a forma más, lüktető. Például: magad hazájában sose okozz tüzet! Vagy: hogyha ég a szomszéd háza, segíts nyomban oltani! Akiben nem bízol, állítsd középre! Vagy: a strázsákat gyakorta változtasd! Társadat veszélyben el ne hagyd! Amolyan tükör lenne ez. Ha belenéz a harcos, saját lelki arcát lássa. És eszébe jusson: jó magyar vitézi hírére vigyáznia kell!

Halászi kapitány fölényesen nevetett.

– Ki néz tükörbe, mikor a kardot forgatja?! Míg odanéz, levágják a fejét.

– A katonának is van lelke – erősködött Gyöngyösi. – Én azt szeretném, ha a magyar vitéz ebben is különb lenne mondjuk a pogány töröknél. Merthogy lelke van.

– Lelke – dörmögte megvetően a vitéz kapitány. – Van nekem egy Kassán csinált könyvem, csata után szedte föl valamelyik emberem. Abban versek vannak, históriás énekek meg bibliás rigmusok. Valamilyen Sebők deák fabrikálta.

– Tinódi Lantos Sebestyén?! – kiáltotta lelkesülten a seregbíró. – Kegyelmedé az a könyv? Hallottam róla pataki diák koromban.

– Sebastianus literatus de Tinód az írója neve – mondta nagyképűen Halászi.

– Olvasgatja-e, kapitány úr?

Halászi félrebillentette fejét, fölfelé fordított tenyérrel megcsavarta két kezét, és fancsali képet vágott. Egész lényével iparkodott kifejezni: ugyan hogyan képzelhet őróla valaki ilyen badarságot, könyvnek olvasását.

A molnár, aki eddig unott arccal állongott, lassan elvonult a malom felé; beváltotta a patak medrére a vízvezető favályút, s a mohos kerék recsegve-ropogva forogni kezdett.

Gyöngyösi lassan fölemelte tekintetét. Kellemetlennek, rosszindulatúnak találta ezt a katonaembert. De kócos fekete felhő mögül kibukkant a fényes nap: Rózi a kapitány háta mögé húzódott, mert onnan Gyöngyösit észrevétlenül nézhette. Meleg érzelemmel pillantott a seregbí-

ró szelíd és érzelmes, mégis férfias vonásaira. Az megérezte; arca pirulni kezdett a simogató nézéstől. Hirtelen fölállott.

– Pedig érdemes Sebestyén diákot olvasgatni. Sokat tud ő a magyar harcokról, szépen jellemzi hazánk nagyjait. És még a kedves húgomasszony számára is vannak sorai. Hallgassák csak!

Csudaképpen töri, fárasztja ő magát,
sírva apolgatná elveszített urát.*
Igyen éjjel-nappal hallják kesergését,
*immár nem alítja** világban élését.*
Hallja meg az Isten az ő könyörgését,
hogy hamar láthassa ura megjövését...

– Írás nélkül tudja? – hüledezett Halászi. A vers értelmét alig fogta föl. És honnan tudhatta volna: a csalafinta költő egy sort sebtiben megváltoztatott, hogy a Török Bálintnéról szóló éneket a molnár Rózija magára érthesse. – Mit nem tud egy ilyen poéta! – gúnyolódott a kapitány.

– Nem vagyok poéta, talán ha leszek. Sebestyén mester haláláig csak versszörzőnek mondta magát. Könyve ritka becsű tárgy. Láthatnám-e?

– Ha egyszer elvetődik hozzám – fanyalgott Halászi.

Furcsa sírós hang hallatszott. A két férfi egyszerre nézett ugyanarra. Még látták, hogy Rózi

* apolgat – csókolgat, dédelget (régi magyarsággal)
** alít – vél, gondol (régi magyarsággal)

– köténye sarkát arca elé rántva – elsiet a ház felé.

Halászi vállat vont, elhúzta száját, végre így szólt:

– Lám, a poéta milyen könnyen megríkatja a nőket; még csak nem is gyereklányt, hanem meglett korú menyecskét, aki már átélt egyet s mást az élet csapásaiból! – Átmenet nélkül így fejezte be: – No megyek, hátha kész a lisztem. Minden jót! – Homloka felé kapott jobb kezével, s az asszonyt követve eltűnt a bokor mögött.

Gyöngyösi szeretett volna határozottabb meghívást kicsikarni az áhított könyv látására, de félt, hogy a kapitány most nyersen kitérne a dolog elől.

Összeszedte holmiját a malomkőről, és indult a városba.

3.

A malomból valahonnan szemmel tarthatták a patak menti ösvényt, mert messze volt még a seregbíró, amikor a liget széléről máris elébe indult Rózi.

– Tegnap elment – fogadta szemrehányón –, búcsú nélkül. Csak most köszönhetem meg, hogy magányos kesergésemben olyan szépen vigasztalt.

– Ne bánkódjék tovább! – mondta a költő. – Reméljük, a nádor úr talán hazasegíti a férjét.

Az asszonyka elpirult.

Könnyen pirul, állapította meg a férfi. Úgy

látszik, szégyenlős. A helyzet mindenképpen kényes, gondolta, mert azt szeretné, ha a csinos menyecske ura visszatérte előtt vigasztalást várna tőle is, attól, aki talán segít a szabadításban. Inkább csak a tisztesség kedvéért említette most a nádort.

– Nézhetem, amikor írja? – kérdezte Rózi.

A malomkőhöz érve letörölte kötényével az odahelyezett deszkalapot.

Jött a molnár, és leült az író mellé; a lánya állva maradt.

A molnár elmondta, hogyan képzeli a levél szövegét, a hadbíró megismételte, formába öntötte, aztán leírta.

Kegyelmes Urunk!
Magam és leányom nevében alázatos könnyeinkkel íratott könyörgéssel kérjük, hogy szegény ügyefogyott és Isten büntetése alá vetett rab vőnk, illetve férjünk kiszabadítása ügyében méltóztassék intézkedést tétetni, mert Isten után nincs kihez folyamodnunk...

Aláírta a molnár nevét – *Rubes Alajos* – és hitelesítőül a sajátját, majd mosolyogva Rózi felé fordult.

– Viheti a szépasszony a kapitányhoz.

Rubes tiltakozott:

– Nem szeretném. Halászi kapitány erőszakos ember, meghajkurássza nőcselédeit.

– Édesapám nagyon félt engem – suttogta Rózi.

Gyöngyösi csak bólintott, mint aki mindent ért.

– Elkísérjem? – kérdezte azután.

A molnár sietve és elborultan rázta fejét; elárulva, hogy talán Gyöngyösit sem tartja kevésbé veszedelmes férfiúnak.

– Nem vinné el, seregbíró uram? Alázattal kérem! És akkor ott mindjárt kiigazíthatná az írást, ha a kapitány valamit nem tart célirányosnak.

A seregbírónak a Tinódi-könyv villant az eszébe.

– Messze lakik?

Apa és lánya egyszerre lélegzett föl.

– Egy óra járás – szólt a molnár. – Semmi.

– Föl a patak mentén, majd átvág kegyelmed az erdei nyiladékon. Odáig elvezetem, aztán már könnyen odatalál – hadarta Rózi.

– Eltalál egyedül is.

– Csak a kanyarig kísérem.

Alajos mester zavarban volt; féltette a lányát, de röstellte, hogy bizalmatlan ahhoz, akitől ilyen nagy szívességet kapott. Amikor Gyöngyösi jobbjában az irattal, balján az asszonykával elindult, odatámaszkodott egy nyárfához, amelynek tövéből végigláthatott a völgy java részén. Azok csak mentek a csapás két oldalán, tisztes távolban egymástól.

A seregbíró olykor oldalt pillantott; kellemesen lepte meg, hogy a kissé erős testű nőnek milyen finom az arcéle. Lesütött szemmel ment, fejét sem forgatta.

Nagyobb kövek sorjáztak a mederben, ott keltek át, s megérkeztek a meredek erdővágáshoz. A menyecske megállt.

– Itt menjen bal felé, s ha a tetőre ér, meglátja a kapitány tanyáját, odébb a faluját. Bár nem gazdag ember, mindenki fél tőle... – Pillanatnyi szünet után még ezt mondta: – De kegyelmed ugye nem olyan dúvadtermészetű?... Isten áldja!

Fordult, és indult visszafelé.

Gyöngyösi utána akart kiáltani, hogy tartóztassa. Valamilyen furcsa belső hang arra késztette, hogy most bevallja az igazat: neki felesége van, aki gyereket vár, nem is az elsőt. Jóllehet tőle messze él, dobsinai házukban, mert nem kívánja a várbeli és városi zajos életet, mégiscsak a hites felesége... Szapora léptei azonban már tovavitték az asszonykát, s a nyárfa tövében mozdulatlanul várta az apja.

Gyöngyösi nekivágott a hegynek. Lassan lépegetett, gondolatai a kedves asszonykát követték, lefelé a völgyben, az árnyas tölgyfáig. Milyen jó lenne naphosszat ott üldögélni a patak mellett, és írogatni. A hegy tövének rőt sziklájáta alámosó zseléci patak az ő kasztáliája*. Megállt, lehunyta szemét, látta a sokszor elképzelt delphoi forrást, az égbe nyúló sziklafalat, a görög istennőket, a kerek vállú, erős mellű Hérát, az

* Kasztália – Szent forrás az ókori Delphoi közelében; az Apollón-szentélyhez zarándoklók ennek vizében tisztálkodtak (görög)

izmos karú Artemiszt... Ó boldog görög költők, akiknek fülébe ők sugdostak daktiloszokat*...

Az emelkedő éles gerincén túl megjelent egy favázas úri ház, tetején nem annyira ékes, mint inkább töredezett és az esővíztől foltosan fekete faragványokkal. Az odvasan tátongó bejárathoz csorba terméskő lépcső vezetett föl.

– Ki az ördög?! – mordult valaki odabenn.

– A füleki seregbíró – állt meg az érkező.

– Jöhet.

Gyöngyösi belépett a félhomályos előtérbe. A papírtekercset mintegy védekezőn maga elé tartotta, azt lengetve köszönt. Halászi kapitány kerek asztalon könyökölt, vonalmintás cserépkorsó és fakupa mellett. Inkább röffent, mint beszélt:

– Hát kegyelmed jött... hö... a menyecske helyett... hö? Mit félti az a vén apja? Mi baja eshetik?

– Megkértek.

– No, mindegy. Üljön le!

Fölkelt, óvatosan, egyenes tartással lépett kettőt, valami zsámolyfélét rántott az asztal mellé. Gyöngyösi ráült, a székféle tákolmány nyomban felbillent. Egyik lába recsegve kitört, de a seregbíró jó érzékkel előrehajolt, aztán guggolásból fölegyenesedett.

– Hahahahaha! – harsogott a kapitány, olyan megrendezett fölkészültséggel, mint aki már

* daktilosz (vagy daktilus) három szótagos versláb: –◡◡ (görög)

más „vendégét" is ráültette erre a barátságtalan buktató székre.

A seregbíró derűs arcot vágott az otrombasághoz.

– Bocsánat, hogy eltörtem a trónszéket – mutatott a földre borult székroncsra.

– Nem tesz semmit. Höhöhö! Keressen mást, ha talál.

– Nem ülök le. Eleget tettem feladatomnak...

– Üljön csak le! Ma még nem indulok... Most vitték el patkolni a lovamat... A palatinus várhat, nem sürgős annak már semmi. Amolyan se keze, se lába ember. Néha mozdulni sem bír a köszvénytől. – Töltött magának, aztán megkínálta Gyöngyösit is. – Ha valami rendes vörösbort inna! De az a boszorkány csak stavicát* vedeltet vele. Hahaha! Jól megjárta. Ott fog elrohadni Murányban. Juhakol az, nem fellegvár, nem nádori székhely... Bezzeg ha én...

Homlokához emelte bal karját, eközben a kancsó feldőlt, a vörösbor kiömlött. Gyöngyösi a levegőben kapta el a lezuhanó cserepet. Letette az ablakpárkányra, tanácstalanul állt, lépett ide meg oda, végül az ajtónyílás felé indult. De a kapitány a karja mögül figyelte. Fölpattant, a falhoz szökkent, lerántott a szögről egy nagyon kurta flintát.

– Üljön le, mert megölöm! Fel van porozva mindig... – Valamilyen gyertyatartófélét izzó kanócot kapott föl, megfújta, és a forgatható

* stavica – gyógyító erejűnek tartott forrásvíz (szlovák)

kakashoz illesztette. – Itt vigyázni kell! – mondta fenyegetően.

Gyöngyösi békítő, fékező kézmozdulattal hátrált.

– Mit ártok én kapitány uramnak?

– Semmit! Nem félek én kegyelmedtől. De meg fog hallgatni! Húsz éve várok valakire, hogy elmondhassam. Érti?... Ne állongjon itt, mert lelövöm. Üljön le!

Gyöngyösi erőltetett nyugalommal megemelte a felborult zsámolyt; nézte, hogyan lenne tartása, s közben gondolkozott, ne üsse-e le vele ezt az őrült embert? Végül letette a széket, beigazította a mozgó lábat, ráült, és kissé előrehajolva méla akasztófahumorral mondta:

– Hát beszéljen akkor, kérem, kapitány uram.

Halászi a poharát kereste, nem találta, legyintett; levágta magát.

– No, figyeljen, öcsém! Kegyelmed könnyen nevet.

– Nem nevetek.

– Az a szerencséje. Mert nem tűrném! Rajtam senki se nevessen. A nádorispán úr bezzeg röhög a markába, immár húsz éve. S ha kell neki valami... amit nehéz véghezvinni....hát persze engem hívat. Hol talál ő még ilyesvalakit, aki... Hiszi?

– Ha kegyelmed mondja.

– Ne próbáljon gúnyolni! – A kapitány a puska agyát a padlóhoz verte. („Most kihull a lőpor" – gondolta Gyöngyösi, és megnyugodott.) – Tudja meg, hogy itt minden az enyém volna.

– Jobbjával nagyot kanyarított a levegőbe. – A földek, a hegyek, a bányák, a várak, a rangok és méltóságok. A zseléci molnár a jobbágyom lenne, és a lánya akkor jönne hozzám, amikor ideparancsolom. Érti?

– Nem értem.

– És a murányi böszörkányt ló farkához köttetném! Érti?

– Nem értem. Beszéljen világosan!

A kapitány fölkelt. A faliszekrényből kiemelt egy flaskót, húzott belőle, levágta az asztalra, leült, fölemelte az üveget, de nem ivott, megint letette, aztán hanyatt dőlt a székén, és széles, szertelen mozdulatokkal beszélni kezdett:

– Ne gondolja, hogy részeg vagyok. Birom én az italt. Kibírok mindent, csaknem húsz éve... Vagy több is? Rákóczi György betört, Füleket megvédtük, elkergettük az erdélyieket. A nádor úr... az akkori Esterházy... azt mondta főkapitány Wesselényinek, hogy Murányt meg kell szereznünk a király részére, nehogy a Széchyek átadják az erdélyi fejedelemnek. Hát bevettük a várat; kötélen másztunk föl, iszonyú sziklafalon; én voltam az első. Így másztam. – Fölkelt, letette a flintát, leakasztotta a falról meztelen kardját, szájába fogta. – Így másztam húsz ölet, egy szál kötélen. Ha csak egy kővel eltalálnak, végem. Wesselényi úr meg odalenn lapulva megvárta, amíg én fölérek, fölsegítem az utánam mászókat, levágom az odarohanó őröket, aztán megszállom a laktanyát, elfogom a tiszteket. Elfoglaltam a bevehetetlen várat, beeresztettem Wesselényi úr

seregét. Mikor minden biztonságban volt, csapra verettem néhány hordó bort, nagyot ittunk a győzelemre, még nagyobbat aludtunk rá. Aztán egyszer csak fölráznak, hogy mennék az esküvőre, a templomba. Hová? Lagziba? Hát megtudom, hogy mialatt én és embereim az életünket kockáztattuk a vár megvételéért, Wesselényi, a vitéz főkapitány úr egyetlen rohammal elfoglalta a várúrnő hálószobáját meg az ágyát, fölényes győzelmet aratott özvegy Bethlenné, a híres grófnő fölött. Rögtön megtartották a menyegzőt, a király gróffá tette a hálószoba hősét, aztán a Felvidék generálisává. Neki adta a Széchyek minden birtokát, s végül palatinussá is megválasztatta, méghozzá Nádasdy ellenében, akit az egész ország kívánt volna a nádori székbe. Én meg ezt a vityillót kaptam egy szaros faluval, huszonnyolc jobbággyal. Hahaha! Hahaha! Hát nem kell felgyújtani ezt a világot?! Hahaha! Azt a fűzfánfütyülő rézangyalát!

Az őrjöngő düh eltorzította Halászi szavait; az amúgy is zavaros, hézagos előadást elég nehezen értette meg Gyöngyösi. De nem ellenkezett, nem faggatózott; szeretett volna mielőbb kiszabadulni a házból.

– Még igazság lehet az igazságból – mondta óvatosan.

– A nádor ellen? Soha! – ordított a kapitány. – S az a céda grófné, a vén szipirtyó nem nyugszik addig, amíg koronát nem tehet a fejére. Mert gyerekkora óta erről álmodik. Aztán majd trágyásszekéren viszik ki a murányi várból. Ha-

haha! Hahaha! – Hajlongva, fuldoklón kacagott. A seregbíró megérintette a hátát.

– Nyugodjék meg.

– Hagyjon! Hagyjon békén! – hördült Halászi. – Mit érti ezt más?! Kisemmiztek! – Leborult az asztalra.

Gyöngyösi egy pillanatig habozott, aztán kisurrant az ajtón, s a tisztás szélének kanyarodva sietett az erdőhasadék felé. Ott aztán lihegve leült, és próbálta összeszedni gondolatait; hátát egy fatörzsnek vetette.

Halászi kapitány vádjait, irigy dühöngését igyekezett összekapcsolni azzal a sokféle mendemondával, amit nem egy helyen hallott, Füleken is, a várban is. De a dobsinai kúria majorjában is beszéltek híres kalandjáról egy tündökletesen szép grófnőnek, ám az semmiképpen sem lehetett szipirtyó – mint Halászi nevezte –, mert éppen az a csodája, hogy az évtizedek során egy szemernyit sem öregedett.

Az egyik zavaros történet szerint élt Murányban egy megvadult rablólovag, akitől egy nő sem volt biztonságban. Más mese szerint a megközelíthetetlen várból szöktette meg egy császári lovag a tündérkedő szép Basónét. Egy harmadik változatba Mátyás királyt is belekeverték.

Regéltek a murányi vár csuda mély kútjáról, amelyet úgy vésték a sziklába, hogy alul kijárása van egy tóhoz, s a fönn a kútba dobott kacsa kiúszik a szikla tövében csörgedező forrásba; a királyi gazdagságú Mária így küldött üzenetet reménybeli szabadítójának.

Ez a szabadító maga a királyfi lehetett; délceg, erős és hatalmas szavú. Senki sem szállhatott szembe vele. Egyszer az erdőben véletlenül találkozott a szépséges szép asszonnyal; csak egy percig beszélhettek a sok szolga miatt, de a királyfi bűvös igéket súgott a grófné fülébe, s az elküldte neki szolgájával a várkapu kulcsát.

Halászi mámortól zavaros kesergése mindenesetre valóságosabb, majdnem elképzelhető másféle titok részletének vagy magyarázatának látszott.

Fenyő, bükk, tölgy és nyír sokféle, tompa és fényes zöldje fölött fátyolfelhős, halványkék égbolt ragyogott le a széles tisztás százszorszéptől és gyermekláncfűtől tarka gyepére; a tücsöknyáj éles zizegését meleg szellő hozta és vitte, s Gyöngyösi a feszült percek utáni nyugovásban lehunyta szemét, élvezte, mint simogatják fürtös haját Kasztália sejtett szépei. Ág reccsenéséből eszmélt rá, hogy voltaképpen menekülnie kell egy tébolyult részeg elől; kinyitotta szemét, ott állt néhány lépésnyire tőle a bolondos kapitány, készre fogott flintájával. Gyöngyösi összevonta a szemöldökét, úgy nézett rá. Halászi csöndesen nevetett:

– Látom, már nem fél – dünnyögte. S mert Gyöngyösi tettetett közönyössége tetszett neki, leeresztette a puskacsövet, s hangosabban folytatta: – Azt hittem, Sebastian diák verseiért jött. – Hóna alatt szorította a kunkori szélű füzetet.

– Mutassa! – Gyöngyösi lassan feltápászkodott, és messziről, békésen nyúlt a kötet felé.

– Csak odabenn – szólt amaz. Megfordult, és indult a ház felé. Az ajtó előtt leült a lépcsőre, és helyet mutatott maga mellett a seregbírónak.

Az meg tűnődve nézte a jámborul vagy inkább huncutul mosolygó Halászi arcát. Törte a fejét, meddig szunyókálhatott ő az erdő szélén, hogy ezalatt a bősz részeg ennyire kijózanodott. Átvette a könyvet, belelapozott.

– Elviheti.

– Mit akar érte? – kérdezte a költő.

– Semmit. Azaz... Ha kegyelmed Koháry embere, akkor bizonyára a király híve s a pápáé. Megveti az erdélyi hitárulókat.

– Azt mondták, Pázmány és Bethlen ellenhitükből is jól megértették egymást – jegyezte meg kitérően Gyöngyösi.

– Az rég volt. Holtak mind a ketten. Báthory Zsófia fia ugyan visszatért katolikusnak, de ki hisz még a Rákócziaknak? Már a török se.

„Ugyan mit akarhat mindezzel" – törte a fejét a költő.

Halászi előrehajolva hosszan nézett Gyöngyösi szemébe. Ábrázatára lassanként barátságos mosoly telepedett. Végre megszólalt:

– Híve-e kegyelmed Leopold királynak?

– Fölesküdtem rá.

– De anélkül is? Korona vagy süveg*?

– Korona.

* korona vagy süveg? – a három részre szakadt országban olykor így kérdezték: vajon a király vagy az erdélyi fejedelem híve-e?

– Mit tud Leopold királyról?

– Főkapitányunk beszélt róla a minap. Ő sokat vár tőle. Hogy még huszonöt éves sincs, de nem fél a háborúskodástól. Papnak nevelték, nagyon vallásos.

– De sajnos rosszak az örökölt tanácsosai.

– Erről nem hallottam.

– Ha én mondom, elhiheti. Portia Ferdinánd ostoba, Montecuccoli eszes, de magyarfaló, Lobkowitz gazember. Nekem elhiheti! – A kapitány már megint csupa izgalom és tűz volt; nem látszott részegnek. – Ezektől kell megszabadítani Leopoldot, hogy a magyar legyen az úr a birodalomban. Érti? Pontos névsor van már, hogy kikkel kell végezni.

– Végezni? Hogyan?

Halászi tenyere élével jelezte a saját torkán, hogy mit tenne a király rossz tanácsosaival.

– És Wesselényi? – kérdezte Gyöngyösi.

– Kétkulacsos ember, de akkor mellénk fog állni. Ha nem, akkor jön Nádasdy.

– Nem azt mondta kegyelmed, hogy Wesselényi úrhoz készül?

– Hívott, s megyek. De neki is megmondom a magamét. S azt, hogy mit kell tenni. S hogy álljon végre a cselekvők élére.

– És ha a király is, a nádor is ragaszkodik a régi tanácsosokhoz? – tamáskodott Gyöngyösi.

Halászi válasza megdöbbentően hangzott:

– Lesz plánumom*! – Fenyegetően felvonta

* planum – terv (latin)

bozontos szemöldökét. – A dolog egyszerű. Ha a bécsi tanácsosokhoz nem lehet hozzáférni, mert hiszen tudják, hogy félniök kell, s őriztetik magukat, akkor Leopoldot fogjuk elrabolni.

– Hogyan? Őt nem féltik?

– Van már egy vár kiszemelve, ott fogjuk őrizni, amíg aláírja az elbocsátó leveleket, visszaállítja a magyar alkotmányt, és összehívja az országgyűlést.

– A török megszállta területekről is?

Halászi fölugrott.

– Menjen a fenébe! Minek beszélek én?! – Kitépte a seregbíró kezéből Sebők deák verseit. – Gyáva! Csak akadékoskodik. Azt mindenki tud. De tenni kell! S ha nem akar...

– Én, a füleki seregbíró? Mit tehetek?

– Semmit! Semmit! Hallgasson! Eszébe ne jusson, hogy bárkinek csak egy szót is ejtsen arról, amit most hallott. Mert akkor... tudja? – Tenyere élét ütésszerűen elhúzta a visszahőkölő Gyöngyösi torka előtt.

– Ne bolondozzék! – dünnyögte a költő, de alig jött ki hang a fájó gégéjén. Nemcsak részeg, hanem őrült is ez az ember. A fő, hogy szabaduljon tőle. – No megyek, isten áldja!

Halászi elébe ugrott, megragadta a dolmányát.

– Mondja becsületére, hogy hallgatni fog.

– Megígérem.

– Ha visszajöttem a nádortól, újra beszélünk. Majd akkor mindent másként fog látni. Szükségem lehet kegyelmedre. De addig... jól vigyáz-

zon... és ne csámborogjon Rózi után, mert letöröm a derekát!

– Hiszen tudja, hogy csak versezeteket írok a malomnál.

– Asszonyok bolondítására. Láttam. De én, ha akarom, az ország kancellárjává tehetem, csak tartson velem. Hallgasson hát!

4.

Gyöngyösi csak az erdővágás közepén vette észre, hogy Sebestyén könyvecskéje ott maradt valahol a ház lépcsőjén. Nem volt kedve a meredeken visszamenni, s örült, hogy végre megszabadult a bolondos – részeg vagy őrült? – kapitánytól.

Ki áll szóba ilyen elhanyagolt, szőrös, büdös alakkal? Nemhogy az uralkodó várúrnő, de még annak szolgálói is csak nevetnének az efféle mocskos szerzet udvarlásán.

...A malomhoz közeledett. Az északnyugati hegyek már beárnyékolták a zseléci völgyet, a kunyhó körül az életnek semmi jele sem mutatkozott. Nem messze a lugastól a költő megállt. Üdvösséges hely; itt szívesen ülne és írogatna reggeltől napestig, közben Rózi ellátná azzal a kevéssel, ami kell. Egy csupor tej, valamilyen juhsajt, kenyér és szalonna. És Rózi bája, kedvessége. De Rubes, a molnár bizonyosan azt kívánná, hogy vegye feleségül lányát, s aztán nem hagyná szótlanul, hogy ő csak ír. Zsákolni

a garatnál, kaszálni és gereblyézni – nem, ez nem neki való munka.

Sóhajtott és tovább akart indulni, s akkor a bokor fölött megjelent Rubes molnár feje. A keze nem látszott. Talán most is a fejszét tartja? Olyan veszélyes itt a várfalon kívül, hogy fegyver nélkül a saját háza közelében sem lehet biztonságban az ember? S ha ő is fejszét tenne a malomkőre pennája és kalamárisa mellé? Nem az ő kedvére való költemény születnék akkor a kőasztalon.

– Átvette? – kérdezte a molnár.

Gyöngyösi biccentett, majd ennyit mondott:

– Fura alak.

– Az. Beszélt mindenfélét?

– Hazudozott.

– Ki tudja. Titkos ember, vékony értelmű. Sokszor eltűnik, napokra, hetekre. Senki sem tudja, hová lesz. Hallottam, valami martalóccsapata van, átütnek a török országfelére, főként rabolni.

– A tanyáját nézve koldus.

– Nem a pénzért teszi. A verekedésért magáért. Azt mondják, hogy nőket rabolnak. Van valahol a Fátra oldalában egy eldugott váracsuk, ott tivornyáznak velük. Igaz, a környékről is eltűnnek olykor nők, s vissza még egy se jött közülük. Értheti, hogy miért féltem tőle a lányomat.

– Értem.

– A kapitány addig nem hagy föl az utána való koslatással, amíg vissza nem jő a férje, vagy nem

költözik ide a malomba valaki Rózihoz, tekintélyes férfi. – Hallgatott darab ideig, majd szinte félénken folytatta: – Jó hely ez. Most már állatot is inkább lehet tartani.

– Sötét lesz, igyekeznem kell – mondta kitérően Gyöngyösi. Süvegéhez értette jobbját, biccentett, és indult a város felé.

Még kapuzárás előtt hazaért, de a vár tövében már aggasztóan sötét volt. A kapualj emelkedőin óvatosan kellett fölfelé menni; a vízzel töltött, mély aknákat bizonytalanul billegő deszkatákolmányok födték, és a gödrök elnyeléssel fenyegették a vigyázatlanul botorkálókat. A fellegvár nagy középudvarát alacsony építmények vették körül, csak Koháry főkapitány kerek lakótornya volt emeletes. Oldalából napóra cifra vasa ágaskodott.

A lépcsőzetesen emelkedő udvar kövezetét csak felületesen csákányozták vízszintes teraszokra. Kiágaskodó szögletek nehezítették a járást, és még csatornák is voltak kivésve benne. A háztetőkről az eső az udvarra ömlött, és a kőlapok mélyedésein tócsákban állott, ezért vályúkat mélyítettek a kőbe, lefolyót a víznek, buktatót a lábnak. A lóerővel forgatott kis malom körül, amelyet a zsákolás megtakarítása végett közvetlenül a liszttároló kazamata fölé építettek, alacsony gát állott, nehogy a lisztre csorogjon a lefolyó víz.

Az egyik sarokban a nemrég mélyített csatorna kőtörmeléke dombosodott, gazosodott, közte mindenféle eldobált holmi: rozsdás sarkantyú,

tömzsi nyelű törött bicska, görbült nyelén emberfejet mintázó kanál, rozsdás vasalóbetét, csorba puskalakat, redves öntőtégely.

A szemétdomb mögött mélyült a seregbíró szállásához nyíló ajtó. Inkább odú volt, mint szállás, csak a deszkaajtó rozoga nyílásán szellőzött. Gyöngyösi holmija a mestergerenda szögein csüngött, mert csak így maradt biztonságban az egerektől. A tetvek ellen azonban nem volt védelem. A főkapitány egyre ígérte, hogy különb lakóhelyet adat a seregbírónak, de a helyzet reménytelennek látszott, mert a török elől menekülőkből egyre szaporodott a várőrség létszáma. Pedig a zsoldot a régiek sem kapták meg időtlen idők óta. Amióta – vagy harmincévi küzdelem után – véget ért a németföldi vallásháború, a bécsi udvar nem sokat törődött a magyar végvárak katonáival, élelmezésével, szállásával. A kétszáz forinton tengődő Gyöngyösi mondogatta is Rubes molnárnak, amikor az a háza korhadó oszlopait panaszolta, hogy nem tudja ő, micsoda boldogságos körülmények között élik életüket. Talán ezért kínálta neki szállásul a tanyáját, ha csak burkoltan is.

...Gyöngyösi megette maradék kenyerét és szalonnáját, vizet hozott magának az udvar közepén álló pokolmély kútból, aztán lefeküdt. Remélte, hogy elalszik, mielőtt a posztók és vásznak redőiben nappalozó tetvek elindulnak éjszakai táplálékszerző vándorútjukra. De nem jött álom a szemére, s testének mind több helyén érezte a vérszopó férgek szurkálását.

Tűrhetetlen itt az élet!

Elege van már az asszonytalan magányból! Rettentően vetődött szeme elé a sötétben Halászi kapitány mocskos és sivár lakása. Ha szépte-vő női kezek rendbe hoznák az elhanyagolt házat, megcsinosítanák a gazda züllött külsejét, milyen kellemes hely lehetne az a megromlott úriház. S ha rendesen felöltöznék a gazda, több reménnyel indulhatna Murányba is, a nádorhoz.

Szertelen ugrással az jutott eszébe Gyöngyösinek: józan állapotban és féltékeny gondolatok nélkül talán kedvesebben fogadná őt a kapitány, és – újabb, még nagyobb szökkenése a gondolatoknak – talán megtenné, hogy érdeklődik Murányban, nincs-e szükség ott még egy íródeákra. A nádor körül bizonyosan sok az írásbeli munka... s egy Patakon végzett jurátussal* próbát tehetnének... Az a Murány mégsem lehet „koszos juhakol", ahogyan Halászi mondta, hiszen asszonya van a kastélynak... Ott csak megbecsülik a deák munkáját, emberséges szállást adnak neki... Odavihetné a feleségét is...

Felült a dimbes-dombos szalmazsákon. A keserű reménytelenség sugallja-e vakmerő álmait, vagy kábult ábrándozás kelt-e benne olyan reményeket, amelyek a délután valóságában aligha lopóztak volna képzeletébe? Mindegy – döntött végül. Holnap elmegy a kapitányhoz, a Tinódi ürügyén... talán még nem kelt útra, reggel még világos az elméje...

* jurátus – jogot tanult ember (latin)

Valami keveset mégis aludt, hajnalban fölkelt, s még alig emelkedett a nap a fák lombja fölé, már megérkezett a tisztásra. Három ló legelt ott csöndesen, s a házból kardosan, mentésen éppen előlépett a gazda; még a haját is megfésülte.

– Janó, nyergelj! – kiáltotta, majd meglátva Gyöngyösit, elébe ment: – Ohó! Ohó! Poéta úr! Már hajnalban? A könyvért, mi? – S már hozta is a versfüzetet: leült, és helyet mutatott a lépcsőn. – Itt tartom egy szóra. Pitymallatkor fölkelt a könyvért, nehogy ellovagoljak vele? Ez derék és tiszteletre méltó. Ilyen nagyra becsüli a könyvet? Talán az asszonyt is pótolja kegyelmednek? A könyv! Mi?

Gyöngyösi hirtelen támadt ravasz reménykedéssel felelt:

– Az asszonyt? Nem, azt semmi más... Nős ember vagyok, de itt a várban lakás helyett csak olyan odút kaptam, ahová nem jön az asszony. Nem jöhet... gyermeket vár. Savanyú az én életem, mint... mint a...

– Szegény barátom! – Halászi jobbjával átfogta vendége vállát. – Ha valaki, hát én igazán megértem.

Gyöngyösi őszinte, bár nem éppen célzattalan sóhajtása annyira megindította a kapitányt, hogy szinte elszégyellte magát. Jól sejtette tegnap, a féltékenység késztette őrjöngésre a részeg embert, s most megnyugodva a másik végletbe esett.

– Koháry? – kérdezte. – Nem tud tenni semmit? Lakást adni?

– Talán tudna, de nem törődik ő mások dolgaival. Mondják, Wesselényi más volt mint főkapitány. Megértő atyja embereinek.

– Hát igen, fiatal korában. Amikor még rászorult alkapitányaira. Csak az a boszorkány rontotta meg a szívét.

– Kapitány uram – tért egyenesen a tárgyra a költő –, Murányban jártában nem tudakolná meg, nincs-e szükség a nádori irodában szorgalmatos deákra? Aki odavihetné a feleségét. A murányi várba.

Halászi gondolkozott, mozgatta száját, sokára határozta el, mit feleljen:

– Hát éppen megkérdhetem. Lehet, hogy találok még ott régi ismerőst. S ha sikerül, jól teszi, ha tüstént odaviszi a feleségét. – Gyöngyösi arcát figyelve lassan bólogatott. – Mert az ilyenfajta jóképű ifjú legénynek nem könnyű magányosan egy főúri várban. Sok ott a facér asszonynép, a férfiak eljárnak csatázni, portyázni. A várkaplánt lefoglalja az úrnő, s a többi szabad prédát keres. Úri lánykák, akik kelengyéjüket hímezik az úrnő szálájában, nagyon vérmesek ám! Meg praktikások. Vén szipirtyóktól mindenféle bűbájosságot tanulnak. Vigyázni kell! Ellopják a megkívánt férfi gatyáját, forró vízben kavargatják, s a nevét mondogatják. A meglopott meg nem érti, egyszerre csak mennie kell az illetőhöz.

Költőnk nagyon hitetlenkedő arcot vágott, s a kapitány elnevette magát, majd hátba vágta.

– Csodálkozik? Kegyelmed most jött Patak-

ról? Mintha azt mondta volna. Hát a Calvinus papjai persze lakat alá parancsolják a szerelmi indulatokat, s amint paráznaságról hallanak, máris megtorolják... De a katolika várakban?! Hajaj! A pápa eszem-iszom csuhásai tudják jól, mivel tartoznak a szalmakórságon sínylődő várúrnőnek. Amíg az fiatal. De ha már fonnyad a bőre...

Nagy lélegzetet vett, s ekkor suttogás zavargá meg:

– Tekintetes úr, tekintetes úr, itt volnánk.

A ház sarka mögül horgas orrú, hegyes állú, elszáradt parasztasszony nyomult elő, s kézen fogva ráncigált maga után egy vonakodó leányzót. A pufók, mafla képű, félénk gyermek hímzett fehér kötőjében, buggyos ujjú ingében, haján körülcsavart és végével nyakára hurkolt keszkenőjében malackára emlékeztetett.

– Itt volnánk – ismételgette a vénasszony. – Az Anicskával. Ahogyan rendelni tetszett.

A kapitány gyorsan elnyomta villanó vigyorgását, s legyintett.

– Rosszkor jöttetek, banyuskám. Éppen indulok. – Röffenve nevetett. – A grófné hívat. Az örökszép grófné. Csak Janót várom, hogy nyergeljen. – Lassan föltápászkodott, odalépdelt a cölöppé merevedett lányhoz, megsimogatta arcát, aztán lejjebb is. Anicska nyikkant egyet, de nem mozdult. – Ne félj! Majd... – mondta Halászi, és visszabaktatott a lépcsőhöz. – Akarja? – nevetett a költőre. – Fiatal liba; esküszöm, még pelyhes... Akarja? Beszéljek a vénasszonnyal? –

Gyöngyösi fejét rázta. Riasztotta a helyzet. – No jó, elküldöm. – Visszament a két nőhöz. – Egy hét múlva itt leszek, akkor gyertek.

A boszorka és pártfogoltja esetlenül, mélyen meghajoltak, és eltűntek a ház mögött. A kapitány jámborságos mosollyal tért vissza helyére, és lassan magyarázkodott:

– Mit csináljon az ember? Megromlott a helyzet. Azelőtt csak füttyenteni kellett, s jöttek szépen a jobbágylányok, a legszebbek. Most fűt-fát kell ígérni ilyen vénasszonyoknak, hogy kerítsenek valakit... Félnek a lányok. No, nem tőlem. De mindenfelé azt rebesgetik, sok lány tűnt el a vidéken. Vénasszonyok hívják őket belső cselédnek kastélyokba, szép ruhával és könnyű munkával csábítják őket. Aztán a lányokról nem hall többé senki. Hiába is keresik őket. Azt mondják, a csejtei kastély úrnője... amikor megvénült... s ráncos lett a bőre... ártatlan lányok vérében fürösztette magát, hogy visszanyerje fiatalságát.

Gyöngyösi megborzongott.

– S a dolog ennyiben maradt? – kérdezte.

– Ha kegyelmednek mint vádbiztosnak jelentették volna, mit tett volna?

Gyöngyösi nem felelt.

– Értek a hallgatásából – mondta gúnyosan Halászi. – Ha az úrnő megbotoztatja a lustaságon ért cselédet, meg is vérezhetik, vagy éppen elvérzik... Igaz? Ki perelhet? Az ő cselédje. Kinél emeljenek vádat? Ha éppen mernének? Jobbágy az országgyűlés előtt?... Nevessünk?... Hát ezért ha idegen asszonyság bukkan fel a

falvakban, hajdú kíséretében, a szüzek már uzsgyi futnak az erdőbe. – Nevetett. – Hozzám szívesen jöttek. Megkapták az örömüket meg a jutalmukat is.

– Hallottam szigorú erkölcsű várúrnőkről is...

– Elszáradt, helvét hitű* erkölcsecsősz akadhat – nevetett a kapitány. Legénykedőn megrángatta dolmánya alsó részét. – No, majd most meglátom, miféle erkölcs uralkodik a murányi Vénusz körül. Ha elég magányos már, egy ilyen daliának, mint kegyelmed – gúnyosan csippentett szemével –, könnyen szerezhetek bentlakásos állást.

– Inkább azt terjessze, hogy szépen fogalmazok! – Bánta már Gyöngyösi, hogy egyáltalában szólt ennek a kiszámíthatatlan embernek.

A ház háta mögül három legény jött elő, vállukon nyergekkel. Halászi feléjük indult, s csak ímmel-ámmal viszonozta a költő búcsúzkodását.

Az erdő túlsó oldalán, a nyitott völgyben leereszkedve a költő a zseléci malom nyárfái felé kémlelt; reménykedett, hogy meglátja Rózit. Mert ő a lehetőség, s a zuhatag tövében álló malomkő asztal az egyetlen valóság. Halászinak kisebb gondja is nagyobb az ő írnokságánál. S ki tudja, jobb-e egy cselédlakás Murányban, mint Füleken? Oda hajlandó lenne-e Dobsináról el-

* helvét hitű – a magyar reformátusok 1567-ben a svájci, helvéciai, azaz helvét hitújitók elveit fogadták el

jönni Ilonka? Hisz eddig is oly kevéssé igyekezett férjének kedvében járni!

Amikor leült írókövéhez, és előcsomagolt tarsolyából, beletörődőn sóhajtott néhányat, halkan belefoglalva a nyelvére tóduló rímeket. De máris előjött Rózi, vidítóan köszönt, s letett a malomkő szélére egy kancsó friss vizet. Nem szólt, ám mosolyából a férfi azt érezte, hogy azért hallgat, mert nem akarja megzavarni gondolatait.

Az asszonyka eltűnt, a költő bemártotta tollát, gondolkozva tekergette nyakát, s újra meglátta Rózit, amint loppal őt nézi egy fatörzs mögül. De az jutott eszébe: asszony az asszony, idővel ez is zsémbelni kezdene, hogy mire való mindig csak írni, csak írni... Mégis, amikor jó idő múltával ismét megpillantotta a menyecskét, odahívta asztalához. Nyomban előkerült Alajos papa is, s egy ideig hármasban beszélgettek a világ gonoszságáról, a hadifoglyok nehéz sorsáról, a kis tanya békés szépségéről és a városi élet keserveiről. Aztán Gyöngyösi összecsomagolt és elment.

Így múltak napjai, eseménytelenül, nappal írt, éjjel vakarózott. Már unni kezdte a vitézi oktató versezetet, de okosabb tennivalója nem akadt. Aztán egyik hajnalban megeredt az eső, a reggeli mosdást kényelmessé tette az ereszcsatornákból bőven csorgó víz. Felöltözött, s már a felcserhez készült, akinek sátrán borbélytányér hirdette, hogy ma kész bárkinek hajat nyírni. Ekkor kopogtattak ajtaján, s a tessékre belépett

egy koros asszony, akinek feltűnő tiszta öltözetét a derekára erősített aranyszálas pártaöv tette díszessé. A seregbíró őuraságát kérdezte, szokatlanul választékos szavakkal, s tiszta és szellős lakást ajánlott neki odalenn Fülek városában.

– Honnan veszi az asszonyság, hogy lakást változtatnék?

– Valakitől kapta a címet – felelte –, s tudja, hogy az úr szívesen megszabadulna a rágcsáló és vérszopó lakótársaktól; biztosítja róla, hogy odalenn módja lesz forró vízzel elpusztítani az esetleg vele tartó élősdieket.

Leereszkedtek a fellegvár udvarán, hol vékonyan csorgott a csatornákból kilépő esővíz, és az aláaknázott gyilokfolyosón bokáig kellett gázolni a sárga latyakban. A kaputorony előtti téren nagy sokadalom nyüzsgött: tucatnyi hintó között társzekerekről rakodtak: bort, vágott marhát, élő juhot és baromfit, hordószám vajat és mézet. A hontalan Pest megye sereglett éppen közgyűlésre. Az asszonyság egy keskeny mellékutcába vezette reménybeli lakóját. Takaros háza félemeleti hátsó szobájához keskeny, rácsos falépcső vezetett. Nagy ablaka volt az eléggé tágas szobának, tisztának látszó fekvőhelye és egyéb bútorzata. A lépcső fejénél kármentő formájú lécfalak közé zárt kis konyha, vas tűzhelye fölött a szabadba nyíló kormos kürtőnyílással.

Hamar megegyeztek a bérben, s mire Gyöngyösi elhozta csekély holmiját, már nagy kondérban rotyogott a tűzhelyen a víz; a takaros asszony erősködött, hogy addig nem veheti bir-

tokba szállását, ameddig ruhája és szőrzete nemkívánatos lakóitól tökéletesen meg nem szabadul. Gyöngyösi megtisztálkodott, aztán patyolatlepedőt kapott, abba burkolózva sétált föl s alá a szobában.

Csinos kert volt az ablaka alatt, tarka violával és illatos verbénával, kicsiny puszpángbokrokkal, amelyek elnyúltak a városfal belső tövében körülvezető gyalogútig.

Örült a szeme a látványnak, pezsdült a teste a tisztaságtól.

Gondolataiba mélyedten ott felejtkezett az ajtónál, s majd felborította a sebbel-lobbal belépő asszonyság.

– Tessék, a ruha! – mondotta harsányan. – A tisztaság fél egészség! – Fehér fogait mutogatva az asztalra tette a ruhákat, majd tapintatosan elfordult. – A seregbíró úr olyan embernek látszik, aki értékeli a tisztaságot... És bizonyára tudja, milyen veszedelmes az a büdös serke, amelyből ez a rusnya tetűféreg lesz. Ha beveszi magát a bőr alá, akkor... – két kézzel legyintett.

– Kegyed láthatóan érti ezt a dolgot – jegyezte meg a seregbíró. Vigyázott, hogy a lelke mélyén bujkáló gúny ne sértse az asszony buzgóságát.

– Hát bizony – sóhajtott a szállásadónő. Valamilyen fájdalmas emlék búsra változtatta a hangját. – Szörnyű történéseket láttam én... ilyen esetből... és nem is elpiszkolódott katonaszálláson, hanem... sajnos... grófi palotában.

– Hol? – csodálkozott a férfi.

– Grófi palotában – ismételte meg halkan az asszony. – Bizony. Belehalt a gazdám, Isten nyugtassa. Ha akarja, elmondom egyszer... Rémséges borzalom. Micsoda szép reménységeket pusztított el az a hitvány féreg.

MÁSODIK FEJEZET

Grófi várkastélyból magasra kacsintgatnak

I.

A következő napokban Gyöngyösi István sok időt töltött kellemes füleki otthonában. Fönn a várban éppen semmi dolga sem akadt, s így akár minden idejét a zseléci völgy malomligetében tölthette volna, de szállásadója nemcsak reggelivel látta el bőven, hanem szellemiekkel is. Amikor a lakó éppen indulni készült hazulról, véletlenül mindig bekopogtatott az albérleti szobába: „Csak még azt kell kegyelmednek elmondanom..." – kezdte rá, és beszélt kifogyhatatlanul ifjúságának valóban érdekes élményeiről. Mert szörnyűséges eseménynek volt ő szemtanúja mint egy nevezetes grófi család kulcsárnője.

Özvegy Lessek Istvánné gyereklány korában került Murányalja jobbágyfalujából a Széchy család szolgálatába. Teddide-fussoda szolgálatokra alkalmazták a konyha és a kamrák között, de olyan ügyesen tüsténkedett, s oly tisztességes módon beszélt magyarul és németül egyaránt, hogy hamarosan belső szolgálatra osztották be, s miután cselédtársaitól mindent megtanult, amit tudnia lehetett, a gyermek Mária grófkisasszony komornája lett. Amikor pedig a gyönyö-

rűséges szép főúri leányzót az egész Felvidékre szóló örvendezéssel és ámulatra méltó hozománnyal férjhez adták, Veron komornát küldték vele Erdélybe kísérőasszonyként. Noha csak huszonhat éves volt, nyugodtan rábízhatták, hogy az úrnő belső személyzetének parancsoljon, és kormányozza a nászajándékul kapott hatalmas kastély szobáinak és egyéb részeinek rendben tartását.

Ez a fontos és súlyos megbízatás azért lett osztályrésze, mert Mária anyja hamar fölismerte a tudatlan és írástudatlan pesztra veleszületett értelmességét, s a család érdekében igyekezett hasznosítani. A kis Veronka meg állandóan ügyesen gyarapította sokoldalú ismereteit. Segítette őt ebben a szerencse is.

A sárkunyhóból a vár magasába emelt parasztleányka ámulva nézte, milyen istenítő rajongással hódol a kis Széchy Mária előtt apja, Széchy György, a kapzsinak, önzőnek, kíméletlennek ismert nagyúr. Mária négy fitestvére csecsemőkorában meghalt, és a megmaradt négy lány között ő volt a legidősebb, a legszebb. Veron is az első pillanattól kezdve istenítette kisebbik úrnőjét.

A csodálatosan szép Máriát már hatéves korában mindenki elragadtatással szemlélte. Ekkoriban szerezte meg György úr Murány várát, ekkoriban halt meg Tamás nagyapó, amikor Veron a család körébe emelkedett. Úgy emlékezett rá ma is, hogy Muránynál szebb és nagyobb vár nem lehetett a világon. A szinte égbe nyúló

hegytető lapos részét vastag falú házak vették körül, a nagy térség közepén állott a palota. A hegytető peremére épített bástyaházakban kovácsok, lakatosok műhelyei csengették kormos szerszámaikat, a palota körül magas zajfogó fasorok díszelegtek. Ezek végében hosszú lábú madárként állongott az emelőkerék, és szinte reggeltől estig ingott, bóklászott. Körben járó öszvérekkel itt húzatták föl a hegy tövében ápolt konyhakertek terményeit, a gyümölcsöket, a vágóállatokat, külhoni fűszereket meg az újonnan szerzett és szekereken egyre érkező fegyvereket, bútorokat, szőnyegeket, ezüstöket, aranyakat és más kincseket.

Bőven jutott az utóbbiakból a kis Máriának. Hatévesen már arany karkötővel dicsekedhetett, ékköves nyaklánccal s már dicsőségesen ragyogó homlokpánttal is. A nagy udvartartáson pontos szigorral uralkodó grófné hiába tiltakozott a kényeztetés ellen, az ő elvei ekkoriban még nem érvényesülhettek a murányi várban. Ő azt akarta volna, hogy Mária latinul tanuljon a vár lelkészétől, a derék Kőszegi István Gáspártól, s olvasgatná Kecskeméti Vég Mihály szép magyar zsoltárfordítását. De Mária nem nyúlt a könyvekhez, még Bornemisza Péter *Élektra*-fordításának kéziratos példányát sem nézegette, amelylyel tékozló apja ajándékozta meg.

Gyöngyösi szóját tátva bámult: micsoda ismereteket csípett föl ez a kis parasztlány a fellegvárban! Lessekné folytatta:

– Drugeth Mária, az anyja, hiába intette sze-

rénységre kislányát, mondván, hogy öltse föl az alázatosságot, mert Isten a kevélyeknek ellenáll, s az alázatosoknak kegyelmet ád. Alázzátok meg tehát magatokat, hogy felmagasztaltassatok!

– Ilyen jól ismeri asszonyságod a Szentírást? – kérdezte Gyöngyösi.

– A tiszteletes úr oktatott. Mert hogy Mária grófkisasszony hajlandó legyen a betűvetést megtanulni, engem tettek mellé tanulótársnak; s jól számítottak, Mária nem tűrte, hogy én több tudást szerezzek, mint ő. Szorgalmas voltam, és könnyen tanultam. Tudok írni, meg latinul is valamelyest, s az *Apostolok levelei*ből sok-sok részletet betéve.

– A grófkisasszonyt azonban nem a jézusi szerénységre nevelték – magyarázta tovább Lessekné –, hanem uralkodói gőgre. Pedig az Ég már zord figyelmeztetést küldött, hogy kemény megpróbáltatásokat fog mérni a Széchyekre. Egyszer az egész család nagy kísérettel Besztercebányára indult. Alig érkeztünk le a hegy magasáról lefelé kanyargó, keskeny úton a vár tövéhez, iszonyatos égiháború támadt. Özönvíz zuhogott, csapkodtak a villámok. Az uraságok és kísérőik összetömörültek, és akkor mennykő ütött belénk. Hatan maradtak ott holtan: öt katona és Magdolna, a középső Széchy lány. Visszamenekültünk a várba; a főkapu fedett csarnokában vártuk meg, amíg az ítéletidő alábbhagyott.

Az özvegy két tenyerébe temette arcát, és mélyen lehajtotta fejét. Nagyon sokára tudta csak

folytatni. Azt mondta: a kevélység sajnos megkeményíti a gazdagok és hatalmasok szívét, ezért nem értik meg az Úr intelmét. Bezzeg a cselédség és a környék szegény népe nyomban látta, hogy a Széchyek aranykorának bealkonyul, és nehéz évek következnek a dicső családra.

Gyöngyösi szeretett volna tudni valamit a Széchy családról, amelyet az ő szűkebb hazájában, Ungban, Mármarosban nem ismertek. Ezen a ponton azonban elapadt a bőbeszédű asszony tudománya.

– Ilyesmiről sose hallottam, de ha érdekli uraságodat, forduljon a ferenceseknél Jakab atyához.

Ezt az alkalmat felhasználta költőnk, hogy az elbeszélésnek véget vessen. Sötétedett már, s a hitvány mécses, amelyet az özvegy a konyharekeszből előhozott, pattogva pislákolt, nem sokáig ígért gyér világosságot. Gyöngyösi fölállt, nyújtózkodott, fel s alá járkált; hosszasan tapogatva tanulmányozta a szép cserépkályhát, amelynek négyszögletes csempéi között feneketlen korsóra emlékeztető, kerek bemélyedések voltak.

– Télen nagyon jó meleget ád – biztatta lakóját az özvegy. – Majd meglátja. A várbéli lakótoronyból kaptam, a kürtőjét értő mester vezette át a tetőn, hogy ne okozzon tüzet. Bátran ittmaradhat télire.

Gyöngyösi arra gondolt: jó hely ez, kert is van, s ha a fűtéssel sem lesz baj, akkor talán eljönne ide a felesége, aki ugyan nem kedveli a

városbeli szűkre zártságot, de másrészt mindig panaszkodik a dobsinai udvarházból kiűzhetetlen füst és korom miatt. De még mindig nem esett szó itt arról, hogy felesége van, s valamilyen ösztönös tartózkodás azt tanácsolta, egyelőre hallgassòn még róla.

2.

Gyöngyösi reggel Koháry főkapitányhoz készült, hogy megkérdezze, mikor mehetne Dobsinára, feleségéhez, valamelyik őrjárattal. Nem jutott el a fellegvár toronykapujáig, mert az épülő templom előtt meg kellett állnia. A Ferencrendiek pasztorálták Fülek városát, s leégett kis templomuk helyére most Koháry építtetett szebbet, nagyobbat. Az állványzatról Jakab páter éppen leereszkedett a térre, és malteros kezét csuhájába törülve vígan intett Gyöngyösinek. A seregbíró nagyon kedvelte a derűs, okos, művelt szerzetest, aki sűrűn járta a környező falvakat, és az alamizsna mellé szép magyar népi kifejezéseket is gyűjtött. Szívesen kínálgatta velük őt is, mondván:

– Periratnak sem árt, ha jó nyelvezettel készül.

Gyakran ugratták egymást.

– Dicsértessék! – köszönt most Gyöngyösi, és huncut képpel hozzátette: – Ha ferences létére elfogadja ezen jezsuita üdvözlést.

Tudta, hogy a jezsuiták – mint annyi más

helyen – Füleken is szerették volna megszerezni maguknak a ferences plébániát.

– A jezsuiták csak kitalálták ez ájtatosságot – oktatta a barát –, de keresztény köszöntéssé egy kistestvérből lett pápa, V. Sixtus tette. Remélem, seregbíró létére gyakran használja, mert ez esetben talán újhitű volta ellenére is búcsút nyer a halála órájában. Egyébként azért állítottam meg, mert hallottam valami kegyelmednek valot. Azt mondja a mesében egy generális a másiknak: barátom, ha másként is lehet, ne fürdőzzünk vérben.

Gyöngyösi bólintott, s csak némi fontolgatás után válaszolt:

– Helyes, helyes, magam is vallom. De hallom, ezen a vidéken nemcsak a katonák kardja, hanem hervadó szépasszonyok teste is vérben mártózik.

– Honnan hallotta? – komorult el a barát. – Ez már nagyon régen esett meg, s maga a nádor sújtott le ítélettel a bűnös asszonyállatra. Remélem, nem akar példázatot készíteni belőle az elvadult katonalelkek nyesegetését célzó versezetében?

– Nem, nem. Egyébiránt szünetel a munka, mert szóval sem csörgetem szívesen a fegyvert.

– Hát mi lesz akkor a magyar Iliásszal*, mely-

* *Iliász* – Homérosz 24 énekből álló hőskölteménye. Cselekménye: a görögök Trójáť (Ilion) ostromló legendás háborújának utolsó szakasza. A harc Helenéért, a spártai királynőért folyt, akit Parisz trójai királyfi megszöktetett

nek megírása kegyelmedre vár?! – A páter ugrató modorán átütött meleg jóindulata, amely a költészetnek éppen úgy szólt, mint Gyöngyösi István személyének.

A költő értette és értékelte a jeles pap minden szavát.

– Félek, nincs elég tálentumom ilyen nagy műhöz; s ahogyan magamat ismerem, abbahagynám, amikor ledöfött hősöm véres testét harci szekérhez kötve kellene emberronccsá hurcolnom Trója falai körül.

– Ne írjon azokról a vérszomjas akhájokról. A magyar Trójáját énekelje meg!

– Magyar Trója? Hol van az?

– Itt a szomszédban. Murány a vár neve, s a derék Wesselényi úgy vette be, hogy egyetlen katonájának sem görbült meg haja szála.

– Wesselényi, a nádor? A művészetek híres patrónusa?

– Ő maga. Kegyelmednek való hős. A nagy Pázmány nevelte őt Luther-hitűből katolikussá s a békesség harcosává. Ilyen vezér kell nekünk. Száz éve irtja magyar a magyart, mintha török és német nem eléggé fáradozna azon. Ő mindent kiegyenlít a sok torzsalkodó főúr között. Elmés, eszes ember, mindent tudni akar. Ügyes szervező, értője és barátja a szépségeknek. Meglátja a szemfényvesztést, mulat rajta, aztán kiiktatja.

A Menelaosz király sérelmén felháborodott akhájok tíz évig ostromolták a várat Agamemnón, Akhilleusz, Odüsszeusz és mások vezetésével

A nemeset kedveli, de a pórt is megérti. Mondom, korunk költőjének tollára kívánkozó hős. S az is versezetbe illő, hogy miként foglalta el Murányt, s tette az igaz kereszténység bástyájává.

– Murány? Az a protestáns Széchyek erőssége?

– Csak volt. Wesselényi elvette tőlük a várat, aztán elvette az úrnőt feleségül; előbb azonban jobbágyaival együtt visszatérítette a katolika egyházba.

– De remélem, nem az a nagyasszony, aki cselédjeinek vérében fürdik?

– Ugyan! Verje ki a fejéből ezt a mondát! Híres szépség ő, akit mindenki bámul, Leopold király éppen úgy, mint az ország minden más párton levő főura. Legyen Wesselényi a kegyelmed Akhilleusza vagy Parisza, Széchy Mária pedig Helené...

– De hiszen az hűtlenül megszökött férjétől!

– Hát ha egyszer az istenek az ő bölcsőjébe tették a viszályt okozó almát! Viszály nélkül tudtommal nincs éposz. Hogyan és mint, ezt kutassa ki; én nem értek a mitológiához, én nem a görög istenszékhelyet szolgálom. Kegyelmed pedig inkább ajánlja költeményét a keresztény mennyország főasszonyának, aki nemhogy viszályt szítana alattvalói között, hanem szeretetre tanítja őket, ami sokkal nehezebb feladat. Ennek nyomait a jeles család történetében is megtalálja. Van egy kis ideje? No üljön ide, erre a habarcsos ládára.

A tömzsi, izmos, öreg szerzetes, akinek fején a tonzúrás fehér haj úgy villogott, mint a szentek koronája, sietősen fölment az állványokra, eligazította ott dolgozó rendtársait és az önkéntes kőmíveseket, aztán visszament a seregbíróhoz, és leült melléje.

– A mesterkőmíves ímhol átalakul Thukididésszé, a krónikások atyjává. – Ünnepélyesen megköszörülte torkát, és a magasba fordított tekintettel, kissé éneklő hangsúlyozással beszélni kezdett. – Régi tekintélyes család a Széchyeké. Ősi okmányokban Zech, Zechi és Zeechi néven szerepelnek; első székhelyét a család Balog várában tartotta, s az 1618-ban meghalt Tamás úr már aranysarkantyús vitéz volt, Gömör megye comese*, királyi főudvarmester és Felső-Magyarország generálisa. Tizenegy gyermeke volt három feleségtől, s a legidősebb, a Perényi Borbálától született II. György, a család országos nagyságának megalapítója lett. Vakmerő vitéz, élelmes vagyonszerző. Önző, kegyetlen és kapzsi férfiú.

– Nagyszerű! Nagyszerű! – Gyöngyösi tréfásan összeütögette két tenyerét. – Atyaságod fejében egész káptalan székel, és Mátyás király könyvtárához méltó forrásanyag lapul. Remélhetem-e, hogy ismeretekkel szolgál nekem arról is, amit most csak egyetlen szóval említett: a családalapító Széchy György úr kegyetlenségéről. Mert beláthatja, a nép között élő és a népnek

* comes – gróf, megyeispán, főispán (latin)

regélő krónikást ez jobban érdekli, mint az ősök aranysarkantyúja.

– Egyetértek a krónikás úrral – bólogatott Jakab atya. – De mindenekelőtt tudja meg, hogy bármily sokat tudtak a nagyúr kegyetlen tetteiről, a cselédség öregei mégis tisztelték, és mélyen meghajolva mentek el az előcsarnokban függő nagy, páncélos ruhájú képmása előtt. Mentségére felhozták a rettegő fiataloknak, hogy az úr kemény katona, egész életét harcmezőn töltötte, szükségszerűen egyesíti magában a harcos jó és rossz tulajdonságait. Nem riad vissza semmiféle erőszaktól, saját érdekén kívül más semmit nem néz.

– Például? – vágott közbe Gyöngyösi.

– No, várjon! Nem rendkívüli ez a kegyetlenség. Nem olyan ritkaság sem hazánkban, sem másutt a mai világban. Tudja-e, miből származnak a mai hatalmas uradalmak Magyarhonban? Megmondom két szóval: Krisztus követéséből! – A szerzetes szavaiba nem csekély keserűség vegyült. – Jézus urunk azt tanította: osszátok szét vagyonotokat, és kövessetek engem. Nos, a főurak először elhagyták Krisztus egyházát, és Luther hívévé szegődtek, hogy eloszthassák... no, nem a saját, hanem... az egyház vagyonát. Aztán újra a pápa... vagy ha úgy tetszik, az esztergomi érsek... követői lettek, és a visszatért katolikusok elosztották... no megint nem a saját, hanem... a Luther hűségén maradt társaik vagyonát. A vagyonalapító Széchy is valóságos mestere volt annak, miként kell forgolódni a

bécsi király és az erdélyi fejedelem között, illetve azoknak egymásra acsarkodó vallásháborúiban. Jó szolgálatokat tett Széchy úr a bécsi királynak, miközben Bocskay fejedelem alvezéreként küzdött... higgyük el, hogy az új hit szabadságáért?... no, én kételkedem. Mindenesetre érdekes, hogy Bocskay váratlan halála után Széchy úr Homonnay Bálint fejedelemségéért szállott síkra, s bár Homonnay nem lett fejedelem, Széchy mégis nagyot lépett előre, vagyonban és hatalomban. Ezt el kell mondanom, hogy megértse, miképpen kezdődött leánya, Széchy Mária murányi királysága. Nos, Széchy György szolgálatai jutalmául vagy még inkább a szövetség zálogául feleségül kapta Homonnay-Drugeth Máriát, a Felvidék leggazdagabb és legokosabb lányát. A szultán írásban Homonnay fejedelemségét támogatta, de a kapudzsi basa*... ő tudja, mennyiért... Rákóczi Zsigmond nevét hamisította bele az atnáméba**. Ám a húszéves Báthory Gábor erőszakkal lemondatta Rákóczit, és helyébe ült. Egykori vezértársának, Báthorynak kegyetlen önkényuralma ellen Széchy fellázadt, így került barátságba Bethlen Gáborral. S Erdély legnagyobb fejedelme, miután a megölt Báthory székét elfoglalta, Kornis Zsig-

* kapudzsi basa – a kapuőrség parancsnoka, a szultáni udvar nagy hatalmú, diplomáciai feladatokat is ellátó főtisztviselője (török)

** atnámé – állam vagy uralkodó számára adott szultáni kiváltságlevél (török)

mondot elküldte Murányba, hogy unokaöccse és kiszemelt utódja számára megkérje a szép és gazdag Széchy Mária, György úr leánya kezét.

– Várjon csak, atya! Eltévedek a házasságoknak ezen habsburgian leleményes útvesztőjében! Meg aztán: Bethlen Gábor legföljebb huszonöt évvel élte túl Bocskayt. A Homonnaytól feleségül kapott Drugeth Mária nem tudom, hányadik gyermeke vajon hány éves lehetett, amikor eljegyezték?

– Gyermek volt, persze, akár egy Habsburg főhercegnő. De itt látja Széchy György kegyetlen hidegséggel számító házassági plánumát*, mely valóban vetekszik a Habsburg-családéval.

– Hm! Nem mondom, hogy csodálkozom. Inkább csak ámulok.

– Nos, tudjon valamit az aráról is. Széchy Mária már hatéves korában ritka szép leányka volt, a korán elhalt fiúk után a legidősebb gyermek, akit vadember apja úgy bálványozott, ahogyan csak kegyetlen zsarnokok képesek minden maradék jóérzésüket egyetlen kedvencükre árasztani. Úgy elkényeztette, elrontotta kislányát, ahogyan azt tiltó szabályba kellene foglalni, tizenegyedik parancsolatba. Mária páváskodva járt-kelt a murányi udvaron kíséretével, be-benézett a hátaslovak istállójába, ahol külön rekeszben abrakolt az ő apró termetű paripája; a színben beült az aranyozott gyaloghintóba, és nagy kényesen hátradőlt hímzett párnáján. Apja

* planum – terv (latin)

büszkén gyönyörködött a gyermek kevélykedésében. „Mi lesz belőle?" – riadozott az aggódó anya. „Királynő! Annak nemzettem!" – vágta rá gőgösen György úr, aki elhatározta, hogy ha nem is királyi korona, de legalább fejedelmi pálca heverjen párnán kislánya lába előtt... Nem untatom?

– Dehogy! Dehogy! Izgatottan hallgatom.

– Egy napon aztán... beállított Murány várába, a bécsi király fontos végvárába Kornis úr, az erdélyi fejedelem követe, és feleségül kérte a fejedelem leendő utódja számára Széchy György leányát, Máriát. Micsoda ügyessége az apának! S Bécsben nem bánták, hogy Luther híve, de még azt se, hogy ellenséges hitű vőlegényt bocsát be a Bécshez oly közeli Murányba. Ilyet csak Széchy György merészelhetett. Gloria mundi, a világ dicsősége ragyogott a murányi vár egén. A fejedelem küldöttei sokáig ott időztek, amíg megegyeztek az apával a hozományban, mert sokat követeltek. Csak készpénzben ötvenezer tallért, több várat, rengeteg ruhát, arany- és ezüstmarhát, amelyben benne foglaltatott a Bocskay-kincsnek Széchy Györgyre jutott része is. Aztán eljött a vőlegény, a gubernátor* Bethlen István és Csáky Krisztina fia, akit nagybátyja, a fejedelem csak Istóknak meg Kisgrófnak becézett. De nemcsak dédelgette, fölötte kedvelte is, latin és német országok uni-

* gubernátor – kormányzó, Erdélyben a fejedelem helytartója (latin)

verzitásain* taníttatta, fiává fogadta, ráíratta Vajdahunyad várát, megtette váradi kapitánynak, pedig alig múlt húszéves. Okos, művelt, vitéz, kellemes ifjú volt. Mária beleszeretett.

– Miután a vőlegény hazatért Erdélybe – folytatta a páter –, Murány fölött megdördült a baljós ég. A várúr Barkóváraljára ment vadászni, s ott éjszakai alvásában, a fészer szalmáján agyonlőtte tulajdon vadásza, Léti Miklós, aztán a többi szolgával együtt nyomtalanul elinalt. Sokáig vártak a temetéssel, hátha tetemre hívhatják a gyilkosokat, de nyomuk veszett. Nyáron halt meg György úr, decemberben temették el a murányi templomban.

A megözvegyült nagyasszony korlátlan hatalomhoz jutott a kisebb fejedelemségnek beillő Széchy-területek fölött. Értett a politikához is, kivívta, hogy a katolikus Bécs megerősítette birtokaiban az evangélikus családot, és tudomásul vette, bár némi gyanakvással, a Bethlen családdal összeboronált házasságot.

A balogi templomban tartották a fényes esküvőt, ott volt fél Magyarország és egész Erdély urainak színe-java. Meghívták Ferdinánd királyt is, Esterházy Miklós nádort is, de ők Bosnyák Tamást küldték maguk helyett, akinek Esterházy kevéssel előbb adta át, amikor nádorrá lett, a füleki kapitányságot. Ott állongott a templomban alkapitánya, Wesselényi Ferenc, aki majd hamarosan feleségül veszi Bosnyák fő-

* univerzitás – egyetem (latin)

kapitány lányát, felváltja őt a füleki parancsnokságban.

Több száz ember lovagolt, szekerezett a nászmenettel, amely Balogról Erdélybe kísérte a fejedelem kisöccsét és menyét. Kastélyról kastélyra adták őket, a magyar váraknak mindig szinte végeérhetetlen lakodalomsorozatával. Ám ugyanekkor egy másik nászmenet is Erdély felé tartott, Morvaország felől Kassához közeledett, majd néhány napig ott vesztegelt a menyasszony betegsége miatt. Nem sokkal Bethlen István és neje előtt Gyula-Fehérvárra érkezett Brandenburgi Katalin, György Vilmos választófejedelem huszonkét éves lánya, az elözvegyült Bethlen Gábor új hitvese. És a Bethlen házaspárral egy napon vonult be díszesen az erdélyi fejedelemség székvárosába a szultán követe, aki a Brandenburgi Katalin fejedelemasszonyi méltóságát és férje után az uralkodói szék öröklésének jogát elismerő okiratot hozta.

Gyöngyösi István ugyancsak élvezte a hosszú elbeszélést. Bethlen Gáborról jól tudta, hogy nagy fejedelem volt, gazdaggá tette Erdélyt, és hogy halála után az erdélyi főurak elkergették özvegyét, aki erőnek erejével a trónra ült. Helyette Patak urát, Rákóczit választották fejedelemmé. Költőnk törte a fejét, miként kapcsolhatná össze a régmúlt és a mostani időket, de az atya hirtelen fölállt, s az állványok magasa felé kiáltott:

– Jövök! – Aztán visszafordult Gyöngyösihez. – Mennem kell, gyorsan befejezem. Képzelheti

kegyelmed, mekkora csalódás volt ez Széchy Máriának, aki már-már Erdély fejedelemasszonyának érezhette magát, s ifjú férjével együtt ragyogott a százéves ábrándban, hogy a háromfelé szakadt gyönyörű Magyarországot mint erdélyi fejedelmek újra egyesítik, s akkor ő és férje ülnek az Árpádok trónjára. A remény összedőlt. Maradt volna nekik a második hely, de Brandenburgi Katalin nem tűrte a maga közelében a nála szebb és okosabb Széchy Máriát. Aztán tragikus körülmények között Istók gróf meghalt, s a Bethlen család egyesült erővel mindenéből kiforgatta az elhunyt Istók ifjú özvegyét. Képzelheti, mekkora keserűség kerítette hatalmába a csalódott nagyreményű Máriát.

– Egy pillanat, atyám! – ugrott talpra Gyöngyösi. – Azt mondja, Bethlen Istók tragikus halált halt. Csak nem ölték meg?

– Nem tudom pontosan, s most nincs is több időm. De adok tanácsot: keresse meg itt Füleken Lessekné Veron asszonyt, a grófné egykori kulcsárnőjét, ő ott volt vele mindvégig Erdélyben. Szapora nyelvű asszony, szívesen elbeszél mindent, ha megmondja neki, hogy én küldtem. No, Isten áldja, seregbíró úr! Pax tecum! – Ezt már az állványra vezető palló lábától kiáltotta.

– Pax tecum! Béke veled! – intett vissza Gyöngyösi.

Azután elfordult, hogy Jakab atya ne lássa és ne értse félre mosolyát. Hiszen a mindent jól tudó és szaporán mesélő Lessek Veron nem más, mint az ő háziasszonya. A volt kapitány, a volt kulcsárnő és a jó öreg páter szinte kézről kézre adják őt, tenyerükből etetik a hőskölteménynek való anyaggal. Persze nem lesz könnyű kiválasztani az ocsúból a búzaszemeket. A legendaterjesztő asszonyok képzelete bizonyosan össze is keveri – vagy éppen többfelé választja? – az eseményeket. A páter például gyanúsan nem akart beszélni a cselédek vérében fürdő várúrnőről. Vajon nem rokona-e ez a beteges lelkű némber a híres Széchyeknek? Ezért hallgatnak róla? Bethlen Istók titokzatos halála mögött is lappanghat valami. Odahaza hallott egy Báthory lányról, a lengyel király unokájáról, aki megbabonázott, Ecsed várába bolondított s végül elpusztított minden valamirevaló férfit. Hátha a kisgróf is annak az áldozata?

Útközben törte a fejét vizsgálóbírói okos kérdéseken, amelyekkel zavarba hozhatná s őszinte vallomásra késztethetné a világszép özvegyasszony mindentudó főcselédjét.

Hazaérve egyenesen benyitott a konyhai kármentőbe, s kurta köszönés után nyomban érdeklődni kezdett:

– Mondja, kedves Lessekné asszonyság, ami-

kor odaát volt úrnőjével Erdélyben, jártak-e Ecseden, és...

– Valaki várja odabenn, Patakról – vágott közbe s bólintott egyidejűleg a szoba felé Lessekné, majd csak azután felelt: – Hogyne lettünk volna, hiszen a mienk volt... mármint az öreg István gróf adta nászajándékba a fiataloknak.

– És élt ott valamilyen híres boszorkány?

– Még a Báthoryak idejében...

– Attól kobozta el Ecsedet Bethlen Gábor, akit szintén meg akart rontani – szólt bele meglepetésszerűen egy ismerős férfihang.

István odanézett, s a küszöbön álló papucsos, felleghajtó köpenyű alak felé szökkent.

– Ferenc! Te itt? – Összeölelkeztek.

– S máris tudnak itt arról, amiért én jöttem? – csodálkozott Ferenc.

Hárman beszéltek egyszerre, összevissza. Cserleni Ferenc, Gyöngyösi pataki diáktársa és barátja, kevéssel ezelőtt érkezett, a Gyöngyösi név említésére szívélyes fogadtatásra talált, s éppen csak levonta csizmáit és nem kevésbé sáros ruháit, aztán magára vette a szobaúr köpenyét és papucsát. Bevonultak ketten a szobába. Lessekné látatlanul és csillapíthatatlan kíváncsisággal hallgatózott.

– Hogy kerültél nyomomba?

– Előbb Dobsinán kerestelek, onnan jöttem ide... Sárospatakra nagy változások zúdultak, amióta elballagtál a főiskoláról. Rákóczi György elesett a fenesi csatában, kevéssel utóbb anyja, Lorántffy Zsuzsanna is meghalt. A Rákóczi-

tartomány fölött II. György özvegye, Báthory Zsófia vette át az uralmat. Patakra költözött fiával, a betegeskedő Ferenccel, vele együtt áttért a katolika hitre, szétverte a gyönyörű helvét hitű egyházakat és iskolákat, közöttük a pataki univerzitást is, a magyar műveltség ezen erős bástyáját.

– A pataki kollégiumot?

– Fűtetlen termei üresen tátonganak, az éhező tanárok és diákok elszéledőben. Többen Kolozsvárra mentek, de sokan maradtunk, és pereltük a könyörtelen úrnőt. Báthory Zsófia azután földönfutóvá tette a Kálvin-hitű papok és tanítók százait... – Ferenc öklével verte két térdét, hangja elcsuklott, szeméből könnyek hullottak.

Gyöngyösi barátja vállára tette két kezét.

– Mondd, mit tehetek?

– Nádasdy Ferenchez megyek, az országbíróhoz. Arra kérjük őt, intse békességre Rákóczi György özvegyét.

– Nem ismerem Nádasdyt.

– Neked más dolgod lesz. Nem felejtettük el, hogy jó próbákat tettél versírással, szép költői stílusod vagyon. Azt kérjük tőled, írjál rövid, de tüzes paszkvillust* a galád Báthoryak ellen. Kinyomatjuk, és...

– Mit tudok én róluk?

* paszkvillus – gúnyirat, mely valakinek a meghurcolását célozza; nevét egy Pasquinónak nevezett római szoborról kapta, erre az elégedetlenkedők a középkorban gúnyoló iratokat ragasztottak

– Ez a Báthory-nemzetség pokolra való gonosz fajzat. Egyikük elárulta Mátyás királyt. A másik Szapolyai Jánost. A becstelen Anna megbetegítette Bethlen Gábor feleségét. Bátyja, Gábor halomra ölette Erdély legjobbjait. Erzsébet, aki itt élt Csejtén, halálra kínoztatta cselédjeit...

– Ez azért így... öö... – Gyöngyösi nehezen talált szavakat. Iszonyodott a gondolattól, hogy ő ilyesmiről írjon, főúri családok szennyesében turkáljon, s akaratlanul bemocskoljon olyan nagy magyarokat is, mint Báthory István lengyel király vagy Nádasdy Tamás, a sárvári Parnasszus* megteremtője. – Ez azért így... elmondva... – kereste a szavakat.

Cserleni eddig oly mereven nézte a padlót, mint aki onnan olvassa a véres vádakat. Most fölemelte fejét, s Gyöngyösi arcát meglátva, hirtelen haragra gerjedt.

– István! Te nem tartasz velünk?!

– Én istenes hazaszeretetre akarnám tanítani olvasóimat. Most is írok egy vitézi éneket, magyar harcosok lelkének nemesítésére.

– Csináld meg álnéven!

– Nem a név számít. A tiszta lelkiismeret!

– A Báthoryak ellen nem köt erkölcs.

– Magam írásáért magam vagyok elsőbben felelős. Én kérem számon magamtól tetteimet.

* Parnasszus – hegység Görögország középső részén; a görög hitrégében a múzsák lakóhelye; átvitt értelemben: a költészet birodalma

Cserleni fölpattant. Lerúgta lábáról vendéglátója papucsát, és a kályha közelében száradó csizmája után kapkodott.

– Áruló vagy! Nem vagy méltó a pataki diák nevére! – Ügyetlen heveskedéssel öltözött, majd szétvetett lábbal megállt az ajtónál. – Utolsó szavad ez?! Nem gondolod meg?

– Ne bomolj, Ferenc! – lépett hozzá s fogta karon István. – Durvasággal mire mentek? A személyes gyalázkodást Luther kezdte, s mit használt vele az egyházi élet tisztaságának?

Ferenc lerázta magáról a nyugtató kezet.

– Pataki diák voltál?! – kérdezte rekedten.

– Az.

– És megtagadod Lorántffy Zsuzsanna szellemét? Hát akkor mi is megtagadunk téged! Hallod? – Nem kapott választ. – Méltó vagy a pataki diákok megvetésére! – ordította Ferenc. Félig öltözötten fölkapta batyuját, föltépte az ajtót, kurtán jó napot kívánt az ajtótól elrebbenő asszonyságnak, s ruháit cibálva, magában káromkodva lefelé robogott a lépcsőn.

Gyöngyösi darab ideig meredten állt, aztán mérges horkanással levetette magát fekvőhelyére, s elnyúlt. Szédült, forgott vele a világ, mintha ki tudja mennyi bort ivott volna. Mérgezett italt öntött a lelkébe ez a megvadult hajdani barát. Haragra gyűlölettel, kegyetlenségre üldözéssel válaszolni?... Mi lesz ebből az országból? Ő nem vesz részt a testvérgyalázó harsogásokban s a rá következő véres vagdalkozásban. A békéről akar dalolni. Arról a magyar vitézről,

aki azt mondta: minek vérben fürdőzni, ha anélkül is lehet.

Végül a lelki kimerültség álomba nyomta. Arra ébredt a besötétült szobában, hogy nyílik az ajtó, Lessekné égő mécsessel ágyához közeledik, és szólítgatja:

– Tekintetes úr! Tekintetes úr! Rosszul van? Beteg? Nem csodálnám. Ilyen rettenetes ember! Hogy ez miket mondott. Hát még ha hallotta volna, lefelé a lépcsőn micsoda átkokat kiáltott az egész világra.

Gyöngyösi felsóhajtott. Lessekné fölébe hajolt.

– Főzzek borbolyateát? Szépen kérem, ne emésszе magát! – A költő hirtelen fölült, mert elszégyellte helyzetét, s letette két lábát a padlóra. – Maradjon csak, ha fáradt. De ha elég erős... igen, én úgy szégyellem... hadd mondjak valamit... bár csak cseléd, ha nem is akármilyen közönséges cseléd voltam.

A férfi nyugtalanul hallgatott, azután fölugrott, és kitört:

– No, kezdje már el!

– Köszönöm – sóhajtotta az asszony. – Milyen okosnak tetszik lenni. Persze a tekintetes bíró úr ne tudná, hogy az emberek mindig könnyen készek másokat piszkolni, főként a kimagaslókat. Az én méltóságos grófnőmre is sok mindenfélét kitaláltak. És rágalmazzák ma is. Az ördög kezére valók, akik magyart magyar ellen hergelnek... Már bocsásson meg! Úgy szégyellem magamat.

– Mit szégyell, jóasszony? – kérdezte valamivel kevésbé ingerülten a költő.

Lessekné nagyot sóhajtott, keresztet vetett.

– Úgy vegye, mintha gyónnék. Mert hogy én... én... igen, igaz... hallgatóztam az előbb. Először csak azért, mert Ecsedről beszéltek, de aztán... megmondom... féltettem a tekintetes urat attól a bolondtól, a szennyes ajánlatától. Amikor meghallottam, hogy uraságod milyen emberséggel elutasítja, örült a lelkem, és vágytam, hogy igéit hallgathassam. S talán nem is volt ez bűn, mert az ég megjutalmazott. Mert megtudtam, hogy a tekintetes úr nyomtatásba való írásokat készít... Ne tessék haragudni, hogy így birtokába jutottam a titkának... a versezetnek! Nem fogok visszaélni vele. Kérem... ha elfogadja egy ilyen egyszerű és alantas asszonyi személytől, én tanácsot mondanék. Igen, nagyon igaza van, ne írjon az ecsedi Annáról. Mikor mi ott voltunk, akkorra már elbujdosott Báthory Anna, akit... megmondom... a vénasszonyok szerint igencsak vérmes természettel vert meg a végzet...

Gyöngyösit fárasztotta a körülményes előadás. Intett.

– Megbocsásson, ha hosszan beszélek, de tudatlan öregasszony vagyok. Jól teszi, ha nem híreszteli el vágybeteg főúri hölgyek botlásait. Jól teszi, ha azért szerez versezetet, hogy békét tegyen magyar és magyar között. Az én drága grófném úgy védte meg Murányt, és úgy szerezte a király kezére, hogy egyetlen csepp vér sem

hullott miatta, és érte senki meg nem özvegyült. Ilyen drágaságos nagyasszony ő, Isten áldja meg! A bíró tekintetes úr írja csak meg az életét.

Lessekné elhallgatott, lakója föl s alá járt, nagyokat lélegezve. Kis idő múltán megállt az asszonyság előtt.

– Nem kegyed az első, aki eme titokzatos hölgyről szót ejt előttem. Vagy tán nem is egyről szól a fáma? Az egyiket Bethlen kéri feleségül, a másikat Wesselényi veszi el. Van itt szó vérfürdőről, titokzatos halálról. Ám én még azt sem látom, ki foglalta el s mivégből Murányt? És kitől? És miért olyan nagy dolog ez? Az ilyen történet megírásához az kell, hogy férfi és nő szeresse egymást...

– Ó, csodálatosan megkedvelte Mária grófnő Wesselényit, persze csak Bethlen halála után. Egyik fönn a várban epekedett, a másik lenn a fal tövében, pedig ellenségek voltak.

– Rég ismerték egymást?

– Addig egyáltalán nem. Isten súgta meg mind a kettőjüknek, hogy szeretniök kell egymást, az ország érdekében.

– Halászi kapitány szerint ez a murányi úrnő nemtelen, céda teremtés, mindenki szeretője.

– Nem igaz! Ne higgye! Minden szava hazugság annak a boroshordónak! Minden nő köllene neki. A zseléci molnár lányát is kerülgeti. Tudom, hogy a tekintetes úr odajár ejtőzködni. Szép asszonyka a Rózi, ugye?

Gyöngyösi ijedten járkálni kezdett. Megzava-

rodott. Nyugtalanította, hogy az asszonyság mindenkit ismer, mindent tud. Róla is?

– Lessekné – állt meg végül –, peres iratot kell holnapra elkészítenem. Kérem, hagyjon most magamra, és folytassuk holnap!

Már szedte elő az íróholmiját, s írni kezdett. De nem bírói munkán dolgozott, hanem a versen. Mert egy előbbi kósza ötlet magja széles versbokorrá növekedett. Megvan a kezdet, az eposzi kiindulás, az igazi, a lehető legklasszikusabb. Az istenek tanácskoznak az Olümposzon, mert tenni kell valamit, hogy e kettészakadt Magyarország összebéküljön. A vitában kitalálják, nincs más lehetőség, Wesselényi Ferenc és Széchy Mária gyulladjon szerelemre egymás iránt. Mutassák föl az országnak a megbékülés lelkesítő, szeretetre buzdító példáját. Hogyan? Azt majd kitalálja. De előbb meg kell tudnia, igazában mi történt. De most rögtön írni kezdi azt, amit neki magának kell kitalálnia: miként folyt le az istenek nevezetes gyűlése.

Lázasan írt, javított, törölt. Gyűltek a sorok. Szédült a költő a mai napon megtudott történetek kavargásától. Hamar befejezte. Mára elég. Reggel kimegy a malomhoz, s a zseléci tölgyfák alatt várja a Múzsa suttogó tanácsadását.

Muránnyal álmodott. Bevehetetlen sziklatorony tetején erős vár, Vénusz erőssége. Olyan magasak a falak, hogy oda a madár szárnya is fáradva száll. Az orom fölött boszorkányok röpködnek. Ezért szédül, aki fölnéz a tetőre.

...Gyöngyösi szúrást érzett a szíve helyén. Fölébredt. A nap már besütött a délkeletre nyíló ablakon. „Gyerünk a zseléci tölgyligetbe!" – biztatta magát a költő, miközben gyorsan megmosdott és felöltözött. De indulnia nem lehetett. Lessekné alighanem megint hallgatózott, mert kopogtatás után benyitott, egy tányéron friss túrós lángost, bögrében meleg tejet hozott.

– Ha megengedi, egy kis früstük*... Az éjjel nem aludtam, összeszedtem mindent, amire emlékszem, s most rendre elmondom.

Gyöngyösi falatozott, az asszony pedig behozta a konyháról a zsámolyt, s barátunk még nem nyelte le az utolsó falatot, máris rákezdte:

– Mondtam-e, milyen nagyszerű dolgokat láttam Gyulafehérváron, amikor bevonultunk oda a menyasszonnyal?

Gyöngyösi rémülten fogta a fejét, nagyokat lélegzett. Végtelen hosszú fecsegést kell most végighallgatnia, az írásból nem lesz ma semmi, a Múzsa hiába várja a zuhatagnál.

Lessekné magasztalni kezdte az erdélyi szék-

* früstük – reggeli a régi magyar nyelvben (a német Frühstück szóból)

város nagyságát, kellemességét, régi és új épületeit, fali festményeit, a hegyekből csöveken a városba vezetett vizet, a szobákat díszítő szőtt képeket, a ruházkodás pompáját, a nyusztprémes katonák deli voltát, az udvari zenészek hangicsálását s a konyhákon tékozló bőséggel használt külhoni fűszereket, csemegéket, a szépen öltöztetett diákokat, akik között – azt hallotta – jobbágyfiúk is voltak.

Mária grófnő előre örült, hogy Murányból, ahol édesanyja szigorú egyszerűségre szorított mindenkit, a fényes fejedelmi udvarba kerül. Ám Bethlen Gábor éppen súlyos beteg volt, iszonyú fájdalmak gyötörték, naponta többször elájult, sokan a halálát várták. Szép ifjú menyasszonya nem azért jött a messze Brandenburgból, hogy egy haldokló öregember ágya mellett üldögéljen. Az udvar fiataljai rögtön körülrajongták a nagybeteg fejedelem német feleségét. Ő meg csak folyvást panaszkodott a magyar állapotokra. A hosszú úton sehol sem volt illendő szállása, még Kassa városában is szalmán aludt. A fejedelmi székhely kényelmét is kevesellette. Fitymálta a szép cserépedényeket, díszes fakupákat, ő arany- és ezüstterítéket kívánt. Azzal már kevésbé törődött, hogy a pompázatos asztalnál faragatlan fiatalok vették körül, s aztán leitták magukat az asztal alá. Katalin fejedelemasszonyt csak a hódolat érdekelte. Megszegte hitvesi esküjét, ma ezzel, holnap azzal, pillanatnyi szeszélye szerint.

– S a fejedelem tűrte?

– Félholt volt, nem tudott semmiről. Istók úr meg kíméletből nem szólt neki. Az a néhány hét elég volt Katalinnak, hogy magába bolondítson mindenkit, s feldúlja Istók úr meg Mária grófnő boldogságát. Görbe szemmel nézett rájuk az egész udvar. A Kisgróf persze nyomban meggyűlölte Brandenburgi Katalint, aki pusztán létezésével elütötte őt a fejedelemség öröklésétől. Bánatában mit tehetett, dőzsölésre adta magát.

A derék asszonyság nagyokat sóhajtott, homlokát dörzsölte. Aztán erőre kapva folytatta:

– Nagyon odavoltunk. Én meg tudtam volna ölni azt a céda hercegnőt. Úrnőm, Mária grófnő igyekezett tartani a lelket ifjú férjében: ne hagyja magát kisemmizni, szervezzen pártot Katalin ellenében. De Istók grófban kevés volt az erő, nem is akart szembeszegülni szeretett nagybátyja akaratával, s igyekezett nem mutatni, mennyire gyűlöli a fejedelemasszonyt. Szegény a borba fojtotta bánatát. Ej, rettenetes, micsoda ivászatok folytak ott! Mária grófné csak annyit ért el, hogy amikor a fejedelem jobban lett, elmentünk az udvarból. Ha tudta volna, hogy Gábor úr már csak két évig lesz életben!... A gyönyörű dévai kastélyba költöztünk, amelyet Istók grófnak adott a fejedelem, aztán felváltva Vajdahunyadon, Ecseden, Tasnádon éltünk, meg Váradon, ahol a gróf úr főkapitány volt. Amikor Gábor úr meghalt, Istók gróf a Katalin ellenségei közé állt, és behívta Rákóczi Györgyöt, átadta neki Váradot; hosszú harc után sikerült elűzni azt a hitvány idegen némbert Erdély trónjáról.

– És akkor Istók úr ült a trónra?

– Nem. Beteges, gyönge ember volt ő, de Rákóczival megértették egymást. Mígnem bekövetkezett a tragédia.

Lessekné nagy sápítozásba fogott:

– Az ecsedi kastélyban voltunk. Istók gróf szokatlanul sokáig maradt el Váradon, hírt sem küldött. Az úrnő éppen már lovas futárt akart indítani, amikor egy este meghozták a gróf urat, szekéren. Rettenetes állapotban volt, hörgött és vonaglott, eszméletét vesztette. Ágyába vittük, fürdőt készítettünk, levetkőztettük. Véres sebek borították a testét, hasán és mellén, karján és combján mélyre kapart véres fekélyek... Székfüves vízben fürösztöttük, bojtorjánból készült írral kenegettük a sebeket, de semmi sem használt, a gróf önkívületben fetrengett, láz marta. Kezét le kellett kötnünk, hogy ne vakarózzék. Kassára küldtünk felcserért, sokféle kenőcsöt megpróbáltunk, mindent, amit javasasszonyok ajánlottak.

Az özvegy egyre panaszosabb hangon folytatta:

– Rettenetes, hogy úrnőm mit állott ki! Huszonkét éves volt akkor, gyönyörű és üde, mint a frissen hullott harmat. Bőre alabástromfejér és hamvas. De nem kímélte magát. Senkit sem engedett a beteg közelébe; ő maga kenegette, borogatta az undorító sebeket. Igencsak derekasan helytállt szegénykém. Nem akarta, hogy híre menjen, milyen gyalázatos betegség tartja hatalmában az urát.

Megint szünetet tartott, aztán tompább hangon beszélt tovább:

– Végre előkerült valahonnan egy német kuruzsló. Csak ránézett a beteg testére, és kimondta, hogy ez... tetűkór!

Gyöngyösi megborzadt. Várbeli tetves odújára gondolt, ahol rémes hónapokat töltött.

– Azt mondta ez a német: aki elhanyagolja a tetvességet – folytatta Lessekné –, aki nem irtja ki a férgeket, hanem csak vakarózik, annak a sebeken keresztül bemásznak a testébe, megfertőzik, elpusztítják. Istók gróf egyre fogyott, egyre borzasztóbban jajgatott, és végül meghalt.

Az elbeszélő mélyen előrehajolva, két térde közé buktatta fejét, és halkan zokogott. Aztán letörülte könnyeit, egészen más, különös hangon fejezte be a történetet:

– Akkor már ott volt az egész Bethlen rokonság, csak a jóságos Gábor úr, a nagy fejedelem hiányzott. Volt nagy veszekedés; Mária grófnét vádolták, hogy ő a hibás. Csak az öreg István gróf védte egy ideig. Dicsérte, hogy milyen önfeláldozón ápolta a nagybeteg Istókot. Bizony, szerencse, hogy nem támadták meg őt is a férgek, hiszen nem kímélte magát, nem óvakodott. Csak én segítettem neki, csak én tudtam igazán, hogy szegénykém mit szenvedett. Az öreg István gróf, a gubernátor olykor vigasztalta, hogy nem olyan szégyen ez a betegség, Heródes zsidó király meg a nagy spanyol Fülöp is ebben pusztult el. De az én drága úrnőm nem talált vigasztalást.

Lessekné nagyokat nyelt, majd fölemelte fejét, szeme különösen villant.

– És akkor egyszerre minden felfordult... Most elmondom kegyelmednek. Eddig hallgattam, szégyenből, de egyszer már ki kell adnom magamból. Iszonyú dolog, hogy ilyen nagy urak mire nem képesek! Előbb összebújva pusmogtak, aztán együtt nekimentek az én úrasszonyomnak, kész iratokkal, hogy mindent írjon alá, mindenéről mondjon le. Addig bizonyára csak azért mutattak részvétet iránta, hogy elkészíthessék az írásokat. Rettenetes ordítozás támadt, a sok dühös nagyhangú férfiember mindenféle fenyegetéssel rávette a gyámoltalan gyerekasszonyt, hogy mindent írjon alá. Ez egy nappal az előtt esett, hogy elindultunk a temetésre.

– Szegény fiatal özvegy! – sóhajtotta Gyöngyösi mély együttérzéssel. Az elkényeztetett gyermek, aki fiatalon a magasba emelkedik, aztán a mélybe zuhan... Micsoda változások mehettek végbe az ifjú nő tiszta lelkében! – Hogy viselte el a megpróbáltatásokat a szerencsétlen? – kérdezte meleg hangon Lesseknétől.

– Nem tudom. Engem kivéve mindenkit elbocsátott. Azt mondta: senki se emlékeztesse őt az átélt borzalomra. Apai örökségéből nekem adta ezt a füleki házat, hogy legyen hová mennem, ha ő már nem lesz. Mert ő nem éli túl ezt a szerencsétlenséget.

Gyöngyösit szánakozás fogta el. Mit érezhe-

tett a bukott és vagyonát vesztett trónörökösné férje temetésén? Bosszút esküdött-e a Bethlenek ellen? Miként formálta át nagyravágyó lelkét az igazságtalanság?

– Jáj! – riasztotta föl töprengéséből az özvegy kiáltása. – Elfecsegtem itt az időt, és még hol vagyok a történet végétől? Most mennem kell, csak estére jövök haza, akkor folytatom...

– Isten vele, isten vele! – ismételgette gépiesen Gyöngyösi, és fejét fogva lekönyökölt az asztalra.

Költői tervezgetése vásznán repedés támadt. Lehet-e a szépséges murányi Vénusznak ilyen előélete? Illik-e költői elbeszélésbe a tetűkór és a pénzsóvár főúri család? És hátha csak rágalmazzák őket? Elolvasta, amit előző nap írt, s nyomban össze akarta tépni. Mert hogyan beszélnék meg ezt a gyalázatos erdélyi ügyet a görög istenek?

Keze megállt. Brandenburgi Katalin történelmi személye, két ifjú szépség valóságosan lefolyt vértelen mérkőzése talán mégis méltó a megörökítésre. Mária méltatlan veresége, a meg nem érdemelt bukás, a galád kisemmizés sokrétű magyarázatot ad arra, hogy miért oly magányos, miért oly megközelíthetetlen a murányi várúrnő. Érthető, hogy az elzárkózott gazdag hölgyért lovagok vetélkednek, köztük Wesselényi, a művészeteket kedvelő magyar Akhilleusz. Sok megfontolást, hosszú tűnődést, aprólékos munkát kíván azonban a bonyolult helyzet kibontása. Ám máris verssorba állt néhány ötlete, s nyom-

ban papírra vetette, mint szomorkodik a murányi bástyán Mária – mint az isteneknek áldozati ajándékul adott Iphigeneia Auliszban* – s nézi a fenyvesek tengerként hullámzó zöldjét, közelg-e már a szabadító hős. Elképzelte Máriát, és szavakba öntötte szépségét. A sosem látottról ez sem ment könnyen. Írt és járkált, bámulta a kis kertet, az ég fehér felhőit.

Az alkotás követelte gyönyörű szenvedésben kopogtatás zavarta meg. Kinyílt az ajtó, és belépett Rózi, köszöntést rebegve, piruló arccal és örvendező szemmel.

Öröm lángja gyúlt Gyöngyösiben is a kedves teremtés láttán.

Rózi két karjával átfonta a férfi nyakát, és hozzásimult.

Gyöngyösi szája önkéntelen csókra nyílt.

– Én Vénuszom... – suttogta.

Rózi összerezzent, elhúzódott.

– Boszorkánynak tart kegyelmed?

– Csacskaság. Vénusz a szerelem görög istennője. A legszebb nő a világon. Örökké ifjú.

Rózi félősen beszélt:

– Hallottam én efféle boszorkányokról eleget. Tudom, hogy mind elpusztítja a szeretőjét, s

* Iphigeneia – Agamemnón és Klütaimnesztra lánya; az auliszi kikötőben veszteglő görög hadak vezetői megtudták, hogy az indulásukat akadályozó szélcsend csak akkor ér véget, ha Artemisz istennő kiengesztelésére feláldozzák a hajadont; a kényszerű áldozatot Iphigeneia utóbb önként vállalta népe érdekében, az áldozati oltárról pedig Artemisz megszöktette Aulisz szigetéről

hogy köztük a murányi Vénusz a legborzasztóbb.

– Vénusz a szerelem ébresztője, a szerelmesek pártfogója.

– Ó, hát már kegyelmedet is megbabonázta! – Rózi szeme könnybe lábadt. – Minden férfi csak őrá vágyik... Jaj! Kegyelmed ne kívánkozzék oda! Ígérje meg, hogy nem megy soha Murány környékére sem!

Gyöngyösi hallgatott. Rózi a nyakhajlatába szorította arcát, akadozva suttogta:

– A várkastélyokban irigység és gyűlölség pusztít. Maradjon itt. A mi malmunknál mindig szeretet és békesség várja. – Hallgatott darab ideig, azután folytatta: – Elmondjam, mit álmodom minden éjjel? Kegyelmed ül a malomkőnél, kezében tollal, és a lombokon át a csillagokat nézi. Én meg kikönyökölök az ablakba, nem zavarom. Előbújik a telihold, és mindent fénybe borít, és én boldog vagyok.

A költő lehunyta szemét. Félt ebben a szobában. Az ajtó előtt talán pataki diáktársai várják, és fenyegetően követelik, hogy ölje meg a pataki boszorkányt, Báthory Zsófiát. Itt nem lesz békessége; a malomnál is megtalálják, kényszerítik. Neki költeményt kell írnia! Hová meneküljön? Murányba, a Vénuszhoz? Tannhäuser* mi-

* Tannhäuser – középkori (XIII. századi) német költő, „minnesänger", a wartburgi dalnokverseny résztvevője, aki a legenda szerint Vénusz karjaiból a tiszta szerelemhez menekül; eszményképe, Erzsébet, imájával váltja meg, oldja fel bűnei alól a boldogtalan férfit

lyen csodás éveket töltött Vénusznál; s mert idejében elment, nem kárhozott el.

Lehunyt szeme a titokzatos, örökszép, legyőzhetetlen Múzsát látta, a selymes és illatos Máriát, a megközelíthetetlen grófnőt... Alakja kékes-rózsaszínűen derengett. Szirének énekét hallotta. Hívták.

HARMADIK FEJEZET

*Gradus ad Parnassum**

I.

Halászi Pál, egykori kapitány, a titkos martalócnak és mámoros képzelődőnek megismert zseléci birtokos úton volt Murány vára felé Wesselényi nádorispánhoz és a sokféle legenda ezer titkába burkolt várúrnőhöz, akinek szépségéről és múltjáról mindenütt beszéltek – kunyhótól a palotáig –, és akinek jelenéről és lelki állapotáról – úgy látszik – senki sem tudott bizonyosat.

Halászi a hosszú utat megszakította Varbócon, ott éjszakázott egy régi ismerősénél, a Rima völgyében. Másnap lovagolt tovább, két csatlósától kísérve, s a rózsaszegélyes reggeli fényben egészen másként gondolt a nagyságos nádorasszonyra, mint azon a boros alkonyaton, Gyöngyösi jelenlétében.

Emlékezetében most a gyönyörű Széchy Mária ragyogott, a lélegzetelállítón és vérpezsdítőn tündérkedő, ellenállhatatlan érzékiséget sugárzó, a veszélyes rohamért mennyei jutalmat ígérő, isteni teremtmény. Halászi magasabb, válla-

* gradus ad Parnassum – lépcső a Parnasszusra, a költészet szent hegyére (latin)

sabb, fiatalabb, karcsúbb, hódítóbb volt akkor, mint a kissé már elhízott, koros Wesselényi; amikor élesre fent karddal a szájában Széchy Mária elé ugrott a várfalról, szemük összevillant, és úgy érezte, hogy a várúrnő élete kezdetétől fogva csak őreá várt.

Sok idő akkor nem volt: Wesselényi is fölérkezett a várba, parancsot adott a legénységi szállás körülzárására, s Halászi rohant, még egy pillantást vetve az igéző és ígérő szembe. Elfogta, lefegyverezte az álmából riasztott őrséget – könnyű győzelem volt –, foglyul ejtette és zár alá tette a tiszteket, végül felkoncolta a kapuőröket, s a nehéz rácsokat felhúzatva bebocsátotta a füleki főseregét. A pincemester kitárta előttük a hordóknak kőbe vájt, szédítő illatú csarnokát, fáklyafénynél osztogatta a telt kupákat. Amikor Halászi társai kijózanodva dörömbölni kezdtek a pinceajtón, a vár udvarán már díszbe öltözött násznép sorakozott, hogy a Jósván tartandó esküvőre vonuljon, s a várúrrá lett főkapitány kurta törvényszéket ült garázda katonái fölött. Wesselényi főkapitány legszigorúbb fegyelmi parancsa mindig az volt, hogy a csata befejeztéig nem szabad a zsákmányolt borból inni. Most a nagy diadal örömére enyhén büntetett: Halászit és tizenkét társát rögtöni indulással hazaparancsolta Fülekre. Mikor azután – már mint felvidéki főgenerális és a Széchy-javak birtokosa – visszatért Fülekre, hogy ezt a posztját átadja utódjának, Kohárynak, elbocsátotta a seregből a bűnösöket, de Halászinak hosszú és hű szolgálata

jutalmául a zseléci birtokot adományozta (a rimaszécsi vagyonból).

Az elcsapott alkapitány, ha nem is fényesen, de gondtalanul élhetett kis jobbágyfalujából, ám szégyen és irigység dúlta fel lelki békéjét. A murányi vár megszerzése birodalmi érdeme lett Wesselényinek. Megkapta a szép várúrnőt, vele a hatalmas családi vagyont, aztán felvidéki generális lett, tíz év múltán nádor, s a következő évben a spanyol aranygyapjú lovagja. Halászi meg csak főtt mérgében, mert – bár eleinte még maga sem hitte – lassan belelovalta magát, hogy mindez őt illette volna, és mindettől annak a néhány kupa bornak az ürügyén ütötte el főparancsnoka. Olykor bezárkózott udvarházába, egymagában ivott, míg csak meg nem győzte magát arról a hazugságról, hogy Széchy Mária voltaképpen őt szerette, s amiért hűtlen odaadta magát a kéznél kínálkozó Wesselényinek, az igazságtevő istenek ezért időnek előtte elvették fiatalságát és szépségét.

Állandóan reménykedett, hogy nádorrá lett főkapitánya egyszer csak visszahívja őt, leghűségesebb tisztjét, a szolgálatba, magasabb rangra; várta, várta. Mennyi ideje is már? Csaknem húsz éve, de hiába. Ahányszor előlépett Wesselényi, alázatos hangú levélben köszöntötte őt új méltóságában, ám mindig csak szűkszavú, bár kedves szövegű válaszlevelet kapott. De Halászi a válasz vételét követő boros önkívületében fényes megbízásokat vett át a nádortól, s hosszú, gáláns beszélgetéseket folytatott annak asszonyával –

mígnem kijózanodott. S most egyszerre ez a magyarázat nélküli meghívás!

Varbóci szállásadója, az öreg Debőczi az este sokat beszélt neki a közeli Murányról. Mária palatina ritkán látható, de ma is ugyanolyan csodálatosan gyönyörű, mint amikor Bethlen Istók a balogi oltár elé vezette. Hatalmas személyzet élén parancsol, királyi méretű udvartartása van, s egyre több beleszólása az ország ügyeibe. Férje ugyanis, a nála öt évvel idősebb palatinus, nagyon beteg és erőtlen, kezét-lábát alig bírja mozdítani, fogai kihullottak, rágni és enni alig képes. A nádori parancsokra is a felesége írja oda a nevét.

– Huj, ha akkor ott én... – kezdte rá a kupa mellett Halászi.

– Vén bolond – nevette ki Debőczi, de türelemmel végighallgatta a régi harcos meséit.

Aludni alig tudott Halászi a viszontlátás reményének izgalmától. Már-már elképzelte, hogy a magányosan, férfi nélkül gyötrődő szépasszony őt várja immár húsz esztendeje... Holnap ott lesz nála... Hősies elhatározással még a reggeli fél kancsó borát sem itta meg, tiszta fejjel és szagtalan lehelettel akart a nagyúr és hitvese elé állni, hogy rögtön lássák: milyen nagy bűnbánatot tart ő a húsz év előtti botlásért.

...Reszketett a lába, amikor a murányi elővár kapujában délcegeskedő lendülettel leszökkent a nyeregből; sikerült biztosan megállnia, odadobta a kantárt az istállófiúnak, s indult a palota felé, amerre a várnagy vezette. Közben jobb felé né-

zett, arra, ahol ő annak idején a sötét éjben a falról az udvarra szökkent, s most elkanyarodott oda. A várnagy ment vele.

Mintha kissé magasabb lett volna azóta a fal? És oldalában két márványtábla. Az egyiken az Aranygyapjú kőmása, alatta latin szöveg: AD DEI... IMMACULATAE MATRIS HONOREM... mohón lejjebb ugrott a szeme: COMES FRANCISCUS VESSELENI DE HADAD... PALATINUS... Könny szökött a szemébe, és már csak az utolsó sorba vésett évszámokat tudta elolvasni: ANNO MDCXLIV*... A másik táblán a Széchy-címer... A többi ostromlóról semmi... azok névtelen hősök maradtak... No, ha lesz rá jó alkalma, tisztességgel figyelmezteti a nádort, hogy kik érdemelnének még emléket ezen a bástyán!

Indultak a palota felé. Annak a térség közepe felé eső oldalán, zöldellő fák karéjában szépen szövött falakból lugasféle volt képezve, ott ült a nádor, a jó meleg ellenére kendőkbe csavartan, felpolcolt két lábán farkasbőr takaró. Teste erősebb volt, mint hajdan, de látszott, hogy csak a háj növelte meg mellkasát, válla kerekségét, és vastag nyakán kettős toka domborodott. Az arc még a régi volt, derűs, de mégis parancsoló, erélyt és ravaszságot sugárzó szempár az éles, majdnem egyenes szemöldök alatt; erős orr, hegyesre pödört bajusz. A tömör körszakállban

* Ad dei... – A töredékes latin szöveg fordítása: A szeplőtelen Istenanya tiszteletére... hadadi Wesselényi Ferenc gróf... nádor... az 1644 esztendőben (latin).

egyetlen ősz szál sem látszott, de feje búbjáról eltűnt a törökös csimbók, homloka megkopaszodott, és még magasabbá vált. A méltóságos jelenség csak nehezen mozdult; lába merev maradt, két karját csak kissé megemelintette, fejével barátságosan intett.

– Jöjjön csak, jöjjön közelebb, Halászi uram! – zengette hangját. Úgy tett, mintha föl akarna egyenesedni. – Nehezen mozdulok, ma éppen nagyon gyötör az átkozott podagra. Úgyhogy a csizmám is levonattam. – Lassan nyújtotta oda jobbját. – Isten hozta! Foglaljon helyet! Látom, kegyelmed sértetlenül őrzi daliás fiatalságát. Üljön le! Mit iszik? Bort vagy almavizet? Vöröset? Janó, poharat és kancsót a kapitány úrnak! Én parlagi rózsavízzel keverem a vöröset, ez az én orvosságom. – Megrándult a jobb lába. – Ó, az átkozott nagyujj! A keserves mindenét! – Nagyokat lélegzett. – No, tölts, Janó! Rózsavízzel?... Csak nyugodtan. A palatina maga csinálja, nagy értője ő a vízégetésnek. Tudja, tizenöt évig élt Erdélyben, ott tanulta, s itt Murányban vízégető házat építtetett. Dévárról elhozta pincemesterét, mindenféle szerszámmal, sisakos rézüsttel, csöves csebrével... No Isten, Isten! Janó, add ide a kupámat. Igyék már, ne féljen! Vagy csak nem lett bornemissza?

Halászi nyelt néhány óvatos kortyot. Erős vörösbor volt, egy kissé keserű, rózsaillatú. Úgy látszik, Wesselényi nem emlékszik már az ő murányi részegségére. Tisztelettel ráköszöntötte a

kupát, aztán fölhajtotta az egészet, majd nyelvét csettintgetve dicsérte a pompás italt. Vajon miért hívatta őt, húsz év után?

A nádor megigazíttatta lábát Janóval, káromkodó szisszenések között, aztán végre belefogott:

– Hát kedves Halászi uram, megbízható emberre, körültekintő vitéz katonára van szükségem, ezért gondoltam a régiekre, első helyen kegyelmedre. Tapintat kell meg ész, természetes ész. Vállalja?

– Nagyságodért mindent szívesen.

– Ezt vártam.

És Wesselényi elmagyarázta, aprólékosan, körülményesen, sok kitérővel, a nagyon is egyszerű feladatot. Zrínyi Péter jön Ilona leányával, akit Rákóczi Ferenchez adnak feleségül. Őt kell elkísérni, ide Csáktornyáról, s innen tovább, nagy kerülőkkel Patakra, gondos földerítéssel, nehogy török portyázók kezébe essenek. Mert a Zrínyiek meg a törökök... Hiszen tudja?

Halászi mutatni akarta, hogy ha az Isten háta mögül húzták is elő, ő azért ott is értő szemlélője maradt az ügyeknek.

– A török nem fog örülni ennek a házasságnak – mondta szerénykedő tartózkodással.

– Jól sejti – értett egyet Halászi véleményével Wesselényi. Majd vizsgáztatóan kérdezte: – De vajon miért?

– Mert a Rákócziakkal és Erdéllyel még valahogyan, ha nem is nagyon barátságosan, kiegye-

zik, de a Zrínyiek nem alkusznak... és ez a házasság bizonyára nem szép szemek találkozása lészen.

– Jól mondja. Bory Mihály lesz a küldöttség vezetője, a korponai főkapitány, kegyelmed meg a katonai kíséretnek parancsol. Bory okos ember, mindenkinél jobban ismeri gondolataimat, rábízhatja magát. Ő majd beavatja mindenbe, amit tudnia kell. Szóval: nem örülök ennek a házasságnak, csakhogy a két Zrínyi unokatestvére a palatinának, s ő nem térhetett ki a közvetítés elől. Zrínyinek a franciák sugdosnak. De én nem bíznék bécsi követükben, Grémonville-ben. A franciák persze nem bánnák, ha a magyarok megtámadnák Bécset, s a francia király szívesen elküldené valamelyik rokonát magyar királynak, de pénzt és katonát csak ígérget a támadáshoz. A készbe szeretnek beülni. Én a törökben is inkább bíznék, mint a franciában. Többet érhetünk el Bécsben, ha megijesztjük a császári kormányt azzal, hogy Erdély és Horvátország a szultánhoz közeledik, s a Felvidék velük tart. Háborús kockázat nélkül kaphatunk így engedményeket. De ez nem a kegyelmed dolga, csak tudjon róla. Álljon Bory uram rendelkezésére, és vigyázzon a szépséges menyasszonyra. A költségekről a palatina őnagysága bőségesen gondoskodni fog, jelentkezzék tehát nála, aztán jöjjön vissza hozzám.

Halászi csalódottan, vonakodva állt föl. Ezért a semmiségért hívatták? A murányi ostromról bezzeg nem esett szó. A nádor egyszerűen kitö-

rölte emlékezetéből, hogy ki volt az első a falon? Eszébe jutott a molnárék kérvénye is.

– Egy folyamodást hoztam méltóságodnak – közölte. – Török fogságba esett közember kiváltása...

– Itt jön éppen Bory, neki adja át. És ismerkedjenek meg.

Vézna, alacsony ember érkezett, beesett arcú, vékony szőke hajú. Wesselényi jószágkormányzója és minden nádori ügyének intézője. Még a francia követtel is ő tárgyalt, és ő óvta gazdáját a veszedelmes szövetségtől. A mindent tudó okos ember fölényességével nézett Halászi szemébe. Az meg mutatni akarta, hogy nem akárki ő a nádor előéletében.

– E vár megvételénél én is itt voltam – mutatott erélyes kézmozdulattal a márványtáblákkal megjelölt bástya irányába.

– Kegyelmed is?! – kiáltott Wesselényi vidáman, hitetlenkedve. Hangsúlyából azt is ki lehetett venni, hogy manapság sokan kérkednek ezzel. Hetykén folytatta: – Én csatában mindig legelöl voltam, s nem néztem hátra, ki jön mögöttem. De várjon csak... az első találkozásnál... a mostani palatinával... a vár tövében... ugye kegyelmed is ott volt?

– Vakmerő lépés volt! – húzta ki magát Halászi. – Lóháton jött lefelé a várúrnő, sok kísérővel. „Ne menjen, főkapitány úr! – suttogta Somorai. – Egy asszony szavára, ha még olyan szép is..." De méltóságod félelem nélkül odasietett, lesegítette a nyeregből az ellenséges vár úrnőjét,

a köpenyét terítette a fűre, hogy arra telepedjenek. Az úrnő leült, kegyelmed fél térdre ereszkedett...

A nádor kacsintással hallgattatta el a nekibuzdult kapitányt.

Huncut mosollyal így beszélt:

– Bizony, nehéz csata volt az a békés találkozó, egész háborúval fölért. A murányi háborút én apróra kiterveltem magamban. Istvánffy könyvében a vár előbbi ostromait is tanulmányoztam. Kémeim apróra tudósítottak a vár belső helyzetéről, és nem könnyelműségből meg nem kockázat nélkül mentem oda. A szépaszszony ellenfélnek akkor már tudnia kellett, hogy mi rejlik az akkori füleki főkapitány, vagyis Wesselényi Ferenc vakmerő megjelenése mögött, ami abban a hadi helyzetben eldöntötte a csatát. – Ültében kihúzott testét elernyesztette. – No, menjen, Halászi uram, Bory főkapitány elvezeti az asszonypalotába.

Fejét csóválva indult a kapitány Bory oldalán a torony bejárata felé.

– Hm, hm! – dörmögött. – Hát ilyen rég volt ez? A nádorispán úr már nem nagyon emlékszik rám.

– Ne gondolja. A nagyúrnak csodálatos az emlékezete.

– De hát akkor...

– Csillapodjék, kapitány! Lássa be, amikor a beteg és majdnem béna nádor ifjúkorának dicsőségére gondol, nem szívesen osztja meg azt mással. Ha rám hallgat, ne hozza szóba előtte az

egykori ostromot. Ma olyan ember kell nekünk, aki hallgatni tud. Még a saját érdemeiről is.

– Hát én olyan vagyok – düllesztette ki mellét Halászi. – És mit gondol tenagyságod, a méltóságos palatinát se emlékeztessem, hogy ki voltam én?

Bory elkomorodott.

– Legyen tartózkodó! Várja meg, hogyan kezdi ő... Azután jöjjön vissza hozzám!

Halászinak az volt az érzése, hogy homályos szobába lép be, és vizsgáztatni akarják. A nádori udvarban nem lehet könnyű a szolgálat, de Halászi Pál meg fogja állni a helyét. Mint egykor a bástyán!

2.

Leszenyei Nagy Ferenc rövid koppantás után lépett be a palatina fogadószobájába.

– Megjött Halászi – jelentette.

A palatina a szobának beillő nagy ablakmélyedés sarkánál ült, abban a gondos elrendezettségben, amelyet szobalányai segítségével alakított ki minden alkalommal, mielőtt maga elé bocsátotta a fogadandókat. Támaszkodás nélkül, sudár egyenességben tartotta magát. Hollófeketére festett haján aranyfonállal díszített, hamvaskék főkötő. Ruhája ugyanilyen bársony, karján kevés csontszínű csipkével. Nyakát keményített fodros gallér fogta körül, ez részint eltakarta a vállak hajlatánál jóvátehetetlenül tolakodó bőrhullámot, részint pedig érdekes fényt vetett a

kissé barnásra színezett, selymes arcbőrre. Széchy Mária ötvenhárom éves volt, izgalmasan érdekes jelenség. Arcának és termetének kezdődő omlásait láthatatlanná tudta tenni. Megjelenésének külsőségeit tükör előtt hosszú próbákon alakította ki. Aki őt meglátja, azonnal érezze: olyan egyéniség előtt áll, akinek szépsége méltó nagyrahivatottságához. Ragyogó fekete szeme a nehéz évtizedek során mit sem veszített lenyűgöző erejéből, lobbantva gyújtó tüzéből; ahogyan akarta, szigor és jóság, férfias értelem és bátorság, nemes szelídség sugárzott belőle. Sohasem engedte meg, hogy festményt készítsenek róla. Hallotta, némely piktorok hatodik érzékkel észlelik a modell másnak nem látható, titkos lelki vonásait, és ábrázolni tudják! Kóbor képíró ne próbálkozzék azzal, hogy titkot keressen az ő Isten alkotta arcán.

Leszenyei jól értett hozzá, első pillantásával miként kell minden alkalommal meggyőznie úrnőjét változatlanul rajongó hódolatáról. Széchy Mária teljességgel megbízott benne; a grófnő üres papírlap aljára odaírta nevét, s ráhagyta az ítélőmesterre, hogy a megbeszélt határozatot milyen szöveggel írja le ez „albá"*-ra, névaláírása fölé. Az ő kedvéért egyezett bele abba is, hogy Halászit szolgálatba vegyék. De most még egyszer megkérdezte:

– Tehát végleg az ő személye mellett döntött?

– Többfelől újra tájékozódtam. Vakmerő, ke-

* alba – fehér; eredetileg alba carta: fehér lap (latin)

mény ember ma is. Megbízható, fegyelmet tartó katona volt. Hálás lesz nagyon, hogy előhívtuk tétlen magányából, melyhez még túl fiatal. Csáktornyáig nem lesz baj vele. S hogy azután? Méltóságodnak kell most jól megforgatnia, hogy alkalmas ember lesz-e Vitnyédy tervéhez.

– Mindjárt be akarja avatni?

– Még nem.

– Sejtenie sem szabad, hogy én tudok a Vitnyédy-ügyről.

– Természetesen. Most először lássuk, mit végzett nádor urunkkal. Nagyságod...

– Bízza rám, Ferenc!

– Idevezetem.

Leszenyei Nagy Ferenc a torony első emeletéig ment az érkezők elé. Kimérten fogadta a kapitány bemutatását, s ridegen váltott néhány szót a nyomban visszaforduló Boryval. Ez azonnal szemet szúrt Halászinak. Nem találta magyarázatát. Ő azt hitte, a két főember egymással szövetségben az orruknál fogva vezeti főúri gazdáit.

A fogadószobában az ítélőmester Halászit karjánál érintve vezette a palatina elé, aztán hátravonult a terem homályos felébe. Halászi térdet hajtva bókolt, s már fölemelkedés közben az úrnő pillantását kereste, mint akkor éjjel a bástyán. Itt világosabb volt, és a szépasszony fekete szeme élénkebben csillant.

– Halászi Pál a nevem, a nádor urasága egykori tisztje, amikor füleki főkapitány korában...

– Ne folytassa – szólt közbe nyájasan Széchy Mária –, hiszen ismerjük mi egymást.

– Kegyelmességed büszkévé tesz.

– Mintha most is látnám... – A palatina egy pillanatra lehunyta szemét. Szerepet játszott. – Ahogyan akkor felbukkant a fal peremén... Torkomban dobogott a szívem, hiszen döntő pillanat volt, az életemmel játszottam... Tekintetem a gyér holdfényben várta a szabadítót... És akkor a fal tetejére felkúszott valaki... felejthetetlenül... karddal a szájában. Nyomban éreztem, hogy e félelmetes, marcona harcos a szabadító. Istenem, csak most köszönöm meg, mit tett értem... mert akkor...

Kezét nyújtotta.

Halászi két tenyérrel érintve csókolta meg a bársonyos kézfejet, s megindult boldogságában egy könnycseppet hullatott rá.

– Keljen föl, Halászi! Köszönöm a hűségét – rebegte a nagyasszony, felülről rányomta tenyerét a kemény ökölre. Előrehajolva, halkan mondta: – Aki könnyet ejt egy hölgy bizalmáért, az... tudom... vérét is kész ontani érte.

– Így van, kegyelmes asszony. Így volt akkor, s így van ma is.

A kapitány nehezen lélegzett. És káromkodni szeretett volna. Nem látta Nagy Ferencet, de érezte jelenlétét. Amint akkor Wesselényi állta útját, most ez az égimeszelő lakáj gátolja, hogy azt tegye, amit szeretne. Magához rántani, tüzesen karjába zárni ezt a csodálatos asszonyt. A palatina azonban már egyenesen, mereven ült trónján; kevésbé forrón, inkább bátorítón szólt:

– Férjem megismerte kegyelmedet?

– Nagyságos nádorunkat betegség kínjai gyötrik...

– És hogyan fogadta egykori vitéz kapitányát? Halászi sóhajtott.

– Mérhetetlenül sok országos gondja és sajgó fájdalmai közepette... bizony, megfeledkezett rólam...

– Sajnos, ma éjjel megint nagyon sokat szenvedett. Meg kell értenie, ezért ilyen fáradt.

„Saját magát bezzeg fáradhatatlanul dicsérte" – gondolta Halászi. A nádorné nyájassága nagyban fokozta önbizalmát. S a palatina további szavaitól nőttön-nőtt a büszkesége.

– Tudom, sokfelé beszélik, hogy én kormányozom az országot, de ez nem így van. Férjem nemcsak nádor. Ő Wesselényi, a neve fogalom. Az ő hosszú életében már csak mellékesemény az a murányi háború, amelynek nagyszerűségéből kegyelmedre oly bőven ömlött dicsőség. Férjem és én felmutattuk a nemzetnek, hogy a testvérharcot szüntetve, egységben kell vezetni az ország hajóját. A nádor mostani állapotában már nem viselhet a vállán annyi terhet, mint régen, ezért megbízható munkatársakra van szükségem. Remélem, számíthatok kegyelmedre is.

– Életem és vérem nagyságotoké! – kiáltotta lelkesülten Halászi.

– A közeljövőben több találkozásunk lészen. Nagy Ferenc – az ítélőmester előlépett a homályból – most gondjába veszi kegyelmedet. Az ilyen kitűnő férfiút nem azzal bízzuk meg, hogy

egy csapat élén lovagoljon. Kegyelmed igazi feladata Csáktornyán kezdődik. Az ítélőmester úr kellőképpen tájékoztatni fogja általános politikai terveinkről, azoknak keretén belül kegyelmednek kell kitalálnia, hogy a Zrínyi-udvarban kivel miről beszéljen, hogy mire legyen kíváncsi, és kinek mit jelentsen. Viszontlátásra, Halászi uram! Köszönöm, hogy eljött.

A forróságtól vérvörös arcú Halászi izgalmában nem találta az ajtót. Nagy Ferenc hátához érintett tenyérrel igazította útnak, eközben visszanézett úrnőjére. Tekintetük elégedetten villant össze. A palatina páratlan társalgó művészete csodát tett Halászival is.

Az ajtó előtt a kapitány megállt, nagyokat fújt, aztán atillája ujjával megtörülte homlokát. Az ítélőmester nagyon barátságosan nézett a szemébe.

– Jöjjön a szobámba kegyelmed, ott beszélgessünk. Úgy sejtem, sokat megértett máris.

Halászi nem akarta elárulni, mennyi bizonytalanságot érez. A lépcsőn lefelé haladva megállt.

– Csak azt nem értem – kérdezte halkan –, hogy akkor hát mi a feladata Csáktornyán Bory főkapitánynak? Ő a vezető?

Beléptek Leszenyei szobájába. Választ csak ott kapott:

– Bory uram Wesselényi nádort képviseli, kegyelmed Széchy Máriát. A kettő nem ugyanaz. És mielőtt a részletekre térnék, adja kezét és becsületszavát: Borynak és következésképpen a

nádor úrnak sem szabad megtudnia, hogy kegyelmed mit végzett Vitnyédyvel.

– Ki az a Vitnyédy? – kérdezte Halászi kissé szédülten.

– Zrínyi Péter bizalmasa, aki egyben Nádasdy Ferencnek is híve. A két egymásra gyanakvó nagyúr között ő akar kapcsolatot teremteni a haza érdekében. Wesselényi nem kedveli se Nádasdyt, se Zrínyi Pétert, ő Zrínyi Miklóssal és az esztergomi érsekkel tart. A nagy szövetséget, bevonva Rákóczit is, a palatina akarja megteremteni, a nádor várható akadékoskodása miatt, titokban.

A néhány napos murányi tartózkodás idején hallottak megerősítették Halászi kapitányban azt, amit Füleken hitetlenkedve már hallott, hogy Murányban két hatalom van, Bory és Nagy Ferenc, az első a nádor, a második a nádorné faktótumja*. Ők acsarkodnak a két házastárs nevében, de egymás ellen is a hatalomért. Majd föltárult Halászi előtt az is, amit az országban még csak kevesen sejtettek: a nádor és nádorné egymást keresztező tervei és intézkedései s a két pártra oszlott Felvidék véleményei között valójában ez a két agyafúrt kisember, ez a két vagyontalan köznemes tart egyensúlyt. Hogy gazdáik bizalmát megtartsák, gyűlöletet mutatnak

* faktótum – fac totum: mindenes, mindent intéző, valakinek a jobbkeze, szó szerint „intézz el mindent!" (latin)

egymás szándékai és tettei iránt, holott mindegyik tiszteli a másik eszét, és ugyancsak fél a másik ravaszságától.

Hogy melyikük fog győzni? Ki tudja? A beteg nádor, aki mindenkit óvatosságra int, egyre veszít tekintélyéből. Annyira azonban még mindig népszerű, hogy felesége támaszkodhat rá. Vetélytársaiban sehogy sem bíznak: a Zrínyiek kiszámíthatatlanok. Nádasdy kétszínű és felelőtlen. Rákóczi Ferencet Erdélyben megvetik, amiért áttért a katolika hitre, s félnek anyjától, Báthory Zsófiától, aki a jezsuiták besúgója.

Széchy Mária múltjából sokféle következtetést lehetett levonni, de mindenki ámult, milyen királyi fényű udvart rendezett be magának Murányban, micsoda kísérettel utazgatott Kassa és Bécs között.

A kiadós szünetekkel napokon át folyó beszélgetésben Leszenyei uram oktatásban is részesítette Halászit: a politikában jogosultak olyan eljárások, amelyeket a kormánytól távol állók könnyen elítélnek. S csak úgy mellékesen megemlítette: hálás lenne, ha Csáktornyáról visszatérve tájékoztatná őt Bory főkapitány minden lépéséről és beszélgetéséről is.

Halászi így felelt:

– Hát hogyne, hogyne... hiszen értem én a politikát.

– És vannak-e országos elképzelései is? – kérdezte váratlanul az ítélőmester. – Gondolkozott-e már azon, miként lehetne véget vetni annak, hogy a magyar száz éve háborúskodik, egy-

szer a némettel, másszor a törökkel, de mindig magyar a magyarral is?

Halászi összeráncolt homlokkal merengett darab ideig, aztán lassan, de nyomatékosan végigfektette karját az asztalon.

– Beszélhetek őszintén? – kérdezte komoran.

– Bátran.

– Ítélőmester uram, elhiheti, háborúban én sose féltem; ha jó lovon ültem, karddal a kezemben, nekivágtattam akármilyen ellenségnek. Magányos tűnődésekben, társas poharazás közben magam is aggódni kezdtem, hogy felőrlődik a magyar a sok eredménytelen harcban. Úgy vélekedtem, hogy valami más kellene, más stratégia, olyan, amelyik legjobban megfelel a magyar harci készségnek.

– Kíváncsian hallgatom.

– Először arra gondoltam, hogy azt a Montecuccolit kellene a markunkba kaparintanunk, hogy ne kontrázza a mi Zrínyinket. Vagy még inkább... foglyul ejteni Leopold császárt, elhozni ide, miközénk, legyen csak egyedül a mi királyunk!... – Megakadt, Nagy Ferenc tekintetét látva. – Kérem gráciáját*... valami baj van?

– Semmi, semmi – dünnyögte meredt szemmel az ítélőmester. Hamar magához tért a meglepetéstől.

Leszenyei Nagy Ferenc agya lázasan dolgozott. Micsoda meglepetés! A kapitány maga áll elő azzal a titkos tervvel, amelynek megvalósítá-

* grácia – gratia: bocsánat (latin)

sa végett Vitnyédyhez küldik. Most akarta csak sejtetni emberével, miről kell Vitnyédyvel beszélnie, s lám... De így jobb! Megtalálta a legalkalmasabb embert! Ekként egészen más taktikát lehet alkalmazni.

– Kapitány uram – kezdte megfontoltan –, ez nem politikai ügy, hanem katonai. Én ezzel nem foglalkozom, de ha Csáktornyán találkozik Vitnyédyvel, bizalmasan tegyen neki javaslatot efféle császárszöktetésre. Persze óvatosan. Ő érti a kisháború módját, ő Zrínyi Péter tanácsadója. Ha ő elfogadja az ötletet, akkor fogjanak össze. Abból lesz valami. Ha sikerül, tengernyi vért és hadiköltséget takarítunk meg. Ez azonban nagy titok. Hétpecsétes. Még a palatina sem tudhat róla.

Hosszan szorongatták egymás kezét.

Széchy Mária éppen hívatta faktótumját. Az ítélőbíró úgy tájékoztatta: jobb embert, Vitnyédynek megfelelőbbet fáklyával sem találhattak volna, Halászi vakon követni fogja a palatina minden és bármilyen utasítását.

– Még valamit, úrnőm – tette hozzá Leszenyei. – Nagyságod egykori kulcsárnője füleki üzenőjével fölhívta figyelmemet Gyöngyösi István ottani seregbíróra, aki verset faragna Murány ostromáról.

Széchy Mária fejét rázta.

– Nem vágyom ilyesmi után. Wesselényi talán szívesen látná, de jobb, ha nem keltjük föl figyelmét. Igaz?

– Megkérdeztem Halászit, ismeri-e az illetőt

– folytatta Nagy. – Azt mondja, tisztességes, kissé együgyű ember, íródeák szeretne lenni a nádori udvarban. Szépen ír magyarul. A versezete nekem sem kell, de míg latinul író papot könnyen kapunk, magyarul író deákot, méghozzá, aki Patakon végzett...

A palatina keze tiltakozón mozdult.

– Hogy aztán itt szimatoljon családi ügyek után?! Hátha Báthory Zsófia kémje? Nem kell! Erdélyi családok tartanak ilyen igricféléket, de nekem ott is gyanúsak voltak.

– Nagyasszonyom, a palatinus őnagysága jó ideje keres magyarul író deákot. Neki ajánljuk ezt a fickót. És nagyságod bizalmas szolgálatába fogadja őt, kellően kioktatja: ilyenfajta kóbor álmodozóval méltóságodnak nem lesz nehéz dolga. Kettős hasznát vehetjük. A nádor úr szívesen beszél a múltról, örülne egy krónikásnak, aki versbe foglalja az ő tetteit. Ezzel elérjük, hogy még kevesebbet fog beleszólni bizonyos ügyekbe, és nagyasszonyom teljes szabadságot élvez.

Széchy Mária lehajtott fejjel gondolkozott.

Leszenyei folytatta:

– Nagyasszonyomnak nem kerülhet nagy fáradságába, hogy az új deákot rávegye: legyen a nádorné őméltóságának megfigyelő küldöttje férje körül. A nádor bizonyára vele fogja íratni olyan leveleit, amelyekről nem tájékoztatja nagyasszonyomat.

– Ferenc, ezt jól kieszelte – mondta egyszerűen Széchy Mária. – S vállalni fogja ez a... ez a...

– Csak nagyságodtól függ.

– Nos jó, előbb beszéljen Boryval. Azt akarom, hogy férjem hívja meg ezt a... ezt a...

– Gyöngyösit.

3.

Olyan jól ismerte már a kis ér mentén vezető ösvény zsombékjait, buktatóit, hogy nem kellett a lába elé néznie; Gyöngyösi gondolataiba mélyedten bandukolt az erdőszéli liget felé. Azon tépelődött, lehetne-e verses elbeszélést kerekíteni az Erdélybe eladott murányi grófkisasszony hányattatásaiból?

Mire a szép tölgyek alatt állongó kies lugashoz ért, úrrá lett rossz hangulatán. Leült, rögtön kéziratába mélyedt. A toll végét rágva írta egymás alá a tizenkét szótagú sorokat, de amikor szünetet tartott, és hátradőlve nézte a napfény sárga csíkjaitól csillogó zöld leveleket, gondolatai elragadták a fegyelmezetlen közvitézektől; más versre gondolt, pompás paripán lovagló tündérszép asszonyt leírni bizonyára élvezetesebb lesz, mint marcona katonáknak magyarázni a tisztességet. Ritka szép szavak, zengő jelzők és kacér igék jutottak eszébe, amelyeket a Hódító mond az Ostromlottnak.

Észrevette, hogy Rubes papa kinéz a ribizkebokor fölött. Néhány perc múlva odajött a malomkőhöz; a lánya bokályt és két fakupát hozott.

– Megjött Halászi – közölte Rubes. – Hamarost itt lesz. Iszik velem addig egy pohárral? Azt

üzente, ha kegyelmed itt van, tartóztassuk, mert jó híreket hozott.

De már jött maga Halászi is. Messziről kiáltotta:

– Jó hír mindenkinek!

Nyeregből szállt, és leült a malomkőhöz; először önmagáról beszélt:

– Úgy nézzenek meg, ma még kvietált* kapitány vagyok, de holnap én...!

– Tán óbester leszen?

– Vagy annál is több – csapott a mellére Halászi.

Némi gyanúval kémleltek az arcába, de a kvietált kapitány józannak látszott. Harsogva folytatta:

– A fogolyért való folyamodást a legjobb kézbe adtam, a mindenható Bory Mihály már intézkedett. A menyecskének hamarosan meghozzuk a férjét.

– Isten áldja érte! – dörmögte a molnár.

Rózi elfordult, és könnyeit törölgette. Közben elsomfordált a ház felé. Apja lassan követte.

A kapitány szeme gúnyosan csippentett a költő felé.

– S hogy kegyelmed se búsuljon – mondta halkan –, elintéztem!

– Beszélt a palatina őnagyságával is?

– Úgy bizony! – húzta ki magát a kapitány. – Igen sokra értékeli vitézi múltamat, s férjével egyetemben fontos feladatokra hívtak el. De

* kvietált – nyugdíjazott (latin eredetű szó)

hogy lássa, ki vagyok, én kegyelmedről is gondoskodtam.

– Nem kértem – jegyezte meg tartózkodón Gyöngyösi István. – Én valójában beérném azzal, ha beszél nekem Murány úrnőjéről meg ama bizonyos ostromról, amelynek kegyelmed egyik hőse volt. Minden részlet nagyon érdekel, mert versezetet írnék róla. Természetesen kegyelmed is szerepelne...

Halászi széles karmozdulattal nemet intett.

– Nem érdekel engem efféle maszlag. Nagyon komoly, országos feladatot bíztak reám, ha akarja tudni, nem használ tekintélyemnek, ha igricek énekelnek rólam.

– Ugyan miért?! Homérosz Trója királyi családjáról dalolt, meg a városukat ostromló vitéz akhájokról. Jóvoltából ismeri a világ Akhilleusz, Télemakhosz, Odüsszeusz, Parisz meg a többiek harcait. Vergilius poéta Aeneas királyfiról írt, aki Trójából menekülve a Római Birodalmat alapította meg, több mint kétezer éve. S hogy még ma is csodáljuk őket, azt a költőknek és a költeményeknek köszönhetik. Nem heviti kegyelmedet a fölemelő gondolat, hogy sok száz év múlva utódaink, kései magyarok is magasztalni fogják Halászi Pál kapitány, a későbbi óbester vagy éppen generális nevét azért, amit Murány szikláin végzett vitézül? Az öröklét fogja őrizni nevét Széchy Mária és Wesselényi Ferenc hírével együtt.

Gyöngyösit elragadta a hév, mert úgy látta, hogy szavai hatással vannak az öreg harcosra.

– Hát egye fene! – legyintett gőgösen Halászi. – A magyarnál különb katona nem termett a világon. Nos hát, elintéztem, hogy mindent megtudhasson a murányi háborúról: a nádori házaspártól magától! Az ítélőmester említette, hogy magyarul író nótáriust keresnek, és erre én kegyelmedet ajánlottam.

Gyöngyösi nem akart hinni a fülének. Fékezte örömét. Eh, ez a Halászi fecseg és hazudik. De ezúttal igazat mondott. Néhány nappal később, kora reggel Koháry főkapitány inasa keltette föl:

– A főkapitány őméltósága sürgősen hívatja.

Gyöngyösi feszesre húzta mentéjét, megigazította nyakravalóját, és elrendezte aranyrojtos végét a zsinóros dolmány fölött. Tíz körmével megfésülte hosszú haját, négy ujjal lesimította szálkás, ajkai végén túlgörbülő bajuszát.

A fellegvár napórája alatt három lépcső vezetett a főkapitány irodájába. Koháry hatalmas szál férfiú volt, húsos fejét sűrű haj és dús szakáll keretezte, a sok szőrzet közül nagy fekete szeme világolt. Dolmányán valóságos gomberdő bozontosodott. A négy sor szövött gombot zsinóregyenes vonalban varrták föl rá, de a nagyúr domború hasán halmokba gyűrődött a posztó, rendetlen bozóttá a zsinóros díszítés.

A főkapitány az érkező elé lépett, és nyájas mosollyal kezét nyújtotta.

– Üljön le!

Gyöngyösi meglepődött. Koháry eddig is hadbírónak kijáró tisztelettel bánt vele, de ilyen barátságosnak még sohasem mutatkozott.

– Ki az atyjafia kegyelmednek, ki a nádor úr őnagyságánál bejáratos? – érdeklődött Koháry.

– Tudtommal nincsen...

– Hm! – Ez úgy hangzott, mintha azt gondolná a főkapitány: „tedd bolonddá az öregapádat". – No jó, látom, hallgatnia illik, hát ne beszéljen az illetőről. Érdeklődtem uraságod után. Jó család, jó hazafi, tanult jogász, a szolgálatban pontos, nem iszákos. Aztán, úgy hallom, újabban... verseket ír, méghozzá magyarul...

– Igaz, főkapitány úr. A katonák számára rigmusba szedem a reglamát...

– Helyes... nos hát, a nádor úr, aki engem barátságával tisztel meg, azt rendelte, hogy Gyöngyösi István seregbírót, ha kedvező véleménnyel vagyok róla, tudományát megfelelőnek tartom, küldjem el udvarába komornyiki szolgálatra, mert olyan emberre van szüksége, aki magyarul éppen olyan jól levelez, mint latinul. Vállalja kegyelmed?

Gyöngyösi szédült. Tehát igazat beszélt Halászi? A nádor mellett dolgozni, még ha csak mint komornyik is, mindenképpen sok lehetőséget ígér.

– Örömmel vállalom.

Gyöngyösi fölállt.

– Várjon! – tartóztatta Koháry. – Töretlen híve-e kegyelmed a magyar királynak?

– Az vagyok...

– Helyes! Mert aki uralkodót cserél, az roszszabb annál, mint aki új hitet fogad be szívébe. Jól van! Mikor mehet Murányba? Néhány nap

múlva lovas járőrt indítok arra, azokkal tarthat... És most fölviszem a feleségemhez. A bárónőnek lesz valami megbízása...

Gyöngyösi ment mögötte, föl a második emeletre. Új izgalom nyugtalanította. A bárónő! Már hallott a nagyasszony fennhéjázásáról. Nagy, kövér ruhagomolyagot képzelt el, tolldíszes főkötőt, amelynek szalagjai közt simán feszül a dáma holdvilágképe.

Tévedett. Karcsú, magas, fiatalos nő ült egy gyönyörű támlás székben, hajadonfőtt, és a fülét is eltakaró feltornyozott hajcsigák alól szabályos arc fordult a belépők felé; arn tekintetében volt valami megmagyarázhatatlanul ellenszenves, sőt majdnem félelmetes. Vékony termetét aranymintákkal díszített sötétkék selyem takarta, de az ügyes szabás sem tudta leplezni az egész alakhoz nem illő, cipószerű, püffedt hasat.

– Kegyelmed ama Gyöngyösi? – kérdezte Koháryné rekedten.

A költő sértőnek érezte a kérdés hangsúlyát; mélyen meghajolt.

A főkapitány szertartásosan bókolt, és eltűnt a cseléd őrizte ajtó mögött.

A bárónő nem kínálta hellyel. Halkan, metsző éllel beszélt, bántó fölénnyel:

– Azt hallom, kegyelmed afféle tollforgató. Nos, akkor jól figyeljen! Pozsonyban találkoztam Guilbrannes grófnéval, aki Párizsban Rambouillet márkiné híres kék szalonjának az oszlopa. Nos, tudja, mi a szalon? Ahol rangos emberek találkoznak. Nos, szóba került köztünk,

hogy nálunk a férfiak lehetetlenül viselkednek; hanyagul öltöznek, leisszák magukat, trágárságokat ordítoznak, és nem szégyellnek mocskos kalandjaikkal úri hölgyek előtt eldicsekedni. Nos, azt mondja erre a francia grófné, hogy régebben náluk is így volt, a sötét, rosszul fűthető, még rosszabbul szellőző lovagvárakban. Ám Lajos királyuk példamutatására ma több a fény és több a levegő az ő új kastélyaikban, s a főúri nők, élükön a márkinéval összefogtak, hogy a férfiak szájára „kötőféket vessenek". Ez sikerült is, s a dámák kedvéért a francia főurak megkedvelték az irodalmat, a zenét, a finom társalgást és a tisztességtudó széptevést. Nos, ezt szeretném én is. – Megköszörülte recsegő torkát. – Azt hallom, kegyelmed verseket ír. Nem kegyelmed írta azt a hosszú költeményt az aranyifjúság viszszásságairól, hogy káromkodás, szitok van a szájukban, részegeskednek, fajtalankodnak?

– Sárospatakon hallottam róla... – felelte Gyöngyösi óvatosan, s zavartan billegtette bal lábát.

– Nos, rám hivatkozva beszélje rá a palatinát, hogy nevelje meg a mocskos szájú férfiakat! – Koháryné hangot váltott, és olyan bizalmaskodóan folytatta, mint amikor az úrnő pletykát mond el cselédjének. – Talán tud róla, a grófnőt egy időben sokan rágalmazták második házassága miatt. Ám nem igaz, hogy a sógorával megcsalta volna beteg férjét. Második férje, Rozsályi Kun nem volt méltó hozzá.

– Méltóságos bárónő – jutott szóhoz Gyön-

gyösi –, én a nádorispán úr deákja leendek, és mint ilyen... az ő...

– Becsülje meg magát nála! – vágott közbe Kohárynė. – Másolni tud? Akkor másolja le azt a gúnyverset az ifjakról... majd odaadom... és vigye el a grófnőnek. Isten vele!

Elfordult, jelezve, hogy befejezettnek tekinti a különös beszélgetést.

Gyöngyösi szinte menekült a kellemetlen úrnő színe elől, siettében alig ismerte meg Jakab pátert az épülő ferences templom közelében.

– Honnan s hová ily sebbel-lobbal? – kérdezte derűsen.

– Kohárytól jövök, áthelyeztet Wesselényi nádor mellé komornyiknak.

– Hiszen akkor aranyalmát kapott! Néhány hónap, és készen lesz a magyar hőskölteményi.

A költő a páter füléhez hajolt.

– A fennkölten kenetes és goromba bárónő egyébiránt kínos dolgokat pletykázott Széchy Máriáról, illetve második házasságáról...

– Nem ő találta ki. Én is hallottam, hogy a szép Máriát férje temetéséről szöktette meg Zólyomi Dávid, a sógora, akit aztán... ő tudja, miért... börtönbe csukatott Rákóczi György. Mária pedig rögtön ezután feleségül ment Kun Istvánhoz. Nem tudom, miért olyan sürgősen, hiszen az esztergomi szentszék válóperi döntése szerint Kun István házaséletre képtelen férfiú volt, ha szabad az ilyet férfiúnak nevezni. Mindenesetre érthető, ha nem is menthető, hogy Mária ettől kezdve mindig és mindenfelé egész

csapat férfi társaságában mutatkozott, úgyhogy szigorú, puritán erkölcsű protestáns édesanyja, Drugeth Mária kitagadta anyai örökségéből, majd Murányban szobafogságra ítélte, végül az anya halála után Illésházy sógor tartotta fogságban, mígnem megjelent az új szöktető szabadító, Wesselényi Ferenc, füleki főkapitány, a hadadi Mars, elfoglalta a várat, kiszabadította és feleségül vette a murányi Vénuszt, aki a rossz nyelvek szerint nem is Vénusz volt, hanem Vén Hús...

– Nagyszerű! Nagyszerű! – kiáltotta a költő. – Hiszen így már kerek a történet!

A páter huncut képpel szorongatta ifjú barátjának kezét.

– No, most még csak szóra kell bírni a fellegvári Vénuszt.

4.

Az északra küldött csapattal ment egy szekér is; Gyöngyösi némi idő múltán lemondott a lovaglásról, és a szekéroldal tetején keresztben elhelyezett deszkán foglalt helyet, a kocsis mellett, akinek arcából a lekonyuló szalmakalap, a csapzott harcsabajusz és a kéthetes borosta között csak piros orra hegye volt látható. A költőnek ezúttal is szerencséje volt: az öreg kocsis mint ifjú katona részt vett húsz évvel ezelőtt Murány ostromában, és emlékezett számos, többé-kevésbé hihetetlen részletre. Mihelyt elhagyták Rimaszombatot, Feled környékén az öreg ráismert a szelíden emelkedő, tekervényes útra,

amelyen annak idején a főkapitány vezette őket, s kéretlenül mesélni kezdte nagy élményeit.

– Induláskor úgy tudtuk, hogy átkelünk a Garam völgyébe, de késő éjszaka Tiszolcon túl egyszerre csak fordulni kellett, mentünk jobbra, Murány felé. Egy faluba értünk, iszonyúan ugattak a kutyák, aztán fejszés parasztok jöttek elő a házakból. Ilyenféle patics viskók voltak.

Oldalt bökött az ostorral egy út menti magányos házra, amelynek vesszőből font falát sár tapasztotta. A padból nyíló kürtőn füst gomolygott, s lomhán leereszkedett a ház elé. A düledező deszkaistállóban marha bőgött. A pitvar gerendáján szerszámok lógtak. Ember nem mutatkozott.

– Vaksötét volt, behúzódtunk az erdőbe, és a lovakat vezetve mentünk tovább. Egyszer csak nagy bömbölést hallottunk, megállva füleltünk. A főkapitány úr azt mondta: medve jár a közelben, s hogy ez jó jel. Hogy miért lenne az, nem mondta. Azt hallottam, a főkapitány úr kardjával leszúrta a medvét, de én nem láttam sem őt, sem a vadállatot. Wesselényi úr híres jó vadász volt. Közben eleredt az eső, aztán villámlani, dörögni kezdett. Mikor a vihar elállt, trombita szólalt meg, s nagyon megrémültünk. A fák közül villámfénynél látni lehetett, hogy odalenn nagy lovascsapat vonul, de minket nem vettek észre. Végül a vár alá értünk. Iszonyú kősziklákon magas falak álltak. Egy ablakban világosság pislákolt. Az erdőben kellett várnunk, amíg a főkapitány a kiszemelt emberekkel előrement.

Sokáig vártunk, csuromvizesen. Végre reggel jött Farkas Fábián, és kacskaringós úton fölvezetett mindnyájunkat. A nagy toronyrács nyitva volt, elfoglaltuk a várat.

A füleki csapat Tiszolcon megállt éjjeli pihenőre. Hajnalban a szekeres egy dombon át elvitte Gyöngyösit a Murány patak mellé, s Lehotán megállt egy nagyobbacska ház előtt, amely magas tetejével, garádicsával, fehérre meszelt falaival valóságos kastélynak tetszett a szegény hegyi faluban. A kocsis azt javasolta: kopogtassanak be ebbe az úri házba. Ha itthon van a gazda, bizonyos Türyné úriasszony, szíves fogadtatásra számíthatnak.

Előbb egy vén banya dugta ki fejét a keskenyre nyitott tölgyfa ajtón, aztán a kitárt résben megjelent maga az úrnő, prémes bekecsben, sokráncú szoknyában, csizmásan. Fején menyecskésre kötött piros kendő.

A kocsis ismerte a dörgést, összezárt bokával katonásan jelentette, hogy a nádorispán úr új magyar nótáriusát viszi Murányba, aki – szólt közbe Gyöngyösi – szeretné tiszteletét tenni a nemzetes asszonynál, mint leendő szomszéd.

– Ez már igen! – rikkantotta a nemzetes asszony, és széles mosolyra feszítette kissé ráncos száját; ajka mögött azonban hibátlan fogsor villogott. – Ángyi – kiáltott be az ajtón –, férfi áll a házhoz! Itt tartjuk ebédre. Isten hozta, nemzetes úr! Szereti-e a ludaskását? Meglocsoljuk jóféle borral. Itt tartom néhány napig, mert mostanában ritka a vendég minálunk. Nemzetes

úr... nem értettem a nevét... ah, Gyöngyösi István, szóval hevesi... Isten hozta, fáradjon beljebb! Te meg, Janó – fordult a kocsishoz –, vagy akárhogyan hívnak, jutalmul a deli vendégért kapsz egy pohár égővizet... Hogy sietős a dolguk? Te mehetsz, a tekintetes úr itt marad, én majd átvezetem a hegyeken Murányba. Megmutatom neki Széchy Mária hegyi útját és völgyi kútját.

– Széchy Mária útja? – fülelt föl Gyöngyösi. – Kegyed mit tud erről...

Türyné mintha meg se hallotta volna, pattant, tüzet rakatott az ebédlőben, közben ő maga megterített. Azután eltűnt, s már csak a borral jött be, az „ángyi" az ételt hozta tálcán. Ízlett a kása, a rozmaringillatú sárgás bor. Gyöngyösi evett, ivott, mindent magasztalt, s csak miután leszedték az asztalt, akkor kérdezte meg:

– Széchy Mária útját említette a tekintetes asszony. Lehet, hogy találkozott is vele? Személyesen?

A háziasszony felragyogott.

– Hogy találkoztam-e? Hajdan nagy barátságban voltunk...

– Beszélne róla? – hajolt előre az izgalomtól kipirultan a vendég. – Ha már ott lesz szolgálatom, jó lenne...

– Bizony, nem árt, ha tudja... S ha valakitől, hát tőlem mindent megtudhat! Az igazságot! Mert nagyságos hely ez a Murány... – A mesélés nagy szenvedélye tüzelte az asszonyt. – Nem is eresztem el innét, amíg be nem avatom a titka-

inkba... Éjszakára itt marad. Este nem indulhatunk neki a hegyeknek.

Gyöngyösi csak most vette észre, hogy a várakozás ideje alatt vendéglátója mennyire megváltozott. A piros kendő helyét gyöngyös főkötő foglalta el, alóla kacéran elrendezett fürtök kandikáltak ki. Fekete ruhája fölött arcbőre frissebbnek látszott, ajka környékéről eltűntek a kis ráncok. Eleven kék szeme ragyogott, arca kipirult.

– Akkor ismertem meg Máriát – fogott neki Türyné –, amikor visszajött Erdélyből. Cudarul bántak ott vele! Kígyót-békát kiáltottak rá. Hallott erről?

– Éppen ellenkezőleg, dicsérték, hogy hősiesen és áldozatosan ápolta nagybeteg férjét.

– Úgy, úgy, a temetésen István gróf, az apósa gyönyörű beszédben ismertette menye erényeit. Hogy gyermeki engedelmességgel volt iránta is, fiát pedig tökéletes gondossággal ápolta nehéz betegségében, halála percéig. Tudja, miben halt meg?

– Valami szörnyű...

– Tetűkórban. Az, az. De a kedves jó após ura a temetés után rögtön elvette menyétől Hunyadot. Zólyomi Dániel, a sógor, Mária védelmére kelt. Erre ráfogták, hogy szeretője Máriának... És ha az lett volna?! A részeges Istók mellett, aki csak akkor járt haza, amikor már belerokkant az ivásba, nőzésbe meg a piszokba. És aztán Dávid sógort megvádolták a fejedelemnél, és lecsukatták. Mária új védelmezőt keresett. De hát mit

értett ő a férfiakhoz?! Arra nevelték, hogy uralkodónő lesz, mindenki úrasszonya, és most mindenki az ellensége lett. Huszonkét éves volt, elfogadta az első embert, akiben védelmező férfit látott. Tévedett. Rozsályi Kun István külsőre kemény és határozott férfiúnak látszott. Mária hozzáment, nem törődve azzal, hogy a család jelentéktelen és szegény. Kun István azonban, ez a durva fráter, a nőkkel nem tudott bánni, csak erőszakot tett rajtuk. Márián is...

Türyné égő szenvedéllyel mondta ezt.

– Elviselhetetlen lett az élete – szögezte le az asszony. – Máriát uralkodásra nevelte az apja! Tudja, mit talált ki ez a huszonkét éves gyerekasszony? Titokban mindenét áthordta Rozsályról Dévára, aztán egy szép napon nem tért onnan vissza. Kun István kétszázötven fegyveres lovassal ment utána, hogy elrabolja feleségét a dévai kastélyból. Mária kiugrott az ablakon, fölmenekült a fellegvárba (ahol több száz évvel ezelőtt a fogoly Ottó királyt őrizte az erdélyi vajda), és ágyúval lövetett az ostromlókra. Kun válópert indított, és rágalomhadjáratot. Szörnyű, miket talált ki feleségéről. Kérdeztem Máriát, mi az igazság, nekem elmondhatja. Azt felelte: akkor gyűlölte a férfiakat.

Türyné arca biborpirosan égett, szeme ragyogott. Gyöngyösi csak nézte, figyelte. Ez az asszony kincset ér; alighanem mindent tud, ami még hiányzik az ő költeményének anyagából. Kedvében kell járnia, udvarolnia kell, behízelegni magát. Tetszett neki az asszony.

Türyné nem találkozott még férfival, aki annyira felkeltette volna érdeklődését, mint ez a hadbíró. Mindig katonák vették körül, faragatlan fickók. Gyöngyösi hangja behízelgően zengett, szeme kedvesen fénylett. „Évekig boldogan beszélgetnék vele" – gondolta ismételten a ház úrnője, s így folytatta:

– Mária egyik birtokát a másik után vesztette el. Kunnal is pereskednie kellett. Pénze elfogyott, a beosztáshoz sohasem értett, anyja segítségére szorult, de az meg hitelt adott a rágalmaknak, Murányba csalta Máriát, erkölcstelen életének ürügyével szobafogságra ítélte, kizárta az örökségből... Ebben az időben barátkoztunk össze, én voltam egyetlen vigasztalója.

– De hát mégis az övé volt Murány, nem?

– Mikor Drugeth Mária nemsokára meghalt, három lánya kapta apai örökségül; de két húga összefogott Mária ellen. Az egyik Illésházyhoz, a másik Lisztiushoz ment feleségül. A maguk pártjára vesztegették Szondy Máté várkapitányt. Mária a foglyuk volt. Vadászni, halászni csak erős kísérettel mehetett ki a várból. Illésházy épp Rákóczi Györggyel alkudozott, árulásra készült, és Mária reszketett, hogy átadják őt a fejedelemnek, aki gyűlölte, pedig nagy részben nekik köszönhette trónját. Nemcsak bűnösként, rabként kezelték, mindenféle aljas módon kínozták, attól is eltiltották, hogy engem fölkeressen, vagy hogy én meglátogassam. De volt egy Kádas nevű, nagyon értelmes szolgánk, az járt a várba, elhozta Mária titkos kéréseit, hogy mit szerezzek

neki. Mindig szerette a szép holmit, egyszer nyakékre, máskor arany hímzéses kelmére vágyott, de hát ilyesmiért Kassára vagy Pozsonyba kellett menni. Egyszer aztán beállít hozzánk Wesselényi.

– Ismeri őt is? – örvendezett Gyöngyösi.

– Már hogyne ismerném! Boldogult férjemnek bajtársa volt Füleken, még Esterházy idejében. Nem volt ő akkor még gróf. Szegény családból származott; Lengyelországban volt valami kis birtokuk, de abból egy fabatkát sem láttak. Nagyszerű katonát neveltek belőle, sokszor kitüntette magát a török ellenében. Akkor nemrégiben özvegyült meg. Bosnyák Zsófi, a füleki főkapitány lánya volt a felesége. Aranyos nő volt az, szegény. Gyöngéd, jámbor, házias, szerény. Wesselényi meg világfi, hatalomra vágyó. Nem éltek jól, már évek óta külön-külön, Zsófi az apja sztrecsnói várában. Tüdőgyulladásban halt meg, mert egy téli éjjelen mezítláb elzarándokolt a parlicskai csodatévő Mária-szoborhoz, hogy a Szent Szűz szerezze vissza neki hűtlen férjének szívét. Megfázott, belehalt, Isten nyugtassa.

– S ettől kezdve Wesselényi kegyelmednek tette a szépet?

Örült az asszony a kérdésnek, de tiltakozott:

– Menjen már! Nem vagyok én olyan. A barátnőm férjével... még ha özvegy is... Meg különben is élt még akkor az én áldott jó uram. Egyszer beállít Wesselényi, hogy segítsek rajta, levelet kell küldenie a murányi várba. De hát Murány a fejedelemhez húz, a királynak ellensé-

ges terület. Kérdeztem: kihez írna? Mondja: Mária grófnőhöz. Nocsak! Mi dolga vele? Kérdi: ismerem-e én az úrnőt? Hogy ismerem-e, hiszen a barátném! De mit akar ő? Egy darabig ötölt-hatolt, aztán kivallotta, hogy Zsófi, a felesége halálos ágyán meghagyta neki, Széchy Máriát vegye feleségül. Kérdezem tőle: megbolondult-e? Rátarti grófnő az, ha most éppen szerencsétlen is, de nem szegény katonához való. Nagyravágyó, pazarló, nagyon szép asszony, de királynő akarna lenni, ha már nem lett fejedelem a férje. Hogy bírná őt a köznemes Wesselényi fénnyel, pénzzel? Erre ő: egy jósnő megjövendölte neki a tenyeréből, hogy a tündérszép Mária lesz a felesége, senki más, csak kérje meg bátran a kezét, mert őérte epekedik a drága ott az égbe nyúló sziklán.

– Wesselényi ismerte Máriát?

– Nem. Zsófi is csak egyszer látta, amikor a férje, a balogi esküvőn, Bethlen Istókkal. Füllentett a vitéz! Máig se tudom, mi volt, de biztos, hogy ő nem mondott igazat. Csakhogy mit meg nem tesz az ember egy jóbarátnak! A férjem is mondta: ugyan segíts a Ferin, Júliám. Hát megtettem.

– Mit? – faggatta izgatottan Gyöngyösi; most már a titok kapujában érezte magát.

De csalódott.

– Éppen küldtem a várba Kádassal egy kosár uborkát. Mert idelenn korábban megteremnek a zöldfélék, mint ott fönn a sziklák alatt. A levelet elrejtettem az egyik uborkába, s mondtam

Kádasnak, azt egyenest a grófnő kezébe adja, és hogy én azt üzenem: a többi már az ő dolga. Ha válaszolni akar a levélre, Kádas elviszi Fülekre. Hát így történt. Ebből lett a házasság, Isten tudja, hogyan csinálta őfőkapitánysága. Ilyen nagy kópétól minden kitelik.

– De hát hogyan lehet az, hogy a folytatást nem tudja? – tört ki elégedetlenül Gyöngyösi.

Türyné olvasztó tekintettel békítette:

– Lám, hadbíró uram, a gazdag és előkelő nők már ilyenek! Amíg rabul tartották, barátnénak kellettem Máriának. Ám ő Wesselényivel megkapta az egész várat, az egész birtokot, ha nem is pereskedés nélkül. Férjét a király a Felvidék generálisává tette, jutalomból. Mária áttért a katolikus hitre, ezért aztán barátságába fogadta a királyné. Egyszerre nagyon gazdagok lettek, a Felvidék első családja. Nagy házat vittek, Kassán is volt szállásuk, Pozsonyban is, Bécsbe jártak, sok száz cseléd szolgálta őket, a szegény kurtanemes Türyné immár többé nem kellett nekik.

– Ez nem vet valami szép fényt Széchy Máriára – mondta Gyöngyösi. Kedveskedni akart Júliának ezzel az igazsággal.

– Nézze, István, én nem haragszom rá... Sokat gondolkoztam az ő élete során; mindig is érdekeltek a nagyot tevő nők: Médea, Kleopátra, Mária királyasszony... bár én magam igazán nem vágyom hírességre. Széchy Anna-Mária... ez a teljes neve... szerencsétlen asszonyszemély. Méltán vágyott nagyra, méltatlanul ütötték el

tőle. Sejtettem, a bosszú vágya tölti be lelkét; mindent azért tesz, hogy bosszút álljon...

– Kicsodán?

– Úgy vélem, nem egyéneknek akar kárt okozni, nem Bethlennek vagy Rákóczinak. Bár az is lehet. Inkább megszállottan küzd, voltaképpen csak azért, hogy megmutassa... az egész világnak... csak azért is... hogy... hiszen érti... Nemes bosszú... Mária nagy lélek, de néha irgalmatlan fúria...

– Én jobban kedvelem az olyan hölgyet – mondta Gyöngyösi célzatos mosollyal –, aki ilyen okosan és jóságosan...

– Köszönöm – értette el Júlia asszony –, ha rám gondolt. Ám kegyelmed fiatal még! Mit tud az élet kegyetlenségéről?

– Ki velem jót tesz, arról nem feledkezem meg soha – jelentette ki ünnepélyesen Gyöngyösi, s állta az asszony tekintetét.

– Meglátom – mosolyodott el Türyné. – Legalábbis szívesen tennék jót kegyelmeddel. De maradjunk Máriánál. Igazából sajnálom őt, férjével együtt. Boldogtalanok, én meg itt szerényen, de békességben élek, bár olykor nagyon egyedül. Hiába övék az országnyi birtok, tele vannak adósággal. Képzelje, Pozsonyban a nádor ebédre hívja a diéta előkelőségeit, s akkor kiderül, hogy Mária zálogba tette az asztali ezüstöt. Volt az vagy tíz mázsa. S tudja, kinél? Legjobb barátjuknál, Lippai érseknél. De ő nagy kegyesen kölcsönadta nekik az ebéd napjára a saját ezüstjüket. Tartoznak fűnek-fának, sok

városnak is, még alantasaiknak is, mint Koháry főkapitánynak.

– És mi volt az uborkás levélben? – kérdezte Gyöngyösi mohón.

Türyné elnevette magát.

– Honnan tudja, hogy elolvastam? Kegyelmednek megmondom. Rövid levél volt, nagyon szemtelen. „Eddig nem beszélhettem vágyamról, most megvallom kegyelmednek. Belepusztulok, ha nem viszonozza érzelmeimet. Ha a szíve nem keményebb a vasnál, mondja meg, hol találkozhatnánk? Bárhová elmegyek, nem törődve semmi veszéllyel. Az kegyelmed Wesselényije." Valahogyan így.

– És kapott választ?

– Többé nem láttam egyiküket sem. De hát Wesselényi megkapta Máriát, elvette... – Sóhajtott. – Ilyenek a nagyurak.

Az „ángyi" jött be, és parancsot kért a vacsorára.

Töltött káposzta füstölt oldalassal jó lesz? Hozzá vörösbor.

– És fűtsetek be a vendégszobában!

Vacsora közben Türyné mindenféle apró érdekességgel szórakoztatta vendégét, Wesselényiről és a murányi vár életéről. Pontosan tudta még azt is, hogy Bécsben Fleischhacker juvelirnak* 3000, Aizinger posztósnak 5000, Pramer ötvösnek 1500 forinttal tartoznak. Csak éppen azzal maradt adós ő, hogyan és miért jött létre

* juvelir – Juvellier: ékszerész (német)

ez a házasság. Gyöngyösi végre megkérdezte, szemrehányóan:

– Hát a szerelmükről semmit sem tud?

A szerelem szót kimondani az asszonynak éppen olyan jólesett, mint a férfinak.

– Szerelmük? Vajon volt-e szerelem? Igazi szerelem?

A káposzta után valami mazsolás-ánizsos kalácsból csipegettek, és sűrű sárga bort ittak hozzá. A Wesselényiék tokaji szőlejéből, magyarázta Türyné.

– Hát ajándékot mégis küldenek?

– A pincemesterük hozta, aki régi tisztelőm. – Majd hozzátette: – Elcsent bor és lopott csók... – Jelentőségteljesen elhallgatott.

Nézték egymás fénylő szemét.

– Megmutatom a szobáját – állt fel Júlia asszony. Gyertyát fogott, és kézen vezette vendégét.

Amikor Gyöngyösi fölébredt, besütött a nap, világa a vasállványra tett lavór vizéről fényráncokat vetett a mennyezetre. Fejénél kis szekrényen egy pohár égővíz.

Egymás kezét meg-megérintve reggeliztek; hegyi hajnalokról, pácolt sódarokról, csöndről és békéről beszélgettek.

– Kedvesem – szólt Júlia –, mégsem kísérlek el, mert nem lenne jó neked, ha Mária megtudná, hogy velem láttak. Nagyon kényes a cselédeinek tisztességére. Jozsó majd elvezet a hegyen át. – Nagyot lélegzett. – Szívesen monda-

nám, hogy maradj még velem, de tudom, hogy menned kell a nádorhoz. Remélem, visszajössz, olykor meglátogatsz. Majd meglátod, milyen közel ide a vár.

István maradt volna, ki tudja, meddig, mert az elmúlt szép csöndes nap elbűvölte. „Költőnek való hely, költőnek való asszony" – gondolta. De a költőnek most Vénuszát kell fölkeresnie.

Nem szólt, csak megcsókolta Türyné kezét.

Jozsó vezette a borókaillatos hegyi ösvényen, ő mögötte kocogott szelíd hátasán. A hágón Jozsó megállt, bevárta őt, és előremutatott: a völgy túlsó oldalán fúródott az égbe a szirtre épített, bevehetetlen, büszke vár.

Gyöngyösi megindult lefelé a völgynek.

5.

A murányi várkapu lebocsátott rácsa mögött egy álmos katona a fogát piszkálta, nem felelt a kérdezőnek, csak nagy sokára dobta el a tisztogatásra használt szálkát, és jobb kezébe vette át fegyverét. Majd idehívják a szolgálattevő tisztet, de a várúr őméltóságához nem lehet csak úgy bemenni. A tiszt kijelentette, hogy a nádor elment Stubnyára, fürdőzni. Aztán egy hosszú lábú úriember érkezett a kapuhoz, és gyulladt szemével elolvasta Koháry saját kezű levelét.

– Kerüljön beljebb! – mondta barátságos tartózkodással Leszenyei Nagy Ferenc, mert ő ma-

ga jött a kapuhoz. – Kár, hogy nem érkezett korábban, mert a nagyúr éppen elindult Stubnyára.

– Üzenettel kell jelentkeznem a palatina őnagyságánál is – sietett közölni Gyöngyösi.

– Ki üzent úrnőnknek?

– Koháry bárónő.

– Vagy úgy... – mondta az ítélőmester, olyan hangsúllyal, hogy a főkapitány gőgös felesége okvetlenül sértésnek vette volna.

– Jelenteni fogom – mormolta Leszenyei, és elvezette Gyöngyösit a lakótoronyhoz. Leültette szobájában, csak azután folytatta. – Éppen az úrnőhöz indultam. Várjon!

Végtelenül hosszú volt a várakozás ideje, többszörösen elegendő ahhoz, hogy költőnk újból eltűnődjék a Széchy Máriáról kigondolt képek sorozatán. Különböző személyektől kapott, sokféle arcmást vázolt fel magában. Előbb az erdélyi megpróbáltatásokat béketűréssel és alázattal elszenvedő ifjú hölgy sűrűn jelent meg Gyöngyösi lelki szeme előtt. Lehet, hogy végül meggyűlölte a férfiakat? Lehet, hogy egy időre bosszúálló fúriává változott? Akkor sem maradhatott meg ádáz boszorkánynak, újból meg kellett változnia, vissza kellett találnia a mesébe illőn tündöklő gyermekkorába. Hiszen Wesselényinek amaz együgyű uborkás levele azonnal döntésre késztette. Látatlanban megszerette őt? Vagy a szabadítóba vetett hite ragadta el?

A hosszú várakoztatás alatt a grófnő fogadótermében szó esett Gyöngyösiről.

– Milyennek látja? – ez volt Mária első kérdése Leszenyei Nagyhoz.

– Tekintete ártatlan, jóindulatúnak, szinte gyermekien együgyűnek mutatja. Lehet, hogy tévedek, de küzdelmes feladatot nem bíznék rá.

– Vagy éppen hogy nagyon alkalmas ilyenre – vágta rá a palatina. Az ítélőbíró elcsodálkozására megkérdezte: – Honnan tudja, hogy lelke mélyén nem szunnyadnak-e harcias indulatok? Két kard ugyan nem fér meg egy hüvelyben, kard és toll azonban igen, mint akár Zrínyi Miklós példája is mutatja. Az efféle poétáktól sokszor nagyobb vitézség telik ki, mint holmi kemény csontú, konok parasztkatonáktól.

– A palatina őnagysága természetesen úgy csavarhatja az ujja köré, ahogyan akarja, de talán csak bizonyos határig.

Széchy Mária fürkésző pillantással nézett Nagy Ferenc szemébe. Tudta, hogy mindenható embere szerelmes beléje, talán az életét is kész lenne föláldozni érte. De érzelme olyan félszeg, hogy sohasem merné bármivel is elárulni. Ámde minden mozdulata erről vall. Most is nagyon gyanús, hogy attól fél, úrnője észreveszi féltékenységét. Attól tart szegény, hogy okosság, jóság és szelídség olyan erények, amelyek egy uralkodó asszonyt megindítanak? Vagy talán túlságosan szép férfi ez az íródeák? Íródeák és férfi?... Ugyan!

– Hívassa Gyöngyösit, és maradjon!

A seregbíró elfogódottan lépett be a főúri trónterembe, de ezt még olyan éles megfigyelő

sem vette észre, mint amilyen Széchy Mária. A poéta megnyerő arca, ápolt külseje, gondosan és csinosan rendezett ruházata azonnal az úrnő szemébe ötlött. S hogy úgy lépdelt, úgy állt meg, és úgy hajtott térdet, mint aki ezt úri családjából hozta magával. Köszönése is eltért a szabványostól:

– Mély tisztelettel köszöntöm a nagyméltóságú nádorasszonyt, s az Ég üdvét kívánom áldásos munkájára!

– Leveleit is ilyen szépen fogalmazza? – kérdezte az úrnő, nem éppen gúny nélkül.

– A pillanat nagysága hatott rám, legkegyelmesebb nagyasszony. Mintha templomba léptem volna be ide; a haza nagy székesegyházába, amelynek főoltárán a palatinát ábrázoló kép ragyog.

Nagy Ferenc meghökkent, hátrább lépett a homályban, nehogy arca elárulja féltékenységét. A palatinának ez a visszavonulás is szemet szúrt; ő maga szintén megdöbbent.

– Hallom – mondta érzéketlenséget mutatva, szigorúan –, üzenetet hozott Fülekről.

– Koháry báróné kéreti méltóságodat, olvasná el az ifjak csúnya beszédéről szóló versezetet, s mint legalkalmasabb magyar személy, vessen féket a trágár szájakra.

– És kegyelmed mint költő... – a grófnő biccentett, jelezte, hogy nem folytatja, hanem fejezze be Gyöngyösi.

– Egyetértek Koháry bárónéval, hogy erre az

ország első asszonya a legilletékesebb személyiség.

– Megtisztelő. A bárónéról kitalálom, hogy miért udvarol nekem. Azt szeretné, ha fölvetetném az udvarnál a császár esküvőjére meghívandó főúri asszonyok listájára. De cselédeim részéről még kevésbé tartok igényt hízelgésre.

Leszenyei Nagy csak ámuldozott a biztonságos félhomályban. Még sohasem fordult elő, hogy a grófné alárendeltekkel ilyen jellegű, bizalmasnak mondható beszélgetésbe mélyedt volna. Fölényessége éles volt, mégsem sértő, s a végén a hirtelen és goromba rendreutasítás egyszerűen kihívóan hatott. A grófnő rejteni akar valamit. Gyöngyösi ne sejthesse, hogy személye megnyerte úrnője tetszését... Az ítélőmester torka elszorult, idegesen köhentett.

– Nem illemmesternek és nem is költőnek szegődtetjük kegyelmedet – folytatta Széchy Mária gúnyosan. – Férjem magyar levelező deákja lesz, a nyelvi finomkodásra való hajlamát abban kiélheti. Hallottam arról, hogy... Murányról versezetet akarna készíteni. Fölösleges szándék. Olyan időket élünk, amikor karddal kell a történelmet írni, nem pedig lúdtollal. Ha férjem egyet s mást netalán elmond majd a múltról... pihenésképpen... ő szeret a múlton merengeni, és pihennie is kell... sajnos, sokat... ez az ő dolga. Ez engem csak annyiban érdekel, hogy tudnom kell mindenről, ami a férjem körül történik, tudnom kell minden levélről, amely

neki íródik vagy tőle íródik. Érti? Nem fordulhat elő, hogy ne tudjunk egymás dolgairól. Az ítélőmester úr majd elmondja, hogyan és mint kell ezt jelentenie, ha meg akar maradni szolgálatunkban...

Várakozóan elhallgatott.

Gyöngyösi mélyen meghajolt. Nem felelt.

– Nos? – kérdezte élesen Széchy Mária.

– A haza üdvét és tinagyságotok parancsait fogom szolgálni minden erőmmel.

A palatina kurta intéssel jelezte, hogy Gyöngyösi elmehet. Győzött, lesújtotta a vakmerőt. A komornyik belépése, egész mozgása, vakmerő bókja, hódító megjelenése annyira meglepte, hogy már majdnem úgy nézett rá, mint egyenrangú más nembeli emberre.

Leszenyei Nagy Ferenc veszedelmet szimatolt. Ez a délceg, szép szavú, ügyes és főként nagyon fiatal ember kitúrhatja őt minden pozíciójából. Mennél gyorsabban el kell őt távolítani. Nem késlekedhetett tehát oktató felvilágosításaival. És Gyöngyösi engedelmesen igent mondott mindenre. Nem mutatott csodálkozást az udvari szolgálat erkölcsileg gyanús furfangjai miatt. Mindent vállalt.

Két nap múlva futár indult Stubnyára, a nádor után. Gyöngyösi vele tartott.

Átkeltek a magas hegyeken, s a Garam völgyében haladtak tovább. Rájuk sötétedett, mielőtt Besztercebányát megláthatták volna, ezért egy szénaboglyában éjszakáztak.

A nádor lemaradt szekereit másnap érték utol,

kevéssel Körmöcbánya előtt. Ettől kezdve Gyöngyösi velük lovagolt tovább.

Körmöcbánya után a Fátra nyugati oldalában haladtak a túróci fennsík gyümölcsöskertjei között, és Jakabfalvát is elhagyva késő este érkeztek Stubnyára, a nádor erdei pihenőházához, koromsötétben. A költő egy szekérderékban aludt, köpönyegébe burkolózva, s reggel megkereste Wesselényi nádor András nevű főszolgáját, megkérdezte, hol hozhatja magát rendbe, mielőtt a nagyúr elé lépne. Azt a választ kapta, hogy a nádor nagyon fáradt, ma nem fogad senkit. De a favázas úri ház padlásán adott a főszolga egy zugot az új komornyiknak, ellátta szalonnával és borral. Másnap reggel a kikefélkezett Gyöngyösit bevezette a fürdőházba.

Térdig felgyűrt ruhában ült a nádor párnázott karosszékében, és egy csecsemőre méretezett vesszőfonatos fakádban áztatta két lábát. Ebben a szánalmas helyzetben is tiszteletet keltő jelenség volt. Herkulesi vállán hatalmas fej nyugodott. Tömött, sötét körszakáll, egyenesre pödört bajusz, majdnem vízszintes dús szemöldök barnállott a derűs, de mégis parancsoló arcon, ám a belépő elsőként a magas, boltozatos homlokot vette szemügyre, amely rendkívüli elmét sejtetett.

Gyöngyösit lenyűgözte a magas szellemiséggel sugárzó erély és határozottság. Mélyen meghajolt. Arca – öntudatlanul – lelkes rajongást árult el. Wesselényi észrevette ezt, és örömmel nyugtázta. Hiú ember volt, szerette, ha szolgái

nemcsak ésszel és érdemszerzés vágyával szolgálják, hanem érződik rajtuk, hogy belső parancsra is engedelmes hívei a felsőbbséges gazdának.

– Kegyelmed az a Gyöngyösi, ama füleki seregbíró? – kérdezte a nagyúr.

– Nagyméltóságod parancsára.

– Hol járt iskolába?

– Patakon.

– Platónt olvasta?

– Olvastam.

– S Ovidiust?

– A kedvenc költőm volt.

– Comenius tűrte? Mert azt hallottam, a pataki rektor szerint lealázó, ha keresztény ember pogány költőket olvas.

– Igen, tiltotta az antik auktorokat*, de én mindent elolvastam, amihez hozzájutottam. Fordítottam is Ovidiust, Vergiliust.

– Ajánlója azt mondta, hogy verseket ír.

Gyöngyösi a hangsúlyból arra következtetett, hogy a nádor egyáltalában nem veti meg a költőket. Megragadta tehát az alkalmat.

– A vitézi életről írtam nem nagyszámú sorokat, inkább csak gyakorlatképpen. Mert arról álmodom, nagyságos úr, hogy költeményes magyar históriát készítek. Tehát nem száraz történelmet, hanem költői tollakkal szárnyazottat, mint Vergilius. A poézist holmi fabulás dolgokkal szaporítanám, de hogy nagyobb ékességek-

* auktor – auctor: szerző (latin)

kel ruházhatnám föl, ahhoz eddig nem volt kellő nyugalmú elmélkedésem.

– Örömmel hallom szép magyar beszédjét – szakította félbe a nádor. – Itt sok a kecskeszavú szerzet; majd meghallja, minő nyelven karatytyolnak.

Futva érkezett éppen egy asszonycseléd, fehér cérna főkötőjén keresztben megkötött vállkendővel. Vödörnyi meleg vizet zúdított a fakádba. A nádor fölszisszent:

– Lassabban, te!

– Siétek, mer' odajég a rujnyalkába a morvány! – kiáltotta az asszony, és szaladt az üres vödörrel.

– Érti, hogy mit beszélt? No, nem baj. A fontos, hogy kegyelmed szép magyar mondatokat cirkalmazzon. Megnézném azt a vitézi éneket. Elhozta?

Költőnk szaladt a kuckójába, és előkaparta batyujából a kéziratot. Vitte a nádorhoz. Az asszonyság éppen újabb vödör vizet loccsantott, és ezúttal csak halk szitkozódásra késztette a nagyurat.

– Talán hűteni kellene a vizet – bátorkodott megjegyezni Gyöngyösi, őszinte együttérzéssel.

– Nem lehet – vicsorított Wesselényi. – A pozsonyi doktorom, aki ezt a fürdőzést javallta, azt mondja, csak úgy használ, ha a forróságtól sebes lesz a bőröm. Tegnap érkeztem, és ma már kijöttek a sebek a lábamon, de érzem is, hogy jobban vagyok. Tudja, a vízben elszörpölt gyógyító anyagok csak így szívódnak föl a testbe, gyorsít-

ják a szívlökést és a légzést; izzadás által a vér sűrűbb lesz, s a régi izzadmányok eloszlanak.

– Országunk nádora, látom, orvosként is megállná helyét – mondta csodálkozó tisztelettel Gyöngyösi.

Wesselényi barátságos pillantással nyugtázta a bókot, aztán csak kezét nyújtotta a kéziratért. Mielőtt belenézett, megjegyezte:

– Mikor még nem voltam se nádor, se gróf, nem törődtem a kuruzslással, és ha köllött, úgy másztam föl a fára vagy a falon, mint egy komisz kölök.

Gyöngyösi a váratlanul kínálkozó lehetőségtől szédülten latolgatta, vakmerően ne hozza-e szóba a murányi várfal megmászását, de mielőtt magában megfogalmazta volna a kényes kérdést, a nádor hangosan olvasni kezdte a versezetet. Bólintott, félhangon olvasott tovább. A fele táján abbahagyta.

– Jó, nagyon jó. Szép írásmódja vagyon. De mi haszna ennek? Ki tud olvasni katonáink közül?

– A tisztek... – kezdte Gyöngyösi.

A nádor sokatmondó legyintéssel elhallgattatta.

Bocskoros fiatal férfi hozta a következő vödör vizet. Fehér posztóharisnyát, gallértalan kabanicát viselt irhaövvel. Lassan öntötte a vizet, majd fölegyenesedve szólt:

– Nagysagos panye nador, hova parancsolok obédet? Oddig üriti kádot.

– Nem obédet, ebédet, te! Ágyban ebédelek.

A komornyikot az asztalfőre ültessétek! – Gyöngyösihez fordult. – Egy órával ebéd után jöjjön vissza!

A nádori ház tizenkét tagú személyzetével ebédelt az új komornyik, azután szemlére indult. Néhány percnyire az erdőben egy szikla tövéből fakadt a gőzölgő kénes forrás. Agyagos szélű tavacskába folyt a víz, s onnan kis csermely kúszott belőle az enyhe lejtőn lefelé, amerre a Turóc patak csörgedezett. A tó közelében, a fák közé rejtve, rozzant kalyibák állongtak. A tavacskában szalmakalapos, posztómellényes öreg parasztok gázoltak lassú lépésekkel a térdig érő vízben.

Messze környék fájós lábait itt áztatták, mert gyorsan híre futott, hogy a nádorispán is itt gyógyítja podagráját.

Wesselényi az ágyán feküdt, csizmátlan lábán vastag pokrócokkal.

– Elolvastam végig – mutatott a mellette heverő papírra. – Ügyesen rakosgatja a szavakat, meg kell hagyni. Hallott-e arról a kiváló végvári vitézről, aki ilyenféle katonaéneket írt, aztán Esztergom ostrománál elesett?

– Ó, Balassi Bálint! – kiáltott fel Gyöngyösi lelkesen. – Tudom azt az éneket. Gyönyörű vers! „Vitézek, mi lehet ez széles föld felett / szebb dolog az végeknél? / Holott kikeletkor az sok szép madár szól…" – Elhallgatott.

– Folytassa! – biztatta a nádor. – Szeretem a szép magyar szót.

Csengő hangon mondta költőnk, tagoltan és

dallamosan beszélt. A nádor igaz élvezettel hallgatta, nagyujja fájásáról is megfeledkezett.

– Kegyelmed lantos is lehetne – jelentette ki a végén; a versmondó meghajolt. – De most hozassa ide az írópultot, levelet fogok diktálni.

6.

Gyöngyösi a főbb szolgák asztalánál evett, ahol illő tisztelettel fogadták, nemcsak mert iskolát végzett írástudó volt, és seregbírói tisztet töltött be, hanem azért is, mert a gazda láthatóan rögtön megkedvelte, és barátságának jeleivel tüntette ki. Kuckóját már másnap kellemes padlástéri kamrácskával cserélhette föl; ezt András főszolga igen csinosan berendezte kényelmes ággyal, ülő- és íróalkalmatossággal, és gondoskodott papírról, tollról, hozzá való késről is.

A deáknak nem túl sok dolga akadt. Bár Pozsonyból majdnem naponta érkezett futár, és hozott tömegével iratokat, a nagyúr a legtöbbjébe csak belenézett, aztán félretette; elintézi majd Bory, ha megjön... Órákig magánál tartotta új komornyikját, beszéltette Balassiról, Tinódi Sebestyénről, még gyakrabban Vergiliusról, akit nagyon kedvelt. Wesselényi bámulta írnokát, Gyöngyösi hosszú részleteket mondott el, hibátlanul ütemezve a verslábakat, úgy gyönyörködtette igrici művészetével gazdáját.

– Ha magyarul is lehetne ilyen hexametereket készíteni! – mondta egyszer sóhajtva a nádor.

– Nagyon is lehet, nagyságos úr – jegyezte meg Gyöngyösi. – Olvastam effélét, s meglepett, milyen szépséges! Szamosháti é-ző nyelvezeten írta volt Sylvester János, az *Újszövetség* jeles fordítója, *Az magyar népnek* címzett ajánlásában, még valamikor 1540 táján...

Bizonyságul idézni is kezdte azonnal:

Próféták által szólt régen néked az isten,
Azkit igért, ímé, végre megadta fiát.
Buzgó lélekvel szól most es néked ezáltal.

– Milyen gazdag és kifejező nyelv! Miért is nincs a magyarnak olyan költője, mint Vergilius, és olyan eposza, mint az *Aeneis?* – kérdezte a nádor.

– Költő még akadna, nagyúr, aki megírná az eposzt, ha nem is oly nagyszerűt, mint Vergilius, de a tárgy! – Elhallgatott.

– A magyar nép múltja is dicső – vélte Wesselényi –, és a magyar honfoglalás is szép tárgy lehetne. Kellene ilyesmi nagyon, buzdításul a mai siralmas időkben.

– Egy nagy baj van – felelt a költő. – Aeneas latiumi partraszállását a római királyság és köztársaság gyönyörű hétszáz éve követte, s amikor Vergilius *Aeneis*át írta, már Augustus volt a császár, aki további ötszáz évre biztosította népének uralmát az egész világ fölött.

A nádor elkomorodott.

– Mi meg most éppen a végpusztulás szakadékának szélén tántorgunk, harcolva a gyilkos po-

gány törökkel és a hamis némettel, a másik gyilkos pogánnyal...

Gyöngyösi valósággal megrémült, hogy a nádor, aki a német császár képét viseli, így beszél; nem akart cinkosa lenni a káromló beszédben, ezért sürgősen másra terelte a szót.

– Pogánynál nagyobb veszélynek látom – szólt –, hogy az új hit megosztotta a magyart.

– Való igaz – bólintott a nádor, és meleg elismeréssel nézett komornyikjára. – Ki tudná, ha nem én, hogy lutheránust a pápista ellen, tehát keresztény magyarokat egymásra könnyebb harcba vinni, mint törökre.

– Mennél kisebb lesz országunk, annál nagyobb a civakodás.

– S eközben már török portyázók járnak Murány közelében is.

Hallgattak. Gyöngyösi nagy megtiszteltetésnek érezte, hogy gazdája politikáról beszél vele, a jelentéktelen írnokkal, s ettől felbátorodva most hozzálátott, hogy délutáni sétáin aprólékosan kiagyalt haditervét végrehajtsa, a murányi vers ötletét egyik leendő hőse és reménybeli adatszolgáltatója előtt szóba hozza.

– Én csak kezdő költő vagyok – kezdett bele –, de azért legyen szabad megjegyeznem, a mai helyzetben nem a honfoglalásról, nem nagy sikerről kellene írni, hanem valamilyen dicsőséges kisebb hadieseményről, olyanról, amilyenhez ma is van még ereje a magyarnak.

– Például?

– Buzdító győzelemről, amely a magyar vitéz-

séget, katonai rátermettséget, hadifurfangosságot, lovagi magatartást, az összefogást, a bátor cselekvést dicsőítené.

– Úgy beszél kegyelmed, mint aki már tervet is készített.

– Megvallom, mert nagyságos úr jóvoltából sok a szabad időm, az erdő gyönyörű bükkfái alatt sétálva magamban el is kezdtem írni a verssorokat, noha még egyáltalában nem tudom, mi lenne a folytatásuk.

A szokatlan tárgyú beszélgetés annyira lekötötte a nádort, hogy megfeledkezett fájós lába fejéről is.

Nagyon barátságosan biztatta:

– Bizonyára ezt is betéve tudja. Hadd halljam!

Gyöngyösi meghajolt. Érezte, hogy arca ég az izgalomtól.

Az üdő éjjeli gyásszát levetette,
piros hajnalszínbe magát öltöztette,
az meredek várfalt rósákkal hintette,
s reggeli szellőnek folyni eresztette.
Felderüle az ég, szép világosság lén,
áloműző szellőt az sziklaoldal vén,
ásító pillantást az szem is félretén
s felserkent pásztornak tüzénél gerjed szén.

– Várjon csak! – mond a nádor. – Olyan ismerős ez nekem. Hallottam már?... Nem! Egyszer hajnalban értem Murány sziklája alá, és talán akkor támadt hasonló érzésem, vagyis inkább látomásom.

Gyöngyösit még soha nem érzett nagy büszkeség fogta el.

– Boldoggá tett, nagyságos úr. E sorok első alakulása néhány napja a Muránnyal szemközti hegyen indult meg bennem, amikor odaérkeztem. Ezt szánnám az eposz kezdő sorainak.

– Szép kezdet. És miről lenne a folytatás?

– Murány bevételéről, nagyságod vitézségéről, harci erényéről. – Nagy kő esett le Gyöngyösi szívéről, hogy kimondta.

A nádor jóleső meglepetést érzett.

– Honnan tud erről?

– Füleken rebesgetik. Akadnak olyanok is, akik azt mondják, részt vettek az ostromban. Nagy híre van Wesselényi főkapitány hőstettének. Jó ideje forgatom a fejemben, miként kellene kezdeni és folytatni, de éppen a legfontosabb részeket senki sem tudja hitelesen. S az ország első zászlósáról lévén szó, nem szabad tévednem! Még hozzá sem foghatok addig, amíg nagyuram engedélyt nem ád.

– Megírhatja, de elsőnek én fogom olvasni.

A győzelem érzése nőtt, dagadt Gyöngyösiben.

– Nagyságod elbeszélné a történteket?

– Ha lesz rá érkezésem. Ám egy francia már meg is írta s el is küldte nekem. Olvas-e kegyelmed franciául? Nem? No, ha megjő Bory, remélem, hamarosan, ő majd lefordítja magyarra. Ő bizton tudja, hol található az a könyv; de én is mondhatok egyet s mást. Mire kíváncsi?

A nagy pillanat elérkezett.

– A titkot csak nagyságod fejtheti meg, senki más. A füleki főkapitány elmegy az ellenséges vár alá, kitéve magát elfogatásnak, lenyilazásnak. S ez nem elég! Találkozásra hívja a vár ismeretlen úrnőjét, aki Erdélyből jött, erdélyi gróf özvegye, Luther-hitű, tehát mindenképpen ellenség. Mégis egyedül megy elébe, letérdel előtte, és elmond valami varázsigét. A hölgyön kívül más nem hallotta ezt. Az ige hatása csodás volt. A grófnő a délceg és szép szavú főkapitánynak nem tudott ellenállni. De elég volt-e ehhez, amit a hölgy szeme látott? Szó teszi az embert! Mi volt ez a varázsige? Esedezem, ha megtudhatnám...

A nádor mosolygott, habozott.

– Mit gondol, vajh mi volt?

– Próbáltam kitalálni, megírtam. Elmondhatom?

A nádor nevetve bólintott.

Boldog az az óra, melyben láthattalak,
sok óhajtásimra ide várhattalak.
Cupidótól érted sebhetvén szívemben
nyugtalankodtam s fáradtam sebemben.
Bágyadt szívem is már hervadni indula,
titkos óhajtással gyakorta jajdula,
de miként látálak, csuda mint újula,
minden ekkori búm örömre fordula.
Ide elfáradván nyitnád szívemet,
halld foganatosan ilyen beszédemet...

A nádor hátradőlt karosszékében – szisszenés nélkül –, és nagyot kacagott. Sugárzó szemmel mondta:

– Huncut ember kegyelmed. Mint ifjú férfiú bizonyára ilyen lelkes szavakkal szédíti a szája ügyébe került nőcskéket. De hiába mondta volna ezt Széchy Máriának. Ha versében így kezdené nevezetes párbeszédünket, széplelkű hölgyek alkalmasint könnyes szemmel és szájukat mozgatva olvasnák, csakhogy ez valótlan volna. Elfogadom, hogy a költő az igazságot képzelmének színes szalagjaival aggatja tele, de... – gondolkozott –, tudja mit, Gyöngyösi uram, én elmondom... mint kegyelmed nevezte... hajdani varázsigémet, s ahogyan a tárgya kívánja, írja be ezt vagy, ha úgy tetszik, saját csinálmányát a költeményébe. Gondolkozom, s aluszom rá egyet.

7.

Andrástól megtudta Gyöngyösi, hogy néhány nap múlva lovas indul Murány várába, így hát még az este hozzálátott, hogy megírja első jelentését a nádorné nagyasszonynak. Elhatározta, hogy levelében kiváltképpen szép stílusra fog törekedni, mert nem lehet az, hogy olyan gyönyörű szavú és bűvölő tekintetű személy, mint amilyen a murányi úrnő, változatos példázatokból ne fogná föl a mondatok ügyes hajtogatásának gyönyörködtető értékét. Rövidre fogott, színes mondatokkal szólt a jelentés elején fáradsá-

gos utazásának szép látományairól, majd aggódó szeretettel írta le, minő állapotban találta a nagyurat. Megemlékezett a szolgaszemélyzet figyelmes ápolótevékenységéről és a nádor hősies fájdalomtűréséről.

Folytatta azzal, hogy eddig csak kevés munkája akadt, mert Wesselényi csak a vármegyékhez intézett mindennapi, említésre sem érdemes utasításokat, ezeket Antal atya, a latin deák írta meg. Hangsúlyozta, hogy ő saját magától nem hozta volna szóba a versírást, nehogy terhelje vele kegyelmes gazdáját, de a nádor úr őfőméltósága érdeklődött, mire átadta neki vitézi versezetét, majd később Vergilius, Balassi és a saját verseiből mondott föl kiválasztott sorokat.

A kegyelmes grófnő jól ítélte meg, hogy a versmondás, ha nem túl hosszú, jól fogná szórakoztatni a nagyurat, s eltereli figyelmét a fájdalmakról. Az úrnő őméltóságának csak néhány szóval említett murányi elbeszélésből elkészült néhány sort is felolvasta, nádor urunk tetszéssel hallgatta a Murány várát hajnali fényben leíró szakaszt. Ezt idemásolja, hátha a palatina őnagysága is kegyes figyelmére méltatja egy buzgó deák szerény alkotását.

Bory főkapitány – írta tovább – még nem tért vissza Csáktornyáról. A nádor őnagysága az ő megérkezéséig nem kíván bonyolultabb ügyekkel foglalkozni, s ezért országos jelentőségű intézkedés nem történt. Tudatja ellenben, hogy a kegyelmes nagyúr mély megilletődöttséggel beszélt nagyságos úrasszonyával megesett legelső

találkozásáról a vár aljában, és ez a történelmi jelentőségű, költői telítettségű jelenet annyira megindította az ő írói képzelmét, hogy bátorkodott papírra vetni, és ezt is előmutatja. Reméli, hogy ez a nehány sor megnyeri az úrnő tetszését, és szerzőjének megszerzi az úrnő kegyes engedélyét, hogy hasonló szellemben építse tovább a Murány és hősei életének nagyságát megörökítő költemény épületének mívesen faragott falait.

Eddig a levél.

Másnapi jelentkezésekor Gyöngyösi megemlítette a nádornak, hogy szeretné elküldeni a palatinának a murányi várról készült versrészletet.

A nagyúr beleegyezően bólintott; arcán finom mosoly suhant át.

– Helyes, küldje el – mondta azután.

Gyöngyösi agyán átröppent az aggodalom: Wesselényi megsejtette, hogy az új deáknak Stubnyáról mindent jelentenie kell Murányba. Megerősítette ebben a nádor megjegyzése is:

– Jól tenné, ha a levélben rólam is megemlékeznék. Hogylétemről és arról, hogy pihengetek, keveset dolgozom. A nagyasszony mindig és mindent tudni akar rólam, s ennek nagyon örülök. Így van rendjén. Én nem ellenzem, hogy az asszonyok is foglalkozzanak országos ügyekkel, különösképpen, ha megvan hozzá a tehetségük. Fennkölt hitvesem azonban nagy buzgalmában néha visszaél rendkívüli szorgalmával és képességeivel, s csak hogy engem tehermentesítsen, túl sokat vállal magára. Maholnap már mással

sem törődik, csak a nádori teendőkkel. Örülnék, ha kegyelmed versezetei némi üdülést jelentenének az ő életében is, bár eddig egyáltalán nem érdeklődött a költészet iránt. Remélem, ezek a bájos sorok az ő figyelmét is fölkeltik az ilyen szépség iránt.

– Köszönöm, nagyuram.

– Én köszönöm.

Olyan őszintén és olyan jósággal mondta mindezt a nádor, hogy a költőnek becsületét féltő aggodalmai tüstént eloszlottak, s örömében könny csöppent ki szeméből. Wesselényi észrevette, és nagy bölcsességével az okát is kitalálta. Nemcsak azt, hogy felesége mire adott megbízást az új nótáriusnak, hanem azt is, hogy ez a fiatalember tisztességgel igyekszik majd végezni kettős feladatát, és soha semmi ártalmasat nem lesz hajlandó tenni.

– Köszönöm, hálásan köszönöm, nagyúr. Ha szabad mondanom, fiúi alázattal. – Pirulva kifelé indult.

Az ajtóban a nádor megállította.

– Úgy határoztam, hogy murányi háborúságunkról teljes bizalommal mindent elmondok kegyelmednek. Holnap akár meg is kezdhetjük a munkát.

NEGYEDIK FEJEZET

A nádor mindent elmond

1.

Wesselényi előrebocsátotta:

– Hogy megértse az úgynevezett varázsigét, vagyis hogy mit és miért mondtam akkor, tudnia kell minden előzményt. Kegyelmed dolga, hogy mit ír meg belőle.

Már második napja, hogy nem fájt a lába, derűs mosollyal fészkelődött helyén. András megigazította a párnákat.

– Köszönöm, elmehetsz. A vizet majd később.

Mély csönd állt be. Gyöngyösinek Vergilius szép jelenete jutott az eszébe, amikor Aeneas elmondja iszonyú hányattatásait a szép Didónak.

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
*Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto...**

* Csendbe merültek mind, arcuk figyelőn odafordult. S Aeneas atya kezdte a szót a magas kerevetről...

Vergilius: *Aeneis*, második ének, 1–2. sor (Lakatos István fordítása

A hízelgő összehasonlítást villanó mosollyal nyugtázta a nádor, és ő is beszélni kezde:

– Rákóczi György erdélyi fejedelem 1643-ban berontott a Felvidékre, s az egész országrész hozzá hajolt, csak Fülek állt ellen. No meg a bevehetetlen Murány, de híre jött, hogy Illésházy tárgyal a fejedelemmel. „Ezt az árulást meg kell akadályozni!" – mondta Esterházy nádor nekem, ki akkor Fülek kapitánya voltam. Ha Murány átáll Rákóczihoz, Fülek tarthatatlanná válik. „Nehéz eset, győzhetetlen vár" – mondom én. „Olyan vár nincs a világon, csak ki kell találni a módját" – viszonzá Esterházy, kocsijába ült, és ment haza Pozsonyba. Hát milyen ez a győzhetetlen vár, kezdtem töprengeni. Én magam sose láttam. Első feleségem, Zsófi járt ott, de ő kevéssel előbb meghalt. A helyőrségben senki sem tudott semmit. Elmentem a ferencesekhez, Jakab atyához, nincs-e a könyvtárukban valamilyen vázlat, rajz, térkép Murányról. Ő így válaszolt: „Istvánffy ír róla. A könyve megvan. Nézzük csak!"

Gyöngyösi hallott Istvánffyról, akit Magyar Liviusnak neveznek, mert terjedelmes latin nyelvű könyvet írt országunk történetéről. A barát a Kölnben kinyomtatott mű 32. könyvében meg is találta Murányt, és Wesselényi hazavitte a kötetet. Sokat megtudott belőle.

Amikor kétszáz évvel ezelőtt Albert király özvegye, Erzsébet (Zsigmond király lánya) behívta Magyarországra a cseheket, Jiskra huszita hadvezér katonái építettek először várat a murányi

bércen. Mátyás király 1459-ben elfoglalta. Mohács után Basó Mátyásé lett, s ő lengyel fegyvereseivel évtizedeken át kegyetlenül fosztogatta az egész környéket, úgyhogy törvényt hoztak ellene, és Ferdinánd király Niklas Salm grófot (aki Budát visszafoglalta Zápolyától, majd később Bécset védte meg a török ellen) bízta meg a vár elfoglalásával.

Salm tanult és próbált tábornok volt, először is nagy erdőirtást végeztetett a vár körül, hogy felvonultathassa nehézágyúit a Muránnyal átellenes magaslatra, ahonnan be lehetett lőni a falak közé. Ez nagyon fontos, mert a nagy befogadóképességű erődöt meredek és megmászhatatlan sziklák tartják, de erről a magaslatról akár íjjal is be lehet találni az udvarra. Bebek Ferenc gömöri önkéntesekkel nyolc ágyút húzatott fel oda, és sáncokat építtetett. Basó egy ideig ágyúztatott Murányból az ostromlókra, aztán békét ajánlott arra az esetre, ha a vár az övé maradhat, s eközben Fráter Györgyhöz küldött segítségért Erdélybe. A vár bejárata előtt egy magas szirten erős váracs emelkedik; Salm rohammal bevette, majd innen rést lövetett a falon.

Miközben itt folyt a harc – mondja el Istvánffy részletes tudósítása –, a másik oldalon nyolc spanyol zsoldos fölmászott a sziklákon, nagy zavart keltett a védők között, végül sértetlenül visszatért, és jelentette, hogy miképpen lehet bejutni a várba. Salm ezek alapján általános rohamot rendelt el. A várbeliek visszaverték; több főtiszt elesett, ámde a várvédők közül néhányan

kiszöktek, és megadták magukat. A második roham közben rutén várvédő katonák belülről kinyitották a kaput, és az erősség elesett. Basó azonban egy titkos ajtón elmenekült. Később juhászok elfogták és átadták Salmnak, ő azután alvezéreivel együtt kivégeztette.

A nádor pihenőt tartott, Gyöngyösi felhasználta az alkalmat, hogy jelét adja műveltségének. – Tinódi Sebestyén is írt erről az ostromról.

Halljátok erős Murány romlását,
Az kegyötlen Basónak bolondságát,
Kinek például vehetik ő dolgát,
Ki róla még tanul, megjobbítja magát.

– Nos, én például vettem az ő dolgát – vette vissza a szót Wesselényi. – De én tisztelek még egy hadvezértörvényt: minek vért ontani ott, ahol ésszel többre megyünk. Első dolgom az volt, hogy kikémleljem, mi a helyzet Murányban. A vár hovátartozása igen különleges volt, mondhatnám kétértelmű. Széchy György ugyanis Bethlen Gábortól kapta Murányt örökös tulajdonul, de ezt az adományozást Ferdinánd király is megerősítette. Kérdeztem magamtól: mi az erőhatalmi helyzet a falak mögött? Az tudott volt, hogy az egyik Széchy lány férje, Illésházy Gábor áruló módon Rákóczival paktál, s a pozsonyi kamarában már készült a királyi határozat, amely az árulás miatt Murányt és a hozzá tartozó birtokokat elkobozza. Erre Esterházy figyelmeztetett, s hozzátette: sokan készülődnek

már, hogy királyi adománylevelet szerezzenek a hatalmas Széchy-vagyonra. A tét tehát nagy volt. Éltek jó barátaim Murány környékén, álruhában fölkerestem őket, sok mindent megtudtam tőlük és beavatott barátaiktól.

– Mit, nagyuram? Kérdem tisztelettel.

– Tudtam, hogy az anya halála után Mária grófnő tasnádi kastélyából végleg hazaköltözött Murányba, egész szekér karaván nal hozva megmaradt kincseit, ékszereit, ruhákat, bútorokat, kelméket, szőnyegeket. A két ifjabb nővér és a várban parancsoló Illésházy barátságtalanul fogadta, mindenféle kicsinyességgel zaklatta Máriát. Láthatóan ki akarták üldözni. Ő azonban már Erdélybe vissza nem mehetett, mert a Bethlenekkel és a Rákócziakkal haragos viszonyba került. Mária tehát nem mehet sehová Murányból, egyedül áll, nincsen senkije, ellensége lett minden rokona. Úgy írták le nekem Máriát, hogy ő a legidősebb (akkor már elmúlt harminc éves), a legkeményebb, legokosabb, legharciasabb. És Mária gazdag volt, bár sok mindent elpereltek tőle. A meghagyott tasnádi birtokon még mindig száz jobbágycsalád fölött uralkodott, nagy ménese és tömérdek gulyája volt, nem beszélve arany-, ezüst- és egyéb ingóságairól. Nyilvánvaló, hogy ha szövetségest keresek Murány falain belül, aki hajlandó lenne csapataim előtt megnyitni a kaput, csak őrá gondolhatok. Elhatároztam hát, hogy levelet írok neki. Levelet írni persze könnyű volt, nehezebb volt a címzetthez titokban eljuttatni.

– Az uborkás levél – kottyantotta közbe Gyöngyösi, majd nehogy Türynét fecsegés gyanújába hozza, sietve hozzátette –, regéket zengedeznek róla a környék egyszerű, magyar és palóc asszonyai.

– Igen? – ütötte föl fejét a nádor, de nem nagyon lepődött meg. – Megírtam az uborkában, hogy beszélni szeretnék vele, olyan ügyben, amely elsősorban neki fontos. Ha csakugyan olyan okos asszony, ebből sokat kitalálhat. Mindenesetre hozzátettem, hogy az ellenpárthoz tartozom, neki azonban személy szerint nem vagyok ellensége. Sőt! Hallottam szépségéről, és látatlanul megigézett. Körülbelül ezt írtam: gondoltam, sapienti sat, okosnak ennyi elég. Megmondom őszintén, de ezt semmiképpen se írja bele a versbe: legfőként az emberismeretemben bíztam, abban, hogy egy főúri nő, akit uralkodásra neveltek, nem nyugodhat bele elnyomott helyzetébe, és ha valóban olyan lóra termett asszony, aki nem fél a medvétől, de még az elhagyott férj kétszázötven fegyveresétől sem ijedt meg, az hajlandó lesz vállalni bizonyos kockázatot. Ha érdemes. S hogy érdemes, erről kell őt meggyőznöm. Ehhez kell néminemű varázsige.

Gyöngyösi nem leplezte, mennyire elragadtatja gazdája okos taktikája, heves fejmozdulatokkal adott kifejezést nagy tetszésének. Ő is értett valamicskét az emberekhez, s remélte, hogy a hiú nádorból így könnyebben kicsalhatja minden titkát.

Wesselényi tovább beszélt:

– Hamarosan megjött Mária válasza, méghozzá tegezve, nagyon biztatónak találtam. „Nem kételkedem üzeneted őszinteségében, és szeretnék négyszemközt találkozni veled. De hogyan, még nem tudom. Mindenesetre tanúk nélkül. Üzenni fogok." S öt nap múlva újabb üzenet jött: „Murány és Tiszolc között a pataknál, a Gyelik-hegy tövében."

– Ez a tiszolci Széchy Mária-tó? – kérdezte Gyöngyösi.

A nádor nem felelt, arca eltorzult, elkékült. Iszonyú káromkodást üvöltött, egész testében megvonaglott, lábához, aztán elmozdult derekához kapott, és nagy horkanással hátradőlt.

– András! András! – hörgött.

Gyöngyösi szaladt a főszolgáért. Ott ült ez a ház elé padnak lerakott fatönkön; azonnal ugrott, és Ancsáért kiáltott. A ház mögül fehér ingvállas, ősz asszony tipegett elő, kezében üvegcsével, s kiabált láthatatlan cselédeknek, hogy szaladjanak a forrásra vízért.

A költő az ajtón kívülről nézte a rémült rohangálást, majd hogy Ancsa asszony bodzás égettvízzel dörzsöli a nagyúr homlokát, András meg lemezteleníti lábát. Lelkifurdalása volt, hogy miatta maradt el a gyógyító fürdő, még nagyobb a rémülete, hogy a betegség visszatérését jelentő roham következtében a nádornak elmegy majd a kedve a múltak elmondásától.

Hozták a kádat, a forró vizet, óvatosan belehelyezték a beteg két lábát. Néhány nyögés után a

nádor teste elernyedt. Nagyokat lélegzett, majd kinyitotta szemét. Pillantása rémült komornyikjára esett. Elbocsátón intett neki.

Gyöngyösi éjszaka nem hunyta le a szemét. Mielőtt feküdni ment, András megmondta neki, hogy a nagyúrnak nemegyszer vannak ilyen kínos rohamai, s a pozsonyi doktor figyelmeztette, hogy ezek a támadások az életét veszélyeztetik. Csak a láb melegítése állíthatja helyre az idős ember vérének folyamát. Meg az Eperjesről küldött kenőcs, amellyel később dörzsölték be egész testét az asszonyok. A költő nem értett az orvossághoz, és nem is tartotta komoly tudománynak.

Nagyon félt, hogy a bajért mégiscsak őt okolják; s talán el is küldik a beteg közeléből. Tollat fogott, hogy följegyezze azt, amit eddig megtudott eposza hősétől; ki tudja, mikor hallhatja a folytatást. Éppen akkor jött a roham, amikor a bűvös varázsigét árulta volna el! De írnia kellett. Elhatározta, hogy tájleírás helyett inkább a Múzsához való szokásos fohászkodással kezdi el művét. Le is írt négy sort, bizonyára mostani kétséges hangulatának hatására:

Múzsám, Parnasszusból ki régen távoztál,
s Pegazus forrástól messze elszakadtál,*
még valamit ha tudsz, amit ott tanultál,
láss hozzá munkádhoz, melyet felvállaltál.

* Pegazus – Pégaszosz: a görög mondák szárnyas lova, a költészet ihletének jelképe; a korinthoszi Peiréné-forrásra járt inni

Majd Wesselényi egyéniségét próbálta versbe foglalni:

A lova Pegazus, maga Hektor rajta,*
mint sas a darvakat, sok pogányt úgy hajta,
földhöz veré tőre, kit el nem szalajta.

*Vállaiban Atlasz**, Herkules*** szívében,*
*nyelvében Ulisszész, Anténór eszében****,*
szerelmében Párisz...

Nem tudta befejezni, de ezzel is elégedett volt, nagyon klasszikusnak érezte.

Azután eszébe jutott, hogy Széchy Máriáról is kellene jellemrajzot beiktatni, de ezt későbbre halasztotta.

2.

Murányban a postát Leszenyei Nagy Ferenc szokta volt felbontani, aztán általában csak a fontosabb iratok tartalmáról tett jelentést a

* Hektor – helyesen Hektór: Priamosz trójai király fia, a vár védelmének vezetője és lelke a görög ostrom idején

** Atlasz – részt vett a gigászok harcában; Zeusz azzal büntette, hogy vállán kellett tartania az égboltozatot

*** Herkules – görögösen Héraklész, Zeusz fia, roppant erejű hős

**** Ulisszész, Anténór – Ulisszész, görögösen Odüsszeusz, ravaszságáról ismert hős; az ő leleménye az a faló, amelyben az ostromlók elfoglalták Tróját; Anténór: trójai vezér, Priamosz király bizalmasa

nagyasszonynak, mert annak szeme és feje mindig megfájdult már kevés olvasástól is. Alig nézett bele Gyöngyösi levelébe, dühösen csapott öklével íróasztalára az ítélőmester. „Hiszen ez kötözni való bolond! – kiáltotta hangosan, bár egymagában volt. – Nem azért küldtük őt a nádorhoz, hogy a költészetről értekezzék! És micsoda bizalmas, tiszteletlen hangon! Így nem jelent komornyik a megbízó úrnőnek!"

Valamennyire lecsillapodott, amikor a nádor betegségéről szóló értelmes beszámolót olvasta, s kezdett belenyugodni: a komornyik azért ír ilyen furcsán, mert komoly jelentenivalója még nincsen, nem is lehet, s addig is meg akarja mutatni, hogy komoly tartalom nélkül is képes ő szórakoztató jelentést készíteni. Gondolta Nagy Ferenc, majd csak egy-két szóval említi a levelet a grófnőnek, mint érdektelent. Mikor azután a vershez ért, felpattant, és úgy döngette az asztalt. Mit ír ez itt?

Az üdő éjjeli gyásszát levetette,
piros hajnalszínbe magát öltöztette...

Bilincsben kell az ilyent visszahozatni! És szándékát megmásítva legfölülre tette Gyöngyösi írását, úgy ment jelentést tenni az úrasszonynak. Útközben metszően gunyoros, becsmérlő mondatokat agyalt ki, hogy azok után olvassa fel az ostoba versikét, és megtegye javaslatát: küldjék vissza Kohárynak ezt a megkergült rímfaragót.

– Gyöngyösi még nem írt? – kérdezte Széchy

Mária, mielőtt még Nagy Ferenc belekezdett volna.

Az ítélőbíró eltátotta száját, majd gyorsan becsukta, hátha úgy gyorsabban forog az esze kereke. Ilyet nem élt meg ő eddig Murányban, ilyen személyes jellegű érdeklődést a palatina részéről: A jogi csalafintaságon és politikai csűrcsavaráson keményre edzett elméjű ember hogyan is gondolhatta volna, hogy ötvenen túl egy nagyasszony, aki az ország ügyeit intézi, és még ezeken is túlmenő terveket sző, hallatlan éleslátással ítéli meg a messzi idegen országok eseményeit, és mágnesként vonzza magához a hatalom minden lehetőségét – milyen kellemes látványnak tart a sok ráncos képű, gubancos szakállú, pecsétes atillájú, odvasfog-leheletű öreg szolga között egy ruganyos, kemény tartású, csengő hangú és szépen beszélő fiatal embert. Talán csak ennyi és semmi több?! Arra is gondolt Mária grófnő, hogy ez az ifjú többre is való, mint holmi levelek írására; friss szellemi gépezetéből új ötletek, merész tervek, gyors megoldások pattanhatnak elő, hasznosabbak, mint az örökké fontolgató öregek fáradt taposómalmából.

Leszenyei Nagy Ferenc megérzett valamit a palatina elfogultságából, és mérsékelte hangjának gúnyosságát, miközben most már szórul szóra felolvasta a levelet, remélve, hogy a hosszú semmitmondás végül a palatinának is ellenszenvessé válik. Már bele is fáradt a mihaszna írásmű olvasásába, s a végén felbukkanó újabb versidézet majdnem megnevettette. Minő balgaságok!

Boldog az az óra, melyben láthattalak,
Cupidótól érted sebhetvén szívemben...*

Nem látta, hogy Széchy Mária e szerelmes versoroknál úgy mosolyodik el, olyan gyönyörűségesen, amilyennek az ő öreges rajongása sehogyan sem tudta volna elképzelni.

„Ó, ez a huncut! – kiáltott fel magában némán a nagyasszony. – Hiszen ezt a vallomást Gyöngyösi írta, és nekem! Nem Wesselényi mondta, hanem Gyöngyösi István, a délceg, mosolygó szemű, kecses mozgású seregbíró költő."

Leszenyei az olvasás befejeztével leereszteté iratcsomóját, és sajnálkozó hangon mondta:

– Félek, hogy ezzel a komornyikkal nem sokra megyünk. Erélyesen kioktatnám, hogy... öö... A grófnő megérezte a féltékenységet az öreg lovag szavaiban, s magában gúnyosan nevette. Szívesen paskolt rá olykor Ferenc hátára is, mert tudta, hogy az ilyen kedveskedő ütleg hívessé és alázatosabbá teszi ezt a szolgát.

– Várjunk egy kicsit! – vágott közbe. – Eddig nincs jelentenivalója, és addig is szórakoztatni akar. Nem is csinálja rosszul. Ám keressen valakit, aki a férjemnél utódja lehetne – szeme sarkából kárörömmel észlelte Nagy Ferenc pillangóéletű örömét –, mert ha Gyöngyösi mégis beválik Stubnyán, akkor berendelem őt Murányba, az én titoknokaim közé.

* Cupido – Venus fia, a szerelmi vágy istensége (latin); a görögöknél Érósz

A nádor kínjai sokára enyhültek. Rettenetesen szenvedett, és amikor Csáktornyáról végre megérkezett Bory Mihály, András főinas közölte vele, hogy a nagyurat nem szabad háborgatni.

– Jelentse csak, hogy megjöttem.

– Ne tessék! Borzasztó fájdalmai vannak. Ordít és csapkod. Pálcát tétetett maga mellé, hogy megverje, aki csak szól hozzá. Nem szabad ingerelni.

...Gyöngyösi közeledett a nagyúr ajtajához lábujjhegyen. Bory ellenségesen figyelte érkezését.

– Kegyelmed ama Gyöngyösi? – kérdezte szigorúan. – Elmehet, a nádorispán úr ma senkit sem fogad. – Az alacsony, vézna ember beesett arcából éles szempár hasogatta a költő szomorúan megtört alakját. A metsző hang mintha zsigereit vagdalta volna.

Nyílt az ajtó, egy kenőasszony jött ki, feltűrt ujjakkal, edényekkel és üvegekkel. András csak felhúzta szemöldökét.

– Most nyugodtabb – súgta neki az asszony, és a főszolga besurrant az ajtó résén. A két férfi lopva egymást figyelte, s várta, hogy a főszolgát üvöltve kikergeti a nádor. De zaj nem jött, s András csak nagy sokára került elő.

– A főkapitány úr bemehet, rövid időre – közölte. – A komornyik várjon – s intett Gyöngyösinek, hogy kövesse. Helyet mutatott neki a be-

járat előtti fatönkön, és súgva mondta: – Csak Bory uram föl ne bosszantsa.

– Jobban van méltóságod? – köszönt odabent a lábát áztató betegre Bory.

– Ami azt illeti, kegyelmed is eléggé megnyúzódott. Hol a menyasszony? – kérdezte dörmögő hangon Wesselényi.

– Csáktornyán. Nem adták – vallotta be halkan Bory.

– Istennek hála! – sóhajtott a nagyúr, és keresztet vetett. – Üljön le, és mondjon el mindent, egyelőre röviden.

– Zrínyi-országban nagy a mozgolódás – vágott bele Bory –, Miklós úr állandóan úton van, sereget gyűjt, fegyvert vásárol. Péter úr megérkezésünk másnapján Bécsbe utazott, mert valamilyen sérelmes leiratot kapott a haditanácstól. Katalin nagyasszony kívánságára a házasságot el kell halasztani, mert Ilona túl fiatal.

– Huszonegy éves – csóválta fejét a nádor.

– Ott volt Csáktornyán Vitnyédy – folytatta Bory.

Wesselényi homlokát ráncolta.

– Nem szeretem. Nyugtalanító ember. Nagy szava van Zrínyi Péternél, könnyen beleviheti valami meggondolatlanságba. Engem gyűlöl.

– Valami különöset észleltem – folytatta Bory. – Vitnyédy és Halászi rögtön összebarátkoztak. Valaki megsúgta nekem, nagyságod terveit akarják keresztezni, de hogy mit és mivel...

– Már megint konspirálnak! – üvöltött föl a

nádor. – Tudom, valami titkos szövetség készül... ellenem is... De mi végből?

– Kegyelmességednek árt az indulat – mondta halkan Bory. – Kérem, türtőztesse magát!

– Már kegyelmed is velük cimborál?! – mennydörgött a nádor. – Leszenyeivel, a hátam mögött?! – Megragadta a keze ügyébe tett husángot, és a padlót verte vele. – Szétverem őket!

– Nagyságodnak nincs nálam hűségesebb szolgája – hajtotta meg fejét Bory. – Parancsolatja szerint Leszenyeit csak abba avatom be, aminek közlését nagyságod kívánja. Ezt a Halászit ő ajánlotta...

– Halászi jó katona, rámenős fickó, de nincs sok esze. Zsoldos csapattiszt...

– Az ilyen gyakran változtat hitet.

– Mi a fene! Beáll a törökhöz?

– Nem vagyok bizonyosságban.

– Hozza ide Halászit! Most azonnal!

– Csáktornyán maradt. Ott várja be nagyságod engedélyét, hogy Vitnyédy szolgálatába léphessen.

– Micsoda?

– Egyik emberem azzal kérkedett, hogy őt is marasztalták. Valami nagy lovascsíny készül...

– A mindenségit! Bökje ki már, mit tudott meg!

– Úgy hírlik, Montecuccolit akarják... elintézni.

– Megölni?! – Wesselényi eldobta botját, fejéhez kapott. – Mire mennek vele?! Őrültség! És

Péter úr? Tud róla? Azonnal írok neki. Hívassa Gyöngyösit.

Bory közelebb lépett, és lehalkította hangját.

– Mivel Gyöngyösit ugyanonnan ajánlották, ahonnan Halászit, nincs-e aggodalma nagyságodnak, hogy talán ő is kapott Murányból valamilyen különleges megbízatást?

– Ejh! – Wesselényi tenyerébe hajtotta fejét. – Úristen, hol élek? Kik között? – Fölkapta fejét. – Nem, nem! Ez a seregbiró nem kém, sohasem lenne áruló. Csak nézzen a szemébe. Tiszta ember. Tűzbe tenném érte a kezemet. Szépen ír magyarul, és igazában semmi más nem érdekli, csak az én dicsőségem meg a sajátja.

Bory csodálkozó arcot vágott.

– Versezetet ír a murányi ostromról – magyarázta a nádor.

– Ezért küldték ide?

– Hát Koháry aligha ezért ajánlotta. De tudja mit, kérdezzük meg magát Gyöngyösit. A legegyenesebb ember, akit valaha ismertem. Megmondja az igazat. Kérem, hívassa ide!

Bory kikiáltott az ajtón a komornyikért.

– Jól van, kegyelmes úr? – lépett be a költő.

A főkapitány elképedésére az előbb még csaknem őrjöngő Wesselényi nyájasan mosolygott.

– Köszönöm kérdését, megjárja. Azt mondja meg nekem, fiam, milyen kapcsolata van Halászi Pál kapitánnyal?

– Nem sok, nagyságos úr. – Gyöngyösi elmondta, miként találkozott vele a molnárlány

kérvénye miatt, miért vitte el ő a levelet a kapitányhoz, s akkor mint viselkedett a részeg Halászi. Tapintatosan elhallgatta, hogy mit beszélt a nádorról és feleségéről.

– Hát akkor miért ajánlotta ő ide deáknak kegyelmedet?

– Ajánlott, de kételkedem, hogy őszintén tette, jóindulatból. Hiszen gyűlöl engem! Félti tőlem a molnár lányát, akit meg akar kaparintani. Bolond ember! El akarja rabolni Montecuccolit meg a császár-királyt.

– No tessék! – A nádor gúnyosan biccentett Bory felé. Dühe nem tért vissza, sőt változatlanul mosolygott. – Elrabolni a császárt? Ezt honnan tudja?

– Ő maga mondta nekem akkor, de hóttrészegen.

– Részegen – bólintott Wesselényi. – Részeg emberek, részeg ötletek. Bolondságok. A molnárlány ügye bizonyára sokkal megalapozottabb, mi? Mondja csak, mit akart kegyelmed azzal a nőszeméllyel?

A költő elpirult, nem felelt.

Bory hústalan, okos, csont-bőr arcán száraz mosolyféle suhant át.

– Én már értem. Sok minden között fecsegett nekem Halászi a molnárlányról is, részegen, de akkor nem értettem, mit akart vele. Hát Halászi így tette el az útból vetélytársát.

A nádoron látszott, hogy hahotázni szeretne, de félt a vele járó fájdalomtól. Éppen egy vödör forró víz érkezett. Csak bólogatott, s miután az

asszony eltávozott a vödörrel, ravasz ábrázattal ezt mondta:

– Hát Gyöngyösi, kegyelmed aztán a szerencse fia. Isten éltesse! Akaratlanul egy szép fiatal menyecske egyengeti útját a Parnasszusra, aztán még csak hálából el sem kell vennie. Jól van, jól van.

– Köszönöm – hebegte Gyöngyösi; zavartan állott, és kezében tartott süvegét gyűrögette.

– No, menjen, hozza a szerszámait! Sürgős levelet írunk Csáktornyára. Azaz... – Boryhoz fordult – ezt a levelet meg kell beszélnünk. Tehát a deák úr jöjjön holnap reggel. Addig Bory urammal elintézem a legsürgősebb dolgokat. A csáktornyai levél után ismét elővesszük a murányi ostromot. Addig csak írogassa a szép... hogyan is nevezi?... tizenketteseket.

Gyöngyösi zavarában alig találta meg az ajtót. A nádor fejét csóválva nézett utána.

– Boldog ember! Be irigylem! Csak vers kell neki, meg nő. Ettől félti kegyelmed az én titkaimat? Ha több időm lenne, összeszednék fél tucat költőt, s csak velük mulatnék – fejét rázva, csöndesen nevetett, majd elkomorodott. – No, lássunk munkához! Pedig már megint kutyául fáj a nagyujjam.

Annyi bizonyos – állapította meg a látottakból Bory Mihály –, hogy a költő megjelenése jobb hatással volt a nádor kedélyére, mint a forró gyógyvíz, az eperjesi kenőcs meg a murányi égettvíz együttvéve.

A másnap csak öt napra rá következett. Jöttekmentek a futárok, leveleket hoztak és vittek. Bécs, Pozsony, Kassa, Gyulafehérvár, Munkács, Zerinvár. Aztán egy körlevél a Felvidék vármegyéihez, hogy a nemesség készüljön fel, tavasszal esetleg fegyverbe kell szállnia a török ellen; gyülekezés márciusban Füleken, onnan Koháry főkapitány vezetésével vonulnak Montecuccoli és Zrínyi Miklós dunántúli főtáborába.

A diktandók között a nádor hosszasan vitázott Boryval, a szóváltás általában halkan, szinte suttogva kezdődött, de végül a nádor rekedten ordított, és verte a padlót, mígnem forró vízért szalasztották az asszonyokat és bodzás égővízért András.

Az első elintézendő a Vitnyédy-ügy volt. Bory helyeselte, hogy a nádor levélben tiltakozzék Zrínyi Péternél a magyar lovagiassághoz méltatlan emberrablási terv ellen, és hogy tegye felelőssé Péter urat minden következményért. Bory az erélyes hangot elegendőnek tartotta, Wesselényi ragaszkodott ahhoz, hogy goromba levelet fog küldeni.

Azután hosszan találgatták, Halászi magától ajánlkozott-e Vitnyédynek, vagy van-e pártfogója Murányban is a képtelen vállalkozásnak? Bory így vélekedett:

– Leszenyeinek előre kellett tudni a dologról, s ezért hozta Halászit és Gyöngyösit.

A nádor azt hajtogatta:

– ...És tudta még valaki...

És ezt úgy mondta, hogy Borynak is csak a palatinára lehetett gondolnia; nevét azonban ő sem merte ilyen vakmerőséggel kapcsolatban kiejteni. Bory makacskodott, de a nádor nem engedett, s végül utasította:

– Hívassa ide Gyöngyösit! Kegyelmed jelenlétében diktálok neki egy levelet, aztán majd beszélünk az új plánumról.

Gyöngyösi jött a szerszámaival, a sarokba ment a kis írópultért.

– Várjon! – intett a nádor. – Csak elmondom, mit írjon; a szobájában fogalmazza meg, azután hozza elénk, megbeszélésre. Tehát: levél Zrínyi Péternek, Horvátország főkapitányának. Latin nyelven, mert ő magyarul nem ért, vagy legalábbis azt állítja. Kegyelmed nagyon finoman ír magyarul, remélem, a latinban keményebb kifejezéseket használ. A levél rövid legyen, de goromba, így valahogy: jelentik nekem, hogy egy Vitnyédy nevű prókátor csapatot gyűjt bécsi nagyurak elrablására. A főkapitány úr hallgasson rám: Vitnyédyt hordóba kötve azonnal dobassa a Drávába, gyűjtött embereit küldje el valahová Dél-Boszniába, ahol török martalócokkal vetélkedve gyakorolhatják magukat a rabolgatásban. Választ kérek az elintézésről. Értette?

– Igenis.

– No, most beszéljünk kegyelmedről. Jó gazdája vagyok én?

– Életem legboldogabb szolgálatát végzem.

– Tudom, költő, egyelőre azért hű hozzám, mert szeretem a verseit.

– Wesselényi nádor költészetem patrónusa, de nádora is országomnak, én meg bámulója vagyok az ő emberi nagyságának. – Gyöngyösi belepirult a vallomásba.

– Köszönöm – biccentett a nádor. – Kedvelem kegyelmedet, mert őszinte és egyenes embernek tartom. Mondja meg nekem nyíltan, mint levélíró komornyikom kapott-e parancsot Murányban az én megfigyelésemre?

A komornyik pillanatnyi habozás nélkül válaszolt:

– A méltóságos palatina azt kívánja, mindent tudni akar férje uráról. Én vállaltam tájékoztatását. És... és már küldtem is neki jelentést. Hogy a nádor úr egészsége javulóban van, a szolgák gondosan ápolják, étvágya kifogástalan, s ameddig Bory főkapitány úr meg nem jő, pihen, és igazi nagy élvezettel beszélget velem a költészetről.

– Tiszta beszéd – szólt méltóságosan Wesselényi nádor. – Kérem, ebben a szellemben írja a további jelentéseket! Én is nagyon fontosnak tartom, hogy a palatina mindenről tudjon, amit Stubnyán intézünk... – Könnyedén elmosolyodott. – Alkalmailag esetleg arról is, amit nem intézünk el. Újabb levelében jelentse tehát: Bory úr megjött, nagyon fölizgatott azzal a hírrel, hogy Péter úr valamelyik csatlósa értelmetlen merényletet tervez. Goromba levelet írattam kegyelmeddel a horvát főkapitánynak, s azt taná-

csoltam neki, hogy fojtassa a Dráva vizébe Vitnyédyt. Ért engem?

– Tökéletesen, nagyuram.

Gyöngyösi szédült az örömtől. Micsoda fontos szerephez jut ő itt, a nádor és felesége megromlott viszonyában!

Békét szerez köztük.

– Hát vesse papírra – fejezte be a nádor –, hozza a fogalmazványt, aztán letisztázza, s annak utána még ma külön gyorsfutárral küldje el Murányba.

Gyöngyösi távozott. Bory rosszallóan csóválta fejét.

– Nem lesz baj ebből?

– Ugyan! – Wesselényi derűsen mosolygott. – Aranyat ér ez az ember. Azt fogja jelenteni rólam, amit én akarok. S amikor kegyelmed egykét hét múlva elmegy Murányba, nem is képzeli, milyen könnyű helyzete lesz.

– Nagyon nehéz helyzetem lesz, nagyúr – mondta halkan, szemrehányóan a korponai főkapitány. – Először is: mit fogok hallani a palatinától, hogy én ilyen késedelemmel értesítem őt a menyasszony jövetelének elmaradásáról...

– Miután ő már Gyöngyösitől értesült, hogy én a fejére ütöttem a menyasszony apja urának.

– Akkor jelentse Gyöngyösi azt is, hogy Csáktornyán kosarat kaptunk.

– De hiszen arról ő nem tud. Hacsak kegyelmed nem beszélt neki az elhalasztott házasságról.

– Én Gyöngyösinek nem beszéltem, és soha

semmit sem fogok az orrára kötni – jelentette ki önérzetesen a főkapitány.

– Nocsak! Haragszik rá?

– Tele vagyok aggodalommal, nagyúr. Ez a fiatalember igric és nem politikus. Nem tudja, mit csinál, mire használják föl. A palatina parancsára éppen úgy hajlik, mint a palatinuséra, és...

– De hiszen ez a jó! – A nádor tokájának rezgése elárulta, hogy jól mulat Bory zavarán.

– Nagyon veszedelmes játékba bocsátkozunk, kegyelmes nádor uram. Zrínyi Ilonától mint Patak leendő úrnőjétől nagyon sokat várunk...

– Tudom. Dőre ábránd, hogy ez az egyébként nagyon szép fruska kigyógyítja majd Patakon Báthory Zsófiát a Kálvin-gyűlöletből. Zsófia nagyasszony megátalkodott boszorkány, akiből Zsigmond állhatatlansága, Gábor meggondolatlansága sugározza mérgét fiára, a gyámoltalan Rákóczi Ferencre. Én remélem, hogy Apafi Mihály fejedelem okossága megmenti tőle Erdélyt és a Zrínyieket a Rákóczi vőtől. Apafi ma az egyetlen, aki a törököt meg tudja nyugtatni a Zrínyiektől való félelmében. Csak féljen a török Zrínyitől, nekünk az a jó.

Bory lehorgasztotta fejét, nem felelt. Tudta, hogy ezen a ponton Wesselényi nem hallgat rá. Jobban aggasztotta, hogy a nádor idővel veszedelmes titkokat bíz Gyöngyösire. Azzal a szilárd elhatározással távozott a nádortól, hogy Gyöngyösi félreállítására minden eszközt meg kell ragadnia. Szükség esetén Leszenyeivel fog szövetkezni.

Gyöngyösi megfogalmazta a két levelet. A nádor nagyon elégedett volt; dicsérte titoknokát, hogy pontosan azokat a szavakat használta, amelyekre ő gondolt. A költő örömében nem vette észre, milyen ellenségesen hallgat Bory. A két levél elment, s Gyöngyösi nagyokat lélegezve járt fel s alá az erdőben.

Korábban gyakran kínozta a kétség, hogy van-e benne igazi költői tehetség, nem marad-e egész életére csak amolyan rímfaragó. Most, hogy az ország két ilyen nagysága, mint előbb Széchy Mária, majd kevéssel utóbb Wesselényi Ferenc is – külön-külön – meglátta és értékelte benne a nyelv és a stílus mesterét, és elismeréssel illette szerény próbálkozását, ez büszkeséggel és magasra szárnyaló reménységekkel töltötte el. Wesselényi munkatársának, bizalmasának fogadta, és beavatta titkos terveibe! Sic itur ad astra.*

Múltak a napok, izgalmas várakozásban és boldog ábrándozásban. Aztán egy reggel érte jött András. Bory éppen búcsúzott gazdájától.

– Őrségváltás a nádor betegágyánál! – harsogta vidáman Wesselényi. – Bory uram elvonul Murányba, elviszi magával a kínos gondokat, mi meg visszatérünk a költészet gyönyöreihez.

Bory távozott.

* Sic itur ad astra – Vergilius *Aeneis*éből: igy jut az ember a csillagokig (latin)

– Üljön le, fiam! Hej, jó a költőnek! – sóhajtotta a nádor. – Nem, ne tiltakozzék. Tudom, kegyelmed magasabbra törekszik. Én, higgye meg, főnemessel egyenrangú embernek ítélem azt, aki okos és szép verset ír. Mennyi fizetést ad Leszenyei?

– Háromszáz forintot.

– Nem sok.

– De boldog vagyok, hogy a legelső magyar embert szolgálhatom.

– A legelső magyar embernek évi huszonnégyezer forintot fizet a kamara. Papíron. De nem egyszerre, nem pontosan. Én meg nem hagyhatom éhen halni udvari embereimet. Nekem fizetnem kell. Tömérdek az adósságom. A király tudja, s mit tehet? Birtokkal ajándékoz meg. Arra azonban ráfizetek. Mennél több a birtokom, annál több az adósságom. Magas közhivatal viselőjének tönkre kell mennie. Sokat költünk, igaz. Szegény nemes voltam, amikor benősültem az ország egyik legelső családjába. Nem mondhattam a feleségemnek, hogy verjen a fogához minden garast. Igaz? Aztán magam is megkedveltem a pompát. – Sóhajtott. – Ó, milyen szívesen cserélnék egy szegény költővel, hogy csak rímekre és szerelmekre kellene gondolnom!

Gyöngyösi meghajolt.

– Nagyuram bizonyára kiváló költő lenne, de akkor kérdem, akadna-e mecénása, úgy értem, egy másik nádor, aki biztosítaná megélhetését és szabad idejét?

A nádor elmosolyodott.

– Igaz... akkor én magam... – Nem fejezte be. – No, felejtse el, hogy a legelső magyar ember panaszkodott kegyelmednek kicsinyes anyagi gondjaira, és folytassuk közös munkánkat... Ott hagytam el, ugye, hogy megjött Máriától a második üzenet. Nos, szombaton elindultam hat kísérővel Tiszolc felé, aztán onnan a Gyelikhegyi forráshoz. Másnap korán reggel ott figyeltünk az erdő szélén. Láttuk, hogy Illésházy nagy csapat élén elvonul kelet felé. Itt lenne az alkalom a támadásra, gondoltam, de hát hetedmagammal nem kockáztathattam semmit. Múltak az órák, teljes csöndben, végre lovas csapat indult a vár magasából, s ereszkedett lefelé. Sok lovas jött Máriával, nemcsak asszonycselédek, fegyveres katonák is. A levélben azt írta: „Dolgaink legyenek titokban, rossz ember ne tudjon róla, mert az olyan a szűz Dianát is mocsokba keveri." Igaz, én is hat katonát hoztam magammal, de azok mind jó embereim, s külön föl is eskettem őket. Ám az ő cselédei? Megbízhatók? „Kelepcében vagyunk" – súgta Farkas Fábián. Csöndre intettem.

A nádor pihent, ameddig a friss vizet beöntötték a lábáztatóba, s gondolkodott.

Majd így szólt:

– Mondtam-e, hogy én ezüstórát küldtem neki, ő meg arannyal viszonozta? Ezt jó jelnek véltem. – Mosolyogva figyelte, hogy komornyikja elmosolyodik, s fél perc múlva már mondja is:

A küldött órát én szívesen vettem;
apró kereke majd valahányszor percen,
emlékezetedre elmém annyit serken...

– Hej, költőnek lenni! – bólogatott a nádor. – De én katona vagyok. Kiugrottam a fák közül, s rohantam a lovasok elé, egyedül. Erre az úrnő megálljt parancsolt kíséretének, s ügetésre szorította lovát. Odaugrottam, és megkaptam a kengyelt, hogy átkarolva leemeljem őt, de Mária fürgén, mint az evet, leszökkent a nyeregből. Kezet fogtunk, levettem süvegemet, egymásra néztünk. Elállt a szívem verése. Én ilyen szépet még soha nem láttam! Merészség és szelídség, báj és keménység sugárzott a gyönyörű vonásokból. Egy szempillantás alatt beleszerettem; áldottam sorsomat, hogy bátran idehívtam, s megremegtem, hogy eljött egyszer, de többé nem láthatom. Éreztem, hogy arcom színe változik, és árulója lesz szívemnek. Reménykedtem, hogy ez hat rá, megérti indulatomat, és teljes lesz hozzám bizalma. Érti ezt?

– Tökéletesen, nagyúr! – mondta Gyöngyösi rajongva. Érezte, hogy az elbeszélés most válik költészetté, a történet nagyszerűvé és feljegyzésre érdemessé.

– Érzett már ilyet? – kérdezte Wesselényi.

– A női tökélynek ilyen egyedülvaló fokát, amilyet nagyságod említ, én, szegény halandó hogyan láthattam volna? Versemben majd az Olümposz istenei küldik nagyságod útjába ezt a földöntúlian csodálatos nőt.

– Találkozásunk óta csaknem húsz év telt el – dünnyögte a nádor kissé fanyarul. Előreroskadva bólintott néhányat egész felsőtestével, s arca bánatot fejezett ki, többet, mint amennyit a lelkendező költő felfoghatott. – Nos, hol hagytam el? – merengett még néhány pillanatig a nagyúr. – Harmatos volt a fű, leteritettem palástomat, s Mária könyökét fogtam, amíg leült rá. Elébe térdeltem, és így beszéltem: „A szerelem megsebezte szívemet abban a pillanatban, amelyben megláttalak. Boldog perc ez, melyben kézen foghattalak, palástomon pihenőt nyújthattam neked. Ha érdemesnek találtad ide fáradni, ím, hallgasd meg beszédemet."

Az emlékezés pirosra színezte az öreg nádor kemény arcát; ifjúi lendülettel tovább idézte önmagát:

– „Országos érdekből kértem a találkozót, s most a legszemélyesebb érzelem, tiszta szerelem mondatja velem ajánlatomat. Édesanyád, a nemes grófnő hűséges híve volt az ausztriai háznak, mely meg is érdemli Murány háláját a nyújtott sok segítségért. Lehet-e gonosszal fizetni neki azért, mert gróffá tette családodat? Ne rútítson a hálátlanság! Add fel királyunk részére Murány várát! Hírt, nevet szerzel ezzel magadnak. Fogadom, hogy te fogsz parancsolni a várban, s a király hálája olyan magas polcra emel, amelyet megérdemelsz. Nagyobb tisztesség vár itt rád, mint a Bethlenek országában." – Nagyot lélegzett. – Jól beszéltem, költő?

– Csodálatos oráció volt! – kiáltott föl Gyön-

gyösi. – Varázsló ige! Bárha tökéletesen versbe tudnám foglalni!

– A beszéd még nem ért véget – folytatta sikerével elégedetten a nádor –, mert Mária így szólt: „Murány nemcsak az enyém, kulcsát nem én őrzöm. Sógorom vagy húgom parancsol az erős őrségnek. Kevés a jó emberem. Rab vagyok." Erre én: „A sógor rabja voltál, most az én rabom lettél. Hagyjuk a várat, elviszlek Fülekre, asszonykámmá teszlek." Mária szeme haragosan villant, de én megláttam benne a szerelmet is. Így beszélt égő ajka: „Álnokság nem illik becsületes nevedhez, esküvésedhez. Mi hasznod, ha raboddá teszel? Murányt el nem foglalhatod!" Erre én: „Csak tréfáltam, bocsáss meg. Szerelmemért és hűségemért bocsáss be harc nélkül Murányba. Esküszöm szablyámra, elveszlek, szolgálni foglak, holtig követlek. Míg meg nem áldasz, el nem eresztelek. Nemcsak magunknak, az országnak, a Széchy nemzetségnek is hasznára teszünk." Mária lehajtotta fejét, csak nagy sokára nézett szemembe. Pilláján könny reszketett. Így beszélt: „Ha Isten akarata, amire kérsz, kívüled más nem kell szívemnek. Azon leszek, hogy Murányt velem együtt kezedhez adjam. De Isten ezt csak akkor pártolja, ha igaz a szeretetünk egymás iránt."

Egykori párbeszédük felidézése után Wesselényi ismét száraz szavakra váltott:

– Nem sok időnk volt. Mária csak annyit mondott: levélben értesít, mi a teendőm. Velem egyet akar, s bízhatom benne. Fölkelt palástom-

ról, én dereka után kaptam, hogy csókra magamhoz vonjam, de kisiklott karomból, és szaladt lovához. Indultam volna utána, de mellettem termett Fábián, és megfogta karomat: ne rohanjak vesztembe. – Wesselényi hátradőlt, és lehunyta szemét. Hallgatott darab ideig, végre így folytatta: – Megéreztem, hogy Mária eszes katona. Sokat tett ő a győzelem érdekében. Ügyesen készült, mialatt én Füleken csak vártam, gondolkoztam és olykor kételkedtem. Végre Kádas megjött a levéllel. Két sor volt csupán: „Csütörtökön jöjj! Ha én nem rettegek, a te szíved is a helyén legyen, kész utat fogsz találni a feljövetelhez, éjfélkor."

A beteg nagyúr előredőlve térdét markolászta, aztán kimerülten elhanyatlott.

– Rosszul van nagyságod? – kérdezte ijedten Gyöngyösi. – Hívjam Andrást?

– Pihenni akarok – suttogta Wesselényi, s mintha azon nyomban elaludt volna.

Gyöngyösi lábujjhegyen távozott, beküldte a nagyúrhoz Andrást, hogy legyen valaki mellette, amikor fölébred.

Szobájába ment, leült asztalkájához, s két karját a támlán széttárva kibámult az erdőre.

Egyre jobban megvilágosodott előtte, hogy a nagy jelenet két szereplőjét nem tiszta érzés, hanem haszonvágy hajtotta a tettre. Wesselényi igazat mondott, s ez a legnagyobb baj. Nem tagadta, hogy országos érdekből ment el a találkára, ott a Habsburg-ház érdeméről, háláról be-

szélt a hölgynek, árulást kért, magas polcot ígért. Igaz, később mintha úrrá lett volna rajta a szerelem, Mária kétségeire azzal felelt: hagyjuk a várat, ne törődjünk a király képét viselő Esterházy parancsával, szökjünk el Fülekre, házasodjunk össze. Ekkor azonban Széchy Máriában felülkerekedik a józanság: mi hasznod, ha szabaddá teszel, ha a hatalom elvész?!

Ez így nem hősköltemény. Mást kell írnia, ha remekművet, magyar *Aeneis*t szeretne alkotni. Ne a várért szeressék egymást! Wesselényi korábban sok rosszat hallott a vár úrnőjéről, de amikor meglátja páratlan szépségét, mindent elfelejt, kétes múltat és elérhető hatalmat, már csak a nőt akarja. Van ilyen érzés? Ilyen fordulat? Házasságok az égben köttetnek, de a Szentháromságot nem keverheti ilyen tisztátalan költészeti bonyodalomba. Az Olümposz isteneit kell tehát mozgósítania; ők rendeljék el Ferenc és Mária szerelmét, s bízzák meg a végrehajtással a szárnyas-íjas Cupidót. Ő nyílvesszőjével mindent elérhet, őt nem köti semmiféle törvény, a földi érzéseknek bármiféle, akár törvényen felül álló valószerűtlensége.

Elképzelte magát, amint az ifjú Széchy Mária előtt térdel. Mária szép, leírhatatlanul gyönyörű, hamvas bőrű és ingerlően karcsú termetű, a mosolya elmondhatatlan. Ő két kézzel megragadja a hófehér, selymes tapintású ujjakat, és nem hatalomról, várfoglalásról, országos érdekről és háláról beszél, ellenben

nem veszi le szemét szép ábrázatjáról,
rósát szedegetne édes orcájáról,
kalárist szakasztna égő ajakáról...*

A szép szavakra a csodás szemek csábítón villannak, „ó, Múzsám!" – suttogja a költő, és a grófnő dereka után kap, ügyesebben mint a pohos Wesselényi, magához vonja a nőt. „A Múzsád vagyok" – suttogja ő.

Aztán hűvös fuvalom jő, és a költő újra az ablaknál ül, a támlára feszített két karjában zsibbadtan rezeg a vér... „Hát ez az igazság – kérdi magától Gyöngyösi –, ez, és nem Wesselényié?"

6.

Stubnyán a nádor szabta meg a munka ütemét, s az eleve kényelmes volt; ahogyan a nádor öregedett, egyre inkább kizárt mindenféle sietséget. Bory Mihály végül nem is bánta, ő maga is szeretett egyet-kettőt aludni minden tervre, s csak aztán határozni.

Bory Mihály nem nagyon örült a murányi küldetésnek. Ott a palatina és főtanácsadója állandóan gyors cselekvésre hajszolták egymást, ettől mindig robbanásig feszült lett a hangulat. A rossz hír, amellyel a korponai főkapitány volt érkezendő, alkalmas lehetett arra, hogy Pandóra

* kaláris – füzér vagy nyaklánc korallból (latin)

szelencéjének* egész tartalma kiboruljon a fellegvár udvarára.

Wesselényi és Bory már belenyugodott a csöndes öregedésbe, de Széchy Mária és mindenese, Leszenyei Nagy Ferenc, akit az úrnő komaasszonyság vállalásával is magához kötött, látva a stubnyai rossz példát, mindenképpen siettetni akartak mindent. Wesselényi ötvenéves korában, szellemi nagyságának tetőpontján látott munkához, hogy a maradék országot összebékítse az uralkodóházzal; így együttesen, Európa segítségével hajtsák végre a török kiűzését. A nehézségek azonban egyre növekedtek, s mikor a podagra megtámadta a hatalmas erejű férfit, az fokozatosan elveszítette derűlátását, egyre inkább reménytelen óvatosságba süllyedt.

Felesége kétségbeesetten észlelte a helyzetet. Hősiesen ápolta beteg férjét, úgy, mint annak idején Bethlen Istókot, az elsőt, akinek fejedelemasszonnyá kellett volna őt tennie; most nem érzett iszonyatot, nem undorították férgek, Ferenc hősiesen uralkodott fájdalmán; örömmel vette, hogy felesége nemcsak a vagyon igazgatásában, hanem országos ügyekben is csökkenteni igyekszik az ő terhét.

De a gondok megosztásának folyamata nem alakult szerencsésen. A férj egyre gyöngült, a

* Pandóra szelencéje – a görög hitregében Pandóra, az első asszonyember, Zeusztól egy szelencét kapott ajándékul, amelyben a világ minden baja rejtezett; Pandóra ezt nem tudta, kinyitotta a szelencét, s ezért áradt el a földön a sok baj

feleség tettvágya pedig fordított arányban növekedett. Mária nem mozdult a beteg Ferenc mellől, mindenbe beleszólt, sok mindenről lebeszélte, még több mindenre rábeszélte férjét. Súrlódások, heves viták támadtak, s így állt elő az a majdnem szakításnak nevezhető állapot, hogy Wesselényi függetlenségének érdekében inkább Stubnyán ápoltatta magát, kényelmetlen és nagyon egyszerű szállásán, együgyű cselédek kezétől.

Bory arra számított, hogy a grófnő heves szemrehányásokkal fogadja, s nagyon meglepődött a viszonylagos nyugalomtól. Széchy Mária nagyon elégedett volt Gyöngyösi jelentéseivel, örült a jó ötletnek, hogy költő deákot küldtek a pihenni vágyó nádor szórakoztatására. Hogy Zrínyi Ilonát nem hozták el, ez a hír nem izgatta föl a nagyasszonyt. Bory még Csáktornya felé utazott, amikor Mária már megkapta Frangepán Katalin barátságos levelét, amely a házasság elhalasztását javasolta, s Patakról Báthory Zsófia tudósította őt Apafi ellenkezéséről; belenyugodott, hogy várni kell.

Amikor a tárgyalások harmadik napján Bory óvatosan szóba hozta Gyöngyösit, mint aki miatt meglassult az ügyek folyása Stubnyán, meglepően erős ellenkezésbe ütközött. A palatina dicsérte a költőt, hogy hasznos tudósítója. S amikor Bory kitartott aggodalmai mellett, Leszenyei azt javasolta: inkább arról beszéljenek, nem lehetne-e Gyöngyösit felhasználni arra, hogy rávegyék a nádort, hívja össze a vármegyék

küldötteit Kassára. Ezt a gyűlést ugyan a császár képében Rottal szorgalmazza, hogy az elégedetlenkedőket békére intse, de a nádor megjelenésével és beszédével az ellenkezőt lehetne elérni: a jelenlevők Rottaltól követeljék erélyesen a császári csapatok kivonását Magyarországról.

A stubnyai küldött aggodalmas arccal közölte: szerinte erre Gyöngyösi tökéletesen alkalmatlan. Értelmesebb embert kellene a helyére állítani. Leszenyei – Bory észlelése szerint sunyi képpel – azt mondta, hogy ha Gyöngyösi nem is a legalkalmasabb deák, de Stubnyán inkább lehet hasznát venni, mint máshol. S erre a palatina meglepő oldalvágással így szólt: ha majd a nádornak nem kell a költő deák, akkor ő Murányba rendeli a fiatalembert a saját kancelláriájának megfiatalítására. A sokat sejtő Bory ebből arra következtetett, hogy Leszenyei Nagy féltékeny Gyöngyösi sikerére.

Mármost elő kellett venni a legkényesebb kérdést: Halászi lemaradásának ügyét. Mind a két főtanácsadó arra várt, hogy a másik hozakodjék vele elő, mert a bejelentés miként jéből hátha következtetni lehet arra, mit tud a másik Halászi hollétéről. És éppen ekkor hangos szóváltás zaja tört be az előszobából, majd kopogtattak. Belépett a várnagy, bocsánatot kért a zavarásért, de megérkezett Csáktornyáról Halászi Pál kapitány, azonnali bebocsátást követel az úrnőhöz, és még csak várakozni sem hajlandó.

S már tárult is az ajtó, berontott Halászi, kardosan-pisztolyosan, csapzottan, félrelökte az út-

ját álló várnagyot, s a két udvari főembernek nem is köszönve, egyenest a palatina elé pattant. Bárdolatlan sietséggel bókolt, s nyomban belevágott:

– Nagyságos úrnőm, pardon grácia, hogy csak úgy berontok, de sürgősen jelentenem kell, mert nagyságodat bizonyosan félrevezették... Ez a Vitnyédy, akihez kegyelmed engem vezényelt...

Leszenyei közben magához tért a meglepetéstől, előrelépett, megragadta a kapitány karját, és halkan figyelmeztette:

– Kapitányságodat figyelmeztettem, hogy ez az ügy...

– Bánom is én! – kiáltotta a kapitány, és lerázta karjáról az ítélőmester kezét. – Bocsánat, grófnő, de sok hazugság van itt! Ám a palatinának tudnia kell mindent. Az igazat! – Leszenyei most már keményen megmarkolta Halászi vállát, mire ő ordítani kezdett. – Hagyjon! Ne nyúljon hozzám! Vitnyédyvel mindenben megegyeztem, egy stíriai táborba voltunk indulandók, csak a nádori engedélyre vártunk, legalábbis azt mondták. Közben múltak a napok, Bory uramtól nem jött a megígért írás, és egy napon Vitnyédy úr eltűnt. Mintha a föld nyelte volna el. Napok múlva azt állították, hogy éjjel egymagában ellovagolt, senki sem tudja, hová. A csatlósát nem vitte el, s ő azt mondta, valami rossz hír jött... Mintha a gazdájának menekülnie kellett volna. És alighanem föladott minket, mármint a kiválasztottait, és másnap hajnalban egy ismeretlen tiszttel útnak indítottak minket... azt

mondták, Vitnyédy után... Már a Szávánál vártunk a kompra, amikor a vezető tiszt elszólta magát, hogy Boszniába megyünk, valami déli végvárba... Az én szemem rögtön kinyílt; megy a fene, határoztam el, s mielőtt a komp átjött, kereket oldottam, azaz megeresztettem a gyeplőt. Megállás nélkül vágtattam idáig, hogy meghozzam a hírt, valaki bizonyára gáncsot vetett a magyar ügynek, s megint az ármány győz!

– Elég! – kiáltotta a palatina, tiltakozón előrenyújtott kézzel.

Leszenyei nagyon keményen lépett föl:

– Kapitány! Mit jelentsen ez? Micsoda otromba viselkedés?! Miről fecseg itt?

– Nem vagyok barom, akit csordában a vásárra visznek! – üvöltötte Halászi.

– Elhallgasson! Nem ez a módja...

– Nem hallgatok! S úgy vigyázzon, a kardomnak is lesz itt szava, ha a nyelvemet megkötik.

– Képtelen vakmerőség! – sziszegte a grófnő, és szeme félelmetesen villant.

– Részeg! Őrült! – fortyogott Leszenyei.

Bory gyors lépésekkel a palatina és a kapitány közé állt, aki jobb kézzel már kardját markolta. Leszenyei kihasználta ezt a pillanatot, hosszú karjaival hátulról lefogta a berzenkedőt, s közben fejével segítségért intett a várnagynak. Miközben ketten az ajtó felé tuszkolták, az ítélőmester súgva figyelmeztette Halászit:

– Legyen észnél, kapitány, az isten szerelmére! Így nem lehet... Nyugodjék meg!

Halászi vad feszültsége hirtelen elernyedt.

Úton Murány felé úgy gondolta, hogy Murányba visszatérve heves szemrehányásokkal lerohanja a nagyasszonyt, méltatlankodással csikarja ki az őt megillető tisztséget. Ám amikor az imént félelmetes zöld villanást látott a palatina szemében, ráébredt végzetes tévedésére. Szerette volna menteni a menthetőt, de megint csak hibázott.

– Bocsánat... kegyelem... nagyságos úrnőm... megzavarta eszemet a méltánytalanság! – dörmögte dercés hangon, de közben már kívül került az ajtón.

Ott két ajtónálló zárkózott mögéjük. Négyen lekísérték Halászit az ítélőbíró szobájába, benyomták egy karosszékbe, közben lecsatolták kardját. Leszenyei a faliszekrényből fűszeres bort vett elő, megtöltött egy kancsót, valamilyen port kevert bele, és megitatta a kapitánnyal.

...Bory kettesben maradt a nagyasszonnyal, Széchy Mária mereven ült a helyén, s jobb tenyerével ernyőzte szemét.

– Parancsol valamit kegyelmességed? – kérdezte a főkapitány. – Ez a rémes fickó az úton is folyvást lerészegedett, és az ember sohasem tudta, mikor van eszénél.

A palatina rekedt, mély torokhangon egy érthetetlen szót mondott, Bory úgy értette: „hiba volt". Csodálkozott, mert tévedés beismerésére képtelennek ismerte úrasszonyát. Végre a grófnő megköszörülte torkát, és színtelen hangon így szólt:

– Főkapitány uram, kegyelmed ért engem.

A nádornak erről nem szabad tudnia. Betegségében meg kell kímélni őt minden fölösleges izgalomtól. Ő a levelével leállította a készületeket; amikor majd folytatni lehet, óvatosabban kell szervezni. Kegyelmed majd gondoskodik róla. Számíthat hálámra mindig. Tartsa kezében Gyöngyösit, és csak csinálják a verset. Ügyesen találja ki, miként vegyék rá... ketten együtt... a férjemet, hogy tartsa meg mielőbb a kassai gyűlést. Én külön levélben is kérni fogom rá.

Bory értette a módját, hogyan kell az úrnőt megnyugtatni:

– Így lesz, kegyelmes asszonyom. Mindent el fogok követni, hogy a nagyúr, mielőtt Kassára indul, egy kis időt Murányban töltsön, s ekkor mindent személyesen beszélhessenek meg.

– Helyes. Köszönöm. Szóljon csak, ha valami kívánsága van. Bármi. Gyöngyösinek pedig küldök egy kis emléktárgyat, elismerésem jeléül.

...Leszenyei tért vissza, a fáradtságtól kissé görnyedten. Jelentette: sikerült lecsillapítani az eszeveszett Halászit. Itatott vele némi nyugtatót, aztán két emberrel leküldte levegőzni a várudvarra. Már ott tart, hogy szeretne bocsánatot kérni a nagyasszonytól.

– Nem tartok rá igényt.

– Akkor hát – hajolt meg Leszenyei – folytathatjuk a teendők megbeszélését.

De értekezésüket hamarosan megzavarták. A várnagy kopogtatott be, s az ajtóhoz szólította Leszenyeit. Félhangon tette meg jelentését,

olyan félhangon, hogy – ha akarta – a palatina is megérthette.

– Halászi az udvaron megugrott kísérőitől, és a Hóhérbástyáról levetette magát. Halálra zúzódott a mélyben.

A palatina úgy tett, mintha nem hallotta volna.

– Folytathatjuk, Ferenc?

7.

Alacsony, vézna, száraz ember volt Bory Mihály; mondták, hogy csak hálni jár belé a lélek, de ez nem volt igaz. Inas, szívós emberré öregedett, okos és ravasz volt, tudta, hogy mit akar, és nem kellett kímélnie erejét, ha valamit nagyon akart. Szegény nemesi családból származott, mint gazdája, a nádor, hatalmat többet szerzett, mint címet, de nem irigyelte Wesselényi szerencsével gyűjtött gazdagságát. Beérte azzal, hogy hatással lehet erre a nagy emberre s általa az egész országra.

Szerette a hosszú lovaglásokat. Ilyenkor a jól idomított hátaslóra bízta magát, és kísérői élén haladva elmélyedt a természet adta magányban, közben önmagával vitatkozva gondolta ki rövid és hosszú távra szövendő terveit. Tudott ellentmondani önmagának, s egyszemélyes „vitával" érvelte ki a legokosabbat. Ezúttal azonban, Murányból visszatérőben, olyan zavart érzett, mint még soha. Széchy Mária miatt.

Bory fiatalon, rövid házasság után jutott özvegységre, azóta élte magányos agglegényi életét; sem a házasság alatt, sem annak előtte vagy utána nem sok gondja volt fehérszemélyekkel, még csak nőismerőse is alig akadt. Gazdája feleségét kivételes lénynek tartotta. Sohasem gondolt arra, hogy Murány úrnője nemcsak rangja, neveltetése, hatalmat tartó képessége miatt különbözik más emberektől, mindkét nembeliektől, hanem azért is, mert nőnek született. Murányi tanácskozásainak mostani idején többször támadt Boryban értetlenség, amikor az úrnőnek Gyöngyösi iránt való magatartására fölfigyelt. Mi indítja ezt az okos, megfontolt, hideg és anyagias, parancsoló embert arra, hogy Gyöngyösivel kivételt tegyen? Miért bízik benne, amikor nem nekivaló munkával bízta meg? Miért nézi el haszontalan poétáskodását? Miért védi meg Leszenyei ellenében? Miért küld neki ajándékot, amikor viszont szótlan tudomásul veszi, hogy más meg néhány illetlen szó miatt a Hóhérbástyáról a mélységbe zuhan? Visszavisszatérő okoskodással mindig ugyanoda jutott: csakis női mivolta bújhat meg az úrasszony eme gyöngéje mögött. De mi ez a nőiség? Mi a tartalma? Hiszen az anyja lehetne a deáknak! A kiszáradt öreg legénynek nem jutott eszébe, hogy a szerelem olykor nem ismer korhatárt, s van olyan szerelem is, amelynek kifejezhetetlen az oka és a célja. Borynak a tettek és gondolatok tárgyi indokait kutató elméjében nem is merült föl, hogy milyen szenvedés lehet egy anyakorú

nőnek a magányosság. Csak a maga szempontjából vizsgálta a helyzetet: eldöntötte, hogy óvatosnak kell lennie, nem tesz és nem mond semmit Gyöngyösi ellen, inkább keresi a barátságát, ám éberen figyel, s ha a cselekvés szükségessé válik, akkor gyorsan kialakítja tervét.

A költő Bory távollétében lázas buzgalommal írta versbe az isteneknek Murány jövőjéről folytatott tanácskozását. Gyorsan haladt, mert a sors kegyelméből ismét volt néhány háborítatlan napja: környékbeli nemesurak jöttek a nádorhoz tanácskozásra, Révai Péter, Szentmiklósi Pongrác és más turóci birtokosok.

A Murányból visszatért Bory Mihály rövid jelentést tett a nádornak, majd este hosszasan üldögélt Gyöngyösivel a bejárat előtt fekvő fatönkön. Elárulta neki: a vendégek a panaszok örvénylő áradatát zúdítják a nemzet vezérére, mintha ő nem tudná mindenkinél jobban, milyen veszélyes a háromfelé szakított ország helyzete, s hogy mennyire reménytelen javulást várni. Az urak azonnal tenni akarnának, szövetkezni Erdéllyel, nyugati országokkal, Bécset fegyverrel megértésre kényszeríteni.

A nádor más véleményen van. Szerinte a nemesek lelkesedése szalmaláng. Ha föl kellene ülni a lóra, és kihúzni a szablyát, akkor egyszerre ugyancsak kevesen lennének ott azok közül, akik most nagyon sokat morgolódnak. Más reménysugár látszik: a pápaság erősen dolgozik azon, hogy a török ellen összefogásra bírja a keresztény fejedelmeket; előbb-utóbb egész Európa

támogatásával indíthatjuk meg a felszabadító háborút.

– Bölcs ember a mi nagyurunk – mondotta megindultan Gyöngyösi. – Jó, hogy megállította azt az őrült emberrablási tervet. Ilyet csak az a félbolond Halászi találhatott ki. Ugyan mi lett vele?

– Meghalt – felelte szárazon Bory. – Leesett a Hóhérbástyáról; bár lehet, hogy összeverekedett valakivel, s az lelökte.

Hallgattak darab ideig, aztán így szólt a költő:

– Kiszámíthatatlan őrült volt. Engem egyszer agyonlövéssel fenyegetett.

– Ilyen jámbor, légynek sem ártó embert? Miért?

– Meg kellett hallgatnom panaszait. Ó, egek! Képzelje, Bory uram, mit hazudott. Hogy Murányt voltaképpen ő... ő, Halászi... foglalta el, s igazság szerint nemcsak a vár, hanem a főkapitányság, a grófi cím, az Aranygyapjú és... és... Széchy Mária grófnő keze és szerelme is őt illette volna! Azt állította. Mert hogy igazában őt szerette. Agyrém, ugye? Tébolyult részeg kitalálása.

Bory mintha nevetett volna, de csak köhögött.

– Nem hiszem, hogy ez a Halászi valaha is kellett volna egyetlen nőnek is. Hiszen az a molnárlány is...

Gyöngyösi elpirult.

– Ha övé Murány, övé itt minden nő. Ezt bizonygatta nekem. De nehogy elárulja a nagyúrnak.

– Jut eszembe! És érdekli is a nádort az, amiről egy részeg katona képzelődik.

Jó ideig csak hümmögtek.

– Kegyelmed derék ifjú ember – mondta később Bory.

A költő felhasználta az alkalmat, és szóba hozta azt a bizonyos francia elbeszélést a murányi háborúságról.

– Jean de Laboureur írta meg a történetet – felelt készséggel Bory –, igen terjengősen. A címe, ha jól emlékszem: *Histoire des Amours du Comte et de la Comtesse Wesselényi.** Ennek a francúznak maga a nagyúr mondott el mindent Pozsonyban, csaknem húsz évvel ezelőtt. El is küldte a könyvét Párizsból. Előkeressem?

Gyöngyösi lelkes örömmel köszönte a szándékot.

Bory megnyugodva fölállt. Noha szándékosan hagyta a végére, amikor már valamivel többet tud a deákról, úgy mentegette magát, mintha csak feledékenységből hozná elő ily későn:

– Igaz is! A palatina köszöni hasznos leveleit, és elismerésből valami csekélységet küldött. Várjon... – Bement a szobájába, és előhozta a csontra föstött kis képet, a grófnő ajándékát.

Gyöngyösi megilletődötten nézegette az ajándékot.

– Köszönöm. Nagyon megtisztelő. Nem tudja, kit ábrázol ez a lándzsás, pajzsos vitéz?

* Histoire des Amours... – Wesselényi gróf és Wesselényi grófné szerelmének története (francia)

– Szent Imre herceget, István király fiát. A csécsi templom mennyezetére rakott ábrázolás másolata.

– Szent, és dárdát visel?

– Ábrázolják liliommal is. Mert hogy megnősült bár, de szűz maradt.

– Igen, igen, emlékszem már – mosolyodott el Gyöngyösi. – Eperjesen a barátoknál tanult pajtásaim énekeltek: „Tiszta vagy te, mint a harmat, mely az égből vétetett; győzhetetlen liliomként állsz a bűnmocsár felett."

– Hát ez az – mondta Bory, és búcsúzóul kezet nyújtott.

„Ez az"? Vajon mit akart ezzel mondani? – nézett a távozó után a poéta. Bory Mihályráncos, csupacsont arcán azonban sohasem lehetett olvasni. Mit tud róla, szegény komornyikról, Mária grófnő? Mit képzel róla? Vagy csak csontot vetett neki, mint hű kutyának? Mit sem gondolva a kép tartalmával?...

8.

Néhány nap múlva, amikor már a vendégek eltávoztak, Wesselényi, Bory és Gyöngyösi hármasban beszélgettek, majd a főkapitány magyarra fordítva ismertette a francia könyvet.

A nagyúr szokatlanul jókedvű volt. Nem fájt a lábának semelyik porcikája, azonkívül Révay Péter megígérte, hogy elküldi neki Olmányfaluból a hírneves Boricska nevű kenőasszonyt, aki

a znióváraljai premontreieknél tanulta ki a gyógyfüvek tudományát, és maga is régi vándorló olajkárosok* családjából származik.

A francia író, aki a kor legcsodálatosabb érzelmi kalandjának hirdette Wesselényi Ferenc és Széchy Mária grófnő szerelmének történetét, nemcsak az események felfrissítésére hozott most lendületet Stubnyán, hanem kívülálló tárgyilagosságával kiküszöbölte az öregedő főhős érzelmes torzításait is. Laboureur természetesen a francia kastélyok szalonjainak kifinomult nyelvén beszéltette a magyar szereplőket, míg Wesselényi katonásan tömör nyelvezetében jóval keményebb szavak és mondatkötések uralkodtak. A költő elhatározta, hogy a párbeszédeket a kettő között álló, irodalmi nyelven fogalmazza meg, saját ízlése szerint.

...Széchy Mária hívó levelének vétele után Wesselényi akkor Füleken tanácskozást tartott hadnagyaival. A nagy hegyek között vezetőre lenne szüksége a seregnek. Választásuk egy Ficzek Jakab nevű rabra esett. Ficzek tizedes volt Murányban, s Nagyszombatban járván a vásáron, a tolongó nép között szándéktalanul elsült föltekert puskája. A golyó megölt egy szegény asszonyt, Ficzek a füleki tömlöcbe került, száraz kenyéren sínylődött, de most váratlanul kiszabadult.

A hadnagyok hatszáz katonát válogattak ki a

* olajkáros – olejkaros, gyógykenőcsökkel házaló árus (szlovák)

veszélyes útra; előbb a gyalogosok kerekedtek föl, egy nap múlva követték őket serény inú lovakon a huszárok. Egy kősziklás szakadékban jártak nagy vígan, amikor két hatalmas dörrenés rázta meg a szurdokot. A sereg megriadt, de Wesselényi feltalálta magát: vadászpuska durrant – magyarázta –, csak a völgyek öblén a puskaszó ágyúropogásként dörren; nincs ok rémületre.

A havasok közül leereszkedtek a murányi fennsíkra; itt Wesselényi nyolcvan vitézt választott ki a javából, és föleskette őket, hogy életük fogytáig egymást el nem hagyják, magukat meg nem adják, és minden parancsát megfogadják. A várhegy meredeksége iszonyatot keltett. Egy Solymosi nevű tiszt aggódva kérdezte: járt-e már a főkapitány Murányban? Nem? Hát akkor hol és hogyan mássza meg a sziklát? „Asszonykámmal megegyeztem" – felelte kurtán Wesselényi. Solymosi csodálkozott, hogyan lehet ennyire hinni egy nő szavának, s ókori példákat idézett a nő veszélyességéről. Delila ugyancsak elbánt Sámsonnal,* aztán meg Kirké Odüsszeusz** legényeivel...

* Delila – a Biblia szerint filiszteus nő, akibe Sámson beleszeretett, s elárulta neki, hogy legyőzhetetlen ereje soha le nem nyírt hajában rejlik; Delila elaltatta a zsidó hőst, levágta fürtjeit, s az erejét vesztett harcost kiszolgáltatta a filiszteus vezéreknek (héber)

** Kirké – Homérosz *Odüsszeia* című hőskölteményében az a híres varázslónő, aki Aiaia szigetén Odüsszeusz társait disznókká változtatta (görög)

– Miért aggályoskodol? – kérdezte bosszúsan a főkapitány. – Szégyen ilyen félénk szavakkal pironkodni!

– Téged féltelek, nem magamat – hangzott a válasz. – Ha kell, én kivonom kardomat. De mi lesz, ha asszonyi ravaszsággal foglyul ejtenek és lehajítanak a mélybe a murányi Hóhérbástyáról?

– Azért vagy itt, hogy rémítgess?! – förmedt rá Wesselényi. – Kitől félsz ilyen sereg vitéz között, kik méltók Nagy Sándor katonáihoz. Ismerem asszonyom szívét! Adott szavamtól én el nem állok. Majd segít a szerencse. Nem volt még olyan erősség, melyet ne vettek volna meg, ha a bennlevő is segített.

Wesselényi két társával előrement, de a sötétben egy faluba tévedtek be, s ott tótok puskával támadtak rájuk.

– Illésházy szolgái vagyunk, tolvajok után nyomozunk – vágta ki magát Wesselényi.

A következő helységben azonban nem hittek neki, az egész falu felbolydult. Nehogy a várban fölfigyeljenek, a felderítők behúzódtak az erdőbe, és keresni kezdték a főseregét. Megtalálták Kazai János gyalogosait, velük mentek tovább.

A sok fegyverés láttára a falusiak visszahúzódtak házaikba, de az éjszakai bolyongás elcsüggesztette a katonákat. Haza akartak menni Fülekre. Ekkor előbukkant Széchy Mária küldötte, és elvezette őket a Hóhérbástya alá. Ott megpihentek, aztán újabb gyalogosokkal találkoztak: Gábor Pál hozta Széchy Mária üzenetét, hogy létrát fog leereszteni a várból, azon jöjjenek fel.

Keresték a létrákat, s nehogy zajt üssenek, mezítlábra vetkőztek, de a kapuőr odafönn mégis hallhatott valamit, mert verdát* kiáltott. A létrát azonban nem találták.

– Igazam volt, ugye?! – kezdte újra Solymosi. – Hol a lajtorja? Kár volt hinni egy asszony szavának! Most aztán hogyan megyünk vissza? Reggelre itt lesz a sok pór, a várból kiütnek a magyar és német katonák, mind a harmincötünket levágnak vagy elfognak.

Wesselényi azonban nem engedett.

– Inkább esküdjünk kezére egymásnak, s reggel vitéz módra rohanjuk meg a kaput. Ha vesznünk kell, vesszünk mint Mars fiai. A krónikák majd megörökítik nevünket.

Egyszerre csak előbukkant a sötétből Kádas, és jelentette: készen van a létra, föl lehet menni. Siettek oda. Kádas mászott föl elsőnek, hogy asszonyának jelentse a felmentők közeledését, majd az ostromlók indultak. Wesselényi előtt mászott egy inasa kardjával, mögötte a másik puskájával, aztán a többiek. Néhányan megcsúsztak a sziklán, és lezuhantak, maga a vezér is csaknem leesett. Hirtelen megakadt a mászó sor, mert egy fölérkezett harcos a falat mint lovat átülte. Halászi már-már le akarta lökni, de aztán nehogy estében Wesselényit magával rántsa, felhúzták a szerencsétlent, és a létra ismét járhatóvá vált.

* verdá – wer da?: Ki az?; ki van itt?; a régi magyar nyelvben úgy is mondták, hogy: berdó (német)

ÖTÖDIK FEJEZET

A várbeli győzelemről
és a Murányi Vénusz kései haragjáról

I.

Másnap korán reggel, amikor Gyöngyösi kilépett a házból, hódarától volt fehér a forrás tisztása, s a hideg szél sárguló leveleket sodort le a bükkfák tetejéről. Szeptember elején jártak még, de itt a turóci fennsík oldalán már integetett a tél. A közelből fejszecsattogás hallatszott; költőnk arra sétált, és megnyugvással látta, hogy András főszolga eddig nem látott emberekkel megkezdte a téli tüzelő előkészítését. De talán csak átmeneti fordulat az éjszakai lehűlés? A szép és langyos ősz reményére biztató jelként a meleg tavacska túlsó oldalán új szalmakunyhó emelkedett; posztómellényes, csizmás, zsírozott hajú, idősebb ember melegedett a kis tűzrakás mellett, asszonya pedig a víz szélén kerek gödröt mélyített rövid nyelű lapátjával. Készségesen, de fogatlan szája miatt nehezen érthetően magyarázta: ez a gödör lesz az emberének fürdőkádja, szalmával béleli ki az alját, védekezésül a meleg vízben oldódó sárga sár ellen.

Gyöngyösi továbbsétált, és azon gondolkodott: nem kellene-e eposzába több természeti leírást illesztenie? Úgy, mint Homérosz tette.

Éppen ott, ahol tegnap este abbahagyták: a létra megtalálása után és a várbeli csata véres kalandja előtt jó helye lenne valamilyen „idill"-nek.

Vér?... E nap hármasban végzett munkájával végére értek az ostromnak, ám abban nem folyt vér; nagyon békességes csatában cserélt gazdát Murány vára. Mint Wesselényi már eddig is nemegyszer elmondta, most megismételte a nagy stratégiai bölcsességet, hogy nem kell vért ontani addig, amíg anélkül is lehet győzni...

– Tehát fölért Wesselényi a murányi fal tetejére... – kezdte újból Bory, aztán eltöprengett egy francia szó értelmén.

A nádor ernyedten ült, lehunyt szemmel, könnyedén mozgatta lába fejét a meleg vízben, boldogan, mert ez nem mindig ment komoly fájdalom nélkül.

– Fölkapaszkodtak hát a bástyára – folytatta Bory a francia szöveg fordítását –, majd jobbrabalra néztek, és örömmel állapították meg, hogy már harmincan vannak. Wesselényi biztatta embereit: „Ennyi vitéz ellen már hiába zendülnek a várvédők; ne féljetek, lecsapunk rájuk." Aztán körülpillantott. „Az a szegény asszony hol lehet?" Alighogy kimondta, megszólalt egy hang a sötétben: „Itt vagyok. Vége hát búmnak s a rettegésnek. Isten hozott." Ferenc kérdezi: „Mi van még hátra? Kell-e harcolni valakivel?" Mária így felelt: „Mindenki alszik, a kuvasz sem mordul, semmi ok a kardoskodásra."

Gyöngyösi homlokát ráncolta. Ez volt hát a híres ostrom? Mindenki alszik? És ha fölébred-

nek? Talán itt ment végbe Halászi Pál szívesen elfelejtett hőstette. Olyan erősen töprengett, mi lehet a szöveg mögött, hogy belefájdult a feje. Wesselényire nézett, hogy kérhet-e tőle magyarázatot. A nagyúr szuszogva pihegett.

Bory érzéketlenül folytatta kétséges értékű mondatait:

– Örültek ennek nagyon, s a kinn maradt lovas és gyalogos katonákért küldtek. Mária megfogta Ferenc kezét, házához vezette a kis csapatot, s ott, mert azok panaszkodtak, hogy elepedt gégéjük nedvesítést kér, vizet hozatott meg bort is. Ferenc az utóbbitól eltiltotta őket. Józan legyen a katona! („Halászi bezzeg leitta magát" – jutott eszébe a költőnek.) Wesselényi visszavonult Mária szobájába, s az úrnő odahívatta Budaházy Istvánt, a vár kapitányát. Könnyű cipőben, magára kapott mentében lépett be a kapitány, s mikor az ajtó mögötti leséből Wesselényi a vállára ütött, szívét olyan félelem szállta meg, hogy haja égnek meredt.

„Ismersz?" – kérdezte Wesselényi. „Ismerlek, de hogyan kerülsz ide?" – csodálkozott a kapitány. Wesselényi így beszélt: „Ne ez érdekeljen! Murány erőssége a kezemben vagyon. Ha meg akarod tartani fejedet, add föl régi uradhoz való hűségedet, esküdj föl III. Ferdinánd császárhoz, hozzám s melletted álló asszonyodhoz, különben leszúrlak kardommal."

– Wesselényi katonáihoz kísértette az első szóra átpártolt várkapitányt, Mária Etthre Boldizsár porkolábot hívatta. Utána a többi tisztet

idézték maguk elé. Ezek között volt Nagy Bálint, akire Wesselényi régóta haragudott. Azonnal mellének szegezte kardját: „Add meg magad, vagy halál fia leszel!" Nagy Bálint is tüstént átállt.

– Ezután került sor a tizedesekre és a közkatonákra, s ők is hitet tettek Széchy Mária mellett. Majd Etthre kasztellánushoz fordult Wesselényi.

– Add elő a kulcsot!

Mária közbeszólt:

– A kulcsok Éva húgomnál vannak. Hozd el tőle!

– Meg ne rémítsd az úrnő testvérhúgát! – figyelmeztette Wesselényi. – A vénasszonyt küldd hozzá!

Éva a meglepő hír hallatára szó nélkül elővette a kulcsot, s a vénasszony átadta a kívül várakozó várnagynak. Wesselényi kinyittatta a kaput, hogy a fősereg bejöhessen.

Ezután a vénasszony Széchy Évát elvezette Wesselényihez, aki kezet nyújtott neki, s bátorította: ne féljen, ő csak azért jött, mert régóta szerette volna tiszteletét tenni nénjénél, Máriánál, s erre most alkalom adódott. S hogy ne történhessék semmi csalafintaság, két tized katona vigyáz a belső rendre, amíg a kapun bebocsátják a kinn levő vitézeket.

Trombiták rikoltoztak, verték a dobokat, a környező hegyek visszhangozták az örömzajt. Az őrség közembereit Wesselényi felszólította: esküdjenek föl a császárnak; aki nem akar, fegy-

ver nélkül távozhat. Majd Mária a Murányhoz tartozó Balog vár kapitányát hívatta. Ezer tallért ígértek neki, ha embereivel együtt átáll a császár oldalára. Megadta magát.

Az ostrom ezzel véget ért.

Gyöngyösi csalódottan nézett a semmibe. A vár elfoglalása egyszerű mászómutatvánnyá silányult, amelyet felülről előkészítettek; a várvédők mintha csak azt várták volna, hogy megadhassák magukat. Nem történt itt semmi, ami akár csak árnyéka is lenne az *Aeneis* ádáz csatáinak, a trójai bujdosók fegyveres küzdelmeinek.

A francia mű még elmondta, hogy pénteken történt Murány megvétele, vasárnapra megjött a pap, Ferenc és Mária egybekeltek. Búsult az erdélyi fejedelem, de örült a császár, hálából Wesselényinek adományozta Murányt, s az okmányban a hűség tükörének nevezte őt. Máriának a császárné írt levelet, mely szerint az ő neve fényét rozsda nem szennyezheti. Köszönetül egy felnyergelt lovat küldött. A házaspár azóta szerencsésen él, becsületben, gyarapodik vagyonban, tisztségben.

– Hát most már csak meg kell írni magyarul az eposzt – jelentette ki nyugvással a nádor, és látszott az arcán, hogy ezt igen könnyű feladatnak tartja.

Bory és Gyöngyösi együtt távoztak, s a nádor faktótuma figyelmeztette a költőt: bele kell írnia a versbe azt is, amit a francia Laboureur előre nem tudhatott: Wesselényi jutalmul a Felvidék generálisa lett, majd Magyarország nádora, s

végül a spanyol király az Aranygyapjas renddel tüntette ki.* Magasabb grádusra magyar ember már nem juthat.

2.

Bory titkos futárral levelet kapott Murányból. A palatina sürgetve érdeklődött: mire jutott Gyöngyösivel, a nádor hajlandó-e már az utazásra, mikorra tűzhetik ki az összejövetelt. Boryt most kínosan szorongatni kezdte a palatinának tett ígérete.

Tovább nem késlekedhetett. A forduló postával kért válaszban megírta, hogy minden jól halad, bár lassan, ám a hajszolt sürgetés többet ártana, mint használna. Este pedig megint leült a költővel a nádori „székház" előtt fekvő fatörzsre beszélgetni. A bizalom megnyerése végett azzal kezdte: nagyon érdekelné, miképpen készül az ilyen verses krónika?

Gyöngyösi elmondta, hogy most kezd harmadszor előszózat írásához, mert az előbbi kettőt nem találta jónak. A szerencséről akarna írni, mert az fontos szerepet játszott Murány elfoglalásában, de persze a szerencse nem segít akárkit. Fortes fortuna adiuvat**, mondja a latin köz-

* Aranygyapjas rend – Fülöp burgundi herceg alapította 1429-ben; 1477-től fogva a Habsburg uralkodókra szállt a nagymesteri méltóság, azóta ők osztogatták kedvelt híveiknek; ritka, magas fokú kitüntetés

** Fortes fortuna adiuvat – Terentius római író *Phormio* című vígjátékából: „Bátrakat segíti a szerencse" (latin)

mondás, de ő erre az esetre magyarul azt mondaná: könnyű győzelem csak olyan vitéznek lehetett osztályrésze, aki nem rettent meg az előre joggal gyanított nagy nehézségektől. Költői formában:

Szerencse lábai golyóbison állnak,
hirtelen fordulván jobbról balra szállnak;
szerencse, szerelem, két egyenlő dolog,
hol a jóra, hol a balra elcsavarog.

– Nohát – ütötte szíven a korponai főkapitányt a versfaragás tetten ért pillanatában az ámulat –, én ilyet nem tudnék, ha karddal fenyegetnének is!

Azt hitte a derék ember, hogy ezzel valami nagy bókot mondott; kedveskedni akart az igric úriembernek. És szívesen tájékoztatta arról, hogy Wesselényi lutheránusnak született, de tizenhét éves korában Pázmány iskolájában katolizált. Harcolt német földön a franciák ellen, aranyláncot kapott, s „a felség szentelt vitéze" címet. Gyönyörű férfi volt ifjúkorában, minden nőre nagy hatást tett.

Sajnos, most már eléggé fáradt; betegebb, mint amilyennek látszik. Elkeseríti, hogy a középnemesség nem hallgat rá. Micsoda ostoba tervekkel zaklatják! Fiatalabb éveiben nagyurunk még hitte, hogy ő össze tudja fogni közös célra a magyart, sőt kitartást is sugallhat az összeseregleltekbe. De még akkor sem tudta rászánni magát fegyveres mozgalomra.

– Mert ahhoz, Gyöngyösi uram, három dolog kell: sereg, vezér és pénz. Nagy sereg vezetésére alkalmas férfiút nem ismert a hazában, pénzt pedig a leggazdagabbak is csak szűkösen adnak. Nádasdy, Zrínyi nem rendelkeznek készpénzzel, amiből fegyvert lehetne vásárolni. Márpedig százéves, rozsdás kardoktól senki sem ijed meg, alkalmi harcosok csorbult buzogányokkal hogyan győzhetnének a császár jól fölszerelt, harcra képzett zsoldosai, tanult tüzérei, ügyes tisztjei ellen?! Montecuccoli nagy és okos vezér, csak sajnos gyűlöl mindent, mi magyar. Mit lehet itt tenni?

A korponai főkapitány keserű honfibúja mélyen megindította a költő érzékeny szívét. Akadozó szavakkal köszönte, hogy ilyen őszinte oktató beszédre érdemesítette őt, aki szinte vakon jár a világban; de magyar szív dobog az ő kebelében is. Mit tehet ő a hazájáért?

Ez volt az a pillanat, amelyre Bory Mihály olyan régen lesett. Megszólalt:

– Széchy Mária azt kérdezte tőlem, nem segítene-e kegyelmed rábeszélni a férjét, hogy menjen el a kassai gyűlésre.

– Én? Én? – csodálkozott Gyöngyösi. – Én adjak tanácsot az ország legokosabb emberének?! Kegyelmedtől éppen most tanultam, hogy e pillanatban eleve hiba minden tett, mert várakozni kell. Akkor én, hitem ellenére, akarata ellenére, harcba küldjem ezt a beteg, bölcs embert? Kegyelmed megtenne ilyet, főkapitány uram?

„Mégiscsak fiskálisesze van ennek a seregbírónak, igencsak jól csűri-csavarja a szót" – gondolta magában Bory Mihály. Az ifjú költő alaposan rápirított. De becsületes ifjú, annyi bizonyos. A nádortól is, a palatinától is sokat megnyerhetne, de olyan tiszta ember, amilyennel még soha életében nem találkozott. Bory zavarodottan érezte, hogy nem követheti a nemes példát. Bármennyire szereti is Wesselényi Ferencet, bármilyen önzetlenül akarná szolgálni minden célját, nem maradhat meg helyén, ha nem vállal részt a palatina játékaiban, ha nem állja a kétértelmű szövetséget Nagy Ferenccel, aki a markában tartja úrnőjét, és bármire rá tudja venni. Ő legalább egyben és másban fékezni tudja szertelen terveiket, s ezzel szolgálja talán leghasznosabban Wesselényit.

A nehéz beszélgetésre következő napokon Gyöngyösink kétszeres buzgalommal dolgozott verssorain, Bory Mihály pedig elhatározta, ő ugyan nem vonja be ebbe az ügybe a poétát; elküldeti a palatinához; ha valaki, akkor Mária grófnő képes arra, hogy levegyen a lábáról egy tapasztalatlan fiatalembert.

...Néhány nappal később, amikor Gyöngyösi megint az előszózatról beszélt, Bory váratlanul azt javallotta:

– Helyette inkább írjon kegyelmed a mű elejére ünnepélyes ajánlást a megénekelt szerelem két hőséhez. A nádor bizonyosan csengő aranyakkal viszonozná a hódolatot.

Gyöngyösi pironkodva tiltakozott: nem azért írja a költeményét, őt művészi alkotás szándéka vezérli.

– Az ég szerelmére! – csapta össze két kezét a főkapitány. – Hát nem akar könyvet csináltatni a versének? Van pénze?

– Ung megyében van egy kis birtokrészem; ha azt eladom...

– Ne bomoljon, fiatalember! Én elintézem, hogy gazdáink fizessék a nyomtatás költségét! – Olyan határozottan mondta ezt, hogy Gyöngyösi azt sejtette: Bory már beszélt erről a nagyúrral. – Ha kész a vers, s a palatinus jóváhagyta, megírja az ajánlást, aztán elviszi és bemutatja a palatinának, mert neki is jóvá kell hagynia.

– Nagyszerű! – kiáltott fel a költő. – Felolvashatom neki...

– Lassan a testtel! – A főkapitány furcsállotta a nagy lelkesedést. – A grófnőnél nehéz dolga lesz. Nem olyan ám ő, mint a férje. Gyermekkorában sem igen forgatta könyveit. Kérdés, meghallgatja-e a felolvasást?

– Pártfogoljon nála, főkapitány uram – esengett Gyöngyösi. – Hiszen sokszor kellene látnom őt, hallanom hangját...

– Nem tudom elképzelni – vágott közbe Bory –, hogy a nagyasszonynak ideje és kedve legyen a költészetre. Más játékok érdeklik őt. Tudja, mennyit harcolt a murányi tartomány földjeiért?

...De Gyöngyösi most képzeletben már a trónján ülő Széchy Mária előtt állt, és olvasta

fennhangon művét. Szép szavakra minden nő fogékony...

– És még egyet – hallotta közben Bory szavát. – Leszenyei halálosan szerelmes a grófnőbe, vigyázzon, föl ne ébressze féltékenységét...

– És a nagyasszony?

– Az ő lelke magasabb régiókban lebeg... Elérhetetlen, képtelen vágyak rabja. Azt hiszi, ő fogja egyesíteni Erdélyt a Felvidékkel, kiűzni a törököt, s akkor Wesselényinek és neki trónja lesz Budán, a Habsburgok birodalmán belül... Nádor urunk azonban nem is gondol ilyesmire. Járta a maradék országot, próbálta szervezni, összebékíteni a buzgó katolikusokat a nyakas protestánsokkal. Hamar kiábrándult. Rájött, hogy csalás itt a jelszó, álság a szövetség, csak osztozkodás a cél. A haza üdve már szinte senkit sem késztet áldozatra. Nagyurunk belefáradt, megöregedett, hite mellett egészségét is elvesztette. Mindig úton volt, huzatos pajtákban, szalmán éjszakázott. Végül fáradt, elkeseredett, gyomrával és ízületeivel bajlódó öregemberként ült meg szép hitvese mellett Murány sziklafokán. Már csak ápolásra vágyakozott. Már csak ápolásra, semmi másra.

– És a szerelem? – kérdezte Gyöngyösi óvatosan.

Bory komoran válaszolt:

– Ha valaki nádor és hatvanéves, nem gügyöghet térden állva egy asszony lábainál. A grófnő sem fiatal már, talán nem is forró udvarlás, hanem megalázkodó hódolat kellene

magányos szívének. Bár ma is nagyon szép még, amellett felséges jelenség, okos dáma.

Gyöngyösit elragadta képzelete. Lelki szemével látta a királynői teremtést. A balszerencse megfosztotta legszebb álmától; az egyetlen, ami megvigasztalhatná, a szeretet, az sohasem jutott osztályrészéül. Ha most lép elébe a lángoló költészettel hódoló szép szó, akkor még felgyúlhat benne az az érzés, amely többet ér, mint bármi más, kincs és hatalom a földön. Felgyúlhat? Fel fogja gyújtani! Elviszi hozzá az ékes igét, elénekli a szépasszonynak a saját dicsőségét. Belepirult a gondolatba.

– Hol jár az esze, deák uram? – kérdezte váratlanul és fürkészően a főkapitány.

Gyöngyösi örült, hogy Bory a sötétben nem láthatja pirulását. Igyekezett remegés nélkül, száraz hangon válaszolni:

– Az jutott eszembe, hogy a nagyasszony szomorúságára talán éppen a költészet lenne vigasztaló hatással.

Bory közelebb hajolt, a költő vállára tette kezét.

– Gondolja? Azt hiszi, hogy mégoly szép költemény is elvonhatja az ország vezetőinek figyelmét a nemzet szerencsétlen helyzetéről? A murányi ostrom lehet szép példa, játékos fabula, ellágyult hangulat felidézője, de egy sosem volt szerelem ugyan mit mondhat ma a mi hazánkban. Lehet-e szeretetről beszélni ebben az országban? És széthúzó nemzet hogyan állíthatja helyre az ország békés egységét? – Bory siralmas

hangsúllyal beszélt: – Itt szomszédnak a szomszédtól, apának fiától, férjnek feleségétől tartania kell; reng a föld a lábunk alatt; ki gondol itt azzal, mi volt Muránnyal és mi lesz a honból. – Rövid szünet után folytatta: – Csak azért mondtam el mindezt kegyelmednek, hogy ne érje túl nagy meglepetés Murányban. Ha netalán fel kell olvasnia művét az úrnőnek, akkor sok időt fog a várban tölteni; bizonyos, hogy megkísértik, vagy elszólásaira fognak vadászni, és tönkreteszik. Vigyázzon hát magára, és maradjon hű a nádorhoz!

3.

Egy októberi hajnalon havazni kezdett, a sűrűsödő hóesésben eltűntek a Fátra meredek csúcsai, a stubnyai tisztást egyre vastagodó fehér szőnyeg hangfogója borította be. Másnapra már elérhetetlen távolságra kerültek a falutól; se futár, se postázó lovas nem érhette el a nádor erdei üdülőházát.

Wesselényi örült, hogy itt rekedt, hiszen különben már rég a pozsonyi boszorkánykonyhában kellett volna lennie. Ha nem jön olvadás, akkor hosszú időre csorbítatlan marad csöndes magánya; végre egyszer, annyi hajszás év után. Áztatta lábát, noha olykor már napokig nem fájt, Borynak beszélt régi hadi élményeiről, s minden délelőtt maga elé idézte Gyöngyösit, hogy olvassa föl azt, amit délután s az éjjel megírt. Nagyjából elégedett volt élete hőskölteményével, csak

ritkán tett észrevételeket, s a költő hálás készséggel javított szövegén. Ez a különös és eddig neki elképzelhetetlen foglalatosság teljesen lekötötte a nádort, s eszébe sem jutott, hogy figyelő nélkül maradt őrhelye körül ki tudja, milyen bajok és nehézségek gyülemlenek.

Egy reggel, amikor különösen frissnek érezte magát, elrendelte, hogy készítsék elő puskáit; a nagy hó miatt hamarosan itt, a ház környékén fognak szimatolni az éhes vaddisznók, s akkor nagy toros lakomát rendeznek.

– Nézz utána, van-e elég tormája Ancsának! – utasította András főszolgát.

Ancsa sértődötten üzent vissza: hogyne volna! Magában dünnyögte: szerencsére bőven gondoskodott fodormentás köményvízről is, amelyel majd a nagyúr túlterhelt gyomrát kell könnyebbítgetni. Ő idejében fölkészült a téli hónapokra, amikor a saját készletéből kell élni. Főtt már vasfazékban a birsalma, amelyet majd nádmézzel töltve skatulyában rak el, s amikor megfényesedik, betálalja a megunt liktáriumok helyett. Csinált berbencés birset is meg méhfüves konfektát, főzött barackot (magja helyén mandulával), ízesített borsos mézzel szilvát, aszú cseresznyével körtét. A pecsenyékhez sós vízben uborkát, aszú répát, sós egrest, kaprot tett el, diót is tárolt fövenyben. A nagyúrra, aki örökké csak vadhúst enne vörösborral, mindig sikerült rátukmálni valami édességet, amely inkább óvja az egészséget.

A gyönyörű csöndben és végtelen fehérség-

ben Gyöngyösi elfelejtett minden egyebet, ami a versén kívül esett a nagyvilágban. Írt, olvasott, törölt, javított. S álmodozott: készen lesz a mű, mire az olvadás megkezdődik, s akkor Bory elintézi, hogy szabadsága és pénze legyen, s elinduljon nyomtatót keresni a könyv elkészítésére.

December közeledett már, amikor alkonyatkor az egész erdőséget fölkavaró üvöltözés és ostordurrogás között Murány felől megjött egy háromlovas szán, friss disznóölési termékekkel, zsáknyi postával, két doboz füstölőbe való fenyőmaggal, egy nagy üveg lábdörzsölésre való levendulaecettel és aggodalmas levelekkel, érdeklődéssel, jókívánságokkal.

Levelet kapott Gyöngyösi is, apósa írt Dobsináról, ahová még az ősszel érkezett, a férjének elvonulása miatt rimánkodó lányának könyörgésére. Az újszülött rendesen megérkezett, végre fiú, Istvánnak keresztelték, s hála dús tejű dajkájának, igen szépen fejlődik. Ilonka azonban a szülés után hat hétre megbetegedett, forróság fogta el, majd makacs vérzései támadtak; szerencsére a rozsnyói tudósasszony segíteni tudott. Ő most a lányát, unokáját s a dajkát elviszi magával Ungba. Ha a nádor szolgálata időt enged Istvánnak, nézzen utána a dobsinai birtokrésznek, melyet egy évre zálogba adott a szomszéd szekeres gazdának. A kúriát bezárta, ajtaját és ablakait beszögeztette; gyorsan lakhatóvá teheti, ha mégis odaköltöznék.

A karácsonyt nagy lakomázással ülték meg.

Kevéssel az ünnep előtt két kolduló barát vetődött be a telepre. Mezítláb jöttek a méteres hóban, csak nem engedhették őket rögtön tovább. Ott maradtak az ünnepekre, oltár híján mise helyett közös könyörgéseket mondtak, és némi szabadkozások után jól kivették részüket az asztal örömeiből is.

Gyöngyösi hamar megcsömörlött a nagy eszem-iszomtól, visszavonult, és szakadásig dolgozott. Elkészült a költemény, az utolsó szakaszokat a barátok is meghallgatták, lelkesen dicsérték; a nádor jóváhagyta a bevezető ajánlást, és Gyöngyösi hozzálátott a letisztázáshoz. Mire elkészült, alig maradt már gyertya a fürdőtelepen, s ekkor – igazán az utolsó pillanatban – újabb szánfogat jött Murányból, ennivalóval, több hordó borral, gyertyával és lőporral.

A visszatérő szánnal Gyöngyösi elmehet Murányba, s ha a palatina, akihez Wesselényi levélben beajánlotta deákját, ugyancsak engedélyt ad a közzétételre, tavasz beálltával indul Kassára. Kap egy pecsétes levelet az ottani Severin Türsch könyvnyomtatómesterhez, miszerint a nádor vállalja a könyv elkészítésének minden költségét. Nagy Ferenc gondoskodjék úti pénzről, melyből, ha marad, a költő elmehet Ungba, meglátogatni családját.

Ködös idő volt, gyolcsba, szalma közé és végül posztóba csomagolták a kéziratot, amelynek első oldalára cirádás betűkkel rajzolta föl a szerző a hosszú címet:

Ének Murány megvételéről, avagy annak emlékezete, miképpen az méltóságos gróf hadadi Wesselényi Ferenc, Magyarország palatínusa, akkor füleki főkapitány az tekintetes és nagyságos gróf rimaszécsi Széchy Mária asszonnyal, jövendőbeli házasságukról való titkos végezése által csudálatosképen megvette az híres Murány várat. Íratott Őnagyságok komornyikja, Gyöngyösi István által. Befejeztetett Stubnya hévvízben Boldogasszony havának 27. napján 1664 esztendőben.

Bory a szánig kísérte a költőt, s mikor az már derékig felhúzta magára a farkasbőrrel bélelt utazózsákot, még egyszer megszorította kezét.

– Vigyázzon nagyon! Visszavárjuk kegyelmedet a könyvvel, de személyére is szükségünk lesz még. S legyen óvatos a murányi háborgó tenger hajóvesztő sziklái között. Isten áldja!

4.

Derengéskor indultak, de így is csak másnap alkonyatkor érkeztek meg Murány alá, mert a jeges utakon lassan haladhattak, és sokszor kellett havat lapátolni, szánt tolni a torlaszokon. Kifogták a lovakat, és hátukra rakták a málhát. A szánt láncon felhúzták a csigásbástyára, ők meg a kanyargó keskeny úton felvezették a lovakat a várba.

A várbeliek siettek házukba, melegedni, de Gyöngyösinek jó egy órát kellett várnia, amíg

megérkezett a várnagy, megvizsgálta írásait, s végül hajlandó volt őt a késői órában a vaksötét udvaron át Nagy Ferenc úrhoz kísérni.

A vár mindenható főtanácsosa nyájasan fogadta a komornyikot, akit ő küldött Stubnyára; átvette az úrnőnek szóló levelet, s a beszélgetés közben kíváncsian tapogatta a költő egyéb motyójához képest tekintélyes nagyságú kéziratcsomagot. A szerző féltő gondossággal göngyölte le a papírról burkait, s mutatta a lemezteleníteti kéziratcsomagot: íme, mindez a vár urainak dicsőséges házasságkötéséről szól. Nagy Ferenc ámulva emelgette ujjai hegyével a lapokat.

– Ezt mind kegyelmed írta? – Forgatott már a kezében nem egy könyvecskét, kézzel festett művet is, de sohasem gondolt arra, hogy ennyi sokat kelljen körmölnie egy szerencsétlen halandónak. – A levéllel együtt megmutatom ezt is a palatina őnagyságának.

– Készséggel felolvasnám őméltóságának – próbálta előtérbe tolni saját személyét a költő.

– A palatina őméltósága jól és gyorsan olvas – mondotta kimérten Nagy Ferenc. Fölnyalábolta a csomagot. – Ő dönt a továbbiakról. Addig pihengessen kegyelmed. A kasztellánusz intézkedett, hogy fűtött szobát kapjon.

Az erdei szabad magány után itt fogolynak érezte magát a költő. Nemcsak szűk és túlfűtött szobájában s a hatalmas ebédlőben, ahol vagy száz szolgával étkezett együtt, hanem a tágas udvaron is, ahol szabadon sétálgatott, hosszan bámulva az ostrom emléktábláit és a csigásbás-

tya vastag láncait. Legszívesebben a kovácsműhely nyitott ajtajában álldogált, nézte az üllőn szikrázó vasakat, s a kalapács csengését meg a fújtató szuszogását próbálta tizenkettes sorokba szövegezni. Reménytelenül törte azonban a fejét, hogy az eposz mely részébe lehetne beiktatni homéroszi szép elbeszélést a magyar Mars domborművű pajzsának készültéről.

Napokig kellett tétlenkednie, amíg a várnagy végre érte jött, hogy kihallgatásra kísérje.

A széles ablakmélyedés felét magasító dobogó aranydíszes karosszékében ült a nagyasszony, kihúzott derékkal, méltóságosan; a gyöngydíszes fekete fejék és az állig érő, kemény fodros, sötétkék selyemruha között bársonyos fehéren világított arca; ívelt piros száj, merészségében is nőies orr, két égő sötét szem osztotta lágy mezőkre a fenséges arcot.

Ez lenne az ötvenöt éves grófnő? Lehetetlen! Egy fiatal nőt ültet ide, kihallgatások alkalmával, s ő láthatatlanul áll a háta mögött, meghallgat és válaszol? Gyöngyösi illő távolban térdet hajtott, és álmélkodással hódolt a jelenség előtt.

– Lépjen közelebb – szólalt meg a szép száj, fiatal arc fiatal szája, kellemes hangon. – Megkaptuk a nádor ajánlólevelét, és láttuk a nekünk megküldött hőskölteményt. De az utóbbi időben nem kaptunk kegyelmedtől bizalmas jelentéseket.

A költő reszketeg hangon felelt:

– Kegyelmes asszony, nem volt mit jelentenem, s nem járt a posta a nagy hó miatt.

Sikerült valamelyest úrrá lenni hangszálain, és nem tudta, hogy máskor ércesen zengő hangja az elfogódottságtól milyen vonzó tompaságot vett föl. Széchy Mária örült, hogy a csinos és rokonszenves deákot sikerült megilletődötté félemlítenie.

– A nagyúr egészséges – folytatta a komornyik –, és készül a kassai gyűlésre.

– Köszönöm – mosolygott Széchy Mária. – Köszönöm a jó hírt. Kegyelmed egy ideig most itt fog szolgálni Murányban.

Gyöngyösi mélyen meghajolt.

– Kegyelmes nagyasszony, boldog vagyok, hogy udvarában lehetek.

– Nem vágyódik vissza Fülek városába?

– Nem. Zajos és erkölcstelen hely az, tele mocskos beszéddel.

– Igaz is, mit beszélt rólam a bárónő? – kérdezte az úrnő halkan.

– Kegyelmes nagyasszony, én csak egyszer beszéltem vele, amikor üzenetét átadta. A köznép, amellyel érintkeztem, áhítattal és tisztelettel említi Murány úrnőjének jóságát és szépségét. Személyét legendák veszik körül. Aki gyanúsítást keres bennük, úgy jár, mint a wartburgi őrgróf, felesége, Szent Erzsébet rózsáival*. Ám

* Szent Erzsébet – II. Endre magyar király és meráni Gertrúd lánya; a wartburgi őrgróf felesége lett, s férje tilalma ellenére a szegényeket istápolta. A legenda szerint egyszer kenyeret vitt kötényében, s férje kérdésére azt mondta: rózsákat rejteget. Amikor pedig Henrik gróf belenézett a köténybe: a kenyerek rózsává változtak

a világ szívesen rágalmazza éppen a legkiválóbb nagyokat. Évezredek óta. Mint Vergilius írja a megvádolt karthágói királynőről, Didóról: a rágalom sebesen járó gonosz hír, mely menvén vastagodik erőben. Tollas a rút teste, szörnyű fején tömérdek fül és szem; fel s alá nyargal, szereti a megtörtént és költött dolgokat összekeverni.

A grófnő – Nagy Ferenc növekvő ámulatára – közbeszólás nélkül hagyta a hosszú dikciót.

– És kegyelmed költeménye nem keveri a költött dolgokat a megtörténtekkel? – kérdezte.

– A tiszta igazságra törekszem, kegyelmes nagyasszonyom.

– Szép – bólintott a grófnő, most már komoly méltósággal. – Elolvastam művének kezdő részét, és úgy látom, az ókori mitológiához fordul ott, ahol szabadulni igyekszik sziklás hegyeink barátságtalan és rideg valóságától. Igaz?

– Kegyelmességed éleslátása nagy tisztesség egy szegény költőnek.

– A nádor nagyon dicséri kegyelmed munkáját. Én bízom az ő ítéletében, amelyet nagy irodalmi tájékozottság támaszt alá. De magam kívánom megformálni véleményemet, és csak annak alapján adok engedélyt a továbbiakra. Sajnos, nem sok időm van a költészetre. De mint talán tudja, a boldogult Pázmány érsek imakönyvét most újra kinyomatom, kegyelmed tehát nem kerül rossz társaságba az én pártfogásomban. Úgy látom, kissé hosszadalmasan ír. Azt kérném tehát, hogy válogassa ki és olvassa

föl majd nekem a versnek azokat a részeit, amelyek személyemre és férjemre vonatkoznak, s a többit csak röviden ismertesse. Nagy Ferenc uram...

A főtanácsos előlépett a homályból, ahol eddig láthatatlanul meghúzódott. Átadta a kéziratköteget, csinos faládikóban. Olyan pontosan beleillettek, hogy a költőt aggodalom fogta el: meg fognak gyűrődni a lapok, amikor kiemeli őket.

Murány asszonya elbocsátón intett. Gyöngyösi István elszédült, a kedvesen mosolygó, sötét szempárból olyan jóindulatot olvasott ki, amilyet még soha senkitől nem sejtett. Földig hajolt.

– A szerencse fia kegyelmed, komornyik uram – mondotta az ajtón kívül udvari emberhez illő halk simasággal Nagy Ferenc. – Régóta szolgálom a nagyságos palatinát, de sohasem láttam, hogy ilyen barátságosan fogadott volna idegent, még főrangú férfit sem. Úgy vélem, ha a versben nincs helytelen vagy téves részlet, meg fogja adni az engedélyt, s majd igyekszem mielőbb mennél több monétát folyósítani a kinyomtatásra. Milyen a mi nádor urunk egészségi állapota?

– Napról napra erősödik.

– Amikor itt van Murányban, a grófnő úgy ápolja őt, olyan odaadással, mint akár egy házi belső cseléd.

– A nádor úr mindig hódolattal és hálával emlékezik meg csodálatra méltó hitveséről. Kit hogy ma láttam és hallottam, úgy érzem, a róla írt versszakaszokhoz még sokat kell írnom, s

nagyon félek, hogy az ő nagyságának és szépségének teljes hűségű ábrázolása meghaladja az én szegényes tollam erejét.

– Dolgozzék nyugodtan – mondta a főtanácsadó leereszkedően.

Gyöngyösi pedig, mikor magára maradt szobájában, kimerülten ült le a székre. Értette már, hogy Murányban milyen nehéz kellőképpen viselkedni. Remélte, hogy ma hibátlanul lépdelt a szavak labirintusában, megnyerte az úrnő és Nagy Ferenc bizalmát. De nem lesz könnyű megtartani!

5.

Széchy Mária többet olvasott Gyöngyösi művéből, mint amennyit beismert. Volt részlet, amely felkavarta, s egyelőre – ma – még nem akart róla beszélni. A mitológiai rész volt ez, a második ének kezdete, ahol az Olümposz istenei elhatározzák, hogy Wesselényi Ferencnek és Széchy Máriának szeretniök kell egymást.

Csudálatos dolog szerelem mi-volta,
melynek tüze miatt lett sokaknak holta,
az, kit Ferencben is Cupido úgy olta,
hogy gyötrelmes neki minden óra folyta.

Azelőtt elméje hányatott Murányért,
s nagy erősségének győzése módjáért;
most lángoz a szíve annak asszonyáért,
tüzének nagyobban ég nagyobb okáért.

Nem látta soha-is, mégis ég érette,
ily ösmeretlenül miként szerethette?
Hiszen az szerelmet az látás szerzette,
s hogy szeressen a szív, azt szem cselekedte.

Máriát mindig ilyen ösmeretlenül szerették; Bethlen Istókkal atyja állapodott meg, Rozsályi Kunra a barátai beszélték rá, hogy védelmezőt válasszon a Bethlenek ellen. Világosan látta, hogy Wesselényi szerelme, amelyet ez az ifjú és lelkes ember élesztget most csaknem húsz év múltán, csak az első találkozóig tartott, az ismeretlenségben. Cupido nyílvesszője, vagyis igazában a királyi parancs a Murányért való vágyat oltotta Ferencbe. Beszélt a szerelemről, de nem azt kínálta neki, hanem a király kegyelmét... S a többiek, akikkel rágalmazzák... az első percben már méltatlannak bizonyultak, még szavaik sem voltak a szerelemre, pedig lám, milyen szépen lehet beszélni róla!

...Nagy Ferencet vezette be a komorna. Mária örült, hogy a szerelemről, amely öregedésére emlékezteti, a most már kívánatosabb országos rendezéshez szólítják vissza. Megérkezett a titkos követ, akit Leszenyei Nagy Ferenc a Dunántúlra és Alsó-Ausztriába küldött, hogy Nádasdy Ferencről hozzon megbízható híradásokat. Nádasdy a legeszesebb ember hírében áll, dunántúli birtokain negyvenezer ember az alattvalója, óriási vagyona nélkül nem is lehet komoly ellenzéki szervezkedésre gondolni. De gyűlöli Wesselényit, mert az 55-ben elütötte a

nádori méltóságtól, s mögötte a második zászlósúr, az országbíró tisztével kellett beérnie; a felvidéki főkapitány legyőzte őt, aki akkor már tíz éve titkos tanácsos és kamarás volt.

– Veszedelmes társ lenne – összegezte a jelentéseket a főtanácsos. – Ellentmondás esetén mindenre képes, árulásra is. Hatalomvágya határtalan; lesi-várja nagyurunk halálát, hogy helyére ülhessen. Bécsben ismerik megbízhatatlanságát, mégis tűrik, hogy egyre jobban beférkőzzék az udvar bizalmába. Agyafúrt módszerei vannak. Titkon konspirál Rákóczi Ferenccel, ám úgy levelez vele, hogy annak ártalmatlan leveleit bemutatja Bécsben, de nála marad rejtve, amit titokban kell tartani. Rottal gróf, aki a legádázabb ellensége, el akarta lopatni a fontos leveleket, de az evégből kiküldött Mednyánszky ármánykodása sikertelen maradt. Most már Zrínyi is összeveszett Nádasdyval, amiért az Miklós gróffal szemben Montecuccoli mellé állt.

– És mit gondol, nem lehet kibékíteni őt nádor urunkkal? – kérdezte a grófnő.

– Megbízottunk szerint nem. Nádasdy még nem felejtette el, hogy nagyurunk becstelenségi eljárásra toborzott ellene, és tudja, azzal akarta kihívni párbajra, hogy... engedelmet kérek... bepiszkított alsónadrágot küld neki.

– Volt már nagyobb fordulat is Nádasdy életében – jegyezte meg Wesselényiné.

– Egyelőre nagyon makacs. És haragja most már átterjedt a palatina személyére is. Megbízottam előtt...

– Képzelem, hogyan beszél rólam!

– Én nem is merem elmondani, kegyelmes asszonyom.

– Jobb is! – Mária ajkába harapott. Gondolkozott: ismerve főbizalmasának féltékenységét, megmondja-e neki, hogy pillanatnyilag belefáradt a sok gyűlölségbe, gáncsvetésbe, és egy időre csak az elmúltakban keres vigaszt, a murányi hőstettet énekelő versben. De inkább hallgat róla. Nem bántja meg Leszenyei Nagy Ferencet. Keserűen csak ennyit mondott: – Most fáradt vagyok, kérem, hagyjon magamra. Holnap folytatjuk. Ossza be munkarendembe a költőt is.

– Ő nem fárasztja a nagyasszonyt? – kérdezte féltékenyen a főtanácsadó.

– Ha fáraszt, elküldöm – felelte színlelt közömbösséggel a nagyasszony.

Bement öltözőszobájába. Ott fel s alá járt. Meg tudná ölni ezt a Nádasdyt, ezt a hírhedt szép embert! De mit tehet, ha egyszer szüksége van a vagyonára.

Ledőlt a heverőre. Nyugtalanul aludt, s azzal ébredt: jó, hogy a költőt magához rendelte. A csavart eszű, gonosz Nádasdy aljasságát felejteni akarja, erre nincs jobb orvosság, mint az erényes hősök szép múltját elbeszélő verses történet hallgatása. Kíváncsi szemmel mustrálta a Leszenyei Nagy mögött belépő Gyöngyösit.

A költő megállt előtte, két tenyerén a papírköteggel. Mária leültette: úgy könnyebb lesz lapoznia. Elbocsátotta az ítélőmestert, ne zavarja most senki a felolvasást.

A versmondó előrebocsátotta: művéből úgy tetszhet, hogy többet beszél a füleki főkapitányról és kevesebbet Murány úrnőjéről. Ám ez csak látszat. Akármi áll a sorokban, mindig mindennek a középpontjában a Murányi Vénusz személye áll, örökké csak róla van szó.

Az úrnő kifogásolta a címet: *Murány megvétele* – ez régies, unalmas. Ő fontosnak tartja, hogy legádázabb rágalmazói ebből a műből győződjenek meg tévedésükről. S ha már a görög istenek is beleszólnak az ő életébe, erre a tényre a címmel is föl kellene hívni a figyelmet.

Gyöngyösinek elméje mélyén lapult egy másik cím: *„Márssal társolkodó Murányi Vénusz.* Ez kifejezi azt is, hogy a hősök akár pártfogoló isteneik nevét is joggal viselhetik.

– Ez kitűnő! – vágta rá Mária, tőle még nem látott élénkséggel.

Gyöngyösi örült, hogy a grófnőben a költészet iránt is lappang érzék. Folytatta az elbeszélő részek rövid ismertetését, majd engedélyt kért, hogy szó szerint fölolvashassa Ferenc levelét Máriához, mert ez nagyon fontos. Itt nem is gondolt – magyarázta – az eredeti levél ismétlésére, de reméli, sikerült jól kitalálni a lényegest:

...Hamarébb vettelek szívemben tégedet,
hogysem szemlélhettem kegyes személyedet.
Hogysem ösmernélek, elébb égek érted,
s reám látatlanul az szerelmet mérted.
Cupido nyilával...

...együtt mindjárt te tűnél szívemben,
kénlódván azolta szűbéli sebemben,
éjjel-nappal nem más, te forgasz elmémben.
Az mint hogy ez a seb nem is lett egyébért,
hanem az murányi özvegy gerlicéjért,
kinek nemkülönben égek szerelméjért,
mint Párisz ama szép Léda leányáért.
Irigylem: levelem szerencsésb magamnál:
hol én nem lehetek, van ő Asszonyomnál.
Érte távol égek szívbéli lángomnál,
jaj! ki visel nagyobb tüzet én nálamnál?
Kinek megoltása egyedül rajtad áll,
te vagy bús fejemnek mind élet, mind halál;
élek, Asszonykámnak ha jó kedve talál,
veszek, kegyessége ha mellőlem eláll.

– Szép, nagyon szép – mondotta mosolyogva a grófnő. Magában arra gondolt: ezt csak olyan ember írhatta, aki a távolból is tudott érzékien hevülni Széchy Máriáért. Vajon férje írta le úgy a murányi hősnőt ez ifjú embernek, hogy fiatalsága lelkességével valóságosan rajongani tudott alig látott hősnőjéért. Vagy látomása volt?

Ez az érzése véleménnyé erősödött, amikor Gyöngyösi – aki erősen belepirult sikerébe – felolvasta Mária válaszát.

(Mária, miután egy időre elbocsátotta a levélhozót, ledőlt ágyára, és)

álomhozó szellő azonban fuvalla,
kitől szemeire mély szunnyadás szálla.

Mint szép Szemiramisz, nyugszik az*
ágyában,
játszadoz a szellő kinn-függő hajában,
napkeleti klárist látnál ajakában
s rósák mosolyognak gyenge orcájában.
Jelen van Cupido s nyilait rezzenté,
Mária mellébe egyiket ereszté,
az idegenséget onnét kirekeszté,
gyenge szerelemre csendesen gerjeszté,
melytől egész teste új tűzzel hévüle,
apró verejtéke orcáján gördüle.
Íly szép prédájának Cupido örüle,
csattogtatván szárnyát egekben repüle.

Széchy Mária hátradőlt trónszékében, és lehunyta szemét. Még mindig az előbbi dallamos sorok visszhangzottak fülében: a murányi özvegy gerlicéről. Jól tette Gyöngyösi, hogy Wesselényi katonás keménységű írása helyett a saját, rózsaszínű szavaival írta le ezt a különös, látatlanul támadt érzelmet. Bizony, mint utóbb kiderült, Ferenc nem égett úgy a gerlice szerelméért, mint Parisz királyfi ama szép Léda leányáért. Helenéért...

Szeme kinyílt, és Gyöngyösi elragadtatott pillantásával találkozott. Elandalodva hallgatta tovább a fiatal férfit, aki nagyon ügyesen rövidre rögtönözte Wesselényi önmagával folytatott tusakodásának, majd a találka előkészítésének

* Szemirámisz – Asszíria mondabeli királynője Babilon városában híres függőkerteket létesített

hosszadalmas leírását. A könyv olvasójának ezek természetesen fontosak és izgalmasak, de a szépen pergő, bár egyébként érzelmet nem sugárzó szavak Máriának csak arra voltak jók, hogy lelkében újra átélje a murányaljai találkozás minden részletét, lássa férjét hajdani daliás férfiasságában, hallja szépen zengő szavát, s elképzelje a gyönyörű jövőt, Murányból messze szálló hírnevüket, felhők szárnyán magasba emelkedő dicsőségüket.

Akkor kezdett megint a szövegre figyelni, amikor a harmadik részbe fogott Gyöngyösi, s a szerelem és vitézség, képletesen Vénusz és Mars szövetségéről, „társalkodásáról", vagyis társulásáról szavalt szellemes sorokat. Mi a vitéz dolga, és mi a szerelmesé; Mária magáénak érezte mind a kettőt, de csalódottan meghökkent, amikor a vers azt állította, hogy „szerelemnek és vitézségnek együtt vagyon lakások Ferencben".

Jobban odafigyelt. Wesselényi tétova készülődéséről hosszú, nagyhangú rész számolt be, Széchy Máriáéról kevés és semmitmondó: *Mária sem nyugszik kedvére Murányban, hanem vagyon szorgos gondoskodásban.* Hogy ő kedvére inkább nyugodott volna? És hogy nemcsak Ferenc, de ő *sem* nyugszik? Hiszen ő vállalta az oroszlánrészt! És hogy belebetegszik az izgalomba? Ő? A Marssal társalkodó Murányi Vénusz? Honnan veszi? Ez már több a soknál, ilyet írni! Hiszen ő az, aki mindent előkészít. Beteg, álmatlan, erőtlen? Éva ad neki orvosságot? Ugyan! Hát kizárólag Kádas segítségével ki mérte föl

cérnára kötött kavics lebocsátásával a várfal magasságát? Természetesen éjszaka sötétjében, nehogy a strázsák észrevegyenek valamit, s a Hóhérbástyáról lehajítsák őket a gyilkos mélységbe.

Erről hallgat a költemény, de megírja, mint készített a Kréta szigetén raboskodó Daidalosz és fia viasz segítségével madártollakból szárnyat, hogy szökve hazarepüljenek.

– Ó, férfiak, ti önző férfiak! – tört ki végül Mária, erős felháborodását némi kedélyeskedő hangszínnel tompítva.

A szemrehányásnál nagyobb hatást tett a költőre az, hogy a sértődött grófnő tegezve szólt hozzá, mintha magával egyenrangú főnemesnek tartaná.

– Jegyezd föl, és okvetlenül írd bele a következőket! – folytatta ellentmondást nem tűrően a palatina. S elmondta, milyen ravasz módon szerzett létrát, de mivel az nem volt elég hosszú, köteleket sodortatott, s párnákban rejtegette, amelyeket színleg szellőztetni rakatott a padláson a létrára. És akkor elküldte Kádast Wesselényihez, hogy csütörtökön jöhet, éjfélkor simán fölmászhat a falon.

– Minderről hallgatsz?! – kérdezte szemrehányóan. – De hosszan írod, miként tanakodik Ferenc, hogy ki vezesse seregét a vár alá, hogy ki mindenki jött vele, s hogy ezek mint riadoznak néhány puskalövéstől, dorongos parasztoktól, miközben Nagy Sándor győzhetetlen vitézeihez hasonlítod őket? Még azt is beleírod,

hogy a hős katonák mint ócsárolják az asszonyokat, akiknek ígéretére nem szabad adni?!

Felindultságában Mária talpra ugrott, és föl s alá járt. Gyöngyösi is fölkelt székéről.

– Ülj le, és írjad! – parancsolt az úrnő. – Hagyd a görögök és a trójaiak küzdelmének emlegetését... Még hogy a füleki harcosok mezítláb settenkedtek a fal tövében, nehogy zajt csapjanak. Énekszóval jöhettek volna, hiszen én már mindent elrendeztem. Én már aznap délután magamhoz rendeltem megbízható embereimet, és föleskettem őket hűséges szolgálatomra. Megrendülten hallgatták szózatomat: „Láthattátok, mint bánnak velem rokonaim. Titokban sokszor már sírtam gonoszságuk miatt. De Isten megszánt, és segítséget küld nekem. Tegyétek azt, amit parancsolok, és gazdag jutalomban lesz részetek."

Széchy Mária délcegen magasodott a körmölő költő mellett. Arca kipirult, teljesen átélte a nagyszerű órák emlékét.

– Mellém álltak, kardot rántani készen. Egyenkint csaltuk el az őröket helyükről, aztán azzal az ürüggyel, hogy nem jól vigyáztak, megkötöztettem és a lányok szobájába zárattam őket, őrséget állítva az ajtó elé. Majd lefegyvereztük a német tiszteket, és Illésházy inasával együtt őket is bezártuk. Megmondtam: ha moccannak, levágjuk a fejüket. Pisztolyt fogtam, körüljártam a bástyákat, de hiába füleltem, se hírük, se hamvuk nem volt a fölmentőknek. Erre leküldtem Kádast a létrán, de ő sem találta meg őket.

– Álmélkodom, nagyasszony – suttogta Gyöngyösi.

– Rettenetes volt a helyzetünk – folytatta az úrnő, izgalomtól rekedt hangon. – Ha csak egy strázsa kiszabadul, végünk van. Elhatároztam, hogy Wesselényi nélkül is megszerzem magamnak a várat. Az életemről volt szó, nem tehettem mást. Elrendeltem, hogy sógorom bizalmasait egyenkint hívják házamba, s aki nem adja meg magát, öljék meg. Végezzenek azzal is, aki nem hajlandó a császárra föleskünni. Ezek után újra leküldtem Kádast, és ekkor ő végre megtalálta a fülekiek egyik tisztjét, és felhozta a falon.

– Ő jelentette – beszélt tovább Széchy Mária, majd kissé lecsillapodva ismét helyet foglalt –, hogy Wesselényit értesítette, ő is közeledik, futva. Máris jöttek az ostromlók, föl a létrán, egyik a másik után, nemsokára maga Wesselényi is. Akkor vettem észre, ami a völgybeli találkán még nem tűnt föl nekem, hogy szabadítóm már nem egészen fiatal; bizony nehezére esett a hosszú kötélen és létrán fölmásznia. Lihegett, remegett a térde, arca csupa verejték volt. – Elnéző mosoly játszott az úrnő ajkán. – De lovag volt, s első szavával engem keresett... – Mária nagyokat lélegzett. – A többit már megírtad, csak éppen úgy, mintha ez után kezdődött volna a csata, s nem már csak befejezni kellett, úgy ahogyan én elrendeztem, egyenkint szólítván s karddal esküre kényszerítvén a tiszteket. Így foglalta el Széchy Mária Murány várát, őseinek hagyatékát.

Gyöngyösi fölkelt székéről, fél térdre esett, és jobbját a magasba emelte.

– Bocsánatért esedezem, nagyságos palatina, de a hallottak úgy felgyújtották költői képzeletemet, hogy a lelkesedés áttöri cselédi alázatom figyelmét. Nagyságod elbeszélése égbe emeli az én szerény versköltésemet. Így nagyszerű, így világhírre méltó, így ragyog Helené rangján a magyar eposzi hősnő! Így azonosul a tündöklő Széchy Mária a magasságos istennővel, a szépek szépe Vénusszal, s egyben Marssal is, a hadistennel. A szépség és vitézség így juttatja győzelemre az igazságot Murány várában.

Hangja elcsuklott. Megérti-e az úrnő, hogy nem csupán költő ihlete lángol lába előtt, hanem tüzes férfilélek hódolata is?

És Széchy Mária bizony megértette. Közelebb lépett Gyöngyösihez, és úgy nyújtotta kezét, hogy a költő nem is tehetett mást, csókkal borult rá. S szája hosszú másodpercekig tapadt a kézhez.

Mária lenézett... De nem a fegyveres Wesselényi térdelt előtte, hanem a tollát ügyesen forgató deák... Ösztönösen elrántotta kezét. Így szólt:

– Köszönöm a lelkesedését. Meglátom, őszinte-e poéta indulata, és írásba tudja-e foglalni Széchy Mária tetteit. – Visszaült trónjára. – Munkálkodjék szorgalmasan! Van ideje, nem kell sietnie. Sok dolgom lesz a közeli napokban.

Kóválygó fejjel állt sokáig Gyöngyösi István a palotatorony előtt. Neki kellett támaszkodnia egy sudár tölgyfa törzséhez. Igyekezett pontosan fölidézni, mit mondott úrnőjének költői képzeletéről.

Erőt vett magán, megindult, amerre lába vitte. A vastag hószőnyegbe söpört úton elment a Hóhérbástyáig. Körülnézett, kihajolt a falon, és lebámult a mélységbe. A magas hegyek csúcsán kékesen villogott a márciusi napfény, de lenn a völgyben már csak foltokban állt a fehérség a fák alatt, s a zöld tűlevelek üdesége a tavasz biztató ígéretét küldte az időjárás közelesen várható enyhülésének.

Megfordult, végigment a páros fasoron, aztán hazabotorkált szállására. Ott ült – órákig? –, amíg sötétedni nem kezdett, akkor gyertyát gyújtott, tollat hegyezett. Máriát most látomásszerűen Pallasz Athénének képzelte el, amint derekára övezi kardját, majd kifeszíti kéziját... Suta mondatok kavarogtak agyában, nem akartak beilleszkedni a most egyszerre oly merev tizenkét szótagú világrendbe. Pedig talán az élete függ attól, hogy tiszta hódolattól áthatott, mindent megmagyarázó szavakat találjon a fegyvert öltő Vénusz jellemzésére.

Nem ment a munka. Rossznál rosszabb sorok álltak össze hiteltelen versszakokká. Tündöklő csillag, hattyútermet, orcája kedves képe... Júnó mása... Pénelopé hűsége... szép magaviselés...

Eh, félre a homéroszi hasonlatokkal! Szép okosságról kell írni, jól rendelt módjáról, irgalmasságáról, szegényekhez való kegyességéről! Ám mindez hamisan szólt. Milyen könnyedén tette versbe, amit a nádor mesélt, s mennyire ellenáll az írásnak mindaz, amit a nádorné mondott.

A kialudt gyertya orrfacsaró bűze ébresztette föl éber álmából. Lefeküdt, elaludt, fölriadt. Bizonytalan félelmek és biztató verssorok között hánykolódott. Déltájban fölkelt, de nem ment ebédelni, hanem a tágas udvaron kóborolt. A kék égről melegen sütött a nap, olvadt a hó, a völgyből földszag szállt fölfelé. Félni kezdett a magányosságtól, társ után vágyódott, menekülni akart a kőfalak közül.

Hahózás, lónyerítés verte föl a völgy fenekét. Egész csapat lovas érkezett a váraljára. Először csak hárman kocogtak föl a kapuig, a várnaggyal tisztázták, hogy ők azok, akiket várnak, aztán még tucatnyi lovas úr, lovász, vezeték ló és fegyveres kísérő baktatott föl a meredeken kanyargó úton. Nyüzsgő, zajos élet töltötte be egyszerre a terjedelmes várudvart; a lovakat lenyergelték és lemálházták, majd előkészített szállásukra vonultak az urak, tucatnyi szolga hangoskodó irányításával.

Gyöngyösi megtudta az egyik lovásztól, hogy Szepes, Sáros, Zemplén, Bereg, Torna és más felvidéki vármegyék küldöttei az urak, Csáky gróf a vezetőjük, és a nádor őnagyságához jöttek, de mivel ő Stubnyán van, itt pihennek egy-két napig, mielőtt továbblovagolnának. Bár az is

lehet, hogy a méltóságos úr jön ide, merthogy üdülőházában nem képes ennyi vendéget fogadni.

Késő délután Nagy Ferenccel találkozott a költő. A főtanácsos láthatóan nagyon sietett: tömérdek dolgáról ejtett egy mondatot, majd elköszönőben megjegyezte, majdnem gúnyosan:

– A költészetre most egy ideig nem lesz szükség Murányban!

Gyöngyösinek ezért az az ötlete támadt, hogy elmegy Júliához. Mióta itt volt, többször gondolt már a kedves és barátságos asszonyra, s első szabad idejét nála kívánta eltölteni. Remélte, hogy a környezet változása lecsillapítja zavaros gondolatait.

A várnagynak azt mondta: költői munkájához sok sétára lenne szüksége, s a környéket szeretné bebarangolni.

– Vigyen fegyvert, hátha farkassal találkozik! – figyelmeztette az némi csodálkozással, mert nem értette, versfaragáshoz miért kell erdei magány.

Gyöngyösi pisztolyt dugott a derekára övezett szíj mögé, fölvette meleg köpönyegét, fogazott vaspatkót kötött csizmája talpára, és korán reggel elindult. Út nem volt, de megtalálta a tisztást, ahonnan Lehotáról jövet először látta meg Murányt, s arra indult. A felületén kissé megereszkedett hóban elég jól haladt. A kapaszkodón megizzadt, és derült hangulatban, a viszontlátás örömétől kipirultan dörömbölt a lehotai úriház vastag tölgyfa ajtaján. Az ajtó kis

résnyire megnyílt, amennyire a belső lánc engedte.

– Kicsoda kegyelmed? – kérdezte egy láthatatlan nő ismerős hangja.

– Türyné tekintetes asszony... régi ismerőse.

– Várjon!

Az ajtó becsukódott, majd amikor újra – most már egészen – kinyílt, ott állott bekecsben, menyecskésre bekötött fejjel a ház úrnője.

– Honnan ismeri kegyelmed Türynét? – kérdezte szigorúan.

– Szerencsémre vendégeskedtem nála egyszer. Azóta messze földeket megjártam, és...

– Elemózsiát óhajt?

Gyöngyösi már biztosra vette, hogy szívesen látják, csak állnia kell a játékot.

– Nem arra áhítozom én, hanem barátságos szavakra, hogy búbánatos szívem megnyugodjék...

– Hát egy pohár bor nem lenne vigasztalója?

– Inkább egy cirógatás...

– Akkor bejöhet.

Amint az ajtó becsukódott mögötte, Türyné hátba verte vendégét, majd csókra nyújtotta arcát.

– Hol kódorogtál mostanáig, te bitang?

– Gondolatban mindig itt voltam, de hát a nagyurat szolgáltam, Stubnyán éltem...

– S újságod van-e?

– Rengeteg mindent megtudtam Wesselényiék házasságáról.

– Hogy lett az övék itt minden?

– Elmondom.
– Szerelmük?
– Mint a tavalyi hó. Még annyi se.
Olyan jól megértették egymás sebesen röppentett félmondatait, mintha hosszú éveket töltöttek volna együtt. Ekkor már a kandalló előtt ültek, mert csak ott volt meleg.
– No, hadd hallom, mit tudsz.
Júlia ezúttal alig szólt közbe, csak egy-egy álmélkodó szótaggal jelezte élénk érdeklődését. Gyöngyösi apróra beszámolt: hogyan él a nádor, miként kezelteti lábát, s mit említett eközben a murányi kalandról.
– Olyan folyékonyan beszélsz, mintha könyvből olvasnád.
– Remélem, olvashatod hamarosan. Már nem csupán komornyik, kamarás deák vagyok, hanem poéta is. Az eposz elkészült, csak most a palatina kívánsága szerint ki kell bővítenem a róla szóló részt.
Szó esett Széchy Mária hőstettéről, későbbi életéről, sejthető boldogtalanságáról. Amit Júlia tudott Mária jelleméről, az nem könnyítette meg Gyöngyösi feladatát a várúrnő ábrázolása tekintetében. Más aggodalma is támadt.
– S ugyan vajon mit fog szólni a változtatásokhoz a nádor?
– Ne félj semmit, nagy papucs az öreg zászlósúr. Azt rebesgetik, már jó ideje Mária igazgatja az országot. Már ahogyan azt igazgatják. Ám valójában sajnálom szegény Máriát. A gyönyörű várban, hatalmas vagyon birtokában él-

hette volna világát... de neki azelőtt is mindig más kellett, sohasem az, ami megvolt.

– Bizony – bólogatott Gyöngyösi –, egy finom ludaskása, rozmaringillatú borral...

– Meddig maradsz?

– Vissza kell sietnem, mert még egy részt újra kell írnom és felolvasnom a palatinának. Aztán utazom Kassára, kinyomtatni a verset. Utána haza Ungba, megnézni újszülött kisfiamat.

Az asszony nem akart újabb kérdéssel tolakodni. Kedves vendégét úgy kell elfogadnia, ahogyan jön.

A költő meg várta a kérdést. Mert szívesen elpanaszolta volna végre a megértő nőnek, milyen boldogtalan az ő házassága. Kölykök voltak mind a ketten, a szülők boronálták össze őket. A négy „örömszülő" a házasság első percétől kezdve gyorsan növekvő ellenérzéssel figyelte a fiatalok összeférhetetlenségét. Két leánygyermekük érkezése még mérgesebbre kuszálta mindnyájuk helyzetét; a kínos jelenetek egyre gyakoribbak lettek. Mi mást tehetett? Búcsúzó levelek hátrahagyásával fölkerekedett, egyszerűen elment hazulról, szerencsét próbálni, Ungból Gömörbe.

Hallgattak darab ideig. Aztán hozták az ebédet.

Gyöngyösi – remélve, hogy a felvidéki urak nem sietnek – harmadnap reggelig maradt Lehotán. Két napot töltött a vendégszerető lakban. Eposzából újra meg újra hosszú részleteket idézett. Júliánál hálásabb hallgatót elképzelnie sem

lehetett. Az érzelmes részeket sóhajokkal kísérte, pattogó rímekért ah! és ó! felkiáltásokkal fejezte ki elismerését, s a borozó szünetekben nem győzte csodálatát hangoztatni Istvánja felülmúlhatatlan művészete iránt. Ó, milyen fölemelő dolog az írás, és még nagyobb öröm lehet annak a tudata, hogy a hon olvasni tudó jobb emberei örök időkig mind Gyöngyösi István szaván fognak csüngeni.

Felvonult a ház minden édes és laktató szépsége és jósága. A költő búcsúzáskor olyan meghatottan mondott köszönetet, hogy bár egy szóval sem említette, az özvegy szinte hallotta, amint kedvese a viszontlátás ígérete után a hamarost kezdődő örökké maradással is kecsegteti.

7.

A felvidéki urak második napja tanácskoztak a nádorné nagyasszonnyal és ravaszságáért általánosan tisztelt főtanácsosával, Leszenyei Nagy Ferenc nádori ítélőmesterrel. Örültek annak, hogy elsőbben a nagyúr távollétében mondhatják el fájdalmaikat és orvosló terveiket, mert tudták, hogy a palatina akarata egymaga tízszer annyit ér, mint az övék együttvéve, s hogy Nagy Ferenc mindenki másénál többet nyom a latban Széchy Mária véleményének és jóakaratának kialakításában.

A messze földön híres murányi konyha reggeltől késő estig ontotta a pompás fogásokat:

vadhúsokat, csípős mártásokat, ínycsiklandozó fűszereket és bágyasztóan súlyos édességeket; a pincemester is ugyancsak kitett magáért, s a töltögetők gondoskodtak róla, hogy pohár üresen ne álljon. Folyt a tüzes bor, és folyt a még tüzesebb szónoklás a haza siralmas sorsáról, mindarról, amit a nagyasszony maga is jól tudott, hiszen az ő földjeit, jobbágyait és magtárait is fosztogatták felváltva a császári zsoldosok és a török martalócok. A felvidéki urak előtt Erdély példája fénylett: ajándékkal távol tartani a törököt és keményen föllépni a bécsi udvar ellen. Cselekvést követeltek a nádortól, ha ők maguk már tehetetlenek.

Csakhogy Széchy Mária nem adhatott igazat a panaszkodóknak, bármennyire átérezte is igazukat. Félelemmel tudta, hogy férje tekintélye végzetesen sorvad, mert ő is tehetetlen. És Wesselényi tragikus ellentétbe került önmagával, amikor a vármegyék követelésére ismételten szót emelt a bécsi udvarnál amiatt, hogy a magyar földre telepített idegen katonák szállást és élelmet követelnek tőlük, jogtalanul. Más eredménye nem volt ennek, mint hogy Bécsben megharagudtak a folyton panaszkodó nádorra, s a vármegyékben nemkülönben, mert Bécsben nem ért el semmit panaszaikkal.

Mikor az ősszel Apafi, az erdélyi bábfejedelem a törökökkel együtt megszállta Érsekújvárt, kiáltványban meghódolásra szólította föl a magyarokat. Semmi sikerrel, mert a felvidékiek megvetették a zsoldosfejedelmet. Wesselényi el-

lenkiáltványban válaszolt; fegyverbe szólította a nemességet. „Nehogy az elpuhult ivadékok elveszítsék azt a kis részt is, amely még a magyaré Magyarországból. Jobb meghalni karddal, mint összetett kézzel lelkünket a török rabigája alá adni." A nemesurak büszkék voltak, de közönyösek; nem hódoltak meg a töröknek, de rossz néven vették, hogy Wesselényi goromba kiáltványával újabb támadásra ingerli a keleti zsarnokot. „Inkább Allah, mint Wer-da" hangoztatták, és nem fogtak fegyvert.

A palatina erősen védelmezte férje elgondolását; Wesselényi előtt a nagy Bethlen Gábor példája lebegett: összefogni a Felvidéket és Erdélyt Bécs ellen, békére, majd a török ellen felszabadító háborúra kényszeríteni mint szövetségest. A nagy fejedelmek (Bocskay, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György) ideje elmúlt, Apafi a kicsiny utódok legkisebbje, a magyaroknak kell tehát vezetniök Erdélyt is! Apafit felhasználni arra, hogy rabszolga hűségével ámítsa és féken tartsa a szultánt addig, amíg Erdély és a Felvidék egyesülni képes a török veszedelem megtörésére a Habsburg-házzal és a segítésre hajlandó többi európai fejedelemmel. De ahogyan ő sem tudott zöld ágra vergődni a felvidéki és erdélyi urakkal, ugyanúgy eddig a pápa buzgólkodása sem ért el semmit az európai segélyhad fölállítására. A nádor beteg volt és fáradt, nem érzett már elég erőt magában. A magyar főnemesek, akiknek mellőzésével lett nádorrá nyolc évvel ezelőtt, nem bocsátották meg neki Bécs bizalmát, s most a

köznemesség előtt is fogyatkozóban volt tekintélye. Nincs vele már más, csak Lippay prímás.

Széchy Mária ismerte a bajokat, látta férje gyöngülését, de nem akarta elhinni, hogy a szép terv lehetetlenné válik. Erős vágyai nem engedték, hogy lemondjon reményeiről. Mert ő elejétől fogva arra számított, hogy Erdély és a Felvidék egyesítése után Wesselényi fog uralkodni a két rész fölött, királyi hatalommal, Béccsel hűbéri szövetségben. S ha Ferenc beteg és öreg és fáradt is, ő ott ül majd mellette a trónon. S noha ő sem egészséges már, mégis azzal biztatja magát, hogy fiatal és erélyes szövetségestársak segítségével még valóra válthatja ifjúkori álmait.

A két nagy és gazdag elégedetlennel, Zrínyi Miklóssal és Nádasdy Ferenccel, a két különjáróval kell keresni az egyetértést, szövetséget – ezzel a határozattal végződött a hangos tanácskozás. Ezzel részben Mária is egyetértett; Zrínyi az unokatestvére, de Nádasdy se rokona, se barátja a murányi körnek.

Hajnalban Gyöngyösi készülődés nagy zajára ébredt; a felvidéki urak Leszenyei Nagy Ferenc vezetésével indulóban voltak Stubnyára, a nádorhoz. Széchy Mária már az este elbúcsúzott vendégeitől; nehezen aludt el, mert feje zúgott a sok haszontalan kiáltozástól, s bár ő maga nem ivott, a nagyszámú búcsúpoharak pincei kábulattal töltötték meg a nagy ebédlőt, s már szédült tőle, amikor végre visszavonulhatott. A felvidékiek között sajnos senkit sem talált alkalmasnak arra, hogy fiatalos erővel friss lendületet adjon

a Wesselényi–Széchy ház petyhüdt vitorlával veszteglő hajójának.

Reggel, amikor az utolsó lópatkó kopogása is elenyészett, megkönnyebbülten felsóhajtott. Némi kárörömmel gondolt arra, hogy az egész hajcihő most újra kezdődik Stubnyán. Remélhetően a nádort nem fogják nagyon felbosszantani, Bory majd rendet tart az elégedetlenek között. Aludt még egy órát, aztán hozzálátott a fölkeléshez. Mialatt mosdatták, öltöztették, fésülték, kendőzték, megint ránehezedett a magány. A sok ivó, zabáló, ordibáló ember között egy sem látszott igazi férfinak. Elmúlik az élete, mielőtt talpig férfit, kemény, de mégis gyöngéd, szép szavú, de cselekedni tudó embert ismert volna. Bethlen Istók nem akart mást, csak borozni. Csak a kezét kellett volna kinyújtania nagybátyja fejedelmi süvegéért, de Istók nem akart tenni, uralkodni, ő csak nyugtot kívánt. Csúnya embert lehet szeretni, erőszakost is, de tétlen férfit nem! Zólyomiban reménykedett, hogy együttmozdulásra tudják bírni Istókot, de ez sem sikerült. Aztán az öreg Bethlen, aki annyit beszélt a szeretetről, eltüntette Istók végrendeletét, kifosztotta őt, lemondatta várairól. Kun István? Megunja az ember az édeset is, hát még a keserűt! Részeges volt és erőszakos; kidobta. Anyjánál keresett segítséget, de az fogságra vetette, kitagadta. Mindenki elhagyta, és akkor jött Wesselényi. De hamar kiderült, hogy neki csak Murány kellett, s amiután ráadásul generálisságot, grófi címet, majd nádorságot is

kapott, többé már csak az országos ügyek érdekelték. Bizonyos koron túl a férfiak nem tudják, nem is értik, hogy szerelem nélkül nem lehet élni.

Évtizedeken át sok fogatlan, kusza szakállú, boros leheletű,ráncos bőrű férfi ágált körülötte, akik mindennek a tetejébe még tehetetlenek voltak is. Jó lesz, hogy ma az elmúlt napok sok céltalan viharzása után visszatérhet a halk és szép szavú költészethez, amelynek ő a célja és a tárgya, hőse és ihletője. A költője meg csinos, ápolt, gondosan ráncolt nyakravalójú, fiatal férfi, jól fésült és borotvált; szép szája fölött hetyke kis bajusszal, magas és domború homlokán valamilyen titokzatos fénnyel.

...A belső szolgálók végeztek szépítő munkájukkal, mindent helyretettek. A grófnő meghagyta Milusnak, a főfésülőnőnek, hogy szóljon a várnagynak: küldje föl hozzá Gyöngyösit, a kéziratával együtt. Amint elment Milus, megint elfogta Máriát a gyöngeség. Pihennie kellene még egy órát, hogy jól tudjon figyelni. Ágyából kihozott egy aranyhímzésű párnát, a heverőre dobta, és ledőlt. Nyomban el is szunnyadt. Kopogtatásra ébredt. Fölütötte fejét, és ott állt előtte Gyöngyösi. Rámosolygott.

– Ma éjjel éppen befejeztem a művet – jelentette a költő.

– Fáradt vagyok, de remélem, kegyelmed versei felüdítenek. Hozzon ide egy széket, és üljön le.

A költő olvasni kezdett. Az ostrom végénél

kezdte, amikor a tetterős, harcias, vitéz Széchy Mária parancsnokol, és csatát nyer, aztán mint szerelmes úrasszony az oltár elé áll daliás vőlegényével. Nem késik a királyi elismerés, levél, birtokadomány, rendjel, díszes paripa a királynétól... az ország hódolata visszhangzik messze Európában...

Mária nem fáradt már, csak kényesen ernyedt. Az ércesen csengő, tiszta fényű férfihang zsongítja, s mikor időnkint tulajdon nevét hallja egy-egy hódoló jelzővel, elfogja valami teljes, hibátlan boldogság, amilyet még sohasem érzett életében... A hang elhallgatott.

– Befejeztem, kegyelmes nagyasszony – hajolt meg ültében Gyöngyösi, azután fölállt.

– Köszönöm – suttogta a palatina. – Nagyon hálás leszek... – Már majdnem kimondta, hogy arannyal fogja jutalmazni fáradságát, de akkor elszégyellte magát. Ezt a munkát, ezt a férfit, ezt a dalnokot nem illendő most pénz emlegetésével megbántani. Majd megkapja a maga fizetségét csengő aranyban. Most azonban mit adjon neki méltó jutalmul? Elragadtatottan nézett rá, büszkén és vágyakozón ragyogó arcára, ábrándos szemébe. – Jöjjön közelebb, István...

Gyöngyösi két térdre esett a heverő előtt, és a palatina keze után nyúlt. Mária azonban két kézzel megragadta a férfi göndör fürtös fejét, maga felé húzta, és szájon csókolta.

Utána mindketten majd elsüllyedtek zavarukban. Mária halk hangja törte meg a kínos csöndet:

– Vannak értelmetlen dolgok, amelyekre... nincs magyarázat. – Kereste a kifejezést, elvesztette a szavak összefüggését. – Én... én... a szerelmet sohasem éreztem, csak a hiányától szenvedtem... mindmáig. De hiába kértem Istent, hogy tanítson meg szeretni. Szeretni a férjemet, szeretni azért, mert a szeretet a rosszat jóvá teszi szívünkben... – Sóhajtott. – Jaj, kiesett életemből a tavasz... a nyár csak gyomot termett... most itt az ősz...

Gyöngyösi sokáig döbbenten, tehetetlenül hallgatott.

– A szeretet... igen, a szeretet – suttogta aztán szomorúan –, a szeretet ritka vendég a mai világban. Cupido a magas Olümposzról száll le az emberek közé, hogy a boldogságra kiválasztottak szívébe küldje a szeretet édes nyílvesszőjét, de aztán egyedül tér vissza az égbe. Ott ármány és féltékenység, hatalomvágy és irigység osztja meg a boldog szegény emberek fölött uralkodókat; aki közel áll a magasságokhoz, annak lelkében könnyen pusztít és rombol az Olümposz ártalmas fénysugárzása. Királyi palotákban, magas hegyi kastélyokban nem óhajt sokáig tartózkodni a szeretet. Elmenekül. Le a völgybe, fás ligetek közé, árnyas csermelypartokra. Ott érzi jól magát a hallgatag csöndben, derűs egyszerűségben, békés elégedettségben. Murány falait szélvészes vihar paskolja, ugyanakkor odalenn Murányalja völgyei elől a hegyek és a sűrű fák elfogják a természet ártalmas rohamait, s a nyájas tisztások alig mozduló levegőjében melenge-

tőn süt a nap, mialatt a várkastély falait dühösen rázza a szél, s zörgetése a nagysággal járó veszedelmekre figyelmeztet...

– Kíméljen meg engem kegyelmed az efféle beszédtől! – csattant ekkor szárazon Mária hangja. Gyöngyösi rápillantott és elsápadt. Az asszony szeméből megvetés sugárzott, csalódottság, kiábrándulás, szinte dühödt indulat.

A poéta lelke mélyéig megrendült. Őszinteségével mindent elrontott! Ennek az uralkodásra termett asszonynak untig elege lehet az efféle gondolatokból. Egyszerűség, szegénység, csönd? Hiába, Máriának ez a halál! Szerinte akarni kell, cselekedni, merni, tombolni, előretörni! Ennek a királynői teremtésnek szilaj gondolatok száguldoznak a fejében, és szélvészként tépnek utat a nagyravágyásnak! Most is árasztja magából a hatalom forrósító sugárzását! Ezt a felséges nőt imádat, tisztelet és hódolat illeti meg, ő lám, hozzá méltó akaratú társat keres.

Mélyen meghajolt, és szótlanul kisietett a szobából.

Széchy Mária csak akkor mozdult, amikor az ajtó becsukódott Gyöngyösi mögött.

Milus elég sokára kopogtatott be. A türelmetlen nagyasszony akkor már egyenesre feszített derékkal állott az ablak előtt.

– Nem láttad, hogy elment a komornyik? – kérdezte szigorúan.

A lány mentegetőzött: csak kis időre hagyta el folyosói őrhelyét, és az ablakból pillantotta meg Gyöngyösit az udvaron...

A palatina valami szokatlan villanást vett észre a lány szemében; ez idegesítette, s hogy megtudjon valamit, könnyed fölényességgel vetette oda kérdését:

– Tetszik neked ez a poéta?... Szemet vetettél rá?

Milus zavartan lehajtotta fejét.

– Ó, nagyasszony, hogyan merném én...

– Miért ne?

– Azt rebesgetik, Lehotára jár... Türyné tekintetes asszonyhoz... ha tetszik ismerni. Kardos asszonyszemély! Ki merészelne övele...?

Máriából hangos nevetés tört elő. Hát igen, a napfényes csönd a lehotai völgyben, a ténsasszszony szoknyáján üldögélni, iddogálni, az kell az ilyen poétának!

– Türyné? Nocsak! – Elfojtotta kacagását. – Itt van még a sztrecsnói ispán?

– Odakünn vár, nagyasszony, tömérdek papírjával.

– Küldd be!

...Gyöngyösi István merengő szemmel állt szobája ablakánál. Nem vette észre, hogy nagy sürgés-forgás kezdődik a tágas udvaron. Csak állt, talán egy óra hosszat is, ha nem tovább, míg végre kopogtattak. A várnagy egyik fullajtárja lépett be.

– Jelentem a tekintetes úrnak, hogy szekér indul Kassára. A méltóságos palatina parancsolatja, hogy a tekintetes úr azzal menjen a könyv-

nyomtatókhoz. Egy óra múlva visszajövök a csomagokért, és leviszem a várkerti istállóhoz, onnan lesz az indulás. Költségre ezt küldi a nagyasszony.

Kinyújtotta jobb kezét, tenyerén bársonyerszény kéklett. És mert Gyöngyösi nem nyúlt érte, letette az asztalra. Az aranyak tompa csendülésére a küldönc megrázkódott, fordult, és távozóban visszaszólt:

– Sietnem kell, mert holnapra várjuk a nádor úr őnagyságát.

HATODIK FEJEZET

Mely röviden összefoglalja a következő vészteljes évek egynémely szertelenségeit

I.

Gyöngyösi nem győzte bámulni a kassai várfalak szorításában összezsúfolt házakat. A nádori szállás a főutcán szürkéllett; szűkös, emeletes ház, kiugró erkéllyel, sokablakos, csúcsos tetővel. A Tábor nevű városrész egyik sikátorában Gyöngyösi megtalálta a könyvnyomtatómester házikóját, egy nagyobb épület hátsó részében. A szomszédok megmondták, hogy a mester segédjével és inasával együtt bankói szőlőjében dolgozik, s amíg a nyitással ott nem végeznek, addig a műhely zárva marad.

Költőnk járta hát a kassai utcákat, nézegette az ablakok vaskosarait, a homlokzatok faragott képeit. Egy hétnél több idő múlt el, amíg végre megjött a mester. Németül beszélt. Ha kap előleget, nyomban hozzálát a könyv elkészítéséhez. Előkerült a segéd, megnézte a papírköteget, és festékes ujjainak nyomát otthagyta a lapok szélén. Ő is csak németül beszélt. Ki fogja a magyar szöveget kiszedni?

– Nem lesz semmi baj – veregette a költő hátát a lelógó bajuszú, vörös orrú, görnyedt hátú mester. – Egy hónap múlva jöhet a könyvért.

Gyöngyösi elhatározta, hogy most elmegy apjához; három hét alatt megfordulhat. Szállásán azonban üzenet várta: néhány nap múlva megérkezik a nádor. Ám múltak a hetek, s nem jött. Nyári nap forrósította már az utcák macskaköveit, mire megérkezett, nagy kísérettel. Wesselényi Ferencet négyen segítették ki hintajából; ráncos arca halálos fáradtságról árulkodott.

Borytól tudta meg a költő, hogy nagy események történtek. Zrínyi Miklós még februárban fölégette az eszéki hidat, s elfogott tömérdek törököt. Lévánál megverték Kücsük pasa seregét, de üldözés közben a Garamnál meghalt puskagolyótól Koháry főkapitány. Wesselényi azért jött Kassára, hogy februári sikertelen kiáltványa után személyesen szólítsa fegyverbe a nemességet a török ellen. Három-négyezer fegyveres gyűlt már össze, de nincs elég kovács, aki a rozsdás és kicsorbult kardokat hadieszközzé javítsa. Közben híre jött: Szentgotthárdnál magyar–német–francia sereg tönkreverte a törököket, mire a bécsi haditanács elrendelte a készülődés leállítását, mert béketárgyalásba kezdett.

Később Bory Mihály titkos üzenetet kapott Zrínyi Miklóstól, hogy a béketárgyaláson a bécsi küldöttek nem a megvert törököt, hanem a harcolni kívánó magyarokat igyekeznek bilincsbe verni. Beleegyeztek, hogy a török megtarthatja Nagyváradot és Érsekújvárt, megkapja Drégelyt, Hollókőt, Bujákot, Gyarmatot és Szécsényt, s Újzerinvárt le kell rombolni. Ezen a napon kapta meg Gyöngyösi a *Marssal társolko-*

dó Murányi Vénusz első, keménypapírba kötött példányait. A köteget melléhez szorítva sietett haza. Az emeleti folyosó bősz kiáltozástól visszhangzott. A nádor karosszékében roskadozott, Bory az asztalt verte, néhányan karddal döngették a padlót.

– Elkészült – mutatta kincsét Gyöngyösi.

– Ne most! – tuszkolta vissza a küszöbről Bory főkapitány.

A létraszerű fagrádicson Gyöngyösi fölmászott padlásszobájába. Odáig hallatszott a zűrzavaros zajongás, de költőnk nem figyelt oda. Leült, és olvasta versét. Előbb rémület rázta, hogy már az *Ajánlás* is tele van nyomdahibával, még a neveket is rosszul szedték, nyomtatták, hadadi helyett hadádit, Wesselényi helyett Wesselénit! Jaj, mi történhetett akkor hátrább a német nyomdászoknak értelmetlen „közönséges" magyar szavakkal?! A szöveg azonban nemsokára teljesen hatalmába kerítette a szerzőt, az ékezethibákat már észre sem vette, csak egy-egy torzultabb szóficamtól rezzent meg, avagy kényszerült kínos vigyorgásra.

Nem mozdult helyéről, a zsebében talált kenyérmaradékból csipegetett, harapdált; olvasott és olvasott; öröme és büszkesége és elégültsége nőttön-nőtt. Mire végére ért a csaknem ezer versszakos eposznak, kipirult önnön halhatatlanságának első bizonyosságától.

Esteledett, amikor maga Bory Mihály jött érte. A nagyúr látni akarja a könyvet. Ő szólt neki, hogy elkészült, és tanácsolta, hogy nézze meg:

tegye boldoggá a költőt, s szerezzen önmagának némi megkönnyebbülést e szörnyű nap után. Röviden elmondta Bory, hogy a bécsi haditanács a vasvári békében a magyar tanácsosok meghallgatása nélkül valóságosan eladta a maradék Magyarországot az oszmán birodalomnak.

– De miért?! – szörnyülködött Gyöngyösi, akit tájékozatlanságában úgy ért ez a közlés, mintha egy ép ház egyszerre omlanék fejére.

– A Habsburg Birodalom így akarja török megszállás által a nyakas magyar függetlenségi vágyat megsemmisíteni, hogy jámbor örökös tartománya legyen az egykori dicső ország, mire kiveri a törököt, és kezes jobbágya legyen minden nemes magyar!

– Mit lehet tenni? – kérdezte suttogva Gyöngyösi.

– Az urak, ha már felültek a lóra, rögtön indulnának Bécs ellen. És természetesen a nádor vezetésével, aki egyben az ország főkapitánya is. Urunk azonban beteg, és tudja, hogy elegendő készület híján katasztrófába rohanna...

Wesselényi erőltetett mosollyal fogadta a belépőket. Keze ügyében nagy ezüstkancsó, kevés maradék vörösborral.

– No, hadd látom – próbálta megemelni könyékből nehezen mozduló jobb karját. Térdére tette a könyvet, és bal keze két ujjával lapozott benne. – Olvasson föl nekem belőle valami szép részletet, hej, a daliás füleki főkapitányról, akivel Vénusz társolkodott... – Sóhajtva ingatta szép öreg fejét. – Ha akkor leesem a kötélről...

– Legyintett. – Azt akarják, hogy vezessem őket Bécs ellen, hiszen a sánta Báthory nádor is ellovagolt a mohácsi csatasíkra... – Mellére ejtette fejét, majd fölemelte. – Bory uram, menjen pihenni! Ráfér kegyelmedre. Hagyjon magamra régi dicsőségemmel.

Bory Mihály elköszönt. A költő leült a nádorral szemközt.

– A váraljai első találkozást? – kérdezte, és érezte, hogy arcába tódul a vér. Jaj, ha a nádor megtudott vagy csak megsejtett valamit!

– Várjon egy kicsit. A palatinának tetszik a költemény... eléggé... Ám ez is nagy szó. Mondta, hogy beleíratott valamit.

Gyöngyösi igyekezett úrrá lenni a félelmét felváltó szégyenkezésen.

– Bizonyos részletekre hívta föl a figyelmemet... Hogy azok kimaradtak.

– Lehet, igen. Az én fejem sem káptalan. Olvassa föl talán ezeket a kiegészítéseket. Ő ugyan elmondta... Hát persze, a női hiúsághoz tartozik, hogy saját szerepét mindig túlértékeli. Igaz?

Fogas kérdés volt. „Kell-e, szabad-e rá válaszolni?" – törte a fejét a költő.

A nádor elhallgatta, hogy felesége ama szavait, amelyekkel csak úgy mellékesen és „eléggé" dicsérte az írásművet, gyanús és erős fenntartás felhőzte. Nem akarta azonban a költő érzékeny kedélyét feldúlni. A palatinát ugyanis a nádor érkezése éppen borús hangulatban találta, epésen azzal kezdte, hogy ha már a tél java részét nem éppen hasznos versfaragással vesztegették

el, legalább ne feledkeztek volna meg Széchy Máriának a várharcban szerzett érdemeiről.

Wesselényi békésen azt felelte: örül, hogy a vár védelmezője nem feledkezett meg arról, ami az ostromló emlékezetéből kiesett. S ő igazán csak örül, hogy a költő pótolhatta a hiányokat.

– Képzelheti kegyelmed, mit gondolt magában az a versfaragó, amikor tőlem megtudta, hogy a férj megrövidítené a feleség hadi dicsőségét.

– Nem gondolt az a fiú semmi rosszat. Jó szándékú, hűséges, boldog ifjú.

– Nem érdekelnek a szándékai annak a hűséges ifjúnak – felelte keményen a palatina. – Még kevésbé, hogy boldog-e. – Gúnyosan folytatta: – Az se, ha tűzre dobatja a könyveket, hogy meg ne tépázzák a nádor úr érdemeit.

Wesselényit bántotta, hogy felesége, noha Gyöngyösi teljesítette kívánságát, mégis haraggal, majdnem gyűlölettel beszél róla. Megerősödött elhatározásában, hogy nem mondja el ezt titoknokának – hiszen különben sem tartozik őrá. Ellenben tennie kell valamit, hogy a derék embert megvédje az ingerült nagyasszony boszszújától. Talán elküldi Zrínyi Miklóshoz. Az maga is írt már könyvet, s talán jól megbecsüli a magyarul szépen író ifjút. Megkérdezte:

– Most hogy a könyve elkészült, mihez kezdene szívesen?

– Nagyságod szolgálatában szeretnék maradni.

– Körülöttem – rázta fejét a nádor – most

olyan szolgálatok szükségesek, amelyek költőhöz aligha illenek. Nem is szeretném, ha beleártaná magát valamibe. Mást várok én kegyelmedtől. Kiről fog írni?

– Kemény János fejedelem boldog házasságát és hadi tragédiáját forgatom elmémben, hogy talán...

– Ne azt! Kemény jó katona volt, de gyönge és balkezes uralkodó. Felesége, Anna asszony... Ó, igen, boldog lehetett, akinek ilyen odaadó és megértő élettársat adott Isten! Engem írjon meg! – emelte föl hangját. – Harcomat a békéért. Ezt a szegény országot több mint száz éve tépiszaggatja mindenféle ellenség, pogány és keresztény, török és német. Béke kell nekünk, hogy erőt gyűjthessünk. Én nem akarok háborúzni Bécs ellen. Magára maradt a magyar, és acsarkodó pártokra szakadt. Most azt kívánják tőlem, hogy Nádasdyval szövetkezzem, aki megfojtana egy kanál vízben. Ez a Nádasdy udvarol a császárnak, és árulkodik a császárnak. Megvédek mindenkit, főnemest, püspököt, köznemest, polgárt. Azt állítja: a főpapok fösvények, részegesek, erkölcstelenek. Isten dicsőségére, a haza javára nem adakoznak, vagyonukat az Antikrisztus számára tartogatják. Jogtalan foglalásokkal gyarapítják, bolond épületekre tékozolják pénzüket, dorbézolnak és bujálkodnak.

Gyöngyösi együttérzéssel nézett a szenvedő nádorra. Nyugtalanította, hogy milyen rendszertelenül csap át egyik tárgyról a másikra. Wesselényi sóhajtva így folytatta:

– Sajnos, egy ideig nem gyönyörködhetem a költészetben. A császár Bécsbe rendelt. Ám néhány napra megállunk Murányban, lesz még alkalmunk beszélni.

...Beletelt egy-két hétbe, amíg a kassai lázadókat úgy-ahogy sikerült lecsöndesíteni, s a nádor elindulhatott. Nagyon szenvedett a rázós utakon.

A hintóban többször olvastatni kezdte a versezetet, de a költőnek néha az volt az érzése, hogy a nagyúr a rettenetes fájdalomtól nem is érti a szavát.

Rozsnyón éjszakáztak, másnap reggel Wesselényi közölte:

– Útjaink elválnak. Katonáim egy része Fülekre tart, induljon velük oda. Adja át részvétemet a megözvegyült Koháry Judit nagyasszonynak; én magam nem mehetek most, Bécs miatt. Beszélgessen Füleken régi ismerőseimmel, milyen volt az élet, amikor ott Wesselényi Ferenc volt a főkapitány... Ki tudja, meddig élek... Bécsben nem hallgathatok a vasvári béke gyalázatáról... Írja meg hát Wesselényit, és engesztelje meg a palatinát. Murányban intézkedem, hogy valamilyen birtokrészt írjanak át költő komornyikomra, hű szolgálataiért.

Gyöngyösi elvörösödött, hebegett:

– A palatina neheztelése...

– Ne vegyen róla tudomást. Asszonyharag elszáll lepkeszárnyon. A birtokot azért meg fogja kapni. Isten áldja!

Kezét nyújtotta. A hintó északra fordult, Jols-

va felé, Gyöngyösi egy szakasz lovassal a putnoki útra tért.

Már messzire jártak, amikor a költő észrevette, hogy a búcsúzás szomorú zavarában megfeledkezett könyveiről; ott maradtak az egyik málhás szekéren.

2.

Mire Murány alá értek, rettenetes rosszullét fogta el a nádort. Légzése el-elakadt, vállában és mellkasában szaggatást érzett, és úgy fájt a feje, hogy szeme előtt elhomályosodott minden. Hordágyon vitték föl a keskeny hegyi úton, egyenesen ágyasházába, s lefektették. Széchy Mária rémülten rohant oda. Meleg követ tétetett a beteg lába alá, borogatást készített homlokára és mellkasára, köptetőt itatott vele, égetett italai közül turbulyavízzel próbálkozott, de azt férje kiköpte. A kenőasszony éppen lenn járt a völgyben füvet szedni, meg kellett várni, amíg hazatér. A palatina lovas futárt indított Pozsonyba orvosért, s utána szekeret, hogy az hozza el a doktort. Majd másik lovast menesztett Fülekre, a ferencesekhez, az íraló barátért.

Wesselényi nem beszélt, csak hörgött és félszavakat nyögött, mint akinek megbénult a nyelve. Arca olykor sötétvörös lett. Talán valamilyen erőlködéstől? A nagyasszony tehetetlenül toporgott a betegágynál, szólítgatta férjét, kezét fogta, fölébe hajolt, hogy megértse, mit mondana... Aztán kimerülten leroskadt egy székre, a

fáradtságtól el-elbóbiskolt, de minduntalan fölriadt, nehogy valamilyen kötelességet elmulasszon. Leszenyei Nagy Ferenc jött érte, és lakosztályába kísérte.

A nagyúr rossz állapotában kétszeresen szükség van a nagyasszony minden erejére – figyelmeztette őt, és Milust hívta, hogy lefektesse asszonyát. De a palatina nem akart ágyban maradni, csak ledőlt támlás heverőjére, és nemet intett Milusnak, aki megemlítette, hogy Lehotán állítólag van egy csodatévő bibányos aszszonyszemély. Türynétől ő megkérdezné hollétét.

Milus távozása után Széchy Mária hirtelen felült, kiegyenesedett.

– Mi történt Kassán, ítélőmester úr?

– Kassán létünkben sikerült lóra ültetni négyezer nemesurat a török ellen. Mikor kiderült, hogy az udvar békét akar, könnyű lett volna őket Bécs ellen vinni. Ám a nádor úr megakasztotta ezt. Már akkor nagyon beteg volt... Kímélni kell őt...

– Bory nem akarja majd magához ragadni az irányítást?

– Kegyelmes asszonyom az irányító fej, és én a keze maradok.

– Beszélt-e Boryval Nádasdy grófról?

– Igen. A nádor úr hallani sem akar róla. Úgy tudja, Nádasdynak kapcsolata van a portához, és sok mindent jelent a császárnak, hogy kegyében maradhasson. Nagyságodra vár, hogy akárhogyan is békét teremtsen közöttük. Amikor Zrí-

nyi Péter úr elhozza lányát az esküvőre, ki kell őt békíteni a palatinussal. Ha ez létrejön, Nádasdy jelentkezni fog.

– Mondja, ez a Gyöngyösi nincs ártalmas hatással a nagyúrra?

– Ártalmatlan szerzet az, nagyasszony. Ámbár talán nem is olyan együgyű, mint amilyennek első pillantásra látszik. Sőt, Bory uram szerint fiskálisesze van a komornyik úrnak, érdemes a tanácsát kérni. Én azonban ezt nem tapasztaltam.

– Nem lehet-e, hogy az ilyen holdkórost fölbérelik gyilkosságra?

– Nem hiszem, nagyasszony.

– Én mégis úgy vélem, Gyöngyösit el kell távolítani.

– Lesz rá gondom.

3.

Fülekig nem tudott Gyöngyösi másra gondolni, csak a könyveire. A városban aztán olyan bajok füstje fogadta, hogy eltűnt benne a versezet gondja. Lesseknét nem találta otthon, ezért a zárt ajtó előtt hagyta csomagját, és kiment a zseléci malomhoz. Ott az épületek helyén csak üszkös romok maradtak; tűz pusztított el mindent, aztán kapzsi kobernálók dúlták föl a hamut, megmaradt értékek után. Mi történt Rózival? És apjával? Tétova lépésekkel indult visszafelé.

Egykori lakásának ajtajában hevert még csomagja, de a nyitott ajtóban állt Lessekné, ám múltbeli lakójának feltűntére hangos sikoltással beugrott a házba, becsapta az ajtót.

– Menjen innen! Hogy került ide?! – És csak nagy sokára hitte el, hogy nem kell félnie. – Hát igazán a tekintetes úr? Nem szökött el? És nem is tett kárt senkiben?

Nagy remegve mesélte el, hogy éjjel a malom kigyulladt, és reggelre porig égett. A lugas helyén egy fölismerhetetlenné szenesedett holttestet találtak. Ki maradt ott holtan?

Gyöngyösi jelentkezett a fellegvárban Koháry özvegyénél. Judit nagyasszony meglepően kedvesen fogadta. Hamar kiderült, miért. Elpanaszolta, hogy férje hagyatéka miatt sok a gondja, rendezetlen birtokügyek miatt perrel fenyegetik. Nem vállalná-e az ügyintézést a hajdani seregbíró? Fizetséget ajánlott, s hogy levelet ír Wesselényinek: engedje át neki jogtudósát, amíg szüksége van rá.

Költőnknek kellett a pénz, átvette a peres iratokat, kiszállt Jászóra, Leleszre, Ugróczra. Nagyrőcéről elkanyarodott Lehota felé, mert igen vágyott már asszonyi melegségre. Ott szíves fogadtatás után Júlia váratlanul ezt kérdezte:

– Milyen a fiad? Beszélj róla!

A derék asszony szerette volna tudni, milyen apa az ő szerelmese. A költő kénytelen-kelletlen vallotta be, hogy nem volt ideje elmennie családjához Kassáról Ungvárra. Szégyen fogta el,

hogy csak pénzt küld haza, egyébként túl keveset törődik családjával.

– Azóta még egy gyermekem született – mentegetőzött, s elővonta zsebéből a versezet egyetlen nála maradt kötetét. Elmondta, hogy aggódik, hová kerülnek a murányi várban a könyvek.

– Mikor mégy oda? – kérdezte az asszony, és rögtön észrevette István zavarát. – Valami baj van?

Gyöngyösi nem szerette a köntörfalazást, de helyesnek vélte az óvatosságot.

– A nádor azt mondta, feleségének nem nagyon tetszik a verselmény.

Júlia nagyon szelíden a keze fejére tette tenyerét.

– Nem akartam szólni neked, mert minek bolygassuk föl az én házam békéjét a várbeli... mendemondákkal. De hát... No, ide figyelj! Mária egyik belső frája, bizonyos Milus nevű, az unokahúga az én ángyimnak, s olykor meglátogatja őt. Ilyenkor aztán másodszájból megtudok egyet s mást a murányi asszonytitkokból. A fellegvárban vagy százfőnyi nőcselédség van, aztán még néhány tucat nemeskisasszony, akik házvezetést, hímzést és miegymást tanulnak Pócsikayné felügyelete alatt, s eközben a várúrnő támogatásával kelengyéjüket varrják, díszítik, gyarapítják. Mária az erkölcsiekben igen szigorú, sokan apácazárdának csúfolják a kastélyt, mert a várúrnő nem tűri a széptevést. Ezért a cselédek zöme öreg, csak Milus és még néhány csinosabb akad köztük, de a kisasszonyok, a virgonc úri-

lánykák ugyanolyan szívesen csókolóznak, mint bármely más rendbéli ifjú hölgyek, akár pórnők is általában. Mária grófnő a saját fiatalkorából jól emlékezhetik rá. Könnyen útilaput kap tőle a talpa alá, aki gyanúsan kacsingat a másik nembeli szépekre. Nos, Milus csak sutyorogta: a palatina azzal vádolja, hogy szemet vetett rád... Lehet, hogy csakugyan szemezgettetek? Ne válaszolj egyetlen szóval sem, én nem törődöm efféle szóbeszéddel. Hagyjuk. Szóval Milus duzzogva tagadja, hogy bármi is történt volna, de a várnép gyanakszik, hogy a palatinus kedvenc komornyikjának szerelmi ügy miatt kellett olyan hirtelen elhagynia Murány magaslatát. Élek a gyanúpörrel, hogy nem Milus szeme akadt meg rajtad, hanem a palatináé...

– Nem értem az egészet. Nyájasan köszönte a versezetet, aztán egyszer csak szekér indult Kassára, mehettem a nyomtatóhoz.

– Akarod, hogy elhiggyem? De hát, édesem, én nem vádollak semmivel...

– Ez a Milus nem tudhatna meg valamit az én könyveimről?

– Hamis ez a leányzó, nem ajánlom. Ám azt hallom, hogy a nádorék Bécsbe készülnek. Távollétükben beszélj Csathó Pistával, a kapitánynyal, s keressétek meg a csomagot!

Gyöngyösi visszatért Fülekre, megjárta Körmöcöt és Nyitrát, majd ismét hosszú és békés heteket töltött Türyné vendégszerető házában. Korán beállt a tél, s a mély hóban fáradságos és veszedelmes lett volna a vándorlás.

Már olvadt a hó, amikor megkapta Bory Mihály levelét, hogy induljon Stubnyára, mert a nagyúr hamarosan ott lesz. Hosszú kerülővel odalovagolt. Mivel Wesselényi ezúttal Körmöcbánya város Stubnyán épült új üdülőházát foglalta le magának, Gyöngyösinek a nádor régi szállásán nagyobbacska szoba jutott. Annak asztalán felbontott csomagot talált, benne könyvének köteteivel. Rohant a költő, megkeresni Boryt, s köszönte neki kedvességét.

A korponai főkapitány komor arcot vágott.

– No, üljön le, komornyik úr, elmondok mindent. Olvastam könyvét...

– Nagy megtiszteltetés...

– Ne várja, hogy dicsérjem. Nem értek én a versekhez. Nem is a magam szándékából olvastam el, hanem a palatina őnagysága szólított föl, hogy mondjak véleményt. A grófnőnek aggályai vannak. S igaza van. Nagy változás történik ugyanis. Ha kezét adja, hogy hallgat róla, elárulom: a palatina azt kívánta, égettessem el a könyveit. Én vállaltam, átvettem a csomagot, de elhoztam ide, kegyelmednek. A nádor tudtával. Dugja el jól, ne sejtsen róla senki semmit.

– De hát miért? Mi a bűnöm?! – tört ki Gyöngyösi.

– Leopold király Bécsbe hívta a zászlósurakat, hogy a vasvári béke miatt támadt elégedetlenséget leszerelje. Nádorunk fő támasza, Zrínyi Miklós nem jött el, Csáktornyán halálra sebezte egy vadkan. A bécsi urak nem nagyon gyászolják; tudták, hogy Wesselényi és Lippay ellenál-

lása meggyöngül nélküle. S a király sokban engedett, de Montecuccoli másnap mindent visszavonatott. Visszatérőben megtudtuk, hogy újabb császári csapatokat indítottak a Felvidékre, és ekkor Lippay érsek is meghalt. Nagyurunk egyedül maradt.

– S az én költeményem...? – kezdte a komornyik.

– Nos, igen – bólintott Bory –, a nádornak most erélyt kell mutatnia a császár ellen. Ám akkor nem lehet, hogy egy költemény azért dicsérje őt, mert Erdély és a keleti vármegyék ellenében nagyot tett a császári házért. Kegyelmed okos ember, megértheti, hogy most nem jó emlegetni a Wesselényi–Széchy háznak Ausztriáért végzett és bőven jutalmazott tetteit, legkevésbé poétai hevülettel. Most tehát hallgatni kell Murány dicsőségéről. Érti?

Gyöngyösi sóhajtott.

– Megértem kegyelmedet – vigasztalta a főkapitány –, de lássa be, kegyelmed fiatal, és még sok fordulatot érhet meg. Ha enged a császári ház, akkor megint érdem lesz Murány, és elismerés jár a hőstett megéneklőjének. De ha vesztünk, akkor szerencse, hogy senki sem olvashatta az eposzt.

A költő lehajtotta s tenyerébe támasztotta bús fejét. Ő egyszerűen csak verset akart írni, szép magyar verset, nem törődött azzal, hogy a két pártra szakadt magyarok közül melyik dicsőségét szolgálja a költői történet. S lám, mi lett belőle? Miért nem lehet a versezetben gyönyör-

ködni, attól függetlenül, hogy mit súgnak a császárnak Lobkowitz és más magyargyűlölő tanácsosai?!

– Nyugodjék bele tehát, sőt örüljön neki – folytatta még egyre kegyeskedő hangsúllyal Bory. – Boldog lehet, amiért olyan jóakarója van, mint nádor urunk, aki megmentette könyveit, s a szerző érdekében, egy időre... hogy is mondjam... lakat alá tette, saját dicsőségével együtt. Beszélni akar erről ő is kegyelmeddel. Én az ő kívánságára csak előkészítettem, hogy ne rémüljön meg.

A költő bánatos lelkébe csak ez a nádori jóakarat vetített vékony, vigasztaló reménysugarat.

– Bory uram mindent elmondott, ugyebár? – kezdte Wesselényi. – Ha engedelmeskedik, visszaszerezheti a palatina jóakaratát is. Meg aztán... nézze, fiam... én már öreg vagyok; ha meghaltam... nem olyan sokára... azt teszi a versünkkel, amit akar. – Erre már igazán nem mondhatott semmit szegény Gyöngyösi. A nádor pedig folytatta: – Elhunyt a minap Nagy András hadnagyom. Úgy döntöttem, hogy korábban neki adományozott, most rám visszaszállt földjeimet kegyelmedre íratom át.

– Ó, nagyuram, én nem azért...

– Tudom én azt – legyintett Wesselényi. – A költők azonban tovább élnek, mint az államférfiak; legyen is miből élniök. Hogy írhassanak csöndben és gondtalanul. Mert nekik a csönd és béke többet ér, ugye, a hatalomnál?... – Gyöngyösi megrezzent. Hiszen ő mondta ezt Máriá-

nak! Talán ez okozta bukását. A nádor azonban kérdéssel folytatta: – Igaz-e, hogy újabb költeményt ír?

– Igen, kegyelmes gazdám. Kemény Jánosról.

– Úgy, úgy – a nádor elnevette magát. – Látom, a költő könnyen megoldja a legnehezebb országos problémát is. Előbb verset ír a Habsburgok hű nádoráról, s utána Erdély fejedelméről, akit a Habsburgok tábornoka, Montecuccoli cserbenhagyott, s vesztes csatába kényszerítette! – Sóhajtott. – Neki már könnyű. Nos hát, ismétlem... nem akarom parancsolni, de kérem, nyomatékkal kérem, egy ideig legalábbis hallgasson Murányról!

Wesselényi keserűsége még mélyebben megindította a költő szívét. A nádor folytatta:

– Írjon előbb talán valami mást. Hamarosan meglátjuk Zrínyi Ilonát, Rákóczi aráját. Róla írjon! Ezt a palatina is bizonyosan jó néven veszi! – Mosolygott. – Lesz ideje bőven, mert most más, kevésbé fárasztó munkakört kap, hogy tehermentesítsen engem bizonyos más feladatok elvégzésére. No, Isten áldja; majd hívni fogom, ha a magyar panaszok özönében magyar verstől akarok erőre kapni. Isten áldja, fiam!

Gyöngyösi István sokáig – talán órák hosszat – járt ide-oda a stubnyai bükkfák alatt. A lakat alá tett versek miatt érzett fájdalma lassan enyhült; amit egyelőre elveszít, azért kárpótolja őt ennek a nagy és bölcs embernek, Wesselényi Ferencnek a szeretete és jóakarata.

4.

Körmöcbánya kőházában a nádor körül napról napra nagyobb lett a nyüzsgés. Magányos főnemesek, köznemesi küldöttségek jöttek-mentek, várakoztak, tanácskoztak; az erdő közeli tisztásán mindig lovak tucatjai kapálták a földet, orrukkal a zabosládában kotorászva. Murányból jöttek, Murányba mentek a posták, Bory Mihály szállásán szűkebb konventikulumok* rostokoltak, olykor hajnalig.

Gyöngyösi áldotta sorsát, Wesselényi jóakaratát, hogy mindebbe nem kellett beleavatkoznia, hanem hűvösen mérlegelő, józan megfigyelő maradhatott. Néha elröstellte magát, hogy ennyire hidegen hagyja az, ami itt folyik, de aztán a nagy paláverekből** hozzácsapódó szavak és mondatok fontoskodása viszolygással töltötte el. Újra meg újra azt kérdezte magától: hogyan tudna ő igazságot tenni, s hogyan tud eligazodni a nádor és Bory a sok ellentétes szándék, nézet, érv, ellenérv, panasz és miegymás között; melyik azok közül a haza igazi ügye?

Ült hát szobájában, asztalától a kis ablakon át az erdőbe látott, nézte a sárga napfény szürke fatörzseken libegő, táncoló lidérceit, melyeket a levelek friss zöldje lenge ruhácskákkal takargatott. Nézte naphosszat, és írt. Nagyon nehezen írt. Zrínyi Ilonát sohasem látta; Bory nem ért rá,

* konventikulum – gyülekezet (latin)

** paláver – szócsata, vita, tanácskozás (portugál)

nem értett hozzá, hogy szemléletesen és egyéni szavakkal ábrázoljon egy leányarcot. S ezért bárminthogy erőlködött, közhelyeknél egyebet képtelen volt összehozni. Napokig nyűglődött, amíg hét – általánosságokban fuldokló – sort összehozott, aztán végképp elakadt.

Az orcája rósa, nyaka alabástrom,
maga kelletése szívet győző ostrom;
homloka liliom, az ajaka kláris,
Helénén sem talált ennél szebbet Páris.
Úgy tetszik, az, merre lábai indulnak,
azok helyén mindjárt virágok újulnak.
Egész teste hattyú, galamb engedelme...

Aztán néhány befejezetlen, semmivel össze nem függő sortöredék:

Istenasszonyt képző szépsége...

Meg azután:

Mint a csillogó ég, úgy van fényessége.

Nem vigasztalta meg, hogy olykor eszébe jutott: amikor mindezt az ünnepélyes fogadtatás során felolvassa, kevés figyelemmel fog találkozni, hamar teljes feledésbe merülnek szavai, csak annyi marad meg az emlékezetekben, hogy valami Gyöngyösi nevű deák ékes igékkel magasztalta az arát. A nádor nem ment el a besztercebányai fogadásra, de Boryt kísérve Gyöngyösi ott volt.

Versét nem mondhatta el; a palatina fölöslegesnek ítélte a rigmusos köszöntést.

A felvidéki nemesség és az Erdélyből jöttek élén Széchy Mária üdvözölte Zrínyi Pétert és leányát. A menyasszony szépsége és üdesége sem tudta beárnyékolni Széchy Mária fenséges jelenlétét. Mindenkivel tárgyalt, egyezkedett, barátkozott, minden jelenlevőt maga mellé állított.

Sárospatakról hazatérőben Zrínyi meglátogatta Stubnyán a podagráját gyógyító nádort. A találkozás igen szívélyesen folyt le. A két országnagy írást cserélt egymással, hogy együtt tesznek meg mindent, ami a haza érdekében szükséges.

A stubnyai barátkozás, amelybe Nádasdy is bekapcsolódott, gyanakvást keltett Bécsben, de a császár esküvőjére érkező Wesselényi házaspárt szívélyes tisztelettel fogadták. A „murányi korszak" dicsőségének tetőpontjára ért. Mária palatina ragyogott, hódított, rokonszenvet és elismerést aratott a Burgban. Wesselényi joggal hitte, hogy az ő ötlete, a törökkel való ijesztés megtette hatását a császári udvarra.

A Bécsből visszatérő nádort azonban már Pozsonyban súlyos szemrehányásokkal megrohanták a nemesek. Wesselényi minden baja, betegsége kiújult. Elvonult Stubnyára, ott végrendeletét kezdte írni, majd általános sürgetésre nádori ítélőszéket hívott össze Besztercebányára, hogy ennek örve alatt hallgassa meg a harcot követelő nemességet.

Nagyon rossz állapotban indult el a nagy bányavárosba. Odaérve ágynak esett, szörnyű fájdalmait majdnem néma és mozdulatlan tehetetlenséggel viselte. De a lázongók összejöttek, s a betegszobával szomszédos teremben harsogva követelték a fegyveres föllépést. Wesselényi egy ideig hallgatta a beszüremlő lármát, majd lipcsei várának csöndjébe akart elmenekülni. Útközben érte a halál. Holttestét fáklyafénynél, éjszaka kísérték a murányi várba.

HETEDIK FEJEZET

Melyben minden összeomlik, csak Gyöngyösi István menekül meg épségben

I.

Wesselényi temetése komor egyszerűséggel ment végbe, négy hét múltán. A koporsócímer kifaragása ennyi időt vett igénybe. Gyöngyösi a stubnyai nádori iroda fölszámolása után az iratokkal a murányi várba ment, de csak a kaputorony vendégszobájáig jutott. Leszenyei Nagy Ferenc ott közölte vele a palatina parancsát: induljon Lengyelországba. Wesselényi – László fiát mellőzve – már korábban átengedte hitvesének a blazsova-gdovai birtokot, ezt kell most sürgősen eladni. Nem lesz könnyű eset, mert Thököly pert indított a lengyelországi hagyatékra.

Pedig Murány úrnőjének sürgős a pénz, a nádor örökösét csőd fenyegeti. Leszenyei Nagy Ferenc fölmérte a helyzetet: 250 000 forint adósság terhelte a hagyatékot. Azt tanácsolta: forduljon a grófnő a császárhoz, kérjen három év haladékot tartozásaira, s amíg eladnak néhány birtoktestet, segítse ki őt a császár legalább harmincezer forint Gnaden-Récompens juttatásával.

– Az micsoda?

– Pénzhiánnyal küzdő főnemes özvegyeknek adott segély.

– Sürgősen kell a pénz. Fegyvert csak készpénzért adnak.

– Zichy István megvenné a tokaji szőlőket.

A palatina fejét rázta.

– Nádasdy akarja Tokajt, és...

– Készpénz nélkül – makacskodott Leszenyei.

– Én elsőbbséget ígértem neki – mondta a magáét az özvegy. – Ez a szövetség záloga. Ha kijátsszuk őt, panaszt emel a császárnál.

– Én inkább Zrínyi miatt vagyok nyugtalan – folytatta a főtanácsadó. – Péter úr fegyverkezik, Tattenbach gróf szintén. Frangepán valami nagy horvát mozgalmat szervez.

– Túl nagy a jövés-menés Murányban is – aggodalmaskodott a grófnő. – Nem lesz-e gyanús Bécsnek?

Széchy Máriát a gyász, a sok gond, az állandó izgalom nagyon megviselte. Nyakán ráncok gyűltek, arcán foltok ütöttek ki. Mája megduzzadt, ezért nem viselhette fűzőjét. Ötvenhét éves volt; fájó hasát tapogatva forgolódott éjjel az ágyában, és egyre többször jutott eszébe Gyöngyösi megjegyzése: a boldogság elmenekül a várkastélyokból a csermely menti kis házakba, a csönd egyszerűségébe. Csak ott van békés megelégedettség.

Zrínyi Péterné Frangepán Anna velencei útjai is nyugtalanították Széchy Máriát. Ismerte húga-asszonyának becsvágyát, sejtette, hogy horvát királyné akar lenni; s ha veje, Rákóczi Ferenc

valóságos erdélyi fejedelem lesz, a halott Wesselényi maradék hatalma végképpen elenyészik özvegye kezében. Nagy Ferenc zálogba tett ékszereket, az így szerzett pénzzel Kassára indult, hogy a tizenhárom keleti vármegye uraival egyetértésre jusson. Bory Mihály Pozsonyba ment az özvegyi segély ügyében.

Hosszúra nyúlt Gyöngyösi István lengyelországi tárgyalása is. A birtokeladás ügye lassan haladt, de kellemes lengyel urak társaságában forgott, akik nem sokat törődtek a bizonytalan holnappal, és vidám köreikbe örömmel befogadták a magyar főúri udvarból érkezettet. Lengyel jóindulattal sikerült elhárítani Thököly ármánykodásait, s a két birtokigénylő, Lubomirsky herceg és Wojensky Szaniszló kanonok között békés osztozást tenni. Végül mind a kettő elég tekintélyes összegű készpénzt izzadott ki. Elégedetten indult haza Gyöngyösi; remélte, hogy a jó eredményért bocsánatot és előnyös murányi munkabeosztást kap az úrnőtől, s számított rá, hogy a nádor hirtelen halála ellenére is maradt írás a neki adományozott földecskéről.

Átkelt a Kárpátok gerincén, és magyar földre érkezett. Hangulata szinte óráról órára romlott. A kastélyokban, ahol szállásra befogadták, a keserű panaszok özönével halmozták el. Mit csinálnak a nagyurak Murányban és Csáktornyán? Miért nem cselekszenek már? Egyre több császári katona szállja meg a Felvidéket; keveslik, amit eltartásukra a magyar birtokokról rendelnek, ezért rabolnak, fosztogatnak, erőszakos-

kodnak. A parasztok lesből agyonverik a katonákat, mire aztán megtorló eljárások kezdődnek a kastélyok ellen. A császári tisztek pöffeszkedő magatartása elviselhetetlen, még a magyar nemesek öltözködésébe is beleszólnak, cifrálkodásnak gúnyolják ruházkodásukat. Sajnos nincs egyetértés a magyarok között sem, protestánsok és katolikusok egymás ellen tusakodnak.

Mindenütt panaszkodtak Rákóczira, amiért a némettel barátkozik. Ennek anyja, Báthory Zsófia az oka. Vadul térít, parasztoknál komaságot vállal, csak hogy katolikussá térítse őket. A protestáns iskolákat károsítja, a lelkészeket elkergeti, tanítóknak nem fizeti a járandóságukat.

„Nem adok pénzt arra, hogy a prédikátornék szebben öltözzenek!" – ilyeneket mondott Rákóczi György özvegye a bíróság előtt, amikor bepörölték. Hogy miért ilyen elvakult, arról megoszlanak a vélemények. Némelyek azt mondják: Zsófia fejedelemasszony megbolondult. Mások szerint búskomor lett férje halála miatt. A jezsuiták pedig azt prédikálják, hogy Szűz Mária csodája térítette vissza Báthory Zsófiát a pápa oldalára. Murányból vár mindenki segítséget.

A költő búsult a rengeteg baj miatt, kesergett az átadandó sok siralmas üzenet miatt, de mégis örült, amikor végre megpillantotta az égre magasodó murányi fellegvárat. Mindig örült ennek a szép látványnak, és láttára mindig elfelejtette, hogy korábban kellemetlen csalódások érték a Széchy-várban. Sokáig állt kísérőivel a szem-

közti hegytetőn, nézte a meredek sziklákból kimagasló erős tornyot, az udvaron meg-megcsillanó halastavat, a kincstárt rejtő Cigánybástyát, a teherfelvonót és a két kerek őrtornyot, míg végül a magaslatról leereszkedve nekivágott a várkapuhoz vezető tekervényes útnak.

A várnagy elszállásolta. Közölte vele, hogy az úrnő beteg, lipcsei várában gyógykezelteti magát, oda senkit sem bocsátanak be. Soron kívüli gyors futár útján tudatni fogja azonban vele, hogy Gyöngyösi megérkezett Lengyelországból, és pénzt hozott.

Gyöngyösi nyugtalan napokat töltött a várban; olyan bizonytalannak érezte helyzetét, hogy Lehotára sem volt kedve kirándulni. Nagyon egyedül volt. Esténként Csathó István várkapitány házában üldögélt; falatoztak, iszogattak. A vén harcost új feladatai nyugtalanították: Lipcséből parancsot kapott, javíttassa meg a bástyákat, szegődtessen katonákat, ahonnan csak lehet; gondoljon annak a lehetőségével, hogy Muránynak esetleg hosszú ostromot kell kiállnia. Kitől kell félni a nádori tartomány központi várában? Amikor tudvalevőleg éppen a birtokok felosztásáról tárgyalnak, s vendégszobákban reménybeli vevők várakoznak a palatina vagy Nagy Ferenc visszatérésére. Csathó katona volt, nem törte a fejét magyarázaton, ellenben ismerte Kemény János néhai fejedelmet, és szívesen beszélt róla a búslakodó költőnek, az meg lengyelországi történetekkel igyekezett jobb kedvre deríteni az öreg vitézt.

Egy napon a szép Milus kopogtatott be Gyöngyösi szobájába.

– Megismer kegyelmed? – mosolygott bizalmasan az ajtóban. – Bemehetek? – És már be is lépett, becsukva maga után az ajtót.

– Kegyed nem fél a rossz nyelvektől? – kérdezte Gyöngyösi.

– Tudják a várban, hogy olykor úrnőm bizalmas üzeneteit viszem – felelt a csinos leányzó. – S a nagyasszony hírt kapott, hogy megjött versíró deákja.

– És pénzt hozott, sok pénzt – sietett kijelenteni a deák. Hangsúlyozni akarta, hogy a pénz fontosabb az úrnőnek, mint a hozója.

Milus szemtelenül kuncogott.

– A várban sokan irigylik a verscsinálót, mert tudják, hogy a nagyasszonynak tetszik, amit énekel.

– Azért jött, hogy ezt közölje? – kérdezte ridegen a költő. Szeretett volna véget vetni a látogatásnak.

– Nem ezért – nevetett a lány –, hanem mert az ángyikám, aki Lehotán szolgál, üzenetet hozott kegyelmed részére az úrnőjétől.

– Türynétől? – örvendezett Gyöngyösi megkönnyebbülten.

– Tőle. Hogy keresse föl a tekintetes asszonyt, mert fontos közölnivalót bíztak rá, amit csak személyesen mondhat el.

– Elmegyek, mihelyt lesz rá időm – felelt szárazon a költő.

S mert a szobalány az ajtó felé mozdult, sietve hozzátette: – Köszönöm a fáradozását. Isten áldja!

Lehotára azonban nem indulhatott el, mert másnap megérkezett az úrnő. Gyalogszéken hozták föl a várba, s azonnal ágyba fektették. Gyöngyösi fel s alá járt kis kuckójában, várta, hogy kihallgatásra idézzék. A várnagytól tudta, hogy az úrnő értesült eredményes hazatéréséről. Ha olyan súlyos a pénzhiány, miért nem hívják sürgősen beszámolni és elszámolni? Mindenféle aggodalom kínozta elméjét; az özvegy engesztelhetetlen gyűlöletéről, elképzelhető lehotai szóbeszédekről, lengyelországi mulatozásáról. Nem bírta kitalálni, milyen fogadtatásban lesz része, s miként viselje magát? Nem nyugtatta meg az sem, hogy másnap Csathó várkapitánytól megtudta: Bory is megérkezett, az özvegy reggel óta vele tanácskozik.

Bory Mihály olyan fáradtan jött meg, hogy úgy kellett leemelni a lóról. Csathó azt mondta: Bory nemcsak fáradtan, hanem súlyos betegen is tért haza, azonkívül nagyon rossz híreket hozott. Hogy honnan és milyen híreket hozott Bory, azt a derék öreg sem volt képes kitalálni. Inkább ő várt volna magyarázatot az elhunyt nádor kegyvesztett komornyikától.

Bory valóban halálos fáradtan és gyógyíthatatlan betegen tért meg Pozsonyból, s a hír, amit hozott, minden elképzelhetőnél rosszabb volt. A gyöngeségtől botladozva járult az úrnő elé, annak engedelmével leroskadt egy székre, s

előregörnyedve, fejét lógatva csak suttogott vagy inkább nyöszörgött:

– Kegyelmes nagyasszony! Végünk van. Bécsben minden tervünkről tudnak... Nádasdy fecsegett... beárulta Zrínyit, hogy hatvanezer tallért kapott a szultántól Bécs megostromlására...

A súlyosan megviselt, az aggodalomtól meggyötört, de a kemény tartás külsőségét mégis őrző Széchy Mária reménysugarat látott.

– Ez Péter úr baja!

A vézna kis ember a széken imbolyogva nagyokat lélegzett, amíg végre annyi erőt gyűjtött, hogy folytathatta:

– Nagyasszony, én azt hittem, ott helyben halok meg. Rottal gróf mindent tud. Kevéssel előttem járt nála Iványi-Fekete, és elárulta az összeesküvés minden titkát. – Mária grófnő fulladozott, Bory folytatta: – Próbáltam tagadni, Rottal nevetett. Tagadásnak nincs értelme. Nádor urunkat, ha nem hal meg, már elfogták volna; egy püspök korábban megvádolta, s Iványi igazolta a gyanúsításokat. Wesselényi özvegyének már csak egy mentsége lehet...

– Engem, a védtelen nőt is perbe fognának?

– Rottal tudja, hogy az összeesküvés iratait Murányban őrizzük. Kéri nagyságodat, vigye el hozzá Pozsonyba. Ő lemásoltatja, s az eredetieket visszaadja. Ismeri a levelek szövegét is. Pontosan idézte Zrínyi hitlevelét: „Esküvel erősített szövetség a hazát fenyegető veszélyek elhárítása végett." Azt mondta: garantálja nagyságod

adósságaira a háromévi moratóriumot, s a levelek lemásolása után kifizeti a harmincezer forint kegydíjat. Mindent elkövet továbbá a palatina büntetlenségének érdekében.

Széchy Mária elájult. Három napig ápolták, amíg végre ismét fogadhatta Boryt.

– Vigyen el mindent Rottalnak – suttogta szégyenkezve.

– Méltóságodtól személyesen akarja átvenni, Pozsonyban.

– Én nem megyek, nem mehetek. Kíméljen meg!

Bory két nappal később elindult, de nem jutott messzire. Lázas betegen hagyta el Murányt, valahol a Vág völgyében leesett a lóról, véresre verte a fejét. Néhány órával később egy közeli kunyhóban meghalt. Ott hantolták el egy falusi temetőben.

Vágtató lovas hozta a halálhírt, s hogy a kísérők hamarosan itt lesznek a Bory vitte lepecsételt zsákkal. A vár népe csak annyit tudott, hogy Boryt útközben érte a halál, s hogy az úrnő eszméletlenül fekszik. Másnap megjött Kassáról Leszenyei, Széchy Mária összeszedte magát. Tanácskoztak, azután az úrnő Gyöngyösi Istvánt hívatta.

Széchy Mária egyedül volt. Teljes királyi díszében ült trónszékén, fenségesre fegyelmezte tartását, arcát, de Gyöngyösi figyelme mégis észrevett valami változást, megsejtett valami gyöngeséget a szigorú nőalakon. Most is csókra nyújtott kézzel, elismerő fejbólintással fogadta Gyöngyösit. Mintha közben semmi sem történt volna köztük.

– Örömmel hallottam lengyelhoni sikeréről – kezdte. A rekedt hang tragédia érzetét remegtette a költőben.

– Boldog vagyok, hogy szolgálhattam nagyságodat – szólt.

– Leszenyeivel már megbeszéltem, a jutalmazás nem fog elmaradni.

– Nem jutalomért tettem, nagyasszony.

– Tudom. Sose hittem ilyet kegyelmedről. És éppen ezért, ismert becsületessége miatt újabb fontos megbízást adok.

– Készséggel állok rendelkezésére.

– Az egyes részleteket az ítélőmester fogja elmondani, de a lényeget tőlem kell hallania. Esküjét kérem, hogy a most közlendő titokról örökre és mindenki előtt hallgatni fog.

– Esküszöm.

– A lengyel pénz nem elegendő a helyzet rendezésére. A császár moratóriumot és tekintélyes kegydíjat engedélyez adósságaimra. Ebben az ügyben indult Bory Mihály Pozsonyba, Rottal grófhoz, de útközben elhalálozott. Nekem kellene mennem, csakhogy én beteg vagyok. Kegyelmednél nincs megbízhatóbb emberem.

– Kegyelmes asszonyom, amilyen gyorsan csak lehet...

– Megbízható kísérői lesznek. Az iratokat, amelyeket el kell vinnie Rottalhoz, nekik sem adhatja át. Miután Rottal mindent elolvasott és lemásoltatott, az iratokat vissza kell hoznia, leltár szerint.

– Leltár szerint... – ismételte meg Gyöngyösi kissé bizonytalanul.

– Az életével felel értük. És a becsületével. Soha senki nem tudhatja meg, hogy ezeket az iratokat kiadtam, elküldtem. Ha kínpadra vonják, akkor is hallgatnia kell!

Gyöngyösit nyomasztó aggodalom, sötét nyugtalanság kezdte marcangolni. Milyen ügy ez? De ha ilyen nagy titkot bíznak rá, amelyért vérpad fenyegeti, mégiscsak megmondhatnák, miről van szó! Ha nem mondják, ő bizony megkérdezi.

– Kegyelmes úrnőm – fogott bele. – Ha a becsületemről van szó, akkor... akkor szabad-e tudnom, hogy milyen iratok miatt kell esetleg a kínpadot is vállalnom?

A palatina szeme villámlott, összeszorította száját. Arca egy pillanatra úgy eltorzult, hogy Gyöngyösi megrémült.

– Hogy lássa, milyen teljes a bizalmam – vett erőt magán Széchy Mária –, mindent megmondok. A boldogult nádor állt az élén a császári tanácsosok önkénye ellen fölkelt magyar mozgalomnak. A nádor halála után árulás folytán kitu-

dódott a titok, Bécsnek mindent besúgtak. Teljes névsoruk van az összeesküvőkről. Kegyelmet kell kérnünk a császártól, nincs más lehetőségünk. A bocsánat ára: az összeesküvők Murányban őrzött iratait meg kell mutatnunk Rottalnak. Sok ezer élet megmentéséről van szó. A kegyelmed kezébe adom ügyüket.

Bizonytalankodva hallgatta Gyöngyösi a kissé zavaros magyarázatot. Nem talált megnyugvást kétségeire; árulás ellen újabb árulás lenne a védekezés? Valami hamisság van itt! Vagy éppen hazugság! A felejthetetlen emlékű nagyságos nádortól magától tudta, hogy békét akart, ellenezte a fegyveres fölkelést. A halott emlékére akarják rákenni valaki másnak a tévedését? Adhat ő ehhez segítséget? Hátha éppen nem is megmenteni akarják Wesselényi Ferenc szent emlékét, hanem meggyalázni?! Ha Bécsben van már az összeesküvők névsora, akkor miért kell az irataikat bemutatni az ellenségnek?! Ha tudják, kik a „bűnösök", miért kell a nagyasszonynak, az ártatlannak és tudatlannak tanúskodnia ellenük? Árulás készül itt, az ő becsületét a nádoréval együtt sárba akarják tiporni...

– Kegyelmes úrnőm – kezdte sápadtan –, megbocsásson, de én ezt az eljárást nem tartom összeegyeztethetőnek a tisztességemmel. Ez árulás...

– Engem árul el, ha megtagadja kötelességét! – emelte föl hangját a palatina.

– Nem érzem kötelességemnek, hogy a nádor emlékét...

– A nádor emléke nem szorul kegyelmed védelmére!

– Úrnőm, engem a megboldogult nagyúr szent emléke egész életemre kötelez.

– Egy halott emlékébe takarózik? Szégyellje magát! Gyáva! Térden állva kérjen bocsánatot!

Széchy Mária jobb keze mutatóujjával Gyöngyösi elé, a padlóra mutatott.. Egyenesen ült helyén, bal kezével úgy markolta a trónszék faragott karfáját, hogy a tenyere belefájdult. Mindig is sokat tartott lelke kisugárzó erejéről: elég nyomatékosan kérnie valamit, és senki sem tagadhatja meg a teljesítést. Ez a hitvány igric meg prédikálni mer neki erkölcsről, becsületről? És nem kér térdelve bocsánatot, sőt kihúzza derekát, fölvágja fejét, ökölbe szorítja kezét. El kell bánni vele!

– A boldogult nádorért kész lettem volna karddal a kezemben életemet áldozni!

– Életét áldozni? Szép szavakat kitalálni, azt tud! Hitvány fickó! Még ahhoz is gyáva, hogy bevallja félelmét. De tudom én már, mitől ilyen vakmerő! Eddig nem akartam elhinni, miért volt olyan fontos a nádornak, hogy éppen Gyöngyösi sértetlen maradjon. De most már el kell hinnem, amit eddig képtelenségnek tartottam, hogy kegyelmed törvénytelen fia Wesselényi Ferencnek.

– Úrnőm, ne gyalázza ilyen erkölcstelenséggel édesanyám emlékét!

Széchy Mária kizökkent uralkodói méltóságából. Kiabált:

– Hogy merészel így feleselni?! Szolga! De most már nem is bízom kegyelmedre ezt a megtisztelő feladatot. Lesz más, aki nem fél, aki ember a talpán... – Fölkapta az asztalról a csengőt. – A várkapitányt! – visította a belépő kamarásnak. – És az ítélőmestert!

Leszenyei máris belépett. Ez hallgatódzott, gyanította Gyöngyösi. Lehet, hogy most már a Hóhérbástya következik, de akkor sem hátrál meg. Nem fog könyörögni. A kínpadon sem! Szétvetett lábbal, merev dacossággal állt, és várakozott, amíg Csathó megérkezett.

– Kapitány! – parancsolta az özvegy. – A komornyik megtagadta az engedelmességet. Hadi időket élünk, nincs irgalom. Amíg ítéletet hozunk, csukassa Gyöngyösit a szobájába, az ajtó előtt éjjel-nappal őr álljon. Beszélnie senkivel sem szabad! Mehetnek.

Csathó István úgy kísérte ki fogoly barátját, hogy csak a könyökét érintette. Leszenyei intésére az ajtó előtt két fegyveres szegődött mögéjük, így vitték szobájába, vagyis zárkájába. A siralomházba.

2.

Széchy Mária maga utazott el Rottalhoz. Pozsonyban a gróf szertartásos tisztelettel fogadta. Kíméletesen faggatta: mit tud a férje vezette összeesküvésről. A grófnő jelenlétében ő maga olvasta el az eléje tárt okmányokat, leveleket, s a készen álló írnoknak adta, amit le kellett má-

solni. Végül a bizonyító anyagot ismét zsákba csomagolták, hogy senki se gyaníthassa, mit visznek. Széchy Mária a megaláztatástól félig eszméletlenül, belső bajaitól végleg elgyöngülten indult Murány felé. Útközben rosszul lett, mire Lipcse várába vitette magát. Üzenetet küldött Murányba, hogy Leszenyei azonnal jöjjön hozzá.

Az ítélőmester éppen megérkezett Kassáról, folytatta útját Lipcsére. Végighallgatta az úrnő beszámolóját, és nem osztotta derűlátását.

– Nagyasszony – kezdte lassan, vontatottan –, bár igaza volna, s most a veszedelem elmúltával, úgy, amint mondja, hozzáláthatnánk az adósságok rendezéséhez. A moratórium azonban csak törvényesíti a való helyzetet: eddig sem fizettünk senkinek, mert nem tudtunk fizetni. Sok időbe telik, amíg a Gnaden-Récompens kifizetésére sor kerül, s a lengyel pénz is csak egy csöpp lesz adósságaink tengerében. Főként azonban én nem merem hinni, hogy a megtorlás veszedelme csakugyan elmúlt.

– Csak nem gondolja, hogy Rottal félrevezet engem. Engem?

– Rottal nincs jó szándékkal irántunk. Lehet, hogy a császár beváltja, amit ő ígért, de mástól félek én. Kassán robbanásig feszült a gyűlölet a megszálló csapatok ellen, minden percben megtámadhatják őket. Mondják, hogy Rákóczi elment Patakról, és háborút készít elő. Ha csak a vasasok egy kis csapatát valahol felkoncolják, az máris alkalom lesz Montecuccolinak, hogy visz-

szavonhassa az amnesztiát. De hát reménykedjünk, hogy Rákóczi még jó darab ideig ingadozni fog.

Az özvegy nádorné nyugodt szeretett volna lenni, s ingerelte, hogy Leszenyei szembeszáll bizakodásával. Ezért teljes hevességgel öntötte ki haragját Gyöngyösi ellen, s azt követelte: a lázadó deákot el kell intézni, mielőtt ő visszatér Murányba.

A mindig óvatos Leszenyei, aki annak idején is ellenezte, hogy Gyöngyösit küldjék Rottalhoz, most még óvatosabb lett.

– Gondoljuk meg, kegyelmes asszony, jó lesz-e ez éppen a mostani kényes helyzetben? Ki hinné el, hogy Gyöngyösi is leugrott a várfalról, úgy, mint Halászi.

– Ítéletet akarok. Törvényes ítéletet!

– Én ítélőmester vagyok, nagyasszony, de ez a pör nem rám tartozik. Megmondom őszintén, nem lenne ínyemre...

– Hát persze hogy nem a kegyelmed dolga, Ferenc. Csathó ítéljen.

– Pista bácsi nem az az ember, akire ráparancsolhatok, hogy ilyen vagy amolyan ítéletet hozzon. Most tessék elgondolni: ha törvényt ülünk Gyöngyösi fölött, akkor jegyzőkönyvbe kerül, milyen parancs teljesítését tagadta meg. Kívánatos-e, hogy ország-világ előtt örökre írásban maradjon, mit kellett volna a deáknak a nádorné parancsára Rottal grófhoz elvinnie. Ez rossz fényt vetne a Széchy nemzetségre. Kínos történelmi ténnyé válnék, hogy mi volt a kegyelem

ára. Hogy ki és mivel fizetett érte. Már megbocsásson, kegyelmes palatina! Ha pedig elmarad az amnesztia, az említett okból, akkor nagyon értelmetlenné válik a sietve kimondott és végrehajtott halálos ítélet.

Az özvegy heves kézmozdulatokkal fejezte ki különvéleményét, de nem szólt. Jó ideig gondolkozott, végül megadta magát.

– Hát mit tegyünk, hogy a vétkes életben maradjon, s olyan büntetést kapjon, melyről csak ő tudja, hogy súlyos megtorlás, de mégse fecseghessen. Mert ha kiabálni vagy csak suttogni kezd, akkor már későn csapunk le rá. Igaz?

– Igaz. Kigondolom a megoldást.

Másnapra kigondolta, mit kell tenni. Harmadnapra az úrnő elfogadta. Ötödnapra az őt körülfogó teljes csöndtől már-már tébolyult Gyöngyösihez a déli kulcscsörgés után az ételhordozó helyett maga Leszenyei állított be, oldalán Csathó Istvánnal. A meszelőnyél termetű mindentevő úgy látta jónak, hogy bírói döntését ne zord hivatalossággal, hanem megértő leereszkedéssel közölje:

– Javaslatomra úrnőnk megbocsátja kegyelmednek hűtlenségét és tiszteletlenségét; megjavulásáig házi fogságát a szűk cella helyett egy vár kapitányságával cseréli föl. Két napon belül átveszi Balog várának megüresedett parancsnoki tisztét. Az ottani tiszttartót levélben értesítjük. Kegyelmednek három dolga lészen. Ad egy: fegyelmet tart a katonák között. Ad kettő: ha kell, megvédi a várat, élete árán is; kiváló alkalmat

kap tehát arra, hogy vitézül bebizonyítsa, kész életét áldozni a Wesselényi–Széchy házért. Ad három: bűnéről, vagyis a nagyságos palatinával szemben tanúsított ellenállásáról soha életében egyetlen szót senkinek el nem árul. Erre most újból kezét és vitézi becsületszavát adja. S hogy ezt könnyebb legyen megtartania, további intézkedésig Balog várát el nem hagyhatja, ott idegennel nem találkozhatik. Írja alá ezt az írást, hogy mindezt vállalja, és állja a szavát.

Odatette a papírt az asztalra.

– Írd alá, öcsém! – szólalt meg végre Csathó, szelíden.

Gyöngyösi odakanyarította a nevét.

3.

Leszenyei kurtán biccentett, és távozott az irattal. Csathó kapitány maradt. Gyöngyösi hosszú napok óta a bitófa árnyékában élt, de nagy önuralommal keményen tartotta magát; most egyszerre úgy elernyedt, hogy azt hitte, széthull keze-lába. A kapitány széket tolt mögéje, leültette. Úgy beszélt, mint aki törvényt hirdet, s többet nem mondhat.

– Fújd ki magad, öcsém, aztán indulj egykettőre! Mielőtt visszavonják a kegyelmet. Mert az is előfordulhat. Ha okos vagy, a saját váradban mindenki ellenében megvédheted magadat. Feladatod egyszerű. A kaput zárva tartod, csak az én küldötteimet engedheted be. Ha más támad

a kapura vagy hág a falra, azt lelöveted. Ha túlerő jön, véded a falat, ameddig állsz a lábadon. Katonai feladat, de seregbíró is végrehajthatja, pontosan és tisztességgel. A parancs szerint négy katona kísér Balog várába. Ne jusson eszedbe, hogy vargabetűt csinálj, vagy éppen kereket akarjál oldani.

– Legyen nyugodt, bátyám, nem szököm meg. Úgy érzem, ezzel tekegyelmednek is tartozom, nemcsak a magam becsületének. De – valamilyen mosolyféle suhant el a szája körül – ezt a vargabetűt meg kell tennem, bátyám...

– Ugyan már miért?

Gyöngyösi nem kerülgette tovább a kását.

– Versezetem köteteit szeretném biztonságba helyezni Lehotán, egy úri házban.

– Most ne menj oda! Én eljuttatom a csomagot özvegy Türyné tekintetes asszonyhoz.

– Ismeri, bátyám?

– Férjével szolgáltam jó ideig. Barátok voltunk. No, csomagolj, mozgósítom a kíséretet. Indulj a várba! Ne félj, neked való hely az. Ha jól körülnézel, és nem dugod be a füledet, találhatsz ott is megénekelni alkalmatos históriát. Róbert Károly király építtette az erősséget, s a Hunyadiak idején kapták meg a Széchyek. Innen kezdődik a család hatalma és gazdagsága. A cseh husziták egy időre elfoglalták, de Mátyás király visszavette tőlük, és a Rozgonyiaknak adta. Nagy nemzetség volt az! Abaújban volt a főszékhelyük, királyi kardhordozókat, főispánokat adtak az országnak. Balogvárban született

Rozgonyi Cicelle, aki Galambócnál megmentette Zsigmond király életét. Költő tollára méltó asszony, öcsém, még holtában is. Ki tudja, különb mesét költhetnél róla, mint Széchy Máriáról. Aki különben gyermekkora első részét szintén ott töltötte Balogon. Nagyapja a vár tövében kastélyt építtetett, s azt Wesselényi urunk szépen rendbe hozatta, megnagyobbíttatta. Ő szegény sohasem lakta, úgy lehet, Gyöngyösi István lesz ott az első igazi várúr. Még talán szert tehetsz ott valami gáláns kalandra is. Távol a szigorú erkölcsű grófnő szemétől, igazán azt művelheted, amit akarsz.

Gyöngyösi már nevetett, s köszönt mindent Pista bácsinak.

Könyvének máglyától megmentett kötegét előhozta rejtekéből, és odaadta a verskedvelő várkapitánynak. A szokatlanul száraz őszi időben díszes menetben vonult el kapitányi székhelyére, a kis Balog patak völgyébe. Két takaros falu fölött, a völgy kiszélesedésében, a hegyek sarkantyújára épült a kicsinyke, de nehezen megközelíthető erősség.

Gyöngyösi lova jól megizzadt, amíg fölkapaszkodott az elhanyagolt, meredek úton a kapuhoz.

A tiszttartó, aki a várfal nyílásából látta az öttagú csapat közeledését, azonnal kitalálta, hogy csak az új kapitány jöhet, s tárt kapuval fogadta.

Átvette a neki küldött, pecsételt levelet, elolvasta, és megmutatta Gyöngyösinek.

Balogi tiszttartónknak, Biczkny Istvánnak adassék. Isten megáldjon. Ím, Gyöngyösi István, ki komornyik volt, bemegyen balogi kapitányságra, azért melly házban ennek előtte a kapitányok laktanak, azon házat tisztíttasd ki, lakjon abban. Mivel pedig kongeráltuk Babaluska nevű falucskát, azt is mindjárt bocsásd per manus, és jóllehet most semmi írást sem adtunk, mindazonáltal Isten hazavivén, neked is tudtodra adjuk: miformán bocsátottuk kezéhez. Ezek után Isten veled. Datum Posony 28 X-bris 1668. Asszonyod Anna Mária Széchy m. k.*

Mérgelődött Gyöngyösi, micsoda gyarló nyelven ír a palatina „nemtudomki" deákja, s nevetnie kellett a kihagyott szavak miatti vélhető értelmetlenségen. Azt meg különösnek találta, hogy ilyen módon, a tiszttartóhoz intézett levélből kell megtudnia, végül is megkapja Babaluskát, ha ugyan megkapja, s ez nemcsak amolyan szófia írás. Ha a tiszttartó nem adja kezébe a levelet, ő csak várhatja tovább is, mikor kegyeskednek vele közölni, hogy végrehajtják valahára a nagyúr akaratát.

Míg ő így főtt magában, Biczkny mester már harsogva kiáltozott Jánosért, Bálintért, s az utóbbit elküldte, hogy keresse meg Málvi nénét, menjenek együtt a kapitányi lakás kitisztítására. Kerek hasú, nagy bajuszú, nyílt tekintetű öreg magyar volt a tiszttartó. Igen szívélyesen saját

* kongerál – itt: átruház, ajándékoz (latin)

házába invitálta az urat, ő maga hozott a pincéből bort, majd hideg csirkesülttel kedveskedett neki. Elnézést kért, hogy kissé legényes itt minden.

– Az úrnő akaratjából mi valóságos szerzetház vagyunk itt. Csupa asszonytalan férfiember és katona, Málvit kivéve... – Töltött, koccintottak, ittak, azután folytatta: – Szerencsére Alsó- és Felső-Balog falvában nincs hiány szép és szíves magyar menyecskékben.

– Mi a dolga e várnak? – kérdezte Gyöngyösi, hogy másra terelje a szót.

– Egykoron azt gondolták, ha a török Murány ellen jönne, Balog támadja hátulról az ostromlókat. De a török nem jött.

– Erősíteni kell-e a falakat?

Biczkny kissé csodálkozva felelt:

– Azt kegyelmednek jobban kell tudnia.

S eltűnődött. Ugyan mi a csudának küldték ezt a komornyikot?

Gyöngyösi észrevette, hogy tekintélye veszélybe kerülhet; összeszedte magát, s cselekedni kezdett, mint Füleken látta a dolgokat. Megszemlélte a tizenhat főnyi őrséget, a szolgákat. Málvit, a már nem egészen fiatal asszonyszemélyt – mivel a szép szó nem használt – szigorúan utasította, hogy csináljon rendet és tisztaságot házában. Két szobája, sajnos, nem a lenti várkastélyban volt, hanem a vártorony középső emeletén, ahol a durva, nyirkos falak közül szűk lőrések nyíltak dél felé a völgyre.

Jóváhagyta a szolgálat régi rendjét, tudomásul

vette, hogy élelmet, bort és – ha kell – puskaport havonta egyszer Murány küld. Sánta asztalát megjavíttatta egy faragáshoz értő katonával; papírt és tintát szerencsére hozott magával. Első munkaként azonban nem verset írt, hanem két levelet. Az elsőt Lipcsére, az úrnőnek. Megköszönte a kegyelmes kinevezést; ígéri, hogy buzgalommal megteszi kötelességét; kész a várat élete árán is megvédeni. Parancsokat kitől kérjen? – kérdezte ezután.

A másik levelet a verskedvelő Csathó Istvánnak írta, a murányi kapitánynak. Kérte, hogy a balogi őrség valamelyik emberét cserélje ki olyan katonára, aki ért kályha és kémény javításához, s fűthetővé teszi a házat, ahol „annak előtte is kapitányok laktanak", és alkalmasint sorra megfagytak. S nem küldhetne-e István úr a fővár fölösleges legénykéi közül valakit, aki fűtői és küldönci szerepet tölthetne be mellette, mint a korábbi kapitányok inaskái.

Mikorra megírta a leveleket, éppen megérkezett az első szállító szekér, dél felől, a Balog patak völgyében, mert keréknyom csak arról felől vezetett a két faluhoz. A hajtóval küldte el két levelét Gyöngyösi. Pilinkélő havazásban indult visszafelé a szekér, s még nem ért az első kanyarodóhoz, máris eltűnt a gyorsan förgeteggé erősödő havazásban.

Méteres hó födte a völgyet s a hegyoldalakat, mire – jó két hónap múltán – a legközelebbi posta megérkezett. Ez északról jött, szántalpon, mert a hágókon át ez lehetségesebb út télen,

mint a Rima felől küszködni hóban szekérrel. Négy hegyi lovacska vonta a szánt, két fegyveres és még három kísérő jött vele. Biczkny jelentette, hogy levél jött a nagyasszonytól, s megérkezett az inasul küldött legényke is, aki azt állítja, hogy ért a kályhatapasztáshoz. Egyelőre ő is csomagot hord, de ha végeztek, jelentkezni fog.

Aztán Málvi néne felhozta a vásznakba csomagolt pecsétes pergament; Gyöngyösi izgatottan törte fel s kezdte olvasni a levelet, amelyet Mária grófnő deákja tett írásba, az úrnő csak alákanyarította a nevét.

Ekkor kopogtattak. Orráig húzott kucsmában, térdig érő, vastagon kitömött zsákszerű mellényben, havas orrú csizmában lépett be a kopogtató, megállt, és furcsa, nem természetes hangon mondta:

– Még egy levél a tekintetes úrnak.

– Te ki vagy? – kérdezte szigorúan a kapitány.

– A tekintetes úr inaskája és kályhamestere.

– Akkor is vedd le a süveged, ha belépsz a szobámba!

Az inaska azonban nem nyúlt kucsmájához, hanem a mellénye zsebéből előhúzott egy kis színes kendőt, szétgöngyölte, elővont belőle egy papiroskát, és átnyújtotta.

– Ímhol a levélke.

Csak ez állt rajta: „Hát meg sem ölelsz?"

Akkorra már az „inaska" lekapta süvegét, haja szétomlott; fogát ragyogtatva, széles mosollyal, kitárt karokkal állt előtte Júlia. Oldalt billentett fejjel negédeskedett:

– Levélhozó, inaska, kályhás és mindenképpen melegcsináló asszonykád jött el hozzád.

– És... és... – hebegett a költő.

Türyné kihúzta magát.

– Egy kiváló költő ismerősöm verséből idézett szavakkal köszöntelek, amelyeket betéve megtanultam. „Végre megvallhatom vágyamat kegyelmednek; belepusztulok, ha nem viszonozza érzelmeimet. Ha szíve nem keményebb a vasnál, hadd maradjak itt. Bármit vállalok, elvégzek, főzök és mosok kegyelmedre, kályhát tapasztok, nem törődve semmi veszéllyel. Az kegyelmed Türy Júliája."

Gyöngyösi karjába zárta, boldogan csókolta kedvesét. Csak azután jegyezte meg:

– Az én költeményem Wesselényije kályhásságot nem vállalt.

– Másban sem közös a mi ügyünk az övékkel – sugárzott Júlia. – Nekem nem kell Balog vára, nekem csak te kellesz, és csak azért jöttem, hogy gondodat viseljem, és földerítsem magányodat.

– Micsoda asszony vagy!

Júlia kacarászott.

– Hogyan élsz magadban itt ebben a hideg szobában? Valaki beszélte nekem, hogy remete búban gubbasztol Balogon, s még a faluba sem jársz, bizonyos ángyihoz, ki...

Gyöngyösi nem engedte, hogy Júlia befejezze a mondatot. Ő meg tüstént a kályha elé térdelt: hadd lássa, mitől marad olyan hideg a toronyszoba levegője.

– Folytatom az úrnő levelének olvasását – ült asztalához a kapitány.

Júlia előbb ujja begyével tapogatta a zöld mázas kályhafiókokat, hogy jól tapadnak-e, azután a párkányt mustrálta.

– Besztercebányán láttam hasonló szőlőleveleset – állapította meg. – De mondd, nincsenek-e sürgős kapitányi teendőid? Látom, hogy itt is, mint Murányban, nőnek kell kezébe venni a dolgokat!

Gyöngyösi kirohant. A teherhordók maradjanak itt addig, ameddig ő megírja válaszát a palatinának. Enni is adjanak nekik. Végül Málvit hívatta, hogy az inas részére szerezzen az előtérbe állítandó ágyat vagy legalább dikót meg pokrócokat, ha máshonnan nem, a lenti kastélyból.

4.

A forróra tüzesített, hézagtalanná tett csempék estére fölmelegítették a kapitány szobáját. Ingujjra vetkőzve ült asztalánál Gyöngyösi úr, a palatinának írt:

Nekem holtig való kegyelmes Asszonyom! Az nagyságod méltóságos levelét... alázatosan vettem. Csudálatos a világi dolgoknak eventusa: gyakorta azok, amellyek vigasztalásra céloznak, azok szomorítást hoznak – az kik szomoritani*

* eventus – következmény, hatás (latin)

igyekeznek, azokkal vigasztaltatik az megkeseredett lélek. Elhitettem én magamról, hogy nagyságod ellenem megkeményedett szívén lágyítani kezdett az idő...

– Te poéta – szólalt meg édes-csípősen, mint a rózsaszínű paprika, Júlia asszony, aki könnyedén lebegett a költő válla fölött, és olvasta a szépen folyó betűket, a férfi vállára tenyerelve fölegyenesedett –, bár várkapitánnyá tett kegyelmes asszónyod, én úgy látom, igencsak kiestél Széchy Mária kegyéből... Itt valami titok lappang!

Gyöngyösi felugrott székéről, arca sápadt lett, majd elpirult.

– Ugyan, édes Júliám... – Keze fölfelé mozdult, de nyomban megállt.

– Csak nem akarod letagadni?

– Én neked nem tudnék hazudni, Júliám. De... de... de...

Gyöngyösi zavartan hebegett, tudta jól, vigyáznia kell, nehogy száműzetésének okát kitalálja Júlia.

– De egy szerelmetes asszony szívét nem lehet megtéveszteni. Mária grófnő talán örülni fog, azt hivén, hogy te a kudarcra még célozni sem merészelsz, mert... én mondom neked... nem volt benne szeretet irántad s alkalmasint más emberhez sem... Én azonban...

– Ne folytasd, Júliám! Elmondom neked az igazságot.

Leültek a kályha sima, zöld csempékkel rakott

padkájára, s Júlia kezét fogva István töviről hegyire előadta, mit hallott Máriáról Wesselényitől, mit Borytól, mint hallgatta és bírálta versét Mária. Aztán a jutalom... a múzsa csókja...

Júlia felszabadultan nevetett:

– Ó, a múzsa! Tudna is ő költészetet sugallani.

Az utolsó találkozásról, a száműzetés igazi okáról persze hallgatott Gyöngyösi, hiszen esküt tett rá.

– Csak le ne leplezzenek... minket – suttogta valamivel később az asszony, felvonta szemöldökét, és bólogatott. – Ám nagyon igazat mondtál... akkor Máriának. Hogy a boldogság nem talál helyet a fellegvárak magasában, hanem alacsonyabb helyekre költözik. Láthatná a saját példájából meg a mienkből. – Gyöngyösi mellére simult. – No fejezd be a levelet, hadd induljanak vele a katonák.

5.

Az első boldog napokban Júlia és István apróra megbeszélték, mit hogyan kell csinálniuk, hogy senki se fogjon gyanút, kit rejt az „inaska" lötyögő kabátja és nadrágszára. Sokkal könnyebb volt a dolog, mint képzelték. A közönyös, fásult és a sivár szolgálatban végképp eltompult agyú zsoldosok nem sokat törődtek a környezettel. Őrségen állva nem láttak mást, csak a táj ismert lankáit, amelyeken nagy ritkán átvonult egy-egy pörge kalapos magyar, csizmáját vállán hordó

palóc, hosszú hajú, irhaöves hegyi lakó. A katonák szabadidejükben aludtak vagy kockáztak, de főként ettek, ameddig volt mit. A kornétás csak arra gondolt, hogy hová dugja el kockán szerzett nyereségét. A nagy hasú Biczkny tiszttartó alig mozdult a vár túlsó végében levő kamrájából, s olykor berendelte magához a félsódarú Málvi nénét, az egyik koros és irigy zsoldos szerint holmi pajzán szolgálatokra.

Júlia derűsen végezte inaskaszolgálatát. Mikor kitavaszodott, előlépett apróddá. Íjjal föl-fegyverezve járták kettesben az erdőt, hegyre föl és völgybe alá, meg-megállva, csöndben és madárdalban gyönyörködve. Ha őzet vagy szarvast láttak, dehogy is nyúltak nyílvesszőért a tegezbe, élvezték a kecses állatok gyanútalan legelészését, ékes fejük figyelő forgatását, karcsú testük halk osonását. Esténkint elnézték a sötét, felhőárnyékos vagy holdfényes völgyet, hallgatták titokzatos neszeit. Olykor szánakozva emlegették Széchy Máriát, kastélyok úrnőjét, aki – Júlia tudta – elkeseredetten alkuszik a fél országgal, hogy jól-rosszul eladhasson egy-egy birtokot. A féktelen pazarlás folyt tovább; Júlia hallotta, hogy vendégek serege eszik-iszik Murányban: pereskedő rokonok küldöttei, régi barátságok vámszedői, hódolatukkal előnyt kereső senkiháziak.

Júlia nyugtalanul aludt. A nappali foglalatosság közben elfakultak aggodalmai, de éjjel – István mély, egészséges lélegzetét hallgatva – félelmei előjöttek és körülfogták. Tökéletes volt a

boldogsága, nem tudta elképzelni, hogy sokáig így tarthasson. Ebben a mozdulatlan, a semmitől körülzárt világban az ő emberével csakugyan biztonságban van-e? Mikor közel hozzájuk uralkodik az az asszony, aki özvegyi jogon akar parancsolni az országnak. Júlia tudta, hogy Mária kiszámíthatatlan. Ahányszor lovas posta közeledett, elszorult szívvel várta a levelet, mert félt, hogy Istvánt elszólító utasítást hoz Murányból.

Aztán nagy sokára írás jött Murányból, de nem közölt rossz hírt. Sőt Gyöngyösi a megbocsátás újabb jelének fogta föl. *Arca Murány 14 mensis X-bris 1669* volt a keltezés. Az okirat szövege:

Mivel a nemzetes Gyöngyösi István uram üdvözült édes uramat életében egynéhány esztendeig híven és szorgalmasan komornyikul szolgálta, őkelmének halála után minket el nem hagyott, hanem elsőbben udvarunkban kontinuálván az komornyiki tisztet, és azután balogi kapitánnyá lévén esztendeig szolgált azon hivatalában is; minthogy más rendbeli hasznos alkalmatosságokat elmulata, és még szolgálatunkban volt, nem kicsiny károkat vallott, ígértük esztendei konvencióján kívül is gratiánkat, per manus assignáltuk őkelmének derencséni jószágunkból Babaluska nevű falunkat...

Nem a birtok, hanem elsősorban válságuk elhallgatása nyugtatta meg Gyöngyösit, Júlia azonban méltatlankodott:

– Ennyi az egész érdemed?

– A versről már nyilatkozott, amikor tűzre ítélte – mosolygott Gyöngyösi. – Egyébiránt a boldogult nádor jutalmazta a murányi költeményt Babaluskával...

– Sose feledd, az özvegy az egész könyvkészletet elégette volna, ha Bory meg nem menti, és egy derék asszony hűséggel nem őrzi.

Borral ünepelték, hogy végre papíron is Gyöngyösié lett Babaluska.

Mihelyt kitavaszodik, elmennek átvenni a jószágot.

De ezt nem adta meg nekik a sors. Be kellett érniök azzal a mesébe illő másfél esztendővel, amelyet szinte csodával határos módon éltek a forrongó országban, nem észlelve, micsoda vihar közeledik.

Június elején, szép verőfényes napon három lovas érkezett a Balog patak partján, felülről. Két fegyveres alak kísért egy harmadikat, aki elég keservesen billegett a nyeregben. Gyöngyösi fölismerte a fekete kalapos, fekete klepetusos, vézna alakban Cziráky pátert, Murány jezsuita káplánját. Húsz éve volt az úrnő gyóntatója, a katolikussá kötelezett várnép lelkipásztora, de már ifjúságában is görnyedt alakja, mindig sunyi tekintete, furcsán felhúzott szája miatt örökkévaló bizalmatlanság célpontja maradt. A vár régi lakói még mindig siratták az elűzött régi prédikátort, Kőszegi Istvánt. Most, amikor a pap

kívánságára kettesben maradt vele, gyanakodva hallgatta.

Cziráky széles karimájú kalapjával legyezte fekete borostás arcát, amelyről sűrű cseppekben csorgott az izzadság. A fáradtságtól szaggatott lélegzettel kezdte, s mondatról mondatra növekedő izgalma hamarosan lihegni kényszerítette.

– Nagyasszonyunk, az úrnő parancsát hoztam. Őkegyelmessége majdnem zokogva mondta nekem: „Lázárnál lázárabb vagyok sok keserves mortifikációk miatt, melyeket másokért kell szenvednem." Mert, kérem, iszonyú dolgok vannak folyamatban ama bizonyos kassai gyűlés óta.

– Milyen kassai gyűlés?

– Kapitányságod nem tud róla? – álmélkodott a pap, s tágra nyitotta szemét-száját. – Hiszen még januárban volt.

– Én a palatina parancsa folytán nem hagyhatom el a várat, és ide nem járhat senki.

– Nem tudtam – csóválta fejét a szerzetes. – A keleti tizenhárom vármegye nemessége összegyűlt, tiltakozásra az újabb császári csapatok betelepítése ellen. Leopoldus megtiltotta a gyűlésezést, de uraink szembeszálltak Rottal gróf császári biztossal, és fegyverrel fenyegetőztek. Azóta egyre újabb és újabb csapatok érkeznek Morvaországból. Talán Murány ellen készül valami.

– Mi készülhetne? Úrnőnk hűsége és helyzete szilárd.

– A pozsonyi kormány zár alá vette a palatina szendrői jószágát, melyet Zrínyi Péternek adott el.

– Nem értem.

A jezsuita türelmetlenül intett.

– Rákóczi elfogta Stahremberg herceget és vezérkarát. Zrínyi Bécsből ír Rákóczinak, hogy állítsa le a császáriak ellen folyó támadásokat. Az úrnő kénytelen fölkészülni Murány védelmére, de kevés a katona. Élelem, ágyú, lőszer van, de tüzérek kellenének. Kegyelmed most azonnal velem jön Fülekre, ahol sok tisztet ismer. Szegődtessen Murány számára annyi harcost, amennyit csak lehet.

– Mondottam, én nem hagyhatom el a várat.

– Itt a palatina írásos parancsa – vette elő Cziráky.

Néhány soros levél volt a grófnő saját kezétől.

– Hm – mormogott Gyöngyösi –, a császár tisztjeit kell árulásra bírnom?

– Mindnyájan esküt tettünk a császár-királyra. De most más parancs van a szívünkben. Én magam mint egyházi személy...

– Miért harcol az egyház a legkatolikusabb császár ellen?

– A parancs az parancs! Itt van Csathó István írásos utasítása kegyelmedhez, miként kell eljárnia... – A pap újabb lepecsételt levelet húzott elő. – Holnap már Füleken kell legyünk, s újabb két nap múlva a csapatokkal együtt Murányban. Nem szabad késlekedni, hátha elzárják a Murányba vezető utakat.

Cziráky atya nagy, kockás kendőt vont elő, és dörgölni kezdte verejtékben úszó arcát. Percről percre jobban látta, milyen lehetetlenül nehéz feladatra vállalkozott. Széchy Mária a minap haditanácsot tartott, ő is jelen volt. Az úrnő kifejtette: Muránynak a mostani helyzetben szilárdan kell állnia, hogy összekösse Zrínyi és Rákóczi támadását.

– Mi a teendő? – kérdezte. – Murány tarthatatlan – jelentette ki Csathó István kapitány. – Kevés az őrsége.

Ekkor ő – Cziráky – azt mondta:

– A katonák dolga, hogy megerősítsék az őrsereget.

Csathó gúnyosan felelt:

– Százötven katonám van, köztük egyetlen tüzér. Hogyan lássa el az egymaga negyvenhárom ágyúnkat?

A jezsuita nem kedvelte a hitetlen kapitányt.

– A harchoz szív kell! – kiáltott rá.

– Igen, szív kell, mely értem és ügyünkért vérét ontani kész – mondta szenvedő szemrehányással Széchy Mária. Csathó várkapitány még gunyorosabb lett:

– Csodákra csak a jezsuiták képesek, de harcosoknak a győzelemhez fegyverre van szükségük. Évek óta kérem, hogy...

A várúrnő belefojtotta a szót:

– Ha kegyelmed fél, akkor másra bízzuk a vezetést. Cziráky atya...

A páter felugrott:

– Új Capistrano* kell ide!

Csathó higgadtan felelt:

– Az Nándorfehérvárnál volt, de Mohácsnál már okosabb lett volna, ha készületlenségünk miatt kitérünk, halogatunk.

Cziráky tovább ágált:

– Ha én föllépek a bástyára, kereszttel a kezemben, az Úr velünk lesz!

Csathó lehajtotta fejét.

– Én is ott leszek. Még ha az ostromló németek élén is keresztet lenget a papjuk...

A palatina Czirákyhoz fordult:

– Honnan szerez katonákat?

A pap tüstént rávágta:

– Balogról és Fülekről! Élnek ott még Wesselényi vitézei.

És vállalta, hogy harcba hívja őket. De azóta megcsappant a harci kedve. Most zavarában vizet kért, hogy szomját oltsa, és időt nyerjen.

– Bort? – kérdezte Gyöngyösi.

– Egy ujjnyit ha kevertetne hozzá.

Gyöngyösi kiment, az inaskáért kiáltott. A várudvarra nyíló nyitott erkélyről hűs levegő csapta meg, s ettől kissé magához tért. Reszketett az indulattól. A lelkiismerete, a tisztességérzete kavarta föl. Azért jött a keleti Magyaror-

* Capistrano – használatosabb magyarosított neve: Kapisztrán Szent János; olasz ferences szerzetes, Magyarországon keresztes hadjáratot hirdetett a török ellen, és jelentős része volt Hunyadi János nándorfehérvári győzelmében (1456-ban)

ságból a nyugati, császárhű részbe, mert atyjával együtt vallotta, hogy annak a független Ausztria több biztonságot nyújt a török ellen, mint a keletinek a hűbéres Erdély. Gömör megye a császár oldalán állott, s Fülek vára, ahol katonai esküt tett, Leopoldus legbiztosabb magyarországi erőssége volt. Wesselényi szolgálatába is csak úgy kerülhetett, hogy hitet tett a császár mellett. Egyetértett a bölcs nádorral, aki a jogos indulatokat mindig fékezni igyekezett, s Béccsel szeretett volna összefogni a török kiverésére. S a nádor egyetértett vele, amikor hőskölteményében a murányi várszerzésért Wesselényi és Széchy Mária hűségét emelte magasra.

De hogy a nemzetnek nem mutathatta föl művét, az már Széchy Mária árulása volt, az első gyanús jel. S a többit most végig nem elemezve kérdezte magától: követelheti-e Mária grófnő, hogy ő esküjét megszegve csapatokat gyűjtsön, árulásra az uralkodó ellen, sőt talán fegyverrel is kiálljon Leopoldus ellen? Micsoda rögtönzésre készül most Murány úrnője?... Ekkor vette észre, hogy még mindig két ujja között szorongatja Pista bácsi levelét. Talán az utat mutat neki?

A fiú-álcás Júlia fatálon éppen meghozta a két kancsót és kupát. Gyöngyösivel együtt olvasta a rövid levelet:

Várkapitány uram! Mikoron azt tanácsolám, hogy nyugodtan vállald Balog védelmét, nem sejtettem, hogy háborúba küldelek. De másként ala-

kult a helyzet. Nem rajtam múlott. Olyan férfiúnak ösmertelek meg, aki ilyen esetben is tudja a kötelességét, s megteszi, amit Wesselényi hívének, magyar vártisztnek tennie kell. Hogy eközben mit gondol, az lényegtelen. Magam is eszerint cselekszem. Katonasors, férfisors vár ránk. Isten legyen hozzánk kegyelmes! Csathó István murányi főkapitány, tekegyelmed Pista bátyja.

– Jézus Mária! Háború! – mondta Júlia reszkető ajakkal. – Mit tegyünk? – István karjába kapaszkodott.

– Te elmégy innen, én védem a várat – mondta szilárdan, habozás nélkül Gyöngyösi István. – Most hagyjál. Majd később beszélünk. – Egyedül indult a tálcával Czirákyhoz.

– Nos hát – kezdte a páter –, nos hát Füleken – mohón ivott –, Füleken vigyázni kell, mert az ifjú Koháry nevében ott valami Radasics parancsol. Ne menjünk egyenest a várba, nehogy mint Murány küldötteit azonnal lefogjanak. Ismer valakit, aki...

– Gondolkozom.

– Útközben is ráér. Két nap alatt megfordulunk?

– Aligha. Négy kísérőt viszünk, egy málhás lóra elemózsiát rakatok. Holnap korán reggel indulunk. Megyek és intézkedem.

A lépcsőn Júlia lesett rá. Fülébe súgta:

– Megyek veled. S együtt szökünk.

– Hogyan képzelsz rólàm ilyet, Júlia?! Ha sikerül visszajönnöm Fülekről, védeni fogom a

várat. De te nem maradhatsz itt, hiszen téged befogadni nem volt jogom.

Júlia habozott:

– Megyek és...

– Menj Lehotára. Mihelyt lehet, én is odamegyek.

Júlia érezte, hogy maga István sem bízik ebben, és látva kedvese harci elszántságát, hirtelen elhatározta, hogy annak tudta nélkül fog cselekedni; még azt sem árulja el neki, hogy máris van terve.

– Jó, megyek. Igazad van. Bízzunk a szerencsében!

A várnak a hegyoldal felőli oldalán volt egy romlott falrész, annak tövéből mély vízmosás vezetett az erdőig. Erdei kirándulásaikhoz ezt az utat használták, hogy senki se tudjon távollétükről. Itt ereszkedett le most egyedül az „inaska", az erdő széléről még visszaintett a falon álló költőnek, aztán eltűnt a fák közt.

5.

Türyné sietett, ahogyan csak bírt. Jól ismerte az utakat; estére fölkelt a telihold, fehér fényénél éjfél utánra a hegyeken át hazaért. Nem sokat pihent. Tudta, a környékbeli asszonyok pirkadattól a murányi vár alatt gyülekeznek, hogy kisebb csoportokban bebocsáttatva eladhassák friss zöldtermékeiket. Parasztruhát öltött, s arcába húzott fejkendővel, karján kosárral reggel-

re ő is ott volt a várhegy tövében. A kosárba uborkát szedett, s a fáradtság és izgalom ellenére mosolygott, mert vékonyka önbizalmát hamarost szilárd hitre erősítette: az uborkás cselnek most is sikerülnie kell.

A vár jól ismert udvarán eloldalgott a csoporttól, és bekopogtatott Csathó kapitányhoz. Az ámuló öreg legénynek kereken megmondta: Gyöngyösit akarja kiszabadítani várából.

Pista bácsi ugyanolyan kereken válaszolt:

– Én vagyok az, aki legkevésbé tehet valamit is ebben az ügyben. Hitem és esküm ellen nem fondorkodom. Katona nem tágít helyéről, amikor éppen ellenség közeledik. Csak a palatina oldhatja fel őt esküje alól, vagy helyezheti máshová.

– Beszél a palatinával?

– Nem!

A vén harcos olyan keményen tiltakozott, hogy Júlia már csak egy mondatra merészkedett: kísérje fel őt Széchy Máriához.

– Nincs hozzá bejárásom.

– Vigyen el Milusig, a komornáig. A többi az én dolgom.

Erre hajlandó volt Csathó, s a csodálkozó szobalány hamar ráállt, hogy Júliát bejelentse úrnőjének, mert ugyancsak kíváncsi volt, mit fog hallani az ajtón át.

Júlia jól számított a meglepetés erejére, néhány perc múlva bebocsátották a palatinához. Széchy Mária fésülködőszobája közepén állt, hattyúprémes bársonypongyolában. Dús fürtjei,

gyöngyös főkötője, gondosan kendőzött arca ellenére is meghökkentette Türynét, mennyire megviselt öregasszony lett egykor csodaszép barátnőjéből.

– Micsoda maskarában jössz? – kérdezte Mária, magyarázkodást nem várva. – Ennyi év után...

– Uborkát hoztam, most személyesen – vette elő kosarából Júlia. – Régen egyszer küldtem uborkában levelet...

Mária ridegen közbevágott:

– Emlékszem. Aki azt az uborkás levelet küldte, itthagyott engem... magamra... bajban... Bár ne küldte volna!

Júlia az őszintétlenségre álságosan válaszolt:

– Mi okod volt megbánni? Az ország első asszonya lettél, híred, dicsőséged és tekintélyed...

– Nem tudod, hogy végveszélybe jutott mindenünk... hatalmunk, vagyonunk, életünk? A pusztulás közeledik. Ellenséges seregek vonulnak föl, több irányból, Murány körülfogására, a hozzám menekültek elfogására. Rossz a szándékuk, elárultak, kifosztanak. Itt senkinek az élete nincs biztonságban. Azt ajánlom neked, menekülj innen, amíg lehet, ha nem akarod, hogy egérfogóba szorulj.

– Köszönöm a figyelmeztetést. Megyek, nagyasszony, de... szeretném, ha velem együtt még valakit kibocsátanál a csapdából.

Mária úgy tett, mintha nem is sejtené, kit.

– Mire gondolsz? Vagy kire?

– Gyöngyösi Istvánra – mondta Júlia keményen. – Talán tudod, hogy...

– Nem tudok semmit – válaszolt még keményebben Mária. – S akármilyen címen kéred, és akármilyen ürüggyel...

– Élnie kell és írnia! Hogy éljen a nemzet. Ő írta meg a te dicsőségedet és a férjedét...

– Azt a dicsőséget most sárba fogják tiporni. Nincs választásunk, a címeres bástya romjai alá temetkezünk. Most férfiak kellenek! S nők, akik férfiként állnak a helyükön!

Júlia gondolkozott. Mondja-e, hogy olyan bátor nőkre is szükség van, akik megmentik a vitéz férfiak életét?

De érezte, akármit mond, csak ront a különben is reménytelen helyzeten.

Mondjon valami keményet, átkozót vagy legalább sértőt? Mária megelőzte; kimutatott az ablakon.

– Ha sietsz, a kofákkal még kifuthatsz a kapun. Mert aztán...

– Isten óvjon! – kiáltotta Júlia, és kisietett az ajtón, majd felborítva a hallgatózó Milust.

Rohant lefelé a lépcsőn, és beleütközött a szobájából éppen kilépő Leszenyei Nagy Ferencbe. A hórihorgas öregember megtántorodott, majdnem elesett, de végül a megtorpant nő karjába kapaszkodott.

– Júlia! Kegyelmed itt? Mi történt? Miért oly feldúlt? Jöjjön be hozzám, üljön le. Egy pohár vizet?

Türynét úgy kellett támogatnia, leültetnie,

mert végsőkig csigázott ereje elfogyott. Zokogva borult az asztalra.

– Mi baj?... Mi baj? – állott mellette tehetetlenül az ítélőmester.

Júlia nagy sokára összeszedte magát.

Térdére könyökölve előbb mereven nézte a padlót, csak azután pillantott föl hajdankori kérőjére.

– Segíteni?... Már késő, Ferenc... És mit is? – Mozgatta ajkait, nem tudott beszélni.

– De azért mondja el! Mi történt? – Nagy Ferenc megfogta a kezét. – Az is megkönnyebbülés.

Türyné lassan dadogva, majd nekigyorsulva elmondta: Gyöngyösi számára kért fölmentést, de odáig sem jutott a palatinánál, hogy megmagyarázza kérését.

– Mit tegyek? Mit tegyen? Katona ezer is akad, de ilyen tudós ember csak egy van. Neki élnie kell! – ismételgette, s végül elcsuklott a hangja.

Leszenyei Nagy Ferenc üveges szemmel bámult az ablakra. Hogy miért éppen a poétának kell életben megmaradnia, amikor börtön és pallos vár itt sok-sok emberre, talán mindenkire, ezt nem értette. De jól tudja, pontosan egyedül ő tudta, mi tüzeli Széchy Máriát arra, hogy Murány lánggal pirosló alkonyában Gyöngyösi Istvánt is a máglyán tudja. És hibásnak érezte magát, amiért nem volt erélyesebb az okosság és erkölcs védelmében, amiért belenyugodott az akkor veszélytelennek látszó, de most már tragi-

kus döntésbe. Lázadó várkapitány Bécsben nem számíthat kegyelemre.

Óráknak rémlő hallgatás után Nagy Ferenc halkan megszólalt:

– Adok kegyelmednek egy albát. Azzal...

– Alba? Mi az? – ütötte föl fejét Júlia.

– Évek óta én intézem a grófnőnek csaknem minden dolgát, s ő előre aláírt tiszta papírlapokat ád nekem, hogy kisebb ügyekben azonnal és egyedül intézkedhessem az ő nevében. Az alba fehér papír. Ebben az esetben akár fehér zászló is lehet. Adok kegyelmednek egy ilyen lapot. Azt írja rá, amit akar. Amit célirányosnak tart. Remélem, eredményt ér el vele.

Júlia megragadta a férfi két kezét; még csak homályosan sejtette, mit kezdhet az albával.

– És kegyelmednek, Ferenc, nem lehet baja ebből?

– Mi bajom lehet még? – tárta szét hosszú két karját az ítélőmester. – Remélem, itt lesz halálom a várfalon. És ez a jobbik eset. No, menjen, Júlia húgom! Adatok valakit maga mellé, aki a kapun kiviszi és elkíséri. Ilyen állapotban nem engedhetem el egyedül! – A faliszekrényből kivett egy lapot, és összehajtogatva átadta. – Ne köszönje, Júlia! Én vagyok hálás. Nem sokszor volt alkalmam életet menteni, de most... a halál pitvarában... talán utolszor... csak hálával lehetek valaki iránt, akinek tartozom ezzel... Isten vele, húgom! Sok szerencsét!

Valamilyen ösztönös érzés azt sugallta Gyöngyösinek, hogy bizonytalan és kiismerhetetlen veszedelmek közepette a legokosabb, amit a magafajta élhetetlen ember tehet: az óvatos időhúzás. Reggel jó későn kezdett a kísérők, a lovak és a málha kiválasztásához, azután jóindulatúan elnézte, hogy a vár kovácsa milyen lassan piszmog a patkók vizsgálatával. Végre készen álltak: a fáradtságára panaszkodó páter két kísérőjével, a lehangolt költő a maga két kiválasztottjával és az alaposan megterhelt vezeték ló. Éppen parancsot adtak a kapurostély felhúzására, amikor a magasból kürtjel harsant.

– Dél felől sok lovas! – kiáltott le az őr a toronyból.

Vasasok hosszú sora baktatott fölfelé a Balog partján. Teljes fegyverzetű lovasság. Vajon tüzérség is közeledik a nyomukban? Ostromra jönnek? Most nem lehet Fülekre indulni. A lovakat lenyergelték, az őrség elfoglalta hadiállásait.

Cziráky felmászott a toronyba nézdelődni, aztán az udvaron topogott föl és alá, nagyon nyugtalanul. Gyöngyösi egykedvűen figyelte.

Odalenn a völgyben gyalogosok keltek át a patakon, elzárták az utat. Majd két lovas kocogott a kapuhoz. Parancsnokuk, Kotulinsky kapitány barátságos beszélgetésre hívja a vár legfőbb tisztjét.

– Kotulinsky. Régi bajtárs – közölte Gyöngyösi a rémült Czirákyval.

– Beszéljen vele okosan!

A költő kapitány gyalog, egyedül indult az érkező felé. Még nem tudta, mit fog mondani. Kotulinsky, amikor megismerte a közeledőt, leugrott lováról, és elébe sietett. Összeölelkeztek, aztán várakozón néztek egymásra.

– Szép kis kátyúba kerültem – kezdte Gyöngyösi.

Kotulinsky átvette a kedélyes hangot:

– Kátyúnak becézed a hadjáratot? Amikor ott a füleki kocsmában felolvastad vitézi oktató énekedet, én mindjárt mondtam, hogy ne menjen háborúba, aki ilyesmire tanítja a katonákat. Emlékszel? Mégis várkapitányt csináltak belőled, te szegény fiú. Most mitévő leszel?

– Azt magam is szeretném tudni. Mi a szándékotok?

Kotulinskynak nevetnie kellett.

– Tőled függ, pajtás, hogy lövünk-e rátok, vagy összeülünk veletek poharazni.

– Ne tréfálj! Mit akartok? Mi a parancs?

– Murányt kell megszállnunk.

– Ez Balog, nem Murány. Innen még jó hosszú út!

– Tudom, de ellenség nem maradhat a hátunkban. Ennyit tudhat egy poéta is, aki a vitézeket oktatja.

– Én? Ellenség? Mi bajunk egymással?

– Semmi. S ha ezt kijelented, és magadat ehhez tartod, akkor öt perc alatt befejezhetjük a mi háborúnkat. Egyezzünk meg: te nem vagy ellenség, nem lövetsz ránk, én se rátok. Várunk egy

kicsit, amíg ideér Kászonyi esperes. A megegyezés az ő dolga. Mihelyt megérkezett, futárt küldök érted.

Búcsúzáskor a füleki kapitány mellőzte a kézfogást, feszesen tisztelgett. És Gyöngyösi ebből gyanút fogott, hogy bár eddig tréfálkoztak, könnyen vérre mehet a dolog. Erről is tájékoztatta a pátert.

– Arról nem volt szó, hogy én hadakozzam! – siránkozott Cziráky, izzadságát törülgetve. – Kegyelmednek mi a szándéka?

– Parancsom szerint védeni fogom a várat, bárki ellen.

– De hiszen ez borzasztó!

Az udvar túlsó oldaláról kiáltozás hallatszott, majd két katona kezénél fogva egy parasztasszonyt ráncigált a várkapitány felé. Egy társuk előreszaladt, és jelentette, hogy a kémet akkor látták meg, amikor éppen bemászott a fal omladékán. Ekkor már Gyöngyösi fölismerte a fogolyban Türynét, s törte a fejét, miként viselkedjék.

– Mit akart a várfalon?! – támadt a nőre Cziráky.

– Tisztelendőséged itt a kapitány? – kérdezte Türyné.

A páter hüvelykujjával Gyöngyösi felé bökött, mire Júlia őfeléje fordult.

– Balog várának kapitányához küldött a nagyságos murányi palatina. Mert láttam, hogy a kaput idegen katonaság szállta meg, hátul kerestem bejáratot. De ezek itt – bólintott kísérői felé

– majd hogy le nem szúrtak a piszkafájukkal. Ímhol a levél, tekintetes kapitány úr. Ha van válasz, azonnal elviszem, csak előbb kifújom magamat.

Gyöngyösi félrevonult a páterrel, feltörte a pecsétet, együtt olvasták:

Balogi kapitányunknak, Gyöngyösi Istvánnak adassék. Isten megáldjon! Ha császári ostromlók szállnak a vár alá, igyekezzél béketárgyalással feltartóztatni őket. Végső soron belátásod szerint cselekedjél. Vérontás kerülendő, inkább add át a várat, ha szabad elvonulást biztosítanak Murány felé. Úrasszonyod gróf Anna Mária Széchy.

– Mit fog tenni? – kérdezte Cziráky.

– Hamarosan itt lesz valami Kászonyi esperes, vele kell tárgyalnom. Jöjjön velem! Mint egyházi személyek, könnyebben egyetértésre juthatnak.

– Gondolja, hogy elkerülhetjük az ostromot?

– Nem tudom. Ha fél, elmehet a levélhozó asszonnyal Murányba.

Cziráky száját mozgatva gondolkozott.

– Nincs parancsom... csak Fülekre, de oda nem mehetünk. Inkább itt maradok, és segítek megegyezni az esperessel.

– Akkor megírom a választ – szólt Gyöngyösi, és intett Júliának, hogy kövesse a szobájába. Ott összeölelkeztek.

– Jössz velem Lehotára, onnan Kassára – szólt Júlia.

– Honnan veszed, hogy elmehetek?
– Mária megmondta.
– Beszéltél is vele?
– Természetesen.
– Azt hiszi, hogy én küldtelek hozzá?
– Erről nem esett szó. De hogyan is küldhettél volna?
– Ez igaz. Veled nem mehetek, csak később. Ha már nem tudnál bejutni Murányba, Lehotán várj meg – mondta Gyöngyösi, és leült írni.

Éppen készen lett, amikor trombita szólt. Megjött Kászonyi, sietni kellett. Júlia elindult a levéllel, amely jelentette, hogy tárgyalnak az ostromlókkal.

Már a kapu előtt várakozott az esperes küldönce, hogy a kapitányt és a papot vezesse. A cipóhasú, pufók képű esperes nagyon harciasan viselkedett. Szeme jéghidegen villogott, s ezzel kezdte:

– Átadja a várat? – A meglepett Gyöngyösi nem felelt azonnal, mire a jeges tekintethez fagyos hang csatlakozott. – Döntse el, mert aszerint kell kegyelmeddel beszélnem! S nagy lesz a különbség!

– Esperes úr, másfél éve vagyok itt, békében őrzök egy várat, amelynek tudtommal semmi jelentősége sincs. Azt sem mondták meg, miért és ki ellen kell a várat védenem.

– Különös kapitány kegyelmed – mondta az esperes, érzéketlenül a helyzet szinte mulatságos visszássága iránt. – Feleljen egy szóval: kitart a lázadók mellett?

– Nem vagyok lázadó. Esküt tettem a fölkent királyra, és engedelmességgel megtartom.

– Ez nem elég. Bebocsátja csapatainkat a várba, felszólítja átállásra az őrséget. Aki el akar menni, most még távozhat, de fegyvertelenül. – Hatalmas bőrzsákjából kötegnyi nyomtatványt bányászott ki. – Itt vannak az átadási föltételek, nyomtatásban, magyar, német és latin nyelven. Ossza szét a legénységnek!

– Átadom a várat, ha elmehetek...

– Egy ideig még rendelkezésre kell állnia!

Gyöngyösi zavartan hallgatott.

– Velem mi lesz? – szólalt meg Cziráky.

– Kegyelmed kicsoda? – kérdezte az esperes, és a válasz után félrevonult a jezsuitával. Suttogva, latin nyelven tanácskoztak a murányi helyzetről.

Kotulinsky odalépett Gyöngyösi mellé, és hátba verte.

– Csapj föl, pajtás! – s a költőt karon fogva közelebb húzta a két paphoz.

– Én kegyelmed helyében elfogadnám a föltételeket, és átadnám a várat – ezzel fogadta Cziráky Gyöngyösit.

– Hát föladom – bólintott egyszerűen a várkapitány. – De az Istenért, esperes úr, mondjon már valamit a helyzetről. Mi van itt? Úgy lógok a levegőben, mint Mohamed koporsója.

Kászonyi elnevette magát, az eddig oly vészesen szigorú kemény arc barátságosabbra gömbölyödött; a szürke szem vidáman mosolygott.

– No, kapitányom – szólt Kotulinskyhoz –, az

első akadályon túl vagyunk, szerencsére puskalövés nélkül. Hozass egy kis bort, megisszuk a békepoharat az urakkal, aztán megvilágosítom elméjüket, pünkösdi lángokkal*.

Leültek egy kidőlt fa törzsére, koccintottak, aztán Kászonyi, aki – mint bevezetőül elmondta – Pozsonyból frissiben hozta utasításait és nyomtatványait, sorolni kezdte a legújabban történt eseményeket.

Gyöngyösi és Cziráky meg egyik ámulatból a másikba estek.

Micsoda égi kegyelem volt, hogy itt és így találkoztak a király seregével!

A bécsi kormány – az esperes szerint – már régóta figyelemmel kísérte a magyarországi mozgolódást, a király elleni szervezkedést. De kezdettől fogva bízott egyrészt Wesselényi higgadtságában, másrészt abban, hogy a magyar urak, ha terveznek valamit az ausztriai ház ellen, először egymással kapnak hajba. Így történt most is. A mozgalom minden részletét besúgták Łobkowitz kormányának. Nádasdy árulkodott Zrínyire, Zrínyi Nádasdyra, s mind a ketten Wesselényire. A francia követ nem titkolta el a császár előtt, hogy Zrínyi Péter királya egyik fiát meghívta a magyar trónra, Panajotti meg a nagyvezír megbízásából jelentette Bécsben,

* pünkösdi lángok – a keresztény hagyomány szerint Isten ezen a napon tüzes nyelvek képében alászállt, és megvilágította az apostolok elméjét, hogy Krisztus tanítását elterjesszék a világon

hogy mennyi pénzt és mennyi fegyverest kér Zrínyi a szultántól Stíria megtámadására.

– S a nagyasszony?

– A koronát Wesselényi nádor özvegye tette föl az ügyre! Férje halála után szorongatni kezdték a hitelezői, és ő erre felajánlotta Rottal grófnak, hogy harmincezer forintért átadja neki az összeesküvők, vagy mint ő nevezi, az interessátusok* titkos levelezését. Meg is történt. Megkapta a pénzt és a kegyelem ígéretét. Azután meggondolta magát, újra fölvette a lázadás szervezését, még zászlót is küldött Rákóczinak. Ezt már megelégelte Montecuccoli, és komoly katonai erőt küldött minden irányba.

– Minden irányba? – csodálkozott a költő.

– Bizony, minden irányba, Murány ellen is, mert a szétfutott összeesküvők ott kerestek menedéket! – Az esperes élvezte Gyöngyösi megrökönyödését. – Tattenbach volt az első, akit elfogtak. Ez a szerencsétlen stájer gróf lopáson érte és felpofozta inasát; azt, aki titkos leveleit vitte Zrínyihez. Az inas kereket oldott, és boszszúból gazdája két levelét nem Zrínyinek, hanem a bécsi rendőrfőnöknek kézbesítette. Szép jutalmat kapott érte. Tattenbach bukásának hírére Zrínyi sógora, Frangepán megtámadta Zágrábot. Montecuccoli hatezer emberrel Spankaut küldte Horvátországba, s ő körülzárta Csáktornyát. Zrínyi és Frangepán átszöktek az ostromgyűrűn, Bécsbe siettek, hogy hűségüket bizony-

* interessátus – interessatus: az ügyben érdekelt (latin)

gassák. Zrínyi még azt is vállalta, hogy levélben fegyverletételre buzdítja vejét, Rákóczit. De hiába, Zrínyi már Frangepánnal és Nádasdyval és sok ezer bűntársával együtt börtönben várja az ítéletet, csak Rákóczi menekült meg a jezsuiták támogatásával. Hát az a murányi asszony nemcsak elvetemült áruló, hanem bolond is, ha ezek után egymagában akar ellenállni... Borzasztó az, ha asszony kezébe fegyver kerül – csóválta fejét az esperes.

Gyöngyösi hátán a hideg futkosott. A híres urak, az ország nagyjai ilyen felelőtlenül acsarkodnak egymás ellen! És hiszékeny magyaroknak ezreit sodorják hűtlenségi perbe. Milyen kevés ember lehetett olyan szerencsés, mint ő, akit büntetésből nem avattak be semmibe. Gyöngyösi elsősorban bíró volt, jogtudományt, történetet és perrendet tanult; tudta, hogy az elmúlt száz év alatt micsoda kegyetlen hűtlenségi perek folytak Magyarországon, s az ausztriai meg az erdélyi kormány egymást múlta felül kivégzésekkel, vagyonelkobzásokkal.

Megbeszélték Balog átadásának részleteit. Kotulinsky kijelölte a megszálló katonákat, és amikor felsorakoztak, Gyöngyösiért jött, hogy együtt induljanak.

– Georgius – hívta vissza az esperes a kapitányt. – Egy pillanatra. – Halkan beszélt, de a távolodó Gyöngyösi is megértette. – Ne hagyjunk valakit a várban, aki szemmel tartja ezt a féleszű várkapitányt?

– Poéta az istenadta – felelt Kotulinsky

György –, nincs benne fikarcnyi alattomosság sem! Kedves fiú. És boldog ember.

– Boldog? – csodálkozott az esperes. Aztán: – Boldogok a lelki szegények, mert övéké a mennyek országa.

7.

Most már sűrűbben jöttek a hírek Murányból. Károly lotharingiai herceg körülzárta a várat, feladásra szólította Széchy Máriát. Ő kegyelemért fordult Rottalhoz, majd a császárhoz. Leveleit átvették, választ nem kapott. Kászonyi röpcédulái megtették hatásukat: a lengyel zsoldosok közölték Csathó kapitánnyal, hogy nem kívánnak harcolni a császár serege ellen, haza akarnak menni. Hetekig folyt az alkudozás, augusztus 10-én aláírták a kapitulációt, kiadták Kászonyinak a menekülteket, kiadta Mária Leszenyei Nagyot is. Kotulinsky szobafogságot parancsolt a bukott úrnőre, megtiltotta, hogy bárkivel is érintkezzék. Pozsonyban kimondták a Széchy–Wesselényi-vagyon elkobzását.

Ezt Gyöngyösi már Szepes várában hallotta, ahová megidézték kihallgatásra. Jóindulattal, barátságosan fogadta a vizsgálóbíró. Számos tanúvallomásból tudta már, hogy Gyöngyösi nem vett részt semmiben, csak meghívóleveleket írt, fogadta az érkezőket, de tanácskozásba sohasem vonták be. El tudja-e mondani, melyik összejövetelen kik vettek részt? Pontosan előrolta a jelenvoltakat. Mást nem tud? Semmit. „Ad reli-

qua nihil scit" – fejezte be jegyzőkönyvét a bíró: másról nem tud.

– Akkor hát szabad vagyok?

Azt nem! Murány urának szolgája ő, jelentkeznie kell a várban. Ki ott az úr? Most fogják kinevezni. Egyelőre Kotulinsky kapitányhoz kap beosztást. Határidőt szabtak, nem mehetett el Lehotára, mint szerette volna. Új parancsolója megértően fogadta, szabad napokat rendelt pajtásának, hogy „felderítse a környéket". Ám hamarosan leesett a hó, s annyi, hogy Murányból nem lehetett eljutni Júliához. Gyöngyösi naphosszat a várbeli sörfőzőnél üldögélt a tisztekkel.

Januárban elrendelték, hogy Gyöngyösi álljon készen, ő fogja Mária asszony fegyveres kíséretét vezényelni, amikor Pozsonyba viszik, a törvény elébe.

Várni kellett a nagy havazások miatt, és csak februárban indultak, amikor az idő kissé megenyhült. A tiszttartó megrakatta elemózsiával a négy kísérő szekeret, Gyöngyösi hatvan lovasával felsorakozott a vár tövében álló kocsiszínek előtt.

Ott fagyoskodtak fél napig, amíg végre lehozták a beteg Széchy Máriát, lefüggönyzött hordszékben, a kanyargó gyalogösvényen. Láthatatlanul szállt át a nagy útiszánba. A Bécsből érkezett őrök – egy a bakon, egy a rudaslovon, kettő a hágcsókon, kettő a szán hátulján – elfoglalták a helyüket, s akkor Gyöngyösi elindult harminc

lovas élén, utánuk a szán, s harminc katona zárta be a menetet.

A napközi és éjjeli pihenőknél őrség vette körül a szánt és a fogoly szálláshelyét. A börtönül kijelölt pozsonyi fogadóban Márián és öt őrén kívül senki más nem lakhatott. Az egyik őr időnkint közölte Gyöngyösivel, hogy az úrnőnek mire van szüksége, átadta neki a pénzt, majd átvette tőle a beszerzett holmit.

Megjött Rottal gróf, két napig tartott a vádlott várúrnő kihallgatása. Akkor négy őr hozta el Leszenyei Nagy Ferencet, és szembesítették őket. Aztán megint semmi, csak a várakozás. Gyöngyösi ténfergett, unatkozva nézdelődött a városban. Jövendője nyugtalanította; Murány új gazdája nem veszi őt át. Levelet írt Andrássynak Krasznahorkára, felajánlotta titoknoki szolgálatát.

Egy nyári reggelen közölték vele, hogy Széchy Mária hívatja. A vádlottat ugyanis hamarosan Bécsbe viszik, perének főtárgyalására. A grófnő magyarul tudó és a törvényeket ismerő tanácsost kért. Kotulinsky Gyöngyösit jelölte.

– Az a kívánsága, hogy négyszemközt beszélhessen veled. Ezt nem engedhetem meg... – Gyöngyösi föllélegzett. – De végül beláttam – folytatta Kotulinsky –, hogy joga van ehhez. Aligha jöhet vissza Magyarországra, régi alkalmazottait szélnek eresztik, lehetnek bizalmas rendelkezései. Két őr jelen lesz, egyik sem tud magyarul.

A murányi túlzó pompa után a kicsiny és nagyon egyszerű fogadóbeli szoba – ha nem állt is volna az ajtón belül két alabárdos őr – börtönre kellett emlékeztesse a belépőt. A grófnő háttal ült az ablaknak, de a félhomály s az árnyék sem tudta titokban tartani, mennyire megöregedett. Már semmi sem maradt egykor csodás szépségéből. Homlokán elsimíthatatlan mély ráncok, szeme alatt sötét táskák, az álla alatt zacskóvá lazult toka. Keményen tartotta magát, de görnyedtségét mégsem tudta leplezni.

Gyöngyösi megrendülten állt az ajtóban. Mária a földre szegezte szemét, nagy sokára kezdett beszélni. Hangja azonban határozottan szólt. S amire Gyöngyösi legkevésbé számított, panaszkodott:

– Szörnyű, hogy bánnak velem! Mint közönséges rabbal. A murányi tiszttartó, aki pártolt emberem volt, olyan kevés ennivalót adott az útra, hogy éheztem. S itt? El kell veszni az itteni ételektől; tekenős békákat főznek, és olyan étkeket, hogy nem tudom, mi akad a villámra. S mi vár rám Bécsben? Tudja, hogy oda visznek? Magyar főnemes létemre! De hát az unokaöcsémet meg, szegény Pétert...

Gyöngyösi tudta, egész Pozsony tudta és beszélte, hogy az „összeesküvés" három fő „bűnösét": Zrínyi Pétert, Frangepán Ferencet és Nádasdy Ferencet halálra ítélték és lefejezték. A császár csak annyi kegyelmet adott, hogy kivégzés előtt ne vágják le kezüket.

Suttyomban mutogattak Pozsonyban egy

röplapot, amelyet Nádasdy kivégzése után osztogattak Bécsben:

„Leopold, a gyáva, helybenhagyta az ítéletet, amelyet a tudatlan gonoszság hozott. Látod a zsarnokság művét? Így oszt a sors rosszat a jóknak, jót a rosszaknak."

– És ki tudja, mi vár rám Bécsben? – folytatta sóhajtó szünet után most Széchy Mária. – Hallotta, mit üzent Báthory Zsófia? „Ha Zrínyi halált érdemel, akkor Széchy Mária korbácsot!" S hogy aranyba kell foglalni Montecuccolit a megtorló intézkedéseiért... Képzelje, látták Pozsonyban Zrínyiék híres díszhintóit, amelyeket a császári tisztek raboltak el Csáktornyáról...

Gyöngyösi hallgatott. Mária folytatta:

– Kérem, nézze át és ha kell, javítsa ki írásos vallomásomat! Szelepchényi prímásnak azt ígérték, amikor közbenjárt értem, hogy ha töredelmes bűnvallomást teszek, elbocsátanak, és rokonaim körében élhetem le utolsó éveimet. Addig is Bécsben Szelepchényi fogad be az érseki palotába. És... – hallgatott rövid ideig, végül kimondta – lakbért kell majd fizetnem őneki, ő fog élelmezni is, nem ingyen... Ezerötszáz forint évdíjat engedélyez nekem a császár, saját vagyonomból; nem tudom kifizetni pozsonyi adósságaimat. Egy láda holmimat elkobozták azzal, hogy az a Wesselényiek kincse. Szövet, selyem, pipereholmi, ékszer van benne. Kérem, perelje vissza, hogy eladásából valami pénzhez jussak.

Gyöngyösinek fájt így látni a büszke várúrnőt, fájt hallani vegyes panaszait. Ez az asszony

tartotta kezében egy országos szervezkedés szálait?... Mikor azután hurokban érezte magát, harmincezer ezüstpénzért eladta bajtársait. Grófnő, egykor az ország első asszonya, fejedelmi szék jelöltje!

– Ott van az írás az asztalon – intett Mária.

Gyöngyösi leült, és olvasni kezdte. Jéghideg, megfontolt szöveg volt, széles tekintetű elme fogalmazása:

Bűnös vagyok, a törvényszék előtt nem tudnám magamat védelmezni. Mindent megteszek, amit a császár kíván, csak legyen irgalmas hozzám, elaggott, beteges, sírjához közel álló özvegyhez. Igaz hitem szerint vallok, mint Isten ítélőszéke előtt, színlelés és tétovázás nélkül. Wesselényi inkább hajtatott, mint hajtott. A főemberek Zrínyi Péter, Bory Mihály és Nagy Ferenc voltak. Amiben köz voltam, Bory Mihály és Nagy Ferenc javallásából és rábeszéléséből cselekedtem. Valamit valahová írtam, őkegyelmék íratták velem, készen hozták a leveleket előmbe, úgy kellett szubskribálnom. Az én nevem alatt folytatták ugyan a dolgokat, de nagyobb részről nem tudtam semmit. Sok okoskodásokkal meggyőztek. Sereggel voltak Nagy Ferencnél pecsétem alatt levő üres papírlapok, melyekre azt írhatta, amit akart. Sok betegeskedésim és búsulásom között magammal is tehetetlen voltam. Vétettem, hogy a tudott részeket nevem alatt folytatták, s nem jelentettem őfelségének.*

* szubskribálni – aláírni (latin)

Világos, Szelepchényi fogalmazta. Pontosan úgy, ahogyan a császár vagy Lobkowitz kívánta. Egy pillanatra elképzelte most Gyöngyösi a palatinát dicsőségének teljében, gőgjének szikrázásában... Hogyan fogja ezt aláírni? Alá fogja írni!

– Kegyelmes palatina – mondta a költő –, én ezen a szövegen sem változtatni-, sem igazítanivalót nem találok. Az eseményeket csak messziről láttam...

– Sok mindentől megkíméltük – vágott közbe Széchy Mária.

– Mély tisztelettel megköszönöm. – Gyöngyösi meghajolt. Tudta, hogy ezt Wesselényinek köszönhette, ám az úrnő, ha korábban ártott is neki, jóvátette azzal, hogy kibocsátotta Balog kapitányságából. S így folytatta: – Örökké tartó lesz hálám, hogy felmentő parancsot küldött nekem Balog várába. Enélkül ott vesztem volna...

– Milyen parancsról beszél?

– Türyné hozta, úgyszólván az utolsó percben...

– Várjon csak! – Széchy Mária igyekezett elrejteni keserű mosolyát. Világos lett előtte, hogy Türyné hamisította az életmentő parancsot. Sokára vett erőt magán. Akkor így folytatta: – Sajnos, életem során nem volt időm arra, hogy poézissel foglalkozzam. Kár, hogy egy veszedelmes fordulat idején elhittem: a magyar ügyet szolgálja, ha megsemmisítik kegyelmed verses könyveit. Sajnálom magam miatt is, mert ha most zárdába csuknak, és örökre elzárnak a magyar szótól, ott leszek egyedül, vigasz nélkül...

Jó lenne ott a cellában azt a murányi történetet olvasgatni, régi dicsőségem emlékét. De hát...

Ez a képmutatás már a szelíd, jóindulatú, a hatalmasokra mindig felnéző Gyöngyösi Istvánnak is sok volt. Nagyot nyelt, és kimondta:

– Kegyelmes asszonyomnak emiatt nem kell búsulnia. Egyik embere, baráti jóakaróm, szerencsémre nem hajtotta végre a palatina parancsát. Nem dobta tűzre, hanem elrejtésre átadta nekem a könyvcsomagot.

Széchy Máriát még ebben a helyzetében is meghökkentette az engedetlenség. Sértődötten mondta:

– Akkor tehát jogos a kívánságom, hogy juttassa el hozzám a könyvet. Az őrkapitány, úgy tudom, jó barátja.

Gyöngyösi így felelt:

– Úrnőm szava parancs, és nem ismerek majd akadályt, hogy végrehajtsam. Ám azonnal nem tehetem. A könyveket ugyanis régi jó barátom, Türyné nemzetes asszony őrzi lehotai házában. Ismeri a házat? Odalenn, a murányi völgyben, ahol sohasem érezni a csúcsokon tomboló ádáz vihart, ahol a szeretet és barátság tüskétlen virágai illatoznak. Mihelyt eljutok oda, és megtudom, nagyságod hová került, elküldöm vagy elviszem...

Széchy Mária lehunyta szemét, s jobb kezével elbocsátóan intett.

*

Széchy Máriának megkegyelmezett Leopold császár. Néhány évet töltött Szelepchényi bécsi házában, aztán megengedték neki, hogy Kőszegre költözzék, az egykori Jurisich-, akkor már Széchy-várba, rokonainak jótállásával. A város nem szívesen fogadta be a „rebellióval bélyegzett személyt", de végül mégis ott élhetett három évig. Rokonainak gyermekeit nevelte, liktáriumot és gyógyvizeket főzött. Mint szegény rokon halt meg 1679-ben; ruháin, apró ékszereken kívül semmit sem hagyott maga után. Egyetlen könyvet sem! A jezsuiták templomának kriptájában temették el.

Amikor aztán a Széchy család utolsó férfisarja, V. Péter, Vas vármegye főispánja és „Kőszeg örökös ura" 1684-ben meghalt, a családnak emléke is hamar elenyészett. Széchy Mária sírját csak kétszáz évvel később, 1873-ban födözte fel a kriptában a Jurisich Miklós maradványait kereső Chernel Kálmán. Addig azt hitték, Bécsben temették el. És ekkortájt derítette föl életének utolsó éveit Hajnik Imre. Ám csak az árulás bűne és a gyászos vég maradt rejtve kétszáz éven át. Széchy Mária élete tündöklő tetőpontjának, a cseles murányi várostromnak, a magyar történelem e leghíresebb nőkalandjának híre századokon át makulátlan dicsőséggel ragyogott Gyöngyösi István hőskölteményében.

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET: *A füleki seregbíró kétértelmű eseményekről és veszedelmes körülményekről közepette versírásba kezd, női gondoskodás oltalma alatt* 5

MÁSODIK FEJEZET: *Grófi várkastélyból magasra kacsintgatnak* 48

HARMADIK FEJEZET: *Gradus ad Parnassum* 85

NEGYEDIK FEJEZET: *A nádor mindent elmond* 150

ÖTÖDIK FEJEZET: *A várbeli győzelemről és a Murányi Vénusz kései haragjáról* 202

HATODIK FEJEZET: *Mely röviden összefoglalja a következő vésztéljes évek egynémely szertelenségeit* 255

HETEDIK FEJEZET: *Melyben minden összeomlik, csak Gyöngyösi István menekül meg épségben* 277

KŐSZEGI IMRE

A fellegvári Vénusz

„A kor legcsodálatosabb érzelmi kalandja" – írta az a francia szerző, aki több mint háromszáz éve elsőnek énekelte meg Széchy Mária és Wesselényi nádor ravaszul gáláns szerelmi históriáját. Valamivel később Gyöngyösi István ezer versszakos hőskölteményt szerzett a nevezetes murányi várostromról, s könyve a XVIII. század legolvasottabb magyar költőjévé avatta a fegyvert s vitézt éneklő füleki seregbírót. Kinek és miért kellett, mit ért és mit jelentett a három részre szakadt Magyarországban Murány vára? Széchy Mária hódította-e meg Wesselényi Ferencet, vagy fordítva? Hadicsel volt-e, vagy szerelmi praktika? Nagyravágyás, családi viszály, lázadás és árulás! A tragikus sorsú ország ezer erénye és ezer ármánya, a sokféle ellenséggel viaskodó nemzet kétségbeesett élethalálharca tárul az olvasó elé Kőszegi Imre érdekes és tanulságos, szép történelmi regényében.

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

ISBN 963 11 5204 9

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Sziládi János igazgató
Alföldi Nyomda (3189.66-15-1) Debrecen, 1987
Felelős vezető: Benkő István vezérigazgató
Felelős szerkesztő: Majtényi Zoltán
Szakmailag ellenőrizte: Bata János
Műszaki vezető: Szakálos Mihály
Képszerkesztő: Csejdy Virág
Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor
66 000 példány
Terjedelem: 19,57 (A/5) ív. IF 5879

48,– Ft